

AQUINCUM

A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai
és leletmentései 2006-ban

Excavations and rescue work
at the Aquincum Museum in 2006

Budapest, 2007

Szerkesztő:
Zsidi Paula, Vámos Péter

Edited by:
Paula Zsidi, Péter Vámos

Fordítás:
Simán Katalin, Alice M. Choyke

Translation by:
Katalin Simán, Alice M. Choyke

Technikai szerkesztő:
Kolozsvári Krisztián

Technical assistance by:
Krisztián Kolozsvári

A külső borítón elől:
Sír feltárása a volt Óbudai Gázgyár területén (Budapest, III. ker., Záhony utca 7., Graphisoft Park)

Front cover:
Excavation of a grave in the territory of the former Óbuda Gas Factory (Budapest III, 7 Záhony Street, Graphisoft Park)

A külső borítón hátul:
Kora császárkori sírkertek feltárása az M6-os autópálya Érd és Nagytétény közti szakaszán (Budapest, XXII. ker., Nagytétény)

Back cover:
Excavation of Early Imperial Period graveyards on the route of M6 highway between Érd and Nagytétény (Budapest XXII, Nagytétény)

A belső borítón:
A 2006-ban végzett megelőző feltárások helyszínei

Inside cover:
Locations of larger investment led excavations in 2006

Budapesti Történeti Múzeum, 2007
Felelős kiadó: Dr. Bodó Sándor főigazgató

Budapest Historical Museum, 2007
Editor-in-chief: Dr. Sándor Bodó, Director

A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai
és leletmentései 2006-ban

Excavations and rescue work at the
Aquincum Museum in 2006

Budapesti Történeti Múzeum
Aquincumi Múzeum

Aquincumi füzetek
13. szám

ISSN 1219-9419 (Aquincumi füzetek)
ISSN 1219-9427 (Aquincum)

Tartalom

Régészeti feltárások Budapest területén
2006-ban 8

A 2006-ban végzett nagyobb megelőző
feltárások helyszínei 10

Koraráomi településrészlet és római
temető feltárása Budaújlakon
(*Anderkó Krisztián – R. Facsády
Annamária*) 12

Régészeti kutatások a katonavárosi
amphitheatrum keleti előterében,
a Spitzer Gerzson által alapított
kékfestőgyár területén II.
(*Kirchhof Anita – Tóth J. Attila
– Kondorosy Szabolcs*) 23

Új feltárási eredmények a katonaváros
északnyugati régiójából I.
(*Kirchhof Anita*) 40

Cölöpszerkezetes építmények a Bécsi úti
fazekasműhely közelében (*Balázs Péter
– Hable Tibor*) 57

Feltárások a 2-3. századi aquincumi
legiótábor praetenturájában (*Anderkó
Krisztián – Beszédes József*) 67

Feltárás az aquincumi canabae északkeleti
régiójában (*Vámos Péter*) 78

Contents

Archaeological excavations in the territory
of Budapest in 2006 8

Sites of the larger investment-led
excavations conducted in 2006 10

The excavation of part of an early
Roman settlement and Roman cemetery
at Budaújlak (*Krisztián Anderkó
– Annamária R. Facsády*) 12

Archaeological investigations in the
eastern foreground of the Military Town
amphitheatre in the territory of the
blue-dyer factory founded by Gedeon
Spitzer II (*Anita Kirchhof – Attila J. Tóth
– Szabolcs Kondorosy*) 23

New excavation results from the
northwestern region of the Military
Town I (*Anita Kirchhof*) 40

Post-contructions near the pottery
workshop on Bécsi Road (*Péter Balázs
– Tibor Hable*) 57

Excavations in the praetentura of the
2nd-3rd century legionary fortress of
Aquincum (*Krisztián Anderkó – József
Beszédes*) 67

Excavations in the northeastern region of
the Aquincum canabae
(*Péter Vámos*) 78

Beszámoló a Ladik utcai temető újabb sírcsoportjainak feltárásáról (<i>Budai Balogh Tibor</i>)	Report on the excavation of new groups of graves in the Ladik street cemetery (<i>Tibor Budai Balogh</i>) . . . . .
88	88
Előzetes jelentés az aquincumi polgárváros keleti (gázgyári) temetőjének feltárásáról (<i>Lassányi Gábor</i>)	Preliminary report of the excavation in the eastern cemetery (Gas Factory) of the Aquincum Civil Town (<i>Gábor Lassányi</i>) . . . . .
102	102
„Átriumos hosszúház-lakótraktus”: hitelesítő feltárás az aquincumi polgárváros északkeleti részén II. (<i>T. Láng Orsolya</i>)	“Strip house with an atrium-residence wing”: authentication excavation in the northeastern part of the Aquincum Civil Town II (<i>Orsolya T. Láng</i>) . . . . .
117	117
Őskori telep és római kori árokrendszer nyomai Törökkőn (<i>Budai Balogh Tibor</i>)	Traces of a prehistoric settlement and a Roman period ditch system at Törökkő (<i>Tibor Budai Balogh</i>) . . . . .
129	129
A Testvérhegyi villa területén végzett feltárások újabb eredményei (<i>Havas Zoltán</i>)	Recent results of excavations in the area of the Testvérhegy villa (<i>Zoltán Havas</i>) . . . . .
137	137
Próbafeltárás a csúcshegyi római villa környezetében II. (<i>Havas Zoltán – Szilas Gábor – M. Virág Zsuzsanna</i>)	Test excavation in the region of the Roman villa on Csúcshegy II (<i>Zoltán Havas – Gábor Szilas – Zsuzsanna M. Virág</i>) . . . . .
154	154
Feltárás a Víziváros Szent Péter mártír városnegyedében (<i>Benda Judit – Hable Tibor</i>)	Excavation in the Saint Peter the Martyr district of the Víziváros (<i>Judit Benda – Tibor Hable</i>) . . . . .
180	180
Régészeti lelőhelyek a 4. számú metróvonal Lágymányosi állomásain (<i>Reményi László – Horváth László András</i>)	Archaeological excavation at Lágymányos stations for underground line 4 (<i>László Reményi – András László Horváth</i>) . . . . .
187	187
Régészeti kutatások az egykori Kinizsi laktanya területén (<i>M. Virág Zsuzsanna – Tézer Zita</i>)	Archaeological investigations in the territory of the former Kinizsi barracks (<i>Zsuzsanna M. Virág – Zita Tézer</i>) . . . . .
196	196
Kutatások az albertfalvi vicus északi részén (<i>Beszédes József</i>)	Investigations in the northern part of the Albertfalva vicus (<i>József Beszédes</i>) . . . . .
205	205

Régészeti kutatások a csepeli Központi Szennyvíztisztító Telep területén (<i>Horváth M. Attila – Endrődi Anna – Maráz Borbála</i>)	216	Archaeological investigations in the territory of the Central Sewage Works on Csepel Island (<i>Attila M. Horváth – Anna Endrődi – Borbála Maráz</i>)	216
Ős- és római kori lelőhelyek feltárása az M6 autópálya nyomvonalán 2006-ban (<i>Beszédes József – Szilas Gábor</i>)	233	Excavation of prehistoric and Roman period sites along the route of the M6 highway in 2006 (<i>József Beszédes – Gábor Szilas</i>)	233
Az Aquincumi Múzeum kisebb feltárásainak helyszínei és eredményei a 2006. évben	249	Locations of and results from small-scale excavations conducted by the Aquincum Museum in 2006.	274
Az Aquincumi Múzeum további feltárást nem igénylő próbaátásai és régészeti célú megfigyelései 2006-ban	276	Archaeological observation work and test excavations carried out by the Aquincum Museum in 2006.	276
Rövidítésjegyzék	278	Abbreviations	278
A 2006. évi feltárások közreműködői	279	Participants in the excavations in 2006	279
A 2006. évi jelentősebb feltárások megbízói és támogatói	281	Employers and patrons of the most important excavations in 2006.	281
A BTM Aquincumi Múzeumának és munkatársainak 2006-ban megjelent publikációi	283	Publications by the staff of the Aquincum Museum in 2006	283

Régészeti feltárások Budapest területén 2006-ban

Archaeological excavations in the territory of Budapest in 2006

A fővárosban végbemenő fejlesztésekkel kapcsolatos valamennyi régészeti beavatkozást, folyamatosan futó topográfiai és településszerkezeti kutatási programjának megfelelően, továbbá területi illetékességéből adódóan, 2006-ban is a Budapesti Történeti Múzeum látta el. A 2006. évi ásatási szezont a nagyberuházásokhoz kapcsolódó régészeti munkák jellemezték. A 4-es metró építése, az M0-as körgyűrű keleti szakaszának és a 6-os út nyomvonalának kialakítása, továbbá a Csepeli Szennyvíztisztító telep építése, valamint a fővárosi útvonalak és közművek felújítási munkái kiemelkedő feladatokat jelentettek a múzeum régészei számára. A nagyberuházásokhoz kapcsolódó feltárások gyors és szakszerű végrehajtását az intézményben kialakított és évek óta hatékonyan működő örökségvédelmi rendszer tette lehetővé. Természetesen munkatársaink emellett ellátták a kisebb fejlesztésekhez kapcsolódó régészeti beavatkozásokat is. Összességében 2006-ban a múzeum 30 régésze 49 megelőző feltárást, 24 próbafeltárást végzett, valamint 185 helyszínen látott el régészeti szakfelügyeletet. A feltárások során ismertté vált több száz sír és temetőrészlet, valamint több ezer települési objektum, településrészlet további adatokat szolgáltatott a főváros ős- és római kori településszerkezetére, topográfiájára vonatkozólag.

The Budapest History Museum, as the organization responsible for the territory, conducted all the archaeological interventions linked with development work in 2006 in accordance with its on-going topographic and settlement structural research project as well. The excavation season in 2006 was characterized by archaeological activities connected with major development work. The construction of underground line 4, the identification of sites along the path along the eastern section of highway ring M0 and route no. 6, in the area of construction of the Sewage Works in Csepel and the reconstruction works carried out on the roads and the public utilities of the capital created significant challenge for the archaeologists of our museum. The system for heritage protection developed in our institution, which has effectively operated for years, insured the fast and proper effectuation of the excavations linked to large investments. Naturally, our colleagues also carried out the archaeological interventions linked to minor developments. On the whole, 30 archaeologists from the museum conducted 49 investment-led excavations, 24 test excavations and archaeological observation at 185 sites. Hundreds of graves and parts of cemetery as well as thousands of settlement features and parts of settlements

A 3699 feltárási nap nyomán rekord mennyiségű, 1742 láda leletanyag és további 474 láda csontanyag került a múzeumba. A jelentős történeti forrásértékkel rendelkező leletek egy része kiemelkedő muzeológiai értékkel is bír. Erről a szakmai közönség mellett az érdeklődő látogatók is meggyőződhetnek ez utóbbi emlékekből megrendezett új szerzeményi kiállításunkon. A 2006. év legszebb ós- és római kori leleteit bemutató tárlat a BTM Aquincumi Múzeumának új, ezév szeptember 14-én átadott kiállítási épületének (volt ELMŰ épület, Budapest, III. ker., Szentendrei út 135.) első időszaki kiállításán látható. Az e kötetben ismertetett feltárások kiállításán bemutatott leleteinek fényképpel ellátott katalógusa az Aquincumi Múzeum honlapján (www.aquincum.hu) is megtekinthető.

Zsidi Paula

uncovered during excavations provided data on prehistoric and Roman Period settlement structures and the ancient topography of the capital.

The result from the 3699 excavation days comprised a record quantity of finds: 1742 boxes of archaeological finds and 472 boxes of faunal material were transported to the museum. The finds have a significant source value and some of them have a significant museum value as well. Both archaeologists and the interested public could ascertain this in the exhibition of new acquisitions organized from the latter materials. The finest of the prehistoric and Roman period finds can be seen in the first temporary exhibition shown in the new exhibition building of the BHM Aquincum Museum (the former ELMŰ building, Budapest III, 135 Szentendrei Road) inaugurated on September 14 this year. The catalogue of the finds recovered during the excavations and described in this volume as well as their photographic documentation can also be found on the home page of the Aquincum Museum (www.aquincum.hu).

Paula Zsidi

A 2006-ban végzett nagyobb megelőző feltárások helyszínei

(Jelölésük a belső borítón lévő térképeken)

Aquincumi katonai táborok, katonaváros

1. Bp. III. Lajos utca 28–30. (*Anderkó Krisztián – R. Facsády Annamária*)
2. Bp. III. Nagyszombat utca 1. (*Kirchhof Anita*)
3. Bp. III. Vörösvári út 111–117. (*Kirchhof Anita*)
4. Bp. III. San Marco utca 48–50. (*Balázs Péter – Hable Tibor*)
5. Bp. III. Polgár utca 8–10. (*Anderkó Krisztián – Beszédes József*)
6. Bp. III. Miklós tér 5. (*Vámos Péter*)
7. Bp. III. Szentendrei út 63–67., Ladik utca 7–11. (*Budai Balogh Tibor*)

Az aquincumi polgárváros és környete

8. Bp. III. Záhony utca 7. (*Lassányi Gábor*)
9. Bp. III. Szentendrei út – Aquincum polgárváros (*T. Láng Orsolya*)

Aquincumi territorium

10. Bp. III. Törökkő dűlő, Kiscsillag utca 4–10., 6–8., 14., 18–20. (*Budai Balogh Tibor – Horváth Zoltán*)
11. Bp. III. Testvérhegy, Lángliliom utca. – Bécsi út 314. (*Havas Zoltán*)
12. Bp. III. Csúcshegy – Harsánylejtő (*Havas Zoltán – M. Virág Zsuzsanna – Szilas Gábor*)

Sites of the larger investment-led excavations conducted in 2006

(Marked on the maps on the inner covers)

Military forts and the Military Town

1. Bp. III. 28–30 Lajos Street (*Krisztián Anderkó – Annamária R. Facsády*)
2. Bp. III. 1 Nagyszombat Street (*Anita Kirchhof*)
3. Bp. III. 111–117 Vörösvári Road (*Anita Kirchhof*)
4. Bp. III. 48–50 San Marco Street (*Péter Balázs – Tibor Hable*)
5. Bp. III. 8–10 Polgár Street (*Anderkó Krisztián – József Beszédes*)
6. Bp. III. 5 Miklós tér (*Péter Vámos*)
7. Bp. III. 63–67 Szentendrei Road, 7–11 Ladik Street (*Tibor Budai Balogh*)

Aquincum Civil Town and its environs

8. Bp. III. 7 Záhony Street (*Gábor Lassányi*)
9. Bp. III. Szentendrei Road – Aquincum Civil Town (*Orsolya T. Láng*)

Territory of Aquincum

10. Bp. III. Törökkő Street, 4–10, 6–8, 14, 18–20 Kiscsillag Street (*Tibor Budai Balogh – Zoltán Horváth*)
11. Bp. III. Testvérhegy, Lángliliom Street, – 314 Bécsi Road (*Zoltán Havas*)
12. Bp. III. Csúcshegy – Harsánylejtő (*Zoltán Havas – Zsuzsanna M. Virág – Gábor Szilas*)

*Aquincumon kívüli táborok és települések,
limes menti kutatás*

13. Bp. II. Medve utca 17. (*Benda Judit – Hable Tibor*)
14. Bp. XI. 4-es Metró, Móricz Zsigmond körtér, Bocskai út, Etele tér (*Horváth László András – Reményi László*)
15. Bp. XI. Beregszász út – Rodostó utca – Nagyszében utca – Névtelen utca (*M. Virág Zsuzsanna – Tézer Zita*)
16. Bp. XI. Hunyadi János út 16. (*Beszédes József*)
17. Bp. XXI. Csepel-sziget (*Endrődi Anna – Maráz Borbála – M. Horváth Attila*)
18. Bp. XXII. Nagytétény, M6 autópálya nyomvonala (*Szilás Gábor – Beszédes József*)

*Forts and settlements outside Aquincum,
investigations along the limes*

13. Bp. II. 17 Medve Street (*Judit Benda–Tibor Hable*)
14. Bp. XI. 4 Metro, Móricz Zsigmond Square, Bocskai Road, Etele Square (*András Horváth László – László Reményi*)
15. Bp. XI. Beregszász Road – Rodostó Street – Nagyszében Street – Névtelen Street (*Zsuzsanna M. Virág – Zita Tézer*)
16. Bp. XI. 16 Hunyadi János Road (*József Beszédes*)
17. Bp. XXI. Csepel-sziget (*Anna Endrődi – Borbála Maráz – Attila M. Horváth*)
18. Bp. XXII. Nagytétény, track M6 highway (*Gábor Szilas – József Beszédes*)

Kora római településrészlet és római temető feltárása Budaújlakon

(Budapest, II. ker., Lajos utca 28–34. – Szépvölgyi utca 6. – Bécsi út 29–35. – Sajka utca, Hrsz.: 14789, 14790, 14791, 14792, 14793, 14794)

Budaújlak egyik meghatározó, jellegzetes épülete az újlaki templommal szemben álló volt általános iskola. Közvetlenül mellette, a Bécsi úton felújításra vár a 18. század végén épült, s a 19. század első felében sörházként működő egyemeletes barokk ház. Mindkét épületet a szabályozási terv értelmében csak átalakítani lehet, lebontani nem.

A műemlék épületeket magában foglaló, Szépvölgyi út – Lajos utca – Sajka utca – Bécsi út által határolt telektömböt a Biggeorge's-NV Ingatlanfejlesztő Zrt. vásárolta meg irodaépület építésére. Az illetékes műemléki hatóság (KÖH) a korábbi sörház melletti földszintes újlaki kis házak homlokzati részének megtartását is előírta, megőrizve ezzel valamennyit a Bécsi út eredeti hangulatából. A korabeli budaújlaki hangulatot idéző utcafront mögé azonban új, a mai követelményeknek és elvárásoknak megfelelő épülettömb kerül. A volt iskolaépület átalakításával egyidejűleg a Lajos utcai oldalon felépülő irodaépület alatt többszintes mélygarázs készül.

A városkép szempontjából igen öröndetes döntések a régészeti feltárás lehetőségeit némileg leszűkítették. A leendő mélygarázs megépítése a lelőhely teljes megsemmisülését jelenti, a megtartandó épületek mellett pedig csak biztonsági sáv kihagyásával dolgozhattunk. A kuta-

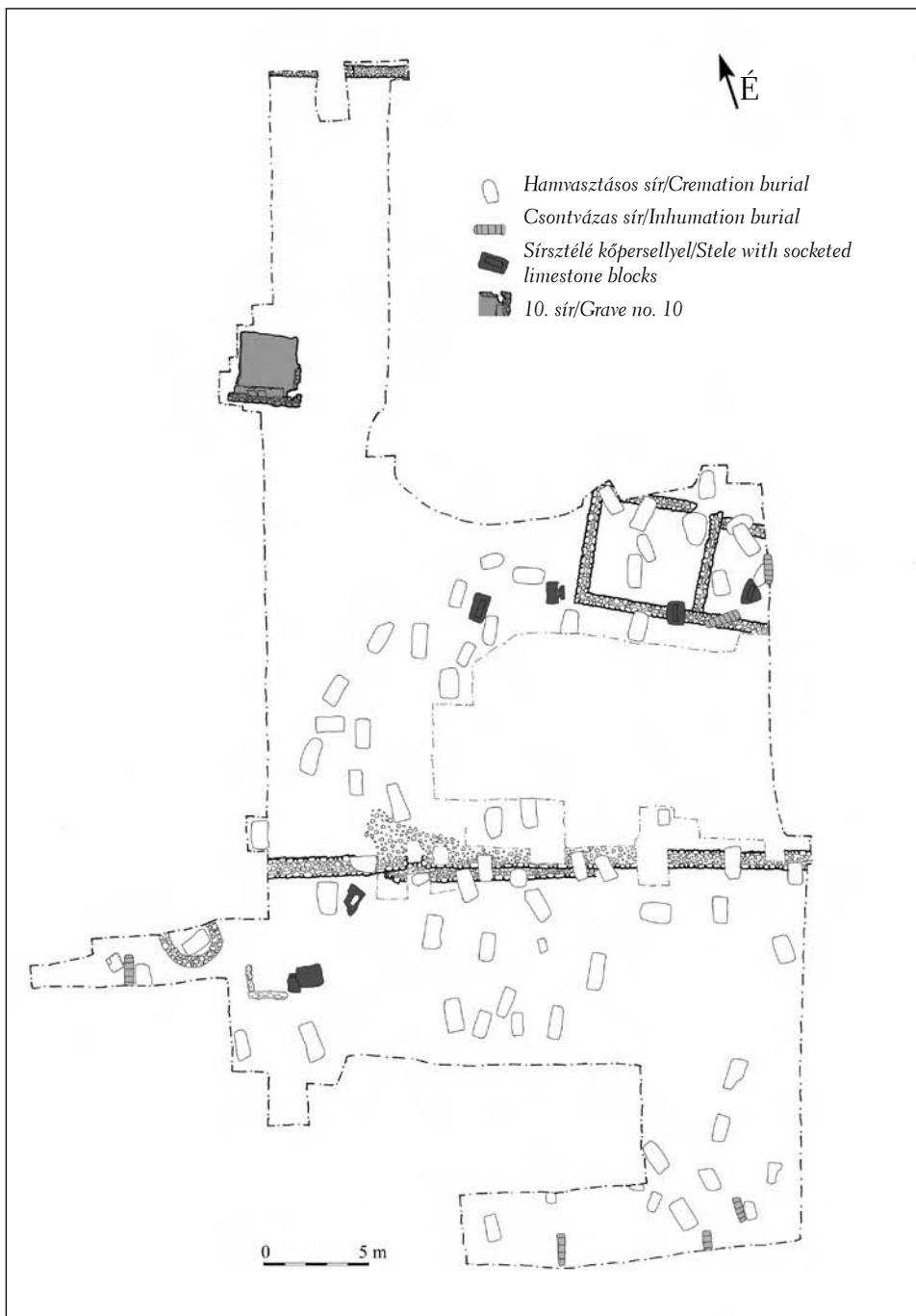
The excavation of part of an early Roman settlement and Roman cemetery at Budaújlak

(Budapest, II, 28–34 Lajos Street – 6 Szépvölgyi Street – 29–35 Bécsi Road – Sajka Street, Lrn: 14789, 14790, 14791, 14792, 14793, 14794)

One of the determinant and characteristic buildings in Budaújlak is the former elementary school facing the Újlak church. The two-storey baroque house built at the end of the 18th century and used as a brewery in the first half of the 19th century stands next to the school and awaits reconstruction work. According to the planning policy, both buildings can be altered but not demolished.

The Biggeorge's-NV Ingatlanfejlesztő Zrt purchased the block of lots, including the buildings of historic interest, bordered by Szépvölgyi Road – Lajos Street – Sajka Street – Bécsi Road with the intention of constructing an office building. The competent heritage authority (KÖH) decreed that the fronts of the small one-storey buildings standing beside the former brewery in Újlak should be preserved so that something of the original atmosphere of Bécsi Road would remain. However, a building meeting the demands and requirements of today's times will be constructed behind the street fronts, preserved to recall the former ambience of Budaújlak. In parallel with the alterations on the old school building, a multi-level deep parking will be built under the office building that will occupy the Lajos Street side.

These architectural decisions, which are advantageous to the townscape, nev-

1. kép: Az ásatási terület összesítő rajza
 Fig. 1: Complex plan of the excavations

tott terület nagysága megközelítőleg 1050 négyzetméter volt, amelyet a Lajos utcai épületek lebontása után 2006. szeptember 25. és december 20. közötti időszakban tártunk fel. (1. kép)

Budaújlak felújítása a 1990-es években kapott új lendületet. Az építkezéseket megelőző feltárások során a terület topográfiajának egyes korszakairól, élesen elkülöníthető funkcióváltásairól és nem utolsósorban történeti földrajzáról kaphattunk mozaikszerű képet. (FACSÁDY 1996, 1997, 1999, 2001, 2003, HABLE 2002) Jelenlegi munkánk előkészítése szempontjából az 1993-ban és 1998-ban, a Sajka utca déli oldalán lévő telken végzett ásások (FACSÁDY 1999) adatai a legfontosabbak. E feltárások megfigyelései alapján elsősorban az úgynevezett Bécsi úti vegyes rítusú temető újabb parcellájára, illetve kora római időszakból származó beépítésre számíthattunk.

Területünk a Bécsi úttól kelet felé lejt, de megfigyeléseink szerint a szintkülönbség a római korban kisebb lehetett. A kutatott terület északkeleti részén egy sekély, teknőszerű mélyedést, illetve a terület egészére kiterjedő, jelentős mértékű földmozgásra utaló nyomokat figyeltünk meg. A nyugatról kelet felé lejtő talajon az erőteljes vízfolyás során apróköves – kavicsos árok keletkezett, amiben minden bizonynyal az úgynevezett Szépvölgy-árok egyik ágát ismerhetjük fel. A geológiai megfigyelések az egész telektömbön a termett talaj teljes hiányát, erőteljes vízjárást és hordalék lerakódást mutatnak.

Az esetleges őskori megtelepedésre csak a kevés kerámialelet alapján következtethetünk. Az altalaj felett barna, helyenként agyagos földréteg húzódott, amiből kevés rómaival kevert őskori, objektumhoz nem köthető kerámia került elő. A terület hasz-

ertheless somewhat limited the scope of the archaeological excavations. The construction of the deep parking will destroy the entire site and we had to omit a safety zone beside buildings that would be preserved. The investigated territory covered a surface of about 1050 m². Excavations were completed there between September 25 and December 20, 2006, after the buildings in Lajos Street had been demolished. (Fig. 1)

The large-scale reconstruction of Budaújlak started in the 1990s. A mosaic picture of the archaeological periods represented there, the marked changes in the way the territory was used over time and the historical geography of the topography of the territory could be delineated as the result of excavations preceding construction work. (FACSÁDY 1996, 1997, 1999, 2001, 2003, HABLE 2002) Regarding the preparations for this excavation, the data from the excavations conducted on the lot on the southern side of Sajka Street in 1993 and 1998 (FACSÁDY 1999) are of key importance. Based on observations made during these excavations, we expected to find another parcel of the Bécsi Road cemetery with its mixed rites and buildings from the Late Roman period.

The territory slopes from Bécsi Road to the east, although the level differences must have been smaller in the Roman period. A shallow trough-shaped depression was observed in the north-eastern part of the investigated territory, and traces of significant earth movement were noted over the entire surface. Intensive water flows created a gully filled in with small stone fragments and pebbles washed down the slope from west towards east. This gully must have been a branch of the so-called Szépvölgy-gully. Geological observations

2. kép: Szórthamvas
sír mellékletekkel
Fig. 2: Cremation
burial with with
grave goods

nálata a római kor alatt vált intenzívvé, funkciójának váltása jól elkülöníthető. A kora római, markomann háborúk előtti időszakban kőlapozású, agyagtégla falú, bizonytalan rendeltetésű épületek álltak itt, ezek teljes pusztulása után kezdődött meg a temetkezés. A római kor után csupán az újkor folyamán válik ismét számottevővé a terület használata.

A barna, helyenként agyagos réteg felett, a telek keleti–délkeleti felén volt csak megfigyelhető az a világosbarna, enyhén köves földréteg, amit teljesen beborított – már a terület egészen megtalálható – barnássárga löszös, homokos réteg. Erre rakódott a kelet felé egyre vastagodó, sárga-zöld-szürke rétegekből álló homokos üledék, ami a nyugatról lezúduló víz által szállított hordalék lerakódásának maradványa. E két utóbbi rétegből kerültek elő a római kori sírok. A hordalék lerakódása a római korban is intenzív lehetett, mivel temetkezéseket, sírcsoportokat választ el egymástól.

A temetőrészben összesen 81 sír került elő, jelentős részük (74 sír) hamvasztásos temetkezés. Ezek általában lekerekített

recorded the complete absence of humus over the entire territory of the block of lots reflecting intensive water flows and the re-deposition of debris.

Only a few ceramic finds indicated the prehistoric settlement of this area. A brown, in a few places clayey soil layer covered the subsoil. It contained a few prehistoric pottery shards mixed with Roman shards, but they could not be linked to features. The intensive use of the area started in the Roman period and changes in function could clearly be demonstrated. Buildings of uncertain function stood here in the Early Roman period before the Marcomann wars. These houses had stone foundations and mud-brick walls. After they perished, the area was turned into a burial ground. The next intensive use of this territory can be dated from the Early Modern age.

In the eastern–southeastern half of the lot, only a light brown slightly stony layer covered the brown-in-spots clayey layer. This layer was completely covered with a brownish yellow loessy-sandy layer over the entire area of the lots. A sandy deposit

sarkú, téglalap alakú, többnyire agyaggal tapasztott oldalú sírok, észak–déli irányú, szórthamvas temetkezések. (2. kép) Két esetben sírkert is előkerült. Az egyik sírkert 3 méter átmérőjű, kör alakú, fala 45-60 centiméter széles, habarcsba rakott mészkövekből készült, a másik, négyszög alakban fektetett, nagyméretű mészkőhasábokból állt. A temetkezések egy kivételével nem vágják egymást, ugyanakkor erőteljes szintkülönbségeket lehetett közöttük megfigyelni. Valószínű, hogy ez nem a temetkezések nagyobb időbeli különbségéből, hanem egy-egy kiadósabb esőzés utáni hordalékos feltöltődésből adódik. A kedvezőtlen földrajzi viszonyok miatt a temető nem volt hosszú ideig használatban, esetleg csak egy-egy szárazabb időszakban temetkeztek ide. A sírok többsége szegényes, kevés mellékletet tartalmazó temetkezés. A korsók, mécsesek, fazekak, tálak, vasszögek mellett néhány illatszeres üveg, térdfibula és kevés pénzérme volt a sírokban. A mindennapos használati tárgyak mellett csupán egy pár darab különlegesebb, jobb minőségű melléklet, többek között bronztégely, valamint szvasztika formájú fibula került elő.

A feltárt 7 csontvázas sír közül hat koporsó nélküli temetkezés volt, észak–déli tájolással. Mellékletük nagyon szegényes, egy gyermeket vékony bronz karpereccel és pénzérmével temettek el. Az egyetlen kőlapokkal határolt sír a többtől eltérő tájolásban, nyugat–kelet irányban feküdt.

A sírkőállítás szokásának elterjedtségét bizonyítják a hamvasztásos horizonthoz tartozó sírkövek. (3.-4. kép) A különleges geológiai viszonyokhoz (hordalékos, laza talaj – időszakosan vizes környezet) alkalmazkodva a mészkő sírsztéléket egy tömbből faragott, négyszögletes vagy háromszögletű, csaplyukkal ellátott mészkő

of yellow-green-grey layers settled on top, thickening in an easterly direction. This deposit represents the remains of the debris deposit carried by water from the west. Roman graves were found in the latter two layers. Debris deposition could be intensive in the Roman period as well since it separated burials and grave groups.

Altogether 81 graves were uncovered in the cemetery segment. Most graves (74) contained cremation burials. The grave-pits are plastered with clay and have rounded corners. They are usually oblong and north–south oriented and contained cremation burials with scattered ashes. (Fig. 2) In two cases, we found graveyards. One of the graveyards was round with a diameter of 3 m. Its mortared stone wall was 45-60 cm thick. The other was composed of large stone slabs laid down to form a square shape. The burials did not intersect each other except for a single case although significant differences could be observed in their depth. This probably does not mirror chronological differences but comes from the debris fill deposited after heavy rainfalls. Due to the unfavourable geographical setting, the cemetery was not used for very long, perhaps only being used in a few drier periods. The majority of the graves were poor and contained but a few grave goods. Jugs, lamps, pots, bowls and iron nails as well as a few perfume vials, knee brooches and coins were found in the graves. Beside articles of everyday use, only a few more special, higher quality grave-goods, among them a small bronze bowl and a swastika-shaped brooch were uncovered.

There was no coffin in six of the seven north–south oriented inhumation burials. The grave-goods were poor: one child was buried with a thin bronze bracelet and

3. kép: Az ásatási terület összképe *in situ* sírkövekkel észak felől

Fig. 3: General view of the excavations with *in situ* gravestones from the north

perselyekbe állították. A temetőrészről összesen 6 darab sírkőtartó persely került elő, közülük öt a hozzátartozó sírkő töredékével együtt. Az *in situ* feltárt kövek mindegyike kelet–délkelet felé nézett, közülük négyet állva, kettőt eldőlve találtunk. A sírsztélék közül három kőn hosszabb-rövidebb felirat maradványa olvasható, ebből két kő alsó részét kantharoszból kinövő levél és szőlő indák díszítik. Az egyik sztélén, a fehér alapozáson még jól látszik a betűk és indák, levelek piros festése. Ugyanez a díszítés figyelhető meg a negyedik töredék lábuzatán, az ötödik sztélé ránk maradt darabján sem felirat, sem díszítés nem azonosítható.

Az ásatási terület északi oldalán, a volt iskola épületszárnyai által közrezárt U-alakú térségben, a temető más részeitől természetes árok által elválasztott, elkülönülő helyen sírkamra maradványa került elő (10. sír). Déli oldalát habarcsba rakott kövekből készült, 3 méter hosszú, 50 centiméter vastag, kelet–nyugat irányú fal határolja, melynek szerepe talán a hordalék és a vízfolyások távoltartása lehetett. A sírkamra ugyancsak 50 centiméter vastagsá-

a coin. The only grave edged with stone slabs had a different orientation: it lay in a west–east direction.

The tombstones of the cremation horizon demonstrate what a popular custom it was to erect a grave stele. (Figs. 3 and 4) Because of the special geological setting (loose soil formed from deposited debris and an intermittently waterlogged environment), the limestone steles were placed in sockets with dowel-holes cut into quadrangular or triangular limestone blocks carved from a single piece. Six socketed limestone blocks for steles were uncovered in this segment of the cemetery and five of these were found together with the fragments of the grave stele. All the stones found *in situ* looking to the east–southeast. Four were found standing, while two had fallen down. The remains of inscriptions of various lengths can be read on three steles, and leaves and grapevines emerging from a cantharos ornamented the lower parts of two grave steles. The red painting on the letters, the vines and the leaves can still be observed against a white background on one of the

gú oldalfalainak készítése nem általános: egy sor, terrazzoval lekent kőalap két oldala mellé élükre állított tegulákat helyeztek, közüket döngölt agyaggal töltötték meg. Határoló falai közül csak a déli oldal maradt meg teljes, 2,6 méter hosszában, 60 centiméter magasságban. Az oldalfalakat belül kivakolták, ez a vakolat megmaradt a keleti, déli falakon, de önmagában megőrződött a nyugati oldalon is. A sírkamra falakkal közrezárt belseje: 270×250 centiméter. Benne viszonylag laza szerkezetű, sárgás löszsel kevert paticosos-faszenes omadékat tártunk fel, ami alatt a sírkamra padlóját nyugat–kelet irányban fektetett, 20–25 centiméter széles és 260 centiméter hosszú – Grynaeus András helyszíni, előzetes szakvéleménye alapján valószínűleg fenyőfából készített – deszkákkal borították. A deszkákat vasszögekkel erősítették egymáshoz, amelyekből sok darabot *in situ* találtunk. (5. kép) A leletanyag nagy részét szürke házikeramia töredékek alkották, de a sírből 8 darab érem és egy szív alakú bronzveret is előkerült. Csontvázra

steles. The same ornament can be observed on the base of the fourth fragment, while neither inscription nor ornamentation could be detected on the preserved fragment of the fifth grave stele.

The remains of a burial chamber (grave no. 10) were discovered in the U-shaped area enclosed by the wings of the former school in the northern part of the excavation territory. A natural ditch separated it from other parts of the cemetery. A 3 m long and 50 cm wide east–west oriented stone-and-mortar wall borders it on its southern side. The wall was probably intended to stop the flow of debris and water. The 50 cm thick walls of the burial chamber were constructed in a special way: tegulae turned on their sides were placed on both sides of a row of stones in a foundation coated with terrazzo and the spaces between them were filled in with pounded clay. Only the southern bordering wall was preserved along its entire length of 2.60 m up to a height of 60 cm. The vertical walls were plastered inside the chamber which

4. kép: Kelet felé néző, kőperselyekbe helyezett sírsztélék
Fig. 4: Grave steles placed in stone sockets directed east

5. kép:
Deszkapadozatú
sírkamra
Fig. 5: Grave chamber
with planked floor

utaló lelettel viszont nem találkoztunk. Az északnyugati sarokban, a sírkamra padlóján összeroppanat tárolóedény feküdt. Tartalmának vizsgálata még nem történt meg, nem tudjuk, tartalmazhatott-e emberi hamvakat. A vízmosás és az újkori rétegek teljesen elpusztították a sírépítmény egyéb lehetséges részeit (például felső szint, bejárat), így típusának megállapítása nem lehetséges.

A temetkezés megkezdése előtt a terület egy részén épületek álltak. A felület északkeleti részén egy kelet–nyugat irányú épületnek két helyisége került elő. (6. kép) Teljes méretük: 9×5,5 méter. A nyugati, 5×4,50 méteres belméretű helyiséget határoló, 50 centiméter vastag alapfalak 70 centiméter magasságban maradtak meg. A lapjára fektetett, agyagba rakott kőalapozáson állt az agyagtégla fal, ami fél római láb (12-15 centiméter) vastagságú, 1 római láb (körülbelül 30 centiméter) szélességű, és körülbelül 1,5 római láb (45-50 centiméter) hosszúságú téglákból készült. A felmenő fal az alapozás tetejétől számítva helyenként 50 centiméter magasságig megmaradt. A ke-

was preserved on the eastern and southern walls, and the plaster itself was preserved on the western side as well. The interior of the chamber measured 270×250 cm. Loose debris of daub and charcoal mixed with yellowish loess was found in the chamber. Below, 20-25 cm wide and 160 cm long planks, probably from pine, based to András Grynaeus's preliminary identification on-site, were laid on the floor in a west–east direction. The planks were held together with iron nails, many of which were found in place. (Fig. 5) The majority of the finds were comprised fragments of grey household ceramics. In addition eight coins and a heart-shaped bronze fitting were also recovered from the grave. We found no trace of a skeleton. A crushed storage jar stood in the north–western corner. Its contents have not yet been analysed so we do not know if it contained human ashes. Water flows and modern layers have totally destroyed the other parts of the sepulchre (e.g. upper level, entrance), so we could not determine its type.

Buildings formerly stood in a part of the area prior to the burials. Two rooms of

leti helyiségnél az agyagtéglákat a későbbi temetkezések erősen bolygatták, ezek már nem voltak megfigyelhetők. Az alapozás és a felmenő falak találkozásánál – részben az agyagfalra is felkenve – megmaradt a szürke agyagból készült járósínt, amelyen több kisebb-nagyobb edénytöredéket – lezouxi és rheinzaberni *terra sigillatákat* – találtunk. A járósínt alatti rétegek is nagy mennyiségű római kerámiát rejtettek – többek között észak-itáliai sigillata töredéket – de azt nem lehetett megfigyelni, hogy korábbi épületek álltak itt, vagy ennek az épületnek a többszöri megújításával számolhatunk. Az északi fal közepénél, a járósíntnél valamivel magasabban, tűzrakó hely maradványai kerültek elő. Ugyanílyen paticsfolt a másik helyiségben is előkerült, szintén az északi fal közepénél.

A nyugati és a déli oldalon az agyagfalazat indításánál kisebb kövekből álló töltés húzódott, amely valószínűleg a gyakori vízfolyásoktól és hordalék mozgásától védte a falat. Mindkét helyiségbe, sőt az épület falaiba több hamvasztásos és csontvázas

an east–west directed building were uncovered in the north–eastern part of the surface. (Fig. 6) Together they measured 9×5.5 m. The 50 cm thick foundation walls that bordered the 5×4.50 m western room were preserved to a height of 70 cm. They were made stones laid horizontally in clay. The vertical mud-brick wall built upon it was 0.5 Roman feet (12–15 cm) thick, 1 Roman foot (about 30 cm) wide and about 1.5 Roman feet long (45–50 cm). At certain places, it was preserved to a height of 50 cm from the top of the foundation. In the eastern room, the later burials had badly damaged the mud bricks so that they were no longer visible. The grey clay floor level was preserved at the line where the foundation met the vertical walls and was partly smeared over the mud brick walls. Pottery shards of various sizes as well as Samian wares from Lezoux and Rheinzabern were found lying on it. The layers under the floor level also contained a large number of Roman ceramics, including northern Italian Samian ware fragments. It could not be observed,

6. kép: Kora római épület részlete északkelet felől
Fig. 6: Part of a Early Roman building from north-east

sír is vágódott, sőt az elplanírozott épületmaradványok fölé két, perselybe állított sírkő is került.

A sírmezőt megelőző időszakból több, nyugat–kelet irányú fal is előkerült. Egy 90 centiméter vastag, agyagba rakott kövekből készült, nyugat–kelet irányú falat körülbelül 25 méter hosszan, az ásatási terület teljes hosszában feltártunk, funkciója azonban igen bizonytalan. Több sír is közvetlenül rajta feküdt, így a temetkezések idején már elvesztette eredeti rendeltetését, felmenő falrésze teljesen eltűnt.

A területet tehát a római korban, legkorábban az 1. század végétől hasznosították. A felület egy részén épület vagy épületek álltak a késő Antoninus korig, majd viszonylag rövid idő alatt – amit a 2. század végére – 3. század első felére keltezhető szvasztika fibula (BÖHME 1972) is alátámaszt – egy temetőparcella kialakítására került sor.

A feltárás során két oltár is előkerült. A másodlagosan felhasznált, csaknem ép, kisméretű oltárt Silvanusnak állították, felirata: SILVANUS DOMESTICUS, míg egy erősen töredékes darabon csupán az EX VOTO szövegtöredék maradt ránk.

*Anderkó Krisztián –
R. Facsády Annamária*

Irodalom/References:

BÖHME 1972 – Böhme, A.: Die Fibeln der Kastele Saalburg und Zugmantel. Saalburg Jahrbuch XXIX. (1972) 45–46.
FACSÁDY 1996 – R. Facsády A.: Kutatások a katonai territorium déli részén: Budaújlak a római korban. Aqfüz 2 (1996) 14–21.

however, whether buildings had stood here earlier or whether this building had been repeatedly reconstructed. The remains of a place where fire had been kindled were discovered in the middle of the northern wall somewhat higher than the floor level. A similar daub spot was uncovered in the other room as well, also in the middle of the northern wall.

A small bank composed of smaller stones ran by the beginning of the clay wall on the western and the southern sides, which probably protected the walls from the frequent water flows and the movements of debris carried with the water. A number of cremation and inhumation burials intersected both rooms and the walls of the building. Two grave stele set into socketed bases were unearthed above the levelled building remains.

A few west–east running walls were also recovered dating from the period preceding the cemetery phase. A 90 cm thick west–east running wall built of stones laid in clay was unearthed along a length of about 25 m down the entire length of the excavation territory. Its function is uncertain. Several graves lay right on top so it must have lost its function by the time of the burials and the vertical walls completely disappeared.

Based on the excavation results, the territory was used in the Roman period from the end of the AD 1st century at the earliest. A building or several buildings stood on a part of the territory until the late Antonine period. Soon after a cemetery parcel was established there for a short period. This date is supported by the discovery of a swastika brooch dated from the end of the AD 2nd century and the first half of the AD 3rd century. (BÖHME 1972)

FACSÁDY 1997 – R. Facsády A.: Ipari emlékek az aquincumi katonaváros délnyugati részén. Aqfűz 3 (1997) 14–17.

FACSÁDY 1999 – R. Facsády A.: Újabb temetőrészlet feltárása Budaújlak déli részén (New excavations at the cemetery in the southern section of Budaújlak) Aqfűz 5 (1999) 20–25.

FACSÁDY-KÁRPÁTI 2001 – R. Facsády A. – Kárpáti Z.: Korarómai település és partvédelem maradványai Budaújlak déli részén. Aqfűz 7 (2001) 14–20.

FACSÁDY 2003 – R. Facsády A.: Régészeti feltárás Budaújlak II. kerületi részén. Aqfűz 9 (2003) 192–193.

HABLE 2002 – Hable T.: Óbuda-Újlak római kori topográfiájának vázlata – Die Skizze der römerzeitlichen Topographie von Óbuda-Újlak. BudRég 35/1. (2002) 267–278.

Two altars were also found. A small, secondarily used but nearly intact altar was dedicated to Silvanus. Its inscription reads: SILVANUS DOMESTICUS. Another very fragmentary stone objects has preserved part of an inscription: EX VOTO.

*Krisztián Anderkó –
Annamária R. Facsády*

Régészeti kutatások a katonavárosi amphitheatrum keleti előterében, a Spitzer Gerzson által alapított kékfestőgyár területén II.

(Budapest, III. ker., Nagyszombat utca 1.
– Lajos utca 93–97. – Árpád fejedelem út
77., Hrsz.: 17 970/1)

A Nagyszombat utca – Lajos utca – Árpád fejedelem útja által határolt 13000 négyzetméteres telek az aquincumi katonaváros délkeleti térségében helyezkedik el, az úgynevezett *limesút* és a Duna partvonala között.

A feltárás célja a katonaváros délkeleti területének topográfiai kutatása, az *ala* táborhoz (KÉRDŐ–NÉMETH 1993) tartozó *vicus* és a *canabae legionis* (PÓCZY 1983; MADARASSY 2003) meglétének és kiterjedésének vizsgálata, a *limesút* szakaszának (WELLNER 1971; PÓCZY 1983, 255; MADARASSY 2000, 46–48; HABLE 2003, 41), továbbá a *limesút* és a Duna közti térség római kori beépítettségének és a partvédelemnek a kutatása, valamint az ós-, középs- és újkori emlékek felmérése volt.

Az egykori, bontásra ítélt kékfestőgyár (volt Pamutkikészítőgyár történetét lásd GESZLER 1976) területére a 620 lakásos Sun Palace lakópark épül két ütemben az Engel Kft. megbízásából. A régészeti feltárások, a bontásokat követően, szintén két ütemben valósultak meg. Az I. ütem (6090 négyzetméter) kutatását 2004–2005 között végeztük el. (KIRCHHOF 2005, 13–30; KIRCHHOF 2006, 221–222)

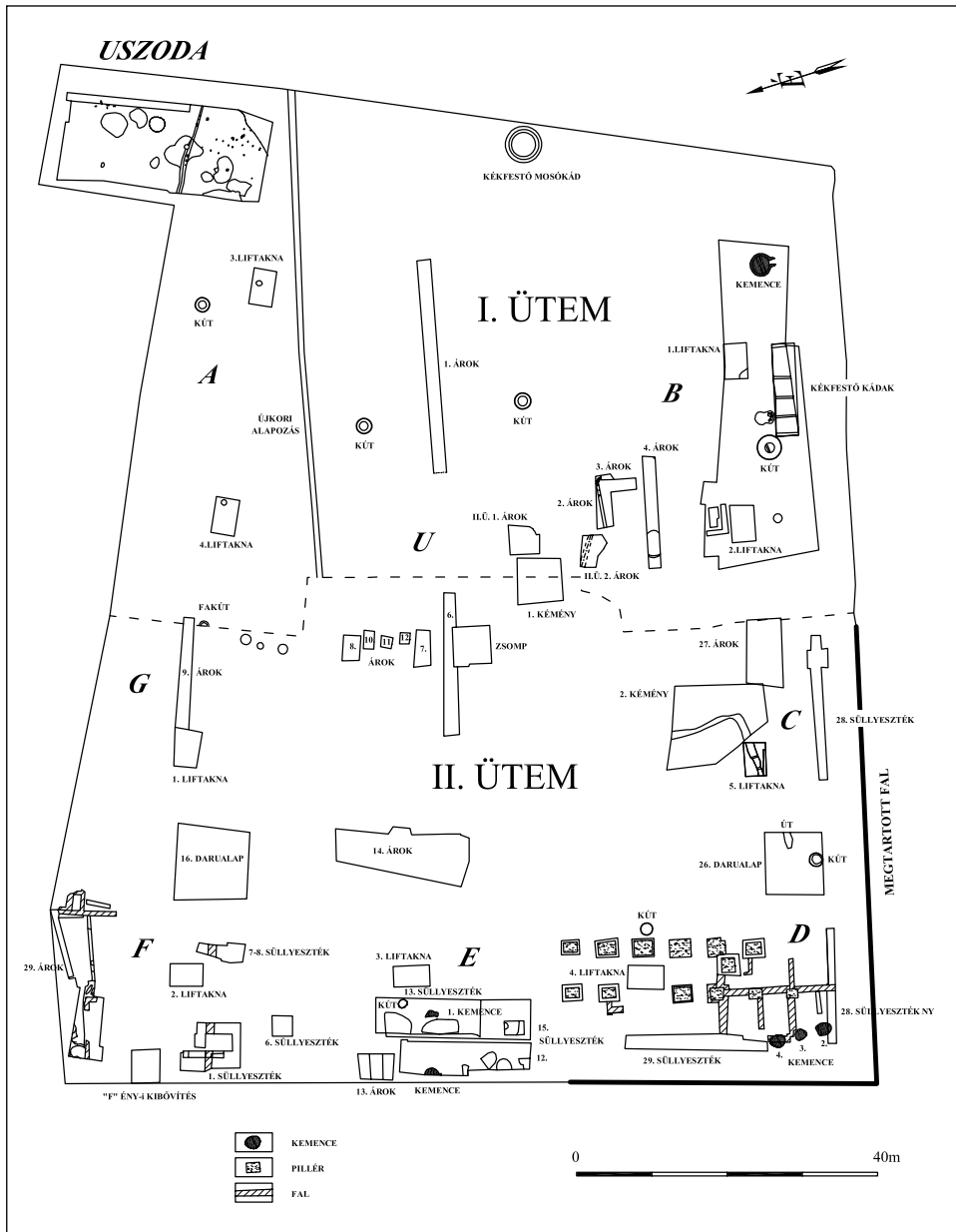
Archaeological investigations in the eastern foreground of the Military Town amphitheatre in the territory of the blue-dyer factory founded by Gedeon Spitzer II

(Budapest III, 1 Nagyszombat Street
– 93-97 Lajos Street – 77 Árpád fejedelem
Road, Lrn: 17 970/1)

The 13,000 m² lot bordered by Nagyszombat Street, Lajos Street and Árpád fejedelem Road is situated in the southeastern region of the Military Town of Aquincum between the so-called *limes* road and the banks of the Danube.

The objectives of the excavation were topographic research on the southeastern territory of the Military Town; the examination of the existence and the extent of the *vicus* of the *ala* fort (KÉRDŐ–NÉMETH 1993) and the *canabae legionis* (PÓCZY 1983; MADARASSY 2003); research into this stretch of the *limes* road (WELLNER 1971; PÓCZY 1983, 255; MADARASSY 2000, 46–48; HABLE 2003, 41); the use of the area between the *limes* road and the embankment along the Danube in the Roman period; and assessment of the prehistoric, medieval and modern remains found there.

Sun Palace residential district, consisting of 620 flats, will be built in two phases. It was commissioned by the Engel Kft on the territory of the former blue-dyer factory (former Pamutkikészítőgyár; for its history see GESZLER 1976), which was destined for demolition. The archaeological excavations were also carried out in two

1. kép: A 2004-2006-os feltárások összesítő geodéziai felmérése (I-II. ütem)
 Fig. 1. Complex geodesic survey of the excavations in 2004-2006 (phases I-II)

A 2005. októberében megkezdett II. ütem megelőző feltárása a telek 6910 négyzetméteres, keleti részét érintette. A 2006. augusztus végéig tartó, közel 11 hónapos kutatást nemcsak a hideg, csapadékos tél időjárási körülményei, hanem a bontásokkal és kivitelezéssel járó nehézségek is hátráltatták. A bontásokkal a gyárépület pilléralapjainak és a kémények alapozásainak egy részét is eltávolították, amelyek dokumentálása ezért szükségessé vált, több alapozást azonban meghagytak az új épület alatt. A II. ütem területeit (C, D, E, F, G és U) szakaszosan adták át megelőző feltárás végzésére. Külön került sor a Nagyszombat utca – Lajos utca sarkán megtartandó régi gyárépület pengefalának megtámasztására is, majd a támaszok közti terület szakaszos aláfalazására, illetve az ezt megelőző kutatásra és megfigyelésre. (I. kép) Csak a feltárások folyamán, a kivitelezés kezdetére készültek el azok a földmunkatervek, amelyek az építkezéshez elengedhetetlen daruk pozícióját és alapozási mélységét meghatározták, és amelyek kutatása szükségszerű volt. Továbbá az ásások tervezett befejezését megelőzően új, a tervektől eltérő, mélyebb alapsík kivitelezését jelentették be, így egyes területeket, amelyek kutatását a tél folyamán elvégeztük, az új adatok ismeretében, a nyár folyamán tovább mélyíteni kényszerültünk. (II. ütemhez lásd még korábban: KIRCHHOF 2006, 221–222)

A telek keleti felén (II. ütem) a régészeti rétegek feltárására teljes mélységben nem nyílt lehetőségünk. Kizárólag a kivitelezéssel összefüggő liftaknában, kisebb lemélyítésekben, a Nagyszombat utcai megtartandó fal aláfalazása során és a két gyárkémény alapozásaiban vizsgálhattunk teljes rétegsort. A telekrész keleti–délkeleti felében, az alapozási síkkal (3,85–4 mé-

phases after the demolition works had finished. The investigations in phase I (6090 m²) were carried out in 2004 and 2005. (KIRCHHOF 2005, 13–30; KIRCHHOF 2006, 221–222)

The investment-led excavation of phase II started in 2005 and covered the 6910 m² eastern part of the lot. The investigation, which took nearly 11 months until the end of August 2006, was obstructed by made difficult by the cold and damp conditions that winter, climatic factors and difficulties caused by the demolition work and the implementation process. The demolition included part of the foundations of the factory pillars and chimneys which had to be documented. The remainder of the foundations were left intact under the new building. The territories impacted during phase II (C, D, E, F, G and U) were handed over step-by-step for archaeological fieldwork. The thin wall of the preserved factory building on the corner of Nagyszombat Street and Lajos Street was shored up separately, followed by the sequential underpinning of the area between the buttresses. The investigations and the observations before and during these phases were carried out together. (Fig. 1) The earth movement plans that determined the position and the depth of the foundations for the cranes necessary for the construction work were prepared only after the excavation began and by the beginning of the implementation of construction work. These areas also had to be investigated. Furthermore, the implementation of a deeper base level than decided on in the original designs was announced before the excavation came to an end. Thus, we had to return to territories that had already been investigated during the winter and compelled to dig deeper.

2. kép: Sárga-szürke agyagfoltos felület a telek középső részében („E” terület)

Fig. 2. Surface with yellow and grey clay spots in the central part of the lot (territory “E”)

ter mélyen) nem érintettek régészeti rétegeket, a barna agyagos, mocsaras, sűrűn előntött, később humuszosodott újkori felületre építettek, amelyet számos helyen nagyobb kiterjedésű foltokban sötétszürkére színezték a kékfestőgyár festékanyaga. A telekrész (II. ütem) nyugati és északi felében a régészeti rétegek a felszínhez közelebb jelentek meg, ezért az újkori építkezésekkel is jelentősen megromlottak azokat. Az altalaj, zömében barnássárga sóderes és világosszürke, úgynevezett kiscelli agyagcsikkokkal, fehér homokkal kevert szerkezete összefügg a folyó közelségével. (A geopedológiai vizsgálatokat Horváth Zoltán [ELTE] végezte)

A telekrész (II. ütem) építkezéssel érintett területein őskori leletek nem kerültek elő.

A legkorábbi római kori megtelepedésre utaló jelenséget, a Kr. u. 1-2. századra keltezhető sárga-szürke agyagréteget a telekrész középső és északi területén észleltük, amely feltehetően kora római, agyagtégla falú épületek planírozásával hozható össz-

(for phase II see also KIRCHHOF 2006, 221–222)

We could not unearth the archaeological layers down to the bottommost level everywhere in the eastern part of the lot (phase II). The complete layer sequence could be investigated only in the elevator shafts and small pits made during the course of the implementation and during underpinning of the wall intended to be preserved on Nagyszombat Street and in the foundations of the two factory chimneys. The foundation depth (3.85-4 m) did not touch the archaeological layers in the eastern–southeastern part of the lot. These constructions had been built on the brown clayey, waterlogged, frequently flooded and later humid modern surfaces, which were in spots coloured dark grey by the dye used in the blue-dyer factory. The archaeological layers appeared closer to the surface in the western and northern parts of the lot (phase II), so they were significantly damaged by modern constructions. The structure of the subsoil, segmented

szefüggésbe. (2. kép) A réteg elmosódott foltjait a legtöbb kivitelezéssel kapcsolatos süllyesztékben dokumentáltuk. A planírozás a telekrész középső részében nagyobb, világossárga, homogén, kőzetlisztes, amorf agyagtömbökből és lazább szerkezetű, valószínűleg a későbbi áradások során elmosódott, szürke kultúrrétegből állt. A telek északi felében inkább apró agyagfoltok tarkították a viszonylag tömör szürke planírozást. Anyagából igen kevés lelet került elő.

A római kori tereprendezést követően, a Duna felé irányuló vízelvezető árokrendszereket létesítettek, amelyeket többször megújítottak, majd ezek természetes módon szürke homogén agyaggal töltődtek fel. A leletanyag feldolgozását követően választ kaphatunk az árkok és a későbbi időszakra feltételezett kemencék kapcsolatára.

A kedvező természeti adottságok nyújtotta lehetőségeket kihasználva a *limes* út keleti oldalán, a Kr. u. 2. század folyamán ipartelepét létesítettek, amelynek nyomait a telekrész déli, nyugati és északi területén azonosítottuk (D, E, F, G). A kemencék többsége (6 darab) mészégetőként funkcionált, három kemence szerepe bizonytalan.

A telek déli részén (D terület déli részén) a mészégető kemencét (5 darab) a sárga altalajba mélyítették (hasonlóan az I ütemben feltárt mészégető kemencéhez), ezzel szemben a többi kemencét (D terület középső részén, E, F, G) a korábbi sárga-szürke agyagplanírozásba ásták. A jelenlegi rétegtani megfigyelések alapján (29. süllyeszték) valószínűsíthető, hogy a sárga agyagba ástott kemencék egykorúak a tőlük északabbra fekvő sárga-szürke agyagplanírozásba mélyített kemencékkel, mivel a sárga-szürke agyagplanírozás elvékonyodó rétege a 4. számú kemence északi

by brownish yellow gravely and light grey, so-called Kiscelli clay stripes, and mixed with white sand is linked to the proximity of the river. (Zoltán Horváth ELTE carried out the geopedologic analyses.)

No prehistoric finds were discovered on the territories of the lot unearthed in phase II.

The earliest phenomenon indicating settlement in the Roman period, a yellow-grey clay layer dated from the AD 1st-2nd centuries, was observed in the central and northern parts of the lot. It is probably linked with the levelling of early Roman mud brick buildings. (Fig. 2) The smeared spots of the layer were documented in most of the pits dug out in connection with the implementation work. In the central part of the lot, the levelling layer consisted of larger light yellow homogenous amorphous clay blocks mixed with rock powder and a grey culture-bearing layer with a looser structure, which the subsequent floods had eroded. In the northern part of the lot, small clay spots coloured the relatively compact grey levelling layer. It contained very few finds.

Following Roman period landscaping, a water-draining ditch system was established towards the Danube. It was repeatedly renewed but was finally naturally filled in with grey homogenous clay. After the analysis of the find material, we will be able to determine the connection between the ditches and the kilns, which can probably be dated to a later period.

Making use of the favourable natural setting, an industrial district was established on the eastern side of the *limes* road in the AD 2nd century. Traces of it were identified on the southern, western and northern territories of the lot. (D, E, F, G) Most of the kilns (6) functioned as

3. kép: Sárga alatalajba süllyesztett, fűzészerűen elrendezett kemencék (2-3-4. számú kemencék) a telek dél nyugati részében („D” terület)
 Fig. 3. Series of kilns (nos. 2-3-4) cut into the yellow subsoil in the south-western part of the lot (territory “D”)

vége alatt húzódott. A sárga-szürke agyagplanírozás nem terjedt ki a telek déli végéig, hanem még előtte megszűnt, ezért a 2., 3. és 4. kemencék alatt már kizárólag a homogén sárga altalajt lehetett megfigyelni. (3. kép) A D terület déli részén feltárt öt kemence közül hármat északnyugat–délkeleti irányú tengely vonalában létesítették, az aljukban lerakódott mészrétegek többszöri égetésre utaltak. Leletanyag nem került elő belőlük, ezért keltezésükben csak az anyagvizsgálatokra támaszkodhatunk. Az újonnan (II. ütem során, a D terület déli részében talált három mészégető kemence) előkerült és az eddig ismert kemencékből (Nagyszombat utca I. ütem: KIRCHHOF 2005, 16–17; Lajos utca 71–89.: HABLE 2003, 40–43) vett agyagminták azonossága alátámasztja azok egykorúságát. (Az agyagvizsgálatokat Márton Péter [ELTE Geofizikai Tanszék] végezte.) A területrész nyugati és északi határain (D terület középső részén, E, G, F) feltárt kemencéket (4 darab) a sárga-szürke agyagplanírozási rétegbe mélyítették. Az

limekilns, while the function of three other kilns is uncertain.

The limekilns (5) were cut into the yellow subsoil in the southern part of the lot (southern part of territory D) (similarly to the limekilns unearthed in phase I), while the rest of the kilns (in the centre of territory D, and E, F, G) were sunk into the earlier yellow-grey clay levelling layer. According to the stratigraphic observations (pit no. 29), the kilns dug into the yellow clay were contemporary with the kilns cut into the yellow-grey clay levelling north of the former ones since the thinned-out layer of the yellow-grey levelling could be observed under the northern end of kiln no. 4. The yellow-grey levelling did not extend to the southern end of the lot. It ended so that only homogenous yellow clay could be observed under kilns 2, 3 and 4. (Fig. 3) Three of the five kilns unearthed in the southern part of territory D were established along a northwest–southeast directed axis. The limey layers deposited on the bottoms of the kilns indicated

E területen talált 1. számú kemence alját agyaggal tapasztották, oldalfalából nagyon kevés maradt épen. Oldala és boltozata, a pusztulás során észak–északnyugat irányába dőlt. A tüzelőnyílást dél–délkelet felé valószínűsítjük, mivel a munkagödörök faszenes, kerámiatöredékekkel is kevert, hamus betöltéseit ebben az irányban figyeltük meg. A kemence eredeti funkciója kérdéses, talán kerámiaégető kemence volt. Ezt később megújították és egy szögletes kövekből rakott tűzhelyet építettek rá, amelyhez a környékén talált nagymennyiségű házikerámia és állatsontanyag is köthető. (4. kép) Az 1. számú kemencétől nyugatra (szintén E terület) egy égetésre kész, kövekkel megrakott mészégető kemencét találtunk. A két kemencétől délre két kisebb (0,80-1 méter átmérőjű) ovális kemencét tártunk fel az E és D területeken, amelyeket a kékfestőgyár falalozásaival nagyrészt elpusztítottak. A környékükön talált csekély számú leletanyag miatt a kisméretű kemencék funkciója kérdéses, talán kenyérsütő kemencék voltak. A terület északi részén (G és F terü-

that lime was burned in them more than once. These layers did not contain finds, so only the analyses of their material can determine their age. The identity of the clay samples taken from the recently unearthed (three limekilns found in the southern part of territory D in phase II) and previously identified kilns (Nagyszombat Street phase I, 71–89 Lajos Street) (KIRCHHOF 2005, 16–17; HABLE 2003, 40–43) attests that the kilns were all contemporary (Péter Márton ELTE Institute of Geophysics analysed the samples). The kilns (4) unearthed at the western and the northern borders of the lot (central part of territory D, and E, G, F) were sunk into the yellow-grey clay levelling layer. The bottom of kiln no. 1 unearthed on territory E was plastered with clay and very little was preserved of the vertical walls. The walls and the dome fell in a northerly–northwestern direction as it perished. The firing hole probably opened to the south–southeast since the fill of the working pits mixed with charcoal and pottery shards was observed in this direction. The original func-

4. kép: 1. számú kemence, a későbbi téglalap alakú tűzhellyel a telek középső részéből („E” terület)
Fig. 4. Kiln no. 1 with the later oblong oven in the central part of the lot (territory “E”)

5. kép: Habarcs- és vakolattöredékek az északi darualapozásból („G” terület, 16. süllyeszték)
 Fig. 5. Mortar and plaster fragments found in the northern crane foundation (territory “G”, pit no. 16)

leteken) feltárt paticsos, faszenes felület, valószínűleg egy-egy újabb kemencének a planírozása lehetett, amely az eddig említett kemencékkel egy ipari egységet alkotott. A kemencék működése idején és azt követően bizonyíthatóan nem öntötte el a területet a Duna, mivel ennek nyomait nem észleltük egyik kemence feltárása során sem.

A kemencék felhagyását követően újabb árkokat létesítettek – amelyek mélysége már nem érte el a korábbi árkok aljának szintjét –, ezeket laza, kevert anyagú építési törmelékkel töltötték fel a Kr. u. 3. század elején. Szintén erre az időszakra tehető a telekrész északkeleti (G) régiójában feltárt habarccsal és vakolattal feltöltött beásás, amellyel a kora római sárga-szürke agyagplanírozást is megbolygatták. (5. kép)

A limesút szakaszának jelentkezését a terület délnyugati részében vártuk (D, E). (MADARASSY 2000, 46–48; HABLE 2003, 41) Ezen a területen a gyár építkezéseivel a régészeti rétegeket nagymér-

tion of the kiln is unknown but it could be a pottery kiln. It was later renewed and an oven was built over it out of quadrangular stones. The large amount of household pottery and animal bones can be linked to this oven. (Fig. 4) A limekiln filled in with stone ready for burning was found west of kiln no. 1 (also territory E). Two smaller oval kilns (of a diameter of 0.80 – 1 m) were unearthed south of the two kilns in territories E and D. They were nearly completely destroyed by the foundation walls of the blue-dyer factory. The small number of finds uncovered in their vicinity is not enough to determine their function but they may have been bakers’ ovens. The surface containing daub and charcoal in the northern part of the territory (territories G and F) could be the levelling layers from some other kilns from the same industrial unit as the ones described above. The Danube certainly did not inundate the territory while the kilns operated since no such traces could be observed during the excavation of the kilns.

tékben elpusztították, ezért csak elszórt foltokban maradt meg az a köves felület, amely esetleg a *limesút* alapozásának részét képezhette. Az újkori bolygatások miatt az elszórt köves felület egységére és eredeti összefüggéseire csak a tágabb topográfia alapján következtethetünk.

A terület északi felének (F) kutatását nagy várakozás előzte meg, mivel az egykori kékfestőgyár építkezései erre a területre nem terjedtek ki, a gyár működése idején betonozott udvarként funkcionált, így teljes bolygatatlan régészeti rétegsor megfigyelését reméltük. A több méteres (3-3,50 méter magas) feltöltés alatt középkori leletanyagot (Kárpáti Zoltán meghatározása) és újkori falmaradványokat tártunk fel, paticsos kemenceplanírozást, sötétszürke római réteget és az ismert sárga-szürke agyagfoltos planírozást figyeltük meg. Hasonló rétegsor jelentkezett, mint az erősen bolygatott nyugati területeken. (6. kép)

A telek délkeleti területén létesített daru alapozásában római kori, kelet-nyugati irányú téglás-köves, közepén domborodó,

Some other ditches were dug after the kilns were abandoned. They were not as deep as the former ones. They were filled in with loose rubble of mixed materials at the beginning of the AD 3rd century. The pit filled in with mortar and plaster unearthed in the northeastern region (G) of the lot can be dated from the same period. It disturbed the early Roman yellow-grey clay levelling layer. (Fig. 5)

We anticipated the appearance of a stretch of the *limes* road in the southwestern part of the territory (D, E). (MADRASSY 2000, 46–48; HABLE 2003, 41) The construction of the factory destroyed the larger part of the archaeological layers in this area so the stony surface that could have been a part of the foundation of the *limes* road was preserved only in scattered spots. The coherency and the original context of the scattered stony surfaces can only be judged from the broader topographic context because of the modern disturbances.

We started the excavation of the northern part of the territory (F) with great

6. kép: Az „F” terület nyugati része régészeti rétegek metszetével és a kékfestőgyár pilléralapozásával (régészeti rétegek letről felfelé haladva: sárga-szürke agyagplanírozás, homogén szürke feltöltődés, köves járószint és végül szürke feltöltődés)

Fig. 6. The western part of territory “F” with the cross-section of the archaeological layers and the pillar foundation of the blue-dyer factory (archaeological layers from the bottom up: yellow-grey clay levelling layer, homogenous grey fill, stony floor level and finally a grey fill)

7. kép: Kelet–nyugati irányú római út részlete („C” terület, 26. sülyeszték, déli darualapozás)

Fig. 7. Segment of the east-west running Roman road (territory “C”, pit no. 26, southern crane foundation)

úgynevezett „bogárhátú” utat tártunk fel, amely feltehetően a Kr. u. 2. század vége – 3. század folyamán létesült és amelyet a középkor folyamán is tovább használtak. (7. kép) Az út az amphitheatrum keleti kapuja felé irányult, s a *limes*űttől a Duna felé lejtő mellékút lehetett. Az útréteg alatt a kora római sárga-szürke agyagfoltos réteget figyeltük meg, azonban teljes mélységében nem nyílt lehetőségünk feltárni.

A telek délnyugati részében (D), köves-téglás réteg feletti, szürke tömör agyagban két lócsontváz maradványa került elő, egymástól távol. Leletanyag hiányában a stratigráfiai helyzetüket tekintve a római kor utáni időszakra tehetők.

A római kort követően a terület mezőgazdasági célokat szolgáló, vízjárta térség lett, amelyet a gyakori áradások veszélyeztettek. Az egykori Zichy birtokhoz (GÁL 1979, 105, GESZLER 1976, 15; ENDREI 1979, 326) tartozó területen, a 18-19. századi feltöltésben talált nagymennyiségű állatsontanyag közeli húsfeldolgozó utalt.

anticipation since the construction work of the former blue-dyer factory did not extend this far and it functioned as a yard with a concrete pavement. Thus, we hoped to find an undisturbed sequence of archaeological layers. Under some metres of fill (3-3.50 m) we found medieval artefacts (dated by Zoltán Kárpáti) and remains of modern walls, the daub levelling of an oven, a dark grey Roman layer and the well-known levelling layer with yellow-grey clay spots. A similar layer sequence was encountered here as in the heavily disturbed western territories. (Fig. 6)

In the foundation pit of a crane in the southeastern part of the lot, we found an east-west running Roman period so-called “cambered” road with a convex surface made from bricks and stone. It was probably established at the end of the AD 2nd century and the AD 3rd century. It was used in medieval times as well. (Fig. 7) The road ran toward the eastern gate of the amphitheatre. It may have been a side road sloping from the *limes* road down toward the Danube. We observed the Early

A terület középső részében feltárt kelet–nyugati irányú sötétszürke betöltésű újkori árok, esetleg patakmeder aljában kisebb hajó (hajók) vázának famaradványaira bukkantunk. (8. kép) A hajó (hajók) alapanyaga is feltehetően 1830 után került feldolgozásra. A 19. század folyamán a Dunán, a telek közelében hajómalmok, kallómalmok működtek, (GESZLER 1976, 11) a famaradványok esetleg ezekkel is kapcsolatba hozhatók. (A fák vizsgálatát Grynaeus András [Magyar Dendrokronológiai Laboratórium] végezte). Az állattartással és mezőgazdasági műveléssel kapcsolatban álló, kőből épített kutak megszüntetése és feltöltése már a gyár 1865-től kezdődő építkezéseivel köthetők össze. (Gyártörténetről lásd GESZLER 1976; GESZLER 1984, 9–56)

A Nagyszombat utca – Lajos utca találkozásánál, a megtartandó fal alapozásának kutatására nyitott árokban boltíves, téglából épített alépítményeket figyeltünk meg, melyekben laza, téglás-köves feltöltés húzódtott, aljában kékfesték maradványaival. Ezek az emlékek az 1907-es tűzvészt

Roman layer of yellow-grey clay spots under the road layer but we were unable to excavate until its bottom.

The remains of two horses were discovered far from each other in the grey compact clay overlying the layer of bricks and stone in the southwestern part of lot (D). Given the absence of finds, the stratigraphic position suggests that they were deposited there at a later time than the Roman period.

After the Roman period, the area became intermittently waterlogged and was used for agricultural purposes, threatened by frequent flooding. On the territory that formerly belonged to the Zichy estate (GÁL 1979, 105, GESZLER 1976, 15; ENDREI 1979, 326), the large number of animal bones discovered in the fill of the 18th-19th centuries implies that a butchery of some kind operated nearby.

In the central part of the territory, the wooden remains of the structure of a smaller boat (boats) was uncovered on the bottom of an east–west running ditch, perhaps a brook, in a dark grey fill from

8. kép: Hajómaradványok az „U” területéről
Fig. 8. Boat remains from territory “U”

megelőző időszakhoz tartoztak, feltehetően a korai Spitzer Gerzson vagy Weiss család építkezéseivel fűződtek. A gyár déli, Nagyszombat utca mentén lévő, 1908-ban épült tornyának (lépcsőházának) tetejében, egy nagyméretű lemezekből szegecseléssel készített 4×4 méteres vaslád került elő, amelyet a gyakori tűzesetek elkerülésére, tűzoltásra használhattak. Eről kapta az építmény a víztorony nevet is, amely mára már feledésbe merült és csak a bontások során vált ismét láthatóvá.

Az újjáépítések, tulajdonosváltások és modernizáció következtében a terület teljesen beépült és egészen 2004-ig, a bontások kezdetéig őrizte az eredeti funkcióját már vesztő, egykori kékfestőüzem méltóságteljes ipari létesítményeit. A Sun Palace lakópark tervezésénél arra törekedtek, hogy a hajdani gyár néhány részletét eredeti formájában megőrizték az utókor számára, illetve visszaidézzék a régi gyár magas belmértű csarnokait az úgynevezett hamis loftlakások kialakításával. A telek keleti oldalán, az eredeti torony mintájára visszaépítették a lépcsőházat. Ily módon újrahasznosítva, az ipari funkciójú terület több száz embernek teremt majd új otthonot, ugyanakkor részleteiben megőrzi a múlt század emlékeit is.

Az I és II. ütem feltárásait összegezve elmondható, hogy a legkorábbi megtelepedésre és a terület használatára utaló emlékek a bronzkorból származtak. (I. ütem) (KIRCHHOF 2005, 14) Ezt követően, a Kr. u. 1-2. századra tehető, az egész területen megfigyelhető sárga-szürke agyagfoltos réteg, amely feltehetően agyagtégla-falú épületek planírozása volt. Az agyagfoltos planírozás kiterjedésének déli lezárása a telek területén megfogható volt. Ezt követően vízlevezetőárkokat létesítettek a Duna irányába, amelyeket többször meg-

the modern period. (Fig. 8) The fabric of the vessel(s) was probably processed after 1830. Floating mills and fulling mills operated on the Danube near this lot in the 19th century (GESZLER 1976, 11) and the wooden remains can perhaps be linked with these establishments as well. (András Grynaeus, Hungarian Laboratory of Dendrochronology analysed the woods) The closing and filling-in of the masonry wells linked with animal keeping and agricultural cultivation is connected with the start of the construction works of the factory in 1865. (for the history of the factory see GESZLER 1976; GESZLER 1984, 9–56)

We opened a trench to investigate the walls destined for preservation on the corner of Nagyszombat Street and Lajos Street. Vaulted brick substructures filled in with bricks and stones were observed, with remains of blue dye on the bottom. These remains come from the horizon preceding the conflagration in 1907 and can probably be linked with the early construction works commissioned by Gerzson Spitzer or the Weiss family. A large, 4×4 m, tank made of riveted iron sheets was found on top of the staircase of the southern tower of the factory built in 1908 at Nagyszombat Street. It was probably used for fire-fighting to prevent the frequent conflagrations. This has already been forgotten, although this lent the name water tower to the construction, and it became evident only in the course of the controlled demolition.

As a result of reconstruction, changes in ownership and modernisation, the territory became completely built-in and the large-scale industrial establishments of the former blue-dyer factory were preserved, although they functioned differently, until the beginning of demolition

újítottak, és amelyek végül saját hordalékukkal töltődtek fel.

A telek feltárása során partvédelemre utaló jelenségeket nem találtuk, azonban a terület Kr. u. 1-2. századi használatára utaló agyagtéglaépületek planírozásai és a 2. századi kiterjedt ipartelep létesítése feltételez a telektől keletre fekvő védvonalat, a Duna áradásainak elhárítására a *limes* (mai Fényes Adolf utca – Lajos utca vonala) úttól (MADARASSY 2000, 46–48; HABLE 2003, 41) keletre. A *limesút* maradványait a telek (II ütem) délnyugati sarkában vártuk, a kékfestőgyár épülete alatt azonban csak elszórt köves felületeket találtunk, amelyek esetleg ennek az alapozásához tartozhattak. A *limesút* keleti oldalának beépítettségére a jelenlegi kutatások alapján kevés az információnk, mivel a területet nem nyílt lehetőségünk teljes mélységében és teljes felületen feltárni. A mész- és kerámiaégető kemencék ipari jellegű területhasználatra utalnak a Kr. u. 2. században. A Kr. u. 3. század folyamán újabb árkokkal, az elszórt köves felületekkel (járószinttel) és a kisebb-nagyobb beásásokkal kell számolni. A Kr. u. 2. század vége – 4. század folyamán épült ki az a kelet–nyugati irányú mellékút, amely az amphitheatrum keleti kapuja felé vezetett, és amelyet a középkor folyamán is feltehetően tovább használtak. (K.A.)

A Nagyszombat utca 1. szám alatt végzett megelőző feltárás során Kirchhof Anita egy Dunára merőleges keskeny vízfolyás medrének egy szakaszát is megtalálta. A feltöltődött árok déli oldalán nyolc gerendából álló csoportot dokumentált, a maradványok az Aquincumi Múzeum raktárába kerültek. (Ltsz.: RF 16. 1–8.)

A gerendák L alakúak, többségük tölgyből készült. Formájuk és előkerülési helyük alapján egyértelműen hajó bordájaként

work in 2004. The intention manifested in the designs of the Sun Palace residential district was to preserve a few details of the former factory in their original forms for posterity, and recalling the huge halls of the old factory in the so-called loft flat imitations. The staircase was built again following the pattern of the original tower on the eastern side of the lot. The new management of the originally industrial territory will provide new homes to more than 100 people, while preserving the memory of the last century in the architectural details.

In summary, it is possible to say something about the excavations of phases I and II. The remains of the earliest occupation date from the Bronze Age (phase I). (KIRCHHOF 2005, 14) The layer of yellow and grey clay spots that can be observed over the entire territory dates from the AD 1st-2nd centuries. It probably represents the levelling layer of mud brick buildings. The southern edge of the levelling layer with clay spots could be observed in the south of the lot. Then, water-draining ditches were established towards the Danube. These were repeatedly renewed but finally filled through natural deposition.

No phenomena suggesting the presence of an embankment could be found during excavation of the lot. The levelling layers of mud brick buildings used in the AD 1st and 2nd centuries and the establishment of a large industrial district from the AD 2nd century suggest the existence of an embankment against the flooding of the Danube that could have stood east of the lot and east of the *limes* road (along the line of modern Fényes Adolf Street–Lajos Street MADARASSY 2000, 46–48; HABLE 2003, 41). We expected

azonosíthatóak. A lelőhelyen semmiféle fizikai kapcsolatot nem lehetett észlelni a bordák között, azok egymás mellett, illetve egymáson, rendszer nélkül helyezkedtek el. A leletek részletes vizsgálata során semmiféle rögzítési nyomot (szöveget, csapot, hornyot) nem találtunk rajtuk. Mindezek alapján valószínűsítjük, hogy nem hajólelettel, hanem fel nem használt építési anyaggal van dolgunk, vagyis a leletegyüttes egy borda-depó, a lelőhely (az egykori árok és partja) hajóépítő terület lehetett. A nagyobb folyókba csatlakozó kisebb vízfolyások védett vizű torkolatát gyakran használták kikötési célra. Az itt épülő hajókat magas vízállásnál könnyen vízre lehetett bocsátani.

A bordák a felhasznált nyersanyag fizikai tulajdonságait használták ki, csak a legszükségesebb mértékben alakították a fát. Y alakban elágazó, illetve L alakban megtörő ágakat használtak. A fa eredeti növekedésére a bordák felületén megfigyelhető görcsök, hosszirányú repedések és szállítócsövek utalnak. A nagyobb ágakat hasították, majd a felületet igyekeztek négyzetes, vagy téglalap keresztmetszetűre faragni. Mivel az eredeti fák néha görbén nőttek, a bordák sem szabályos alakúak. A hajófenékkal és a hajóoldallal érintkező felületeket igyekeztek egyenesre faragni.

Az RF 16.2. számú borda a legnagyobb méretű közülük. Hosszabbik szára 153 centiméter, felülnézetben a két szár együttes hossza 193 centiméter, a rövidebbik szár függőleges magassága 68 centiméter, hossza 80 centiméter (a két szár 122 fokos szöveget zár be). Mivel etnográfiai és régészeti párhuzamokból tudjuk, hogy az egy fából kifaragott bordákat felváltva, egymással ellentétes irányban helyezték el, valamint a borda hosszabbik szára teljesen keresztül ért a hajófené-

9. kép A dereglye axonometrikus rekonstrukciós rajza
Fig. 9. Axonometric reconstruction drawing of the light boat

to find the remains of the *limes* road in the southwestern corner of the lot (phase II), but only scattered stony surfaces could be observed beneath the blue-dyer factory, possibly marking the foundations of the *limes* road. Little information is available concerning the buildings found standing on the eastern side of the *limes* road and known from former investigations as the territory could not be uncovered over the entire surface and down to the bottom of the occupation layers. The limekilns and pottery kilns indicate that the territory was used for industrial purposes in the AD 2nd century. New ditches, scattered stony surfaces (floor levels) and pits of various sizes were established in the AD 3rd century. The east–west running side road, established between the end of the AD 2nd century and the 4th century, that led toward the eastern gate of the amphitheatre, was probably even used in the Middle Ages. (A.K.)

Anita Kirchof found a stretch of the narrow gully from a water flow running perpendicular to the Danube during the investment-led excavations at Nagyszombat Street. On the southern side of the gully, she documented an assemblage of eight timbers, which were transported to

ken, ki tudjuk számolni azt a legnagyobb keresztmetszetet, melyhez a 2. számú borda tartozott. Az adatok alapján a hajó szélessége 2,35 méter, a külső palánk vastagságát is hozzáadva körülbelül 2,40-2,45 méter, az oldalfal függőleges magassága legalább 68 centiméter volt (mivel a bordák tetejét hosszirányban egy vastag deszkával, vagy rönk szelettel le szokták fedni, ezért a teljes magasságot 75-80 centiméterre becsüljük). Mivel a folyami hajók keskenyek és hosszúak voltak, ezért a „Nagyszombat utcai hajó” hosszúságát 12-15 méter körül becsüljük. Számításaink azt feltételezik, hogy a 2. számú borda a hajótest középső részéből származik. Ezt alátámasztja, hogy a bordák többsége közel azonos hosszúságú. Hasonló méretű dereglyét dokumentáltunk korábban Szegeden a Tisza medrében. (TÓTH 2005, 289) A bordákból nem állapítható meg a hajó pontos alakja, de bizonyosan lapos fenekű, valószínűleg gerinc nélküli szállítóhajó volt. (9. kép)

Tipológiai alapon a bordák nem keltezhetőek, mivel az egyetlen fából kifaragott bordákat a középkorban és az újkorban is egyaránt használták a lapos fenekű dereglyék építői. Az ásató a bordák előkerülési szintjén újkori kerámiát is talált. Az egyik bordából vett minta dendrokronológiai elemzése csupán bizonytalan eredményt hozott, a fa legkorábbi kivágási idejét 1830 körül keltezve. Magyarországon kevés részletes megfigyelés áll rendelkezésünkre a történelmi hajóépítészet részleteiről, ezért a Nagyszombat utcai lelet kiemelkedő jelentőségű. (T.J.A.)

A 2004. évi I. ütemhez hasonlóan a II. ütem feltárásából is nagy mennyiségű cseréppipa került elő, (10. kép) melyek – méretbeli változatoktól eltekintve – 55 típust képviselnek. A több helyről származó

the repository of the Aquincum Museum. (inv. no: RF 16. 1–8)

The timbers are L-shaped, and most of them were made of oak. The shape and the site definitely show they were frame timbers. No physical relationship could be demonstrated on-site between the frames: they lay side by side or over each other without any system. Detailed examination revealed no traces of fitting features (nails, tenon or mortise) on them. Most probably, they were not the remains of a river vessel but rather unused raw materials. This means that this was a depot of frame timbers and the site (the former channel and its banks) were part of a boatyard. The sheltered mouths of smaller water flows running into larger rivers were often used as harbours. The vessels built here were easy to launch when water levels were high.

The physical nature of the wood was respected in the shaping of the frame

10. kép: Egyedi, emberi fejet ábrázoló pipatöredék
Fig. 10. A unique pipe fragment representing a human head

példányok (leggyakoribb műhelybélyegek: FODOR A, SELMECZ, MOHÁCS, bélyegzőképek: Selmecbánya címere, lófej) 19. századiak, akárcsak a I. ütem anyaga, ám az ott gyakori bélyegzők (M HONIG SCHEMNITZ, SELIG TAUSIG) itt alig fordulnak elő. (KIRCHHOF 2005, 22) A nagy mennyiségű, használatlan, de törött pipa többféle földrajzi eredete felveti egy kereskedelmi lerakat létét, nem zárva ki, hogy mellette műhely is működött, így egyes típusok helyben készülhettek. (K.Sz.)

*Kirchhof Anita – Tóth J. Attila
– Kondorosy Szabolcs*

Irodalom/References:

ENDREI 1979 – Endrei W.: Óbuda ipari létesítményei (1690–1850). Tanulmányok Budapest Múltjából XXI, Budapest, 1979, 325–349.

GÁL 1979 – Gál É.: Óbuda helyrajza a török hódoltság végétől a XIX. sz. közepéig. Tanulmányok Budapest Múltjából XXI, Budapest, 1979, 105–151.

GESZLER 1976 – Geszler Ö.: Másfél évszázad az Óbudai kékfestők és textilnyomók között. A Pamutkikészítőgyár története. (One hundred and fifty years among Óbuda blue-print and textile printing. The history of the cotton production factory) 1826–1976. I. Budapest, 1976.

GESZLER 1984 – Geszler Ö.: A 200 éves Budaprint PNYV Goldberger Textilművek története. (The 200 year old history of the Budaprint PNYV Goldberger Textile Factory 1784–1984) Budapest, 1984.

HABLE 2003 – Hable T.: Két ásatás az aquincumi canabae déli szélén (Two excavations on the southern part of the

timbers and only indispensable alterations were made. Branches forking in a Y-shape or broken in an L-shape were used. Knots, longitudinal cracks and vascular cylinders evidence the growth of the tree. Large branches were cut off and the remaining surface carved to a more-or-less square- or oblong-shaped cross-section. As the trees were sometime naturally bent, the frame timbers were also irregular. The surfaces on the bottom and the sides of the vessel were planed to produce a smooth surface.

Frame timber RF 16.2 was the largest. The longer arm was 153 cm long and the total length of the two arms is 193 cm as viewed from above. The vertical height of the shorter arm is 68 cm, its length is 80 cm (the two arms meet at an angle of 122 degrees). We know from ethnographic and archaeological analogies that frame timbers cut from the same tree were placed in altering directions and that the longer arm of the frame crossed the entire bottom of the vessel. The largest cross-section would have been at the place of frame timber no. 2. Based on the data, the width of the vessel would have been 2.35 m, which would have been 2.40-2.45 m when the outboard was added. The vertical height of the sides measured at least 68 cm (the complete height can be estimated as 75-80 cm since the frame timbers were usually covered with a thick plank or lumber segment). As riverboats were narrow and long, the length of the “Nagyszombat Street vessel” is estimated at 12-15 metres. According to our calculations, frame timber no. 2 came from the middle of the body of the vessel. The fact that the majority of the frames were of nearly the same length supports this calculation. A lighter timber of similar measurements was documented in the basin of the Tisza River at Szeged. (TÓTH

Aquincum canabae.) Aqfűz 9 (2003) 33–52.

KIRCHHOF 2005 – Kirchhof A.: Régészeti kutatások a katonavárosi amphitheatrum keleti előterében, a Spitzer Gerzson által alapított kékfestőgyár területén I. (Archaeological investigations in the eastern foreground of the Military Town amphitheatre, in the area of the blue-dyeing factory founded by Gerzson Spitzer I.) Aqfűz 11 (2005) 13–30.

KIRCHHOF 2006 – Kirchhof A.: Budapest, III. ker., Nagyszombat utca 1., Hrsz.: 17970/1. Aqfűz 12 (2006) 13., 221–222.

MADARASSY 2000 – Madarassy O.: Régészeti kutatások az aquincumi katonaváros területén, 1999. Archaeological investigations in the Military Town of Aquincum, 1999. Aqfűz 6 (2000) 46–55.

MADARASSY 2003 – Madarassy O.: Die canabae legionis. In: Forschungen in Aquincum 1969–2002. Aquincum Nostrum II. 2. (2003) 101–111.

MADARASSY 2004 – Madarassy O.: Kőrai telepjelenségek kutatása az aquincumi canabae déli régiójában. Aqfűz 10 (2004) 30–36.

PÓCZY 1983 – Póczy K.: Az aquincumi katonaváros utcahálózata és fontosabb épületei a II. és a III. században. ArchÉrt 110 (1983) 252–273.

TÓTH 2005 – Tóth J. A.: Szeged, Tisza-meder. Régészeti Kutatások Magyarországon 2004 (2005) 288–89.

WELLNER 1971 – Wellner I.: Leletmentések az aquincumi canabae déli szélénél BudRég 22 (1971) 411.

2005, 289) The frames are not enough to tell the exact shape of the vessel but it certainly had a flat bottom. It must have been a cargo boat without a keel. (Fig. 9)

The frame timbers cannot be dated based on morphological traits since frame timbers cut from a single piece of wood were used in the Middle Ages as well as in modern times for light, flat-bottomed boats. Pottery shards from the Modern period were also found at the site of the frame timbers. The dendrochronological analysis of the sample taken from one of the frame timbers gave uncertain results: it dated the felling of the tree to around 1830 at the earliest. We have few detailed records of the history of boat-building in Hungary, so the finds from Nagyszombat Street are of special importance. (A.T.J.)

A large number of clay-pipes were recovered during the excavations of phase II, similarly to phase I in 2004. (Fig. 10) These clay-pipes represent 55 types disregarding the measurement variations. The items coming from different provenances (the most common workshop stamps are: FODOR A, SELMECZ, MOHÁCS, the images on the stamps: coat-of-arms of Selmezbánya, a horse head) were made in the 19th century, just like the material from phase I, although the stamps that frequently occurred in that material (M HONIG SCHEMNITZ, SELIG TAUSIG) rarely appeared this time. (KIRCHHOF 2005, 22) The diverse geographical provenance of the large number of unused yet broken pipes suggests the presence nearby of a commercial store that perhaps had a workshop operating with it. Thus, a few types may have been locally produced. (Sz.K.)

Anita Kirchhof – Attila J. Tóth
– Szabolcs Kondorosy

Új feltárási eredmények a katonaváros északnyugati régiójából I.

(Budapest, III. ker., Vörösvári út 111–117., volt. REMIZ, Hrsz.: 16911-16912)

A római kori katonaváros (*canabae legionis*) északnyugati kiterjedésének határát az eddigi kutatások alapján a Körte utca – Várad utca (PÓCZY 1984, 20) és a Bogdáni út – Hévízi út vonalánál húzták meg. (NAGY 1942, 364; MADARASSY 2000, 46; MADARASSY 2003, 101; ZSIDI 2004, 183) Ettől a feltételezett határtól északra, a kutatott telek környezetében, a Bécsi út – Hunor utca mentén és a mai Vörösvári út nyomvonalánál végzett korábbi feltárások temető, (TOPÁL 1993; TOPÁL 2003) árokrendszer, (MADARASSY 1995) forrás (TÓTH-KÁRPÁTI 2004) és vízvezeték (NAGY 1942, 363; WELLNER 1973, 179–181) részleteit hozták felszínre. A területtől távolabb, a Raktár utca – Körte utca – Hunor utca – Berend utca környékén folytatott leletmentések és ásások révén, a katonaváros 2-4. századi településmaradványait és késő római temetőt ismerhettünk meg, a hozzá tartozó temetőkápolnával (*cella trichora*). (NAGY 1931)

A Vörösvári út 111–117-es, több mint 10000 négyzetméteres összevont telken, a 2006-os feltárást megelőzően villamos remíz működött, amelynek északkeleti részében szerelőaknás műhelyépület állt. A Guininvest Kft. megbízásából építkezést megelőző feltárásokat kezdtünk a telek beépítésre kerülő 6500 négyzetméterén.

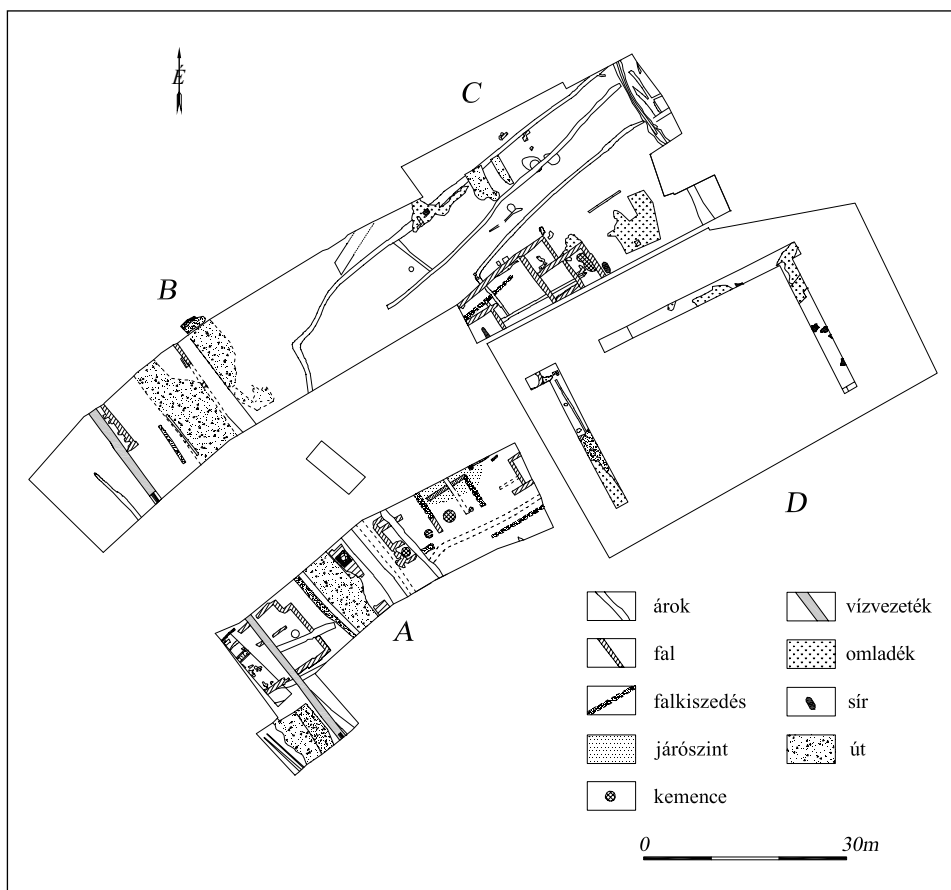
New excavation results from the northwestern region of the Military Town I

(Budapest III, 111-117 Vörösvári Road, former tram-depot, Lrn: 16911-16912)

Data from former investigations have shown that the northwestern border of the Roman Military Town (*canabae legionis*) ran along the line of Körte Street–Várad Streets (PÓCZY 1984, 20) and Bogdáni and Hévízi Roads. (NAGY 1942, 364; MADARASSY 2000, 46; MADARASSY 2003, 101; ZSIDI 2004, 183) North of this suggested border, previous excavations brought to light details of a cemetery (TOPÁL 1993; TOPÁL 2003), a ditch system (MADARASSY 1995), a spring (TÓTH-KÁRPÁTI 2004) and an aqueduct (NAGY 1942, 363; WELLNER 1973, 179–181) along Bécsi Road and Hunor Street and under modern Vörösvári Road, near the lot investigated and discussed here. Farther away from this area, excavations revealed remains from the AD 2nd-4th century Military Town and a late Roman cemetery with a funeral chapel (*cella trichora*) in the area of Raktár, Körte, Hunor and Berend Streets. (NAGY 1931)

Prior to the 2006 excavations, a tram-depot operated on the combined lot at 111–117 Vörösvári Road, which occupies a surface of more than 10,000 m². A workshop with a repair pit stood in the northeastern part of the lot. Commissioned by the Guininvest Kft, investment-led excavations started on the 6500 m² of the lot intended for construction. The western

1. kép: A feltárásról készített geodéziai felmérés összesítő alaprajza (Busi György – Kirchhof Anita – Kovács Tibor – Seres Viktor)

Fig. 1: Complex plan of the geodetic survey of the excavation (György Busi – Anita Kirchhof – Tibor Kovács – Viktor Seres)

A 2006 május 31-től december 22-ig tartó időszakban a telek nyugati felét (A, B) és északkeleti (C) területét tártuk fel. A délkeleti területen (D), a beruházó kérésére, a következő évi feltárást megelőzően, geofizikai felmérést végeztünk a Geomega Kft.-vel, amelynek eredményeit kutatóárkokkal hitelesítettük. (1. kép)

A római kort megelőzően, a közeli úgynevezett Árpád forrásnak köszönhetően, a terület mocsaras, lápos jelleget öltött, amelynek nyomait az amorfi mészköves

part (A, B) and the northeastern part (C) of the lot were uncovered from May 31 to December 22, 2006. At the request of the developer, we commissioned Geomega Kft to conduct a geophysical survey of the southeastern territory (D) prior to the excavations scheduled for the following year, the results of which were confirmed with test trenches. (Fig. 1)

Owing to the nearby Árpád spring, the area was waterlogged previous to the Roman period. Traces of the swamp have

2. kép: Kemence az „A” területről
Fig. 2: Kiln in territory “A”

lerakódások és növények rozsdás maradványai őrizték meg. A Bécsi út 193. (a régi Árpád malom, majd Selyemgyár – Textilfestő gyár) alatt és környékén működő forrásnak köszönhetően, a területen magas a talajvízszint, amely a telek keleti felének feltárását (C és D területek) nagymértékben hátráltatta. (A geopedológiai vizsgálatokat, a kő és malakológiai elemzéseket Horváth Zoltán és Krolopp Endre végezte.)

A római kor folyamán a környékbeli források vizét feltehetően szabályozták és elvezették, ezáltal a terület szárazra került és alkalmassá vált a megtelepedésre, ipartelep létesítésére. A terület legkorábbi használatával a Kr. u. 2. század második felétől-végétől – a 3. század elejétől számolhatunk. Ebben az időszakban létesítették a telek „A” és „C” területén feltárt kemencéket (4 darab), amelyek közül három edény- és mécseségetésre használtak. Az „A” területen feltárt kemencék között két különböző típus különíthető el. Az első típus tüzelőterét a közepén elhelyezett,

been preserved in the form of amorphous calcareous deposits and the rusty-looking remains of plants. Owing to the springs surfacing under and around 193 Bécsi Road (the former Árpád mill, then Silk factory – dyeing house), the ground water level is high in the area, which largely hindered recovery of the eastern part of the lot (territories C and D). (Zoltán Horváth and Endre Krolopp carried out the geopedological analyses as well as the analyses of stone and malacological materials.)

The waters of the nearby springs were probably regulated and drained during the Roman period. Thus, the territory became dry and suitable for settlement and the establishment of an industrial district. The earliest use of the territory was most likely from the second half or the end of the AD 2nd century or the beginning of the AD 3rd century. The kilns (4 structures) unearthed on territories “A” and “C” of the lot were established in this period. Three of them were used for firing ceramics vessels and lamps. Two different types of

kör átmetszetű alátámasztásból induló egy-egy nyúlvánnyal két részre osztották. (2. kép) Az ovális kemence tüzelőnyílása észak felé irányult. A másik, szintén ovális formájú kemence külső körívét kővel rakták ki, belül kiegészítetlen *tegulákkal* rakták körbe, ezek találkozásánál pedig, gyakran *imbrexek* segítségével kis füstelvezető csöveket alakítottak ki. (3. kép) A *tegulák* és a kemence fala közti rés is a forró levegő és füst elvezetésére szolgált. Az utóbbi kemencénél a rostély alátámasztására hosszúkás agyagtömbök szolgáltak. (4. kép) Egyik kemencénél sem maradt meg a rostély, a kemencék pusztulása során megsemmisültek. A két, *tegulával* épített kemencében és a kelet felé tájolt tüzelőnyílásuk előterében nagy mennyiségben került elő házikeramia és firmamécses vegyesen. A kemencék feltehetően a kiegészítés során vagy azt követően dőltek össze, amit a kemencéket borító oldalfal és boltozat részét képező agyag- és paticsdarabok is igazolni látszottak. A kemencékből előkerült

kilns can be distinguished among those unearthed on territory "A". Two tongues jutting out from the round support in the center divided the firing space of the first kind into two parts. (Fig. 2) The firing hole of the oval kiln opened to the north. The exterior circumference of the other kiln type, also oval, was backed with stone, while unbaked tegulae surrounded the interior. Small smoke pipes were formed where the tegulae met, often with the help of imbrices. (Fig. 3) The gap between the tegulae and the wall of the kiln also deflected heat and smoke. The grate in these kilns was supported by clay blocks. (Fig. 4) The grate was not preserved in any of the kilns as they were destroyed at the same time as the kilns. A large number of household wares and firma lamps were recovered from the two kilns constructed from tegulae and in the area in front of their east facing firing hole. The kilns probably collapsed during or after firing, something also evidenced by clay and

3. kép: Kemence az „A” területről
Fig. 3: Kiln in territory “A”

4. kép: Kemence az „A” területéről

Fig. 4: Kiln in territory “A”

házikéramia nem korlátozódott egy-két típusra, hanem a nagyobb táaktól kezdve a korsókig szinte minden kerámiatípus képviseltette magát. A kemencék bontása közben a kiégetés során deformálódott kerámiatöredékek is előkerültek. (5. kép) Az „A” területen feltárt kemencék északi előterében, ezek horizontjához tartozó sódéres járósíntet, egy kelet–nyugati irányú út maradványait tártuk fel. A „C” területen feltárt kemencék északi előterében pedig egymáshoz közel két kutat tártunk fel, amelyeket feltehetően a kemencékkel egyidőben használtak.

Az „A” terület nyugati végében és a „C” terület középső részén szórványosan fennmaradt, vékony, sárga, agyagos-paticsos foltok tapasztott agyagpadlóra vagy agyagtégla-planírozásra utáltak. Az agyagfelületek a kemencékkel, azok üzemeltetésével hozhatók kapcsolatba, vagy azt követő időszakhoz köthetők.

Nagyméretű, fehér kövekből, kötőanyag nélkül rakták, annak a lineáris vonalú, körülbelül 7 római láb széles építménynek az alapozását, amely nyílegyenesen, leága-

daub fragmenta from the dome and the vertical walls. The household pottery recovered from the kilns was not confined to one or two types: nearly every ceramic type was present from large bowls to jugs. Pottery shards deformed during baking were also collected during the excavation of the kilns. (Fig. 5) In the northern areas in front of the kilns recovered in territory “A”, the gravelly floor level of the kiln horizon and the remains of an east–west running road were unearthed. Two wells came to light close to each other in the northern area in front of the kilns (territory C), which were probably contemporary with the kilns.

The scattered thin spots of yellow clay preserved in the western end of territory “A” and in the center of territory “C”, suggest that molded clay floors or adobe leveling work were located here. The clay surfaces may be linked to the kilns, their operation. Such surfaces may also have been connected with the subsequent period.

The foundation comprising large white stones without binding matter from the ca. 7 Roman feet wide linear structure,

5. kép: Deformálódott kancsó töredéke a 4. kemencéből („A” terület)

Fig. 5: Fragment of a deformed jug from kiln no. 4 (territory “A”)

6. kép: Feltételezett vízvezeték alapozásának alja („A” terület)

Fig. 6: Bottom of the foundation of the possible aqueduct (territory “A”)

7. kép: A feltételezett vízvezeték felmenő fala a későbbi hozzáépítéssel

Fig. 7: Vertical wall of the possible aqueduct with the later attachment

zás nélkül, enyhén északnyugat–délkeleti irányban szelte át a telek teljes nyugati területét. (A, B terület) Ezt az építményt később visszabontották. Az „A” területen csak helyenként maradt meg az alapozásának alja (6. kép), ezzel szemben a „B” terület északi részében a felmenő rész néhány kőszora is fennmaradt. Irányát és szélességét, valamint nagyköves jellegét tekintve feltételezhető, hogy vízvezeték alépítményéhez tartozott. A jelenlegi kutatások alapján valószínűleg a kemencékkel egyidőben vagy azt megelőzően is működött, keltezése a leletanyag feldolgozását követően pontosítható. A feltételezett vízvezeték kísérő északnyugat–délkeleti út nyomait a feltárások nem igazolták, esetleg a nyomvontaltól nyugatra valószínűsíthető.

A *canabae* északi irányba történő terjeszkedésével (Kr. u. 3. század eleje) hozható kapcsolatba a sárga kövekből rakott lakóépületek létesítése a korábbi ipartelephez tartozó, kelet–nyugati irányú út felett („A” terület). A Kr. u. 3. század elején a sárga köves épületek létesítésével egy időben épült ki a telek nyugati felében, az első északnyugat–délkeleti irányú, sárga sóderes út is, a korábbi nagyköves vízvezetékétől nyugatra. A „B” területen a sárga kövekből kialakított, habarccsal kötött falszakaszt hozzáépítették a nagyméretű, fehér kövekből rakott vízvezeték felépítményéhez, esetleg javítás céljából vagy magát a vízvezeték falát használták fel új épület létesítésére. (7. kép)

Az „A-B” területeken megfigyelt északnyugat–délkeleti irányú út alatt és környékén, teljes hosszban, mindenhol terrazzoszemcsés- és mészrétegekből álló planírozásokat figyeltünk meg (például a Vörösvári út 103–105. telken is ugyanennek az útnak a meghosszabbítása alatt

crossed over the entire western part of the lot in a slightly northwest–southeast direction without forking (territories A and B). This structure was later pulled down. The bottom of the foundation survived only in a few places in territory “A” (Fig. 6), while a few rows of stones have also been preserved from the vertical walls in the northern part of territory “B”. Given its orientation and width as well as the large stones from which it was built, it must have been part of the substructure of an aqueduct. Based on the present investigations, it was also coeval with the kilns or even preceded them; its dating will become more exact after the processing of the find material. The existence of the supposed northwest–southeast road running along the aqueduct could not be demonstrated during the excavations. It probably followed a path running to the west of this territory.

The establishment of residential buildings made from yellow stones found above the east–west running road of the former industrial district can be linked to the northern expansion of the *canabae* (beginning of the AD 3rd century in territory “A”). The first northwest–southeast running yellow gravelly road west of the former aqueduct built from large stones was built in parallel with the construction of the buildings built from yellow stones in the western part of the lot. A stretch of wall made from yellow stones bound with mortar was joined to the superstructure of the aqueduct made from large white stones on territory “B”. It was either built with the intention of repairing the aqueduct or the wall of the aqueduct was used in the establishment of a new building. (Fig. 7)

A leveling layer composed of terrazzo rubble and limey layers could be observed under and all along the northwest - south-

8. kép: Északnyugat–délkeleti irányú római út az „A” területen

Fig. 8: Northwest-southeast running Roman road in territory “A”

9. kép: Többperiódusú épületmaradvány a „C” területről

Fig. 9: Remains of a multi-period building in territory “C”

is – a telken végzett feltárás rövid beszámolóját lásd jelen kötet 259–261. oldalán), amelyek a 7 római láb széles vízvezetéknek esetleg a Vörösvári 103–105. telken talált másik, hasonló irányú vízvezeték pilléreként futó felépítményére utaltak.

A Kr. u. 3. század második feléhez az északnyugat–délkeleti út (8. kép) megújítása és két további építési periódus köthető (A, B, C területeken). Az egyik mélyebbre alapozott *opus spicatum* jellegű, a másik

east running road as well as in its environs on territories “A” and “B”. (for example, also on lot 103–105 Vörösvári Road beneath an extension of the same road – see the lower Roman period culture-bearing layer at 103–105 Vörösvári Road on pages 259–261). This layer marks the remains of the superstructure supported by pillars of the 7 Roman feet wide aqueduct or the other aqueduct running in the same direction at 103–105 Vörösvári Road.

helyi forrásmészke felhasználásával, gyakran habarcsos kötéssel készült falalapozás, amelyhez korábbi épületek küszöbköveit is felhasználták. Később, a Kr. u. 4. század folyamán, ezeknek a falaknak az alapozásait használták fel az új épületekhez. A késő római falakat nagyobb kövekből, kötőanyag nélkül építették, a korábbi, keskenyebb (50-60 centiméter széles) alapok kiszélesítésével (70-80 centiméter széles), a feleslegessé vált épületmaradványokat, pedig visszabontották. Az északnyugat-délkeleti irányú út (A, B területeken), ebben az időszakban kapott új burkolatot. Ettől az úttól keletre (A, B területeken), azzal párhuzamosan futó árkot figyeltünk meg, amelyet az utak építését megelőző tereprendezés során töltöttek fel. Az árkot legalább egyszer megújították, ezt követően pedig természetes módon, a hegyről származó sárga kőzetlisztes agyaggal egy időszakban töltődött be, nem hosszantartó folyamat eredményeképp. Az utolsó, késő római korra keltezhető útréteg létesítésekor az ároknak már nincs nyoma, az út átfut felette.

A telek nyugati felében (A, B területen) az épületeket az útra tájolták, középső részében pedig (C területen) egy nagyobb, 3-4. századi épületegyüttes részletét tártuk fel. (9. kép)

Az északi területrészen (B területen), az út 2-3. periódusa (Kr. u. 3. második fele – 4. század) a korábbi visszabontott északnyugat-délkeleti irányú vízvezeték (A, B területen) és a hozzáépített sárga köves falszakasz (B területen) felett húzódtott keresztül.

A terület felhagyását jelezte az a két késő római temetkezés (C területen), amelynek egyikében a teljes épségben megőrződött csontváz (10. kép) jobb lába mellé szürke házikerámiát helyeztek és a

The reconstruction of the northwest-southeast running road (Fig. 8) and two more construction periods date from the second half of the AD 3rd century (territories A, B and C). One road has opus spicatum features and a deep foundation, while the other has a wall foundation made of local travertine, often bound with mortar, which also contained threshold stones from former buildings. The foundations of these buildings were used to construct new buildings in the AD 4th century. The late Roman walls were built from large stones without mortar while former narrower foundations (50-60 cm) were widened (70-80 cm). The superfluous building remains were pulled down. A new pavement was laid on the northwest-southeast running road (on territories A and B) in this period. A ditch ran in parallel to East of the northwest-southeast

10. kép: Késő római temetkezés a „C” területről
Fig. 10: Late Roman burial in territory “C”

11. kép: Késő római vízvezeték, környékén a korábbi római épületalapozásokkal („A” terület)

Fig. 11: Late Roman aqueduct with the foundations of Roman buildings around it (territory “A”)

sírt *tegulákkal* takarták. A másik, nagyobb lapkövekből épített temetkezés valószínűleg jelképes sír lehetett, csontváz és leletanyag nem került elő belőle.

A telek nyugati végében (az A terület nyugati határán és a B területen) került napvilágra az a 80 centiméter magas, 1-1,40 méter széles, alja felé szűkülő trapéz átmetszetű, északnyugat–délkeleti irányú, nyílegyenes kőfal, (11. kép) amelyben két szürke ikercsővezeték futott. (12. kép) Ezek a környező hegyekben vagy a környéken eredő forrásból vizet szállítottak dél felé. A vízvezetéket földbe mélyítették, nem a felszínen futott. A feltárás során tisztítóaknát nem találtunk, ezért feltételezzük, hogy magát a forrást oly módon foglalták be, hogy semmiféle szennyeződés ne kerülhessen a csövekbe. A vezeték esése 44 méter távolságban 40 centiméter. A két, 33,7-34,8 centiméter hosszú, kerámiaelemekből álló vezetékot a fal alá építették be, egymással párhuzamosan. Az elemeket egymásba csúsztatták, csatlakozásuknál meszet találtunk, belső átmérőjük 13 centiméter. A korábbi, Kr. u. 3. századi kőépü-

running road (territories A and B), which was filled in at the time of the landscaping preceding the construction of the road. The ditch was renewed at least once, but was finally filled-in naturally with a yellow rocky, powdery material washed down from the hill over a relatively short time. There was no trace of the ditch at the time of the construction of the last late Roman pavement. The road ran above it.

The buildings were aligned with the road in the western part of the lot (territories A and B), and a segment of a large building complex was unearthed dating from the AD 3rd-4th centuries in the center of the lot (territory C, Fig. 9).

The AD 2nd and 3rd century road phases (second half of the AD 3rd century – 4th century) ran over the previously pulled down northwest–southeast running aqueduct (territories A and B) and the attached stretch of wall made from yellow stones (territory B) found in the northern part of the lot (territory B).

Two late Roman burials (territory C) indicated that the territory had been

letek alapozásait a vízvezeték építése során átvágták. A Kr. u. 4. századi épület nem esett a vezeték nyomvonalába, mellette hasonló tájolással húzódott. A vízvezeték feletti réteg bontása során középkori leletanyag nem került elő. Használata azonban a Kr. u. 4. századtól egészen a középkorig feltételezhető, mivel a vezeték maradványait korábban, a telektől délre, a Vihar utca 22., Vörösvári út 44., Vörösvári út 93. és a Körte utca sarkánál, valamint a Kiscelli utcánál és a klarissza kolostornál (a Perc utcában) is megtalálták. (WELLNER 1973, 179–181; NAGY 1942, 363, 536; NAGY 1942, 536; NÉMETH 1976, 155; PÓCZY 1984, 19–20; BERTALAN 1973, 105)

A római kort követően, a környező vizek levezetésére, az elmocsarasodás megakadályozására az egész területet behálózó vízlevezető árkokat létesítettek (A, B, C, D területeken). Egy részük párhuzamos a római épületekkel, más részük vágta a Kr. u. 3-4. századi épületalapozásokat. Ezek feltehetően az úgynevezett Rádl-árok elődjébe vezették a környékről összegyűjtött vizet. Az

abandoned. One of the graves contained a nearly intact skeleton. (Fig. 10) Grey household ceramics were placed beside the right foot of the deceased and the grave was covered with tegulae. The other burial was constructed from larger stone slabs. It must have been a symbolic grave since it contained neither a skeleton nor grave goods.

A straight 80 cm tall and 1-1.40 m wide northwest–southeast running wall with a trapezoid cross-section narrowing toward the base was found in the western end of the lot (on the western border of the area on territory B). (Fig. 11) Water was carried in two grey-colored twin pipes in the wall (Fig. 12) from a spring in the hills or the surroundings towards the south. The aqueduct ran below the ground not on the surface. No manhole was found during the excavation, so the spring must have been captured in a way that did not permit impurities to run into the pipes. The pipe sloped at an angle of 40 cm over 44 m. The two parallel pipes constructed from

12. kép: A késő római vízvezeték felépítményében vezetett kerámia-ikercsövek
Fig. 12: Twin ceramic pipes in the superstructure of the Late Roman aqueduct

13. kép: Középkori
útfelület az „A” területen
Fig. 13: Medieval road
surface in territory ‘A’

árkok betöltéséből római kő- és oszloptöredékek is kerültek elő, melyek feltehetően a környező épületekből származtak. Az árkok a telek keleti felében (C, D területeken), természetes módon töltődtek fel, aljukban gyakran homokréteg figyelhető meg. Később a terület újra elmozsarasodott, amelyet a humuszrétegben jelentkező rozsdás elszíneződés igazolt.

A telek nyugati végében (A, B területeken), az ikercsőves vízvezetéktől nyugatra, sárga agyagos, apróköves, többször megújított északnyugat–délkeleti irányú út mutatkozott, (13. kép) két oldalán vízlevezető árokkal (Kárpáti Zoltán véleménye alapján valószínűleg középkori lehetett). Az út egy szürke agyagos planírozáson ült, nem hozható összefüggésbe az ikercsőves vízvezetékkel, azzal nem egykorú és tájolásuk is eltérő. A sárgaköves út oldala mentén húzódó árok átlósan keresztezte a vízvezetékét, a Vörösvári út 103–105. telken pedig már az út alatt sejthető a vízvezeték nyomvonala. Az „A” területen megfigyelt, feltehetően a középkori sárgaköves úthoz hasonló jellegű, szintén északnyugat–délkeleti irányú,

33.7 – 34.8 cm long ceramic elements were placed in the bottom of the wall. The elements fitted into each other. Lime was found where the elements joined. The interior diameter of the pipes was 13 cm. The foundations of the earlier stone buildings from the AD 3rd century intersected where the aqueduct was constructed. The building was raised in the AD 4th century and stood beyond the path of the aqueduct but was oriented to it. No medieval finds were recovered during the excavation of the layer overlying the aqueduct. Nevertheless, it may have been used from the AD 4th century to the Middle Ages since the remains of the aqueduct were found at 22 Vihar Street, 44 Vörösvári Road, at the corner of 93 Vörösvári Road and Körte Street, at Kiscelli Street and at the Franciscan nunnery (Perc Street). (WELLNER 1973, 179–181; NAGY 1942, 363, 536; NAGY 1942, 536; NÉMETH 1976, 155; PÓCZY 1984, 19–20; BERTALAN 1973, 105)

After the Roman period, water ditches were dug everywhere in the territory to

apróköves felület jelentkezett a telek keleti végében, a „C” területen is. Valószínűleg ez az újabb apróköves felület szintén középkori útréteggént azonosítható. (Ennek feltárását Kárpáti Zoltán végezte.)

A telek délkeleti felét (D terület) az újkorban jelentős mennyiségű római kori leletanyaggal kevert földdel töltötték fel, amelyből számos falfestménytöredék is napvilágra került. (14. kép)

A katonaváros topográfiájának és vízhálózatának kutatásához jelentős, új adatokkal szolgált a telek feltárása. A Kr. u. 2. század második felében a mocsaras jellegű terület – a vízelvezetéseknek köszönhetően – megtelepedésre alkalmassá vált. Ebben az időszakban a telek még a város külterületének számított, és minden feltétel (agyag, víz, piacok/város közelsége) adott volt ipartelep létesítésére. Az első utat a műhelykörzethez igazítva, a kemencéknek megfelelően tájolták (kelet–nyugati irányba) (A terület).

A kemencékkel egy időben vagy még azt megelőzően létesítették a nagyobb

drain water coming from surrounding areas and to prevent the development of standing waters (territories A, B, C and D). Some of the ditches ran parallel to Roman buildings while others intersected the foundations of the 3rd-4th centuries AD. They probably carried the water drained from the surroundings to the predecessor of the so-called Rádl-ditch. The fills of the ditches contained Roman stone and column fragments as well which probably came from the nearby buildings. In the eastern part of the lot (territories C and D), the ditches were filled in naturally so that a layer of sand can often be observed on their bottoms. Later, the territory again became waterlogged as shown by rusty discolorations in the humus layer.

A repeatedly renewed northwest–south-east running surface, a road surface composed of yellow clay and rubble, appeared (Fig. 13) west of the aqueduct with twin pipes at the western end of the lot (territories A and B) with water channels on both sides (it may have been a medieval

14. kép: Római kori falfestménytöredék a területre planírozott, újkorral kevert rétegből
Fig. 14: Roman period fresco fragment from the leveling layer mixed with refuse from the Modern Period

kövekből épített vízvezeték (A, B területeken), amelyhez később hozzáépítettek egy falszakaszt vagy javították azt. (B terület)

A Severus-kor gazdasági fellendülésével hozhatók kapcsolatba a további építkezések nyomai. A konjunktúra hatására a város terjeszkedett, határai bővültek. A korábbi ipartelep helyén új, kőalapozású lakóépületeket emeltek, új északnyugat-délkeleti irányú utat létesítettek a terület nyugati részében. (A, B területeken) Az építkezések új telekkitűzési koncepcióval hozhatók kapcsolatba. A területen mindenhol megtalálható a Kr. u. 3. századi planírozási réteg (vö. Vörösvári út 103–105. telek alsó római kori kultúrréteg). Ezt követően, a Kr. u. 3. század közepén, a korábbi épületeket átépítették (A, C területeken), a falak egy részét visszabontották, más alapozásokra pedig ráépítettek. Az építési fázisokkal párhuzamosan az északnyugat-délkeleti irányú (A, B területeken), a legiotábor nyugati kapujából kivezető utat is megújították és keletebbre helyezték.

A Kr. u. 4. században a korábbi, Kr. u. 3. századi házalapozások felhasználásával új épületeket emeltek és az említett északnyugat-délkeleti irányú utat ismét megújították. A 3. századi épületek alapozásainak átvágásával ebben az időszakban létesítették az ikercsöves vízvezeték is. (Az út keleti oldala mentén meglévő Kr. u. 4. századi épületomladék és a római út a teletől délre, a Vörösvári út 103–105. területén is megfigyelhető a Kr. u. 3. századi planírozási réteg felett.) A terület felhagyását a *tegulákkal* takart és kőlapokkal bélelt késő római sírok jelezték. (C terület)

A katonaváros északnyugati negyedét az eddig jelentős számban előkerült kőem-

road according to Zoltán Kárpáti). The road was established on a grey clayey leveled surface. It cannot be linked with the twin pipe aqueduct since they were not coeval and had different orientations. The ditch running along the road built from yellow stones intersected diagonally the aqueduct, while on lot 103–105 Vörösvári Road, the path of the aqueduct seems to have run under the road. Another northwest–southeast running rubble surface similar to the likely medieval road built from yellow stones on territory “A” appeared in the eastern part of the lot, on territory “C”. This rubble surface probably also represents the remains of a medieval road layer (excavation by Zoltán Kárpáti).

In the Modern period, the southeastern part of the lot (territory D) was filled in with earth mixed with a significant number of Roman finds, including many fresco fragments. (*Fig. 14*)

The excavation of the lot has contributed significant new data to research on the topography and water systems in the Military Town. The waterlogged territory became suitable for settlement as a consequence of the drainage work in the area in the second half of the AD 2nd century. In this period, the area lay on the outskirts of the town with every condition needed for the establishment of an industrial district (clay, water, proximity of markets/town). The first road was fit to the industrial district and oriented to the kilns (running in an east–west direction, territory A).

The aqueduct made from large stones was established at the same time as the kilns or even earlier (territories A and B). Later, a stretch of wall was added to it or it was repaired (territory B).

lékek tükrében szentélykörzetnek tartják, amely a 3. század folyamán élte virágkorát. (PÓCZY 1983, 263–267) Ennek keleti folytatásaként az északkeleti terület funkcióját, reprezentatív épületei miatt, közigazgatási negyedként határozták meg. (PÓCZY 1983, 271; PÓCZY 1994, 224–230; NÉMETH 2005, 117–123) A jelenlegi ásatások alapján a 3-4. századi katonaváros északnyugati határa a telektől északabbra húzódott, feltehetően a Bécsi út – Vörösvári út találkozásának környékén keresendő. A feltárás során sajnos már csak épületalapozások maradtak meg, amelyek alapján nem lehet messzemenő következtetéseket levonni a környéken élő lakosság vagyoni helyzetét illetően, azonban az épületek kiterjedését tekintve igazolni látszik a gazdag, előkelő negyed északnyugati irányba való folytatódása. Nemcsak az út menti sávot (A, B területeken), hanem az úttól távolabb, kelet felé, a terület középső részét (C, D területeken) is beépítették. A nagyobb épületegyüttesnél (C, D területeken) ugyanazokat az építési fázisokat figyeltük meg, mint az útra tájolt épületek esetében. A régió szentélykörzet funkcióját illetően új információk nem kerültek elő.

Az ásatások során a telek nyugati részében előkerült, összefüggő régészeti jelenségeket a KÖH megtartandó emlékként kezelte és nem engedte azok elbontását, ezért az új épület két nyugati szárnyát (A-B területeket) az emlékek védelmében át kell tervezni. Ugyanakkor hozzájárult, hogy telek keleti felében napvilágra került (C, D területeken), kevésbé jó megtartású emlékek a kivitelezés megvalósítása érdekében, elbontásra kerüljenek.

Kirchhof Anita

Traces of subsequent constructions can be linked with the economic boom in the Severus period when the town expanded and its borders broadened. New residential buildings with stone foundations replaced the former industrial district and a new (Roman) northwest–southeast running road was built in the western part of the territory (territories A and B). These constructions are linked to a new concept, a new allotment of plots of land. The leveling layer from the AD 3rd century can be found everywhere in the territory. At that time, the older buildings were reconstructed in the middle of the AD 3rd century (on territories A and C), a few walls were pulled down, while in other places new walls were built on top of the old foundations. In parallel to the construction phases, the Roman northwest–southeast running road (territories A and B) was also renewed, shifting farther to the east. The Roman road ran parallel to the road that left the western gate of the legionary fortress. It was built in the AD 3rd century and was renewed at least once in the same century. In the 4th century AD, new buildings were erected on the old foundations from the AD 3rd century and the Roman northwest–southeast running road was renewed once again. The aqueduct with twin pipes was established in this period. It intersected the foundations of the AD 3rd century buildings (the construction debris of the 4th century observed along the eastern side of the road can also be observed south of the lot on the territory at 103–105 Vörösvári Road above the leveling layer from the AD 3rd century). The presence of late Roman graves covered with tegulae and lined with stone slabs indicated that the territory was finally abandoned (territory C).

Irodalom/References:

BERTALAN 1973 – Bertalan Vilmosné: Adatok Óbuda középkori helyrajzához. *BudRég* 23 (1973) 99–112.

MADARASSY 1995 – Madarassy O.: Római kori beépítettség kutatása az aquincumi katonaváros északnyugati határán. *AqFüz* 1 (1995) 35–37.

MADARASSY 2000 – Madarassy O.: Régészeti kutatások az aquincumi katonaváros területén. *AqFüz* 6 (2000) 46–55.

MADARASSY 2003 – Madarassy O.: Die canabae legionis. In: *Forschungen in Aquincum 1969-2002. Aquincum Nostrum II.2.* (2003) 101–111.

NAGY 1931 – Nagy L.: Az óbudai keresztény cella trichora a Raktár utcában. Budapest, 1931

NAGY 1942 – Nagy L.: Topográfia. In: *Budapest Története az ókorban II.*, Budapest, 1942

NÉMETH 1976 – Németh M.: Római kori lakóház és vízvezeték az aquincumi canabaeban. *BudRég* 24 (1976) 153–161.

NÉMETH 2005 – Németh, M.: Epigraphische Angaben zur Topographie des Legionslagers und der Militärstadt von Aquincum. In: *Die norisch-pannonischen Städte und das römische Heer im Lichte der neuesten archäologischen Forschungen. Aquincum Nostrum II. 3.*, Budapest, 2005, 113–132.

PÓCZY 1983 – Póczy K.: Az aquincumi katonaváros utcahálózata és fontosabb épületei a II. és a III. században. *ArchÉrt* 110 (1983) 252–273.

PÓCZY 1984 – Póczy K.: Aquincum-castra, canabae, colonia. *BudRég* 25 (1984) 15–34.

TOPÁL 1993 – Topál J.: Roman cemeteries of Aquincum, Pannonia. The

Based on the presence of numerous stone monuments recovered to date, the northwestern quarter of the Military Town has been described as a shrine district, which flourished in the AD 3rd century. (PÓCZY 1983, 263–267) The northeastern area has been identified as functioning later as an administrative district because of the representative buildings that stood there. (PÓCZY 1983, 271; PÓCZY 1994, 224–230; NÉMETH 2005, 117–123) Our excavations have shown that the northwestern border of the Military Town was lay farther to the north in the AD 3rd and 4th centuries, probably where Bécsi Road runs into Vörösvári Road. Regrettably, only the foundations of the buildings came to light during the excavations. These remains are not sufficient to allow conclusions to be drawn concerning the financial status of the population living in this area. The size of the buildings, however, suggests that the elite district continued in a northwestern direction. The buildings occupied not only the zone along the road (territories A and B) but also the central part of the territory farther to the east (territories C and D). The same construction phases could be observed in the larger building complexes (territories C and D) as in the buildings aligned with the road. No new information was recovered concerning the shrine district function of the area.

The Cultural Heritage Office decided that the coherent archaeological phenomena in the western part of the lot should be preserved and prohibited their demolition. Thus, new designs had to be prepared for two western wings of the new buildings (territories A and B) that incorporated preservation of the monuments. The CHO gave their consent to the demo-

Western Cemetery. Bécsi road I. Aquincum Nostrum. Budapest, 1993

TOPÁL 2003 – Topál J.: Roman cemeteries of Aquincum, Pannonia. The Western Cemetery. Bécsi road II. Aquincum Nostrum. Budapest, 2003

TÓTH-KÁRPÁTI 2004 – Tóth A. – Kárpáti Z.: Budapest, III. ker., Hunor utca 56–58. (Hrsz.: 18765/1, 18 767) Aqfűz 10 (2004) 5., 181.

WELLNER 1973 – Wellner I.: Az aquincumi katonaváros nyugat–keleti irányú vízvezetékrendszere. BudRég 23 (1973) 179–186.

ZSIDI 2004 – Zsidi P.: Aquincum topográfája. Specimina Nova 18 (2004) 167–226.

lition of more poorly preserved structures in the eastern part of the lot (territories C and D) to enable the implementation of the development work.

Anita Kirchlhof

Cölöpszerkezetes építmények a Bécsi úti fazekasműhely közelében

(Budapest, III. ker., San Marco utca
48–50., Hrsz.: 17321)

Budapest Főváros Önkormányzata 2008 nyarán többszintű, speciális szakiskola és gyógypedagógiai központ átadását tervezi a több ezer négyzetméteres ingatlanon. (1. kép) Az egykori egészségügyi főiskola régi épületét teljesen felújítják, (1. kép: IV) nyugati oldalán tornaterem (I), tanuszoda és diákothron épül mélygarázzsal (II) és a teremgarázshoz vezető lejárattal (III). A nagy volumenű beruházást megelőzően 1870 négyzetméter régészeti feltáráására kaptunk megbízást, amit 2006. augusztus 23. és 2006. november 17. között 60 munkanap alatt teljesítettünk. A tervezett aula és tornaterem 791 négyzetméteres alapozási gödrében (I), +103,15 m/Af. magasságban, csupán egy elbontott, modern toldaléképület sóderes aljzatki-egyenlítését dokumentálhattuk. Az II. és III. szelvényben, összesen 750 négyzetméteres felületen, több, összetett alaprajzú, kora császárkori építményt, vizesárkot és gödröt tártunk fel. (2, 3. kép)

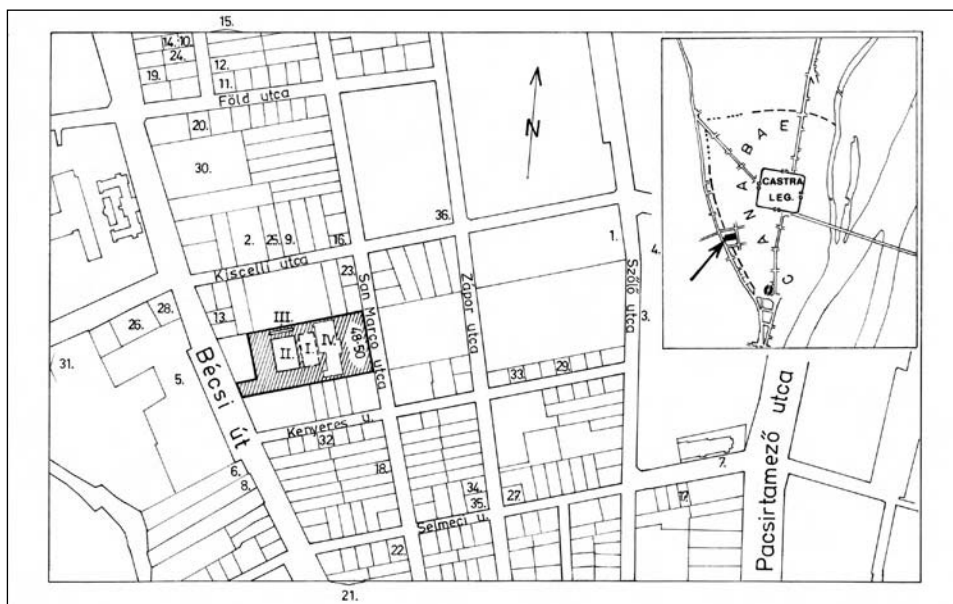
Lelőhelyünk Aquincum 2-3. századi legiótáborától délnyugatra található, a Kr. u. 2. század harmincas éveitől intenzíven fejlődő, terjeszkedő *canabae legionis* nyugati szélén. A környék tipikus, kis felületű ásataisain rendre előkerültek a Severus-dinasztia alatt virágkorát élő polgári település épületeinek, útjainak maradványai (1. kép: 10–12, 7, 17, MADARASSY

Post-contructions near the pottery workshop on Bécsi Road

(Budapest III, 48-50 San Marco Street,
Lrn: 17321)

The local district government plans to open a special, multi-functional training school and educational centre for handicapped children in the summer of 2008 on a lot covering a surface of thousands of square metres. (Fig. 1) The old building of the former college health will be completely reconstructed. (Fig. 1: IV) A gymnasium (I), a swimming pool for children and a student hostel with deep parking (II) and an approach road to the parking hall (III) will be built on the structure's western side. We were commissioned to conduct archaeological excavations over 1870 square metres preceding this large-scale development. We carried out the work over 60 workdays between August 23 and November 17, 2006. Only the gravely levelling of a modern, pulled-down annex could be documented at a depth of +103.15 m/aAO in the 791 square metres foundation pit of the future entrance hall and gymnasium (I). A number of Early Imperial period constructions with complex ground plans, water trenches and pits were uncovered on the 750 square metres of cuttings II and III. (Figs 2 and 3)

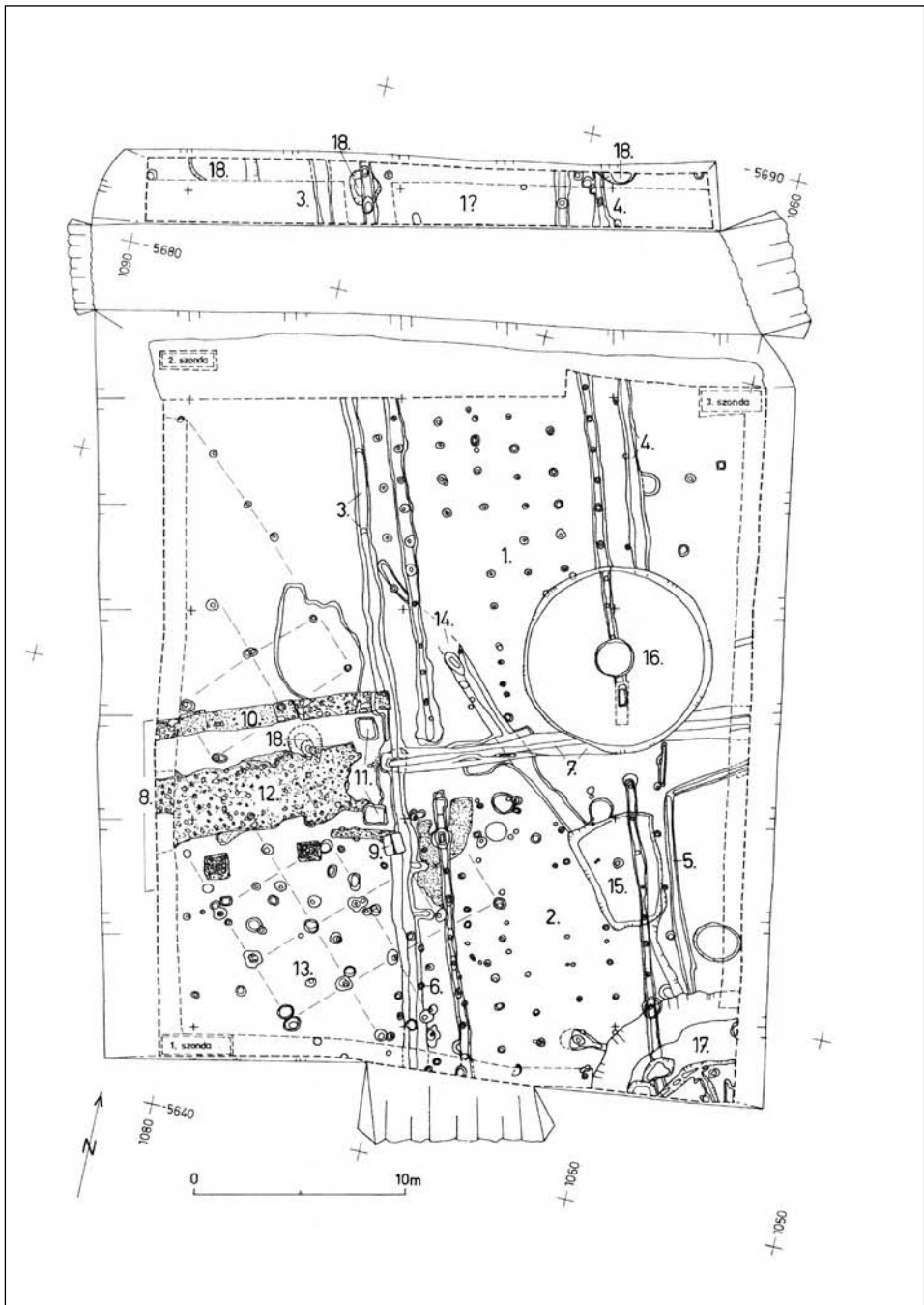
The site can be found southwest of the 2nd-3rd century legionary fortress of Aquincum, on the western edge of the *canabae legionis*, where intensive development and expansion began during the 30's of the AD

1. kép: Bp., III. ker., San Marco utca 48–50. és környezetének római kori lelőhelyei (Hable T.)
 Fig. 1. Roman period sites at Bp. III, 48–50 San Marco Street and its environs (T. Hable)

1996, 2000), jól követhetőek a 3. századi átépítések (1. kép: 14, 15, 22), a 260-as évek válságjelenségei (19, 24), majd a 4. századi hanyatlás és elnéptelenedés jelei. (MADARASSY 1998, 1999, 2001) 1927 óta napjainkig tizenkét lelőhelyen tártak fel késő római sírokat (pl. 1. kép: 1, 3, 4, 23, 35 stb., PARRAGI 1984; KIRCHHOF 2006) és körülbelül ugyanennyi lelőhelyen került elő Kr. u. 2. század második felénél korábbi objektum, vagy kultúrréteg. (pl.: 1. kép: 2, 5, 6, 8, 30, NAGY 1937; PARRAGI 1971, 1973; KIRCHHOF 2005/1) Eddig csupán hat telken dokumentáltak cölöpszerkezetes építményt (pl.: 1. kép: 13, 21, MADARASSY 1997, 1999) és ezek közül is csak három korai. (1. kép: 29, 30, 33 KIRCHHOF 2005/1-2, 2006) Nagyobb felületű, fából készült alépítmények legközelebb Budaújlak térségében kerültek elő, a katonavárosi amfiteátrumtól délre. (FÜLEKY-MÁRITY 1998; HABLE 2002)

2nd century. The remains of the buildings and roads of the civil settlement that flourished during the period of the Severus dynasty have been discovered in many places in the region during the excavations typically conducted over small surfaces. (Fig. 1: 10-12, 17; MADARASSY 1996, 2000) We observed traces of reconstruction work from the AD 3rd century (Fig. 1: 14, 15, 22), traces of the crisis in the AD 260s (19, 24), and signs of the decline and depopulation suffered by Aquincum in the AD 4th century. (MADARASSY 1998, 1999, 2001) Since 1927, Late Roman graves have been unearthed at twelve sites (e.g. Fig. 1: 1, 3, 4, 23, 35 etc., PARRAGI 1984; KIRCHHOF 2006) and features or culture-bearing layers dated from before the second half of the AD 2nd century were uncovered at approximately the same number of sites. (e.g. Fig. 1: 2, 5, 6, 8, 30, NAGY 1937; PARRAGI 1971, 1973; KIRCHHOF 2005/1)

2. kép: Bp., III. ker., San Marco utca 48–50; a megelőző feltárás összesítő alaprajza, 2006 (Balázs P – Hable T.)
 Fig. 2. Bp. III, 48–50 San Marco Street, complex map of the investment-led excavation, 2006 (P. Balázs – T. Hable)

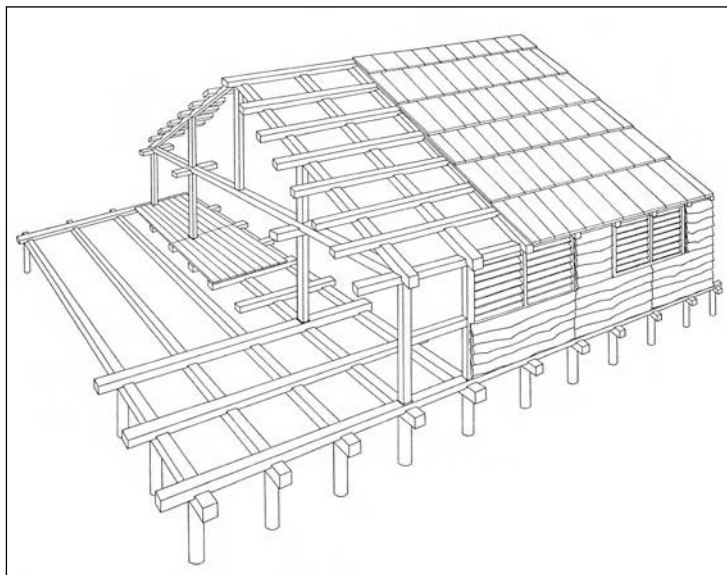
A Kr. u. 1-2. századi Kiscelli utcai fazekas-műhely és a tovább működő Bécsi úti téglalegető kemencék lelőhelye innen 50-60 méterre található. (NAGY 1937; PETŐ 1984) Ilyen környezetben több mint meglepő, hogy ásatásunk egyetlen 3. századi lelete II. Philippus (247–249) szórvány bronz érme volt. Negyven méterre a Solyvári völgy felé vezető római kori főútvonalától (ld. Bécsi út) nem találtunk se 3. századi falakat, se 4. századi sírokat, sőt – tapasztalatunk szerint – a terület napjainkig beépítetlen maradt.

A kézi földmunka során körülbelül 2 méter mélységben értük el a római kori objektumok maradványait őrző, sötét, szürkésbarna őshumuszt. E felett öt, különböző árnyalatú, többnyire „világos sárgásbarna, agyag-közetliszt összetételű üledékréteget” tártunk fel, amelyek – Horváth Zoltán geológus véleménye szerint – „egy észak–dél, illetve kelet–nyugati irányban is enyhén hullámos ártéri síkságon rakódtak le.” A legalsó két üledékrétegben egyre több római kori, szórvány leletet találtunk,

Post-constructions have been documented on only six lots (e.g. Fig. 1: 13, 21, MADARASSY 1997, 1999) and only three of these are from earlier periods. (Fig. 1: 29, 30, 33 KIRCHHOF 2005/1-2, 2006) The closest wooden under-structures built over large surface areas were found just south of the amphitheatre of the Military Town in the region of Budaújlak. (FÜLEKY–MÁRITY 1998; HABLE 2002) The site of the AD 1st-2nd century pottery workshop on Kiscelli Street and the long-lived brick kilns on Bécsi Road can be found about 50-60 metres from here. (NAGY 1937; PETŐ 1984) In the light of the above, it is surprising that the only find from the AD 3rd century recovered during the excavation was a bronze coin of Philippus II (247–249) found as a stray find. No walls from the 3rd century or graves from the 4th century came to light at a distance of forty metres from the Roman period main road leading toward the Solyvár valley (see Bécsi Road). As far as we could judge, the territory has never been built-in up to the present.

3. kép: Bp., III. ker.,
San Marco utca
48–50: – az ásatás
I. és II. szelvénye
északkeletről
Fig. 3. Bp. III, 48–50
San Marco Street,
Trenches I and II
from the northeast

4. kép: Fából épített, római kori raktár szerkezetének rekonstrukciója (W. H. Manning, 1975 alapján)

Fig. 4. Reconstruction of a wooden granary from the Roman period (after W. H. Manning, 1975)

főleg 4. századi érmeket, téglatöredéket, vasszegeket, nagyon kevés kerámiatöredéket és egy 2. század második felére keltezhető ruhakapcsoló tűt (térdfibulát, – PATEK 1942). Az érmeek többnyire a középső és délkeleti szektorokban kerültek elő, így egy Nerva császár által kibocsátott kisezüst (Kr. u. 98), egy Antoninus Pius as (138–161) és a már említett 3. századi pénz. A téglatörmelékek (főleg *tegulák*, *imbrexek*) helyenként kisebb-nagyobb kupacokban heverték, mint utóbb kiderült, gödrök vagy árkok betöltésének tetején, vagy az objektumok szélén. Feltűnően sok volt az ép, vagy helyben összetört tetőcserep, valamint a LEG II AD pecséttel jelölt töredék.

Lelőhelyünk legkorábbi római kori objektumait fa cölöpökre építették (2. kép: 1–2) és árkokkal szegélyezték. (2. kép: 3–5) A két épület alapszerkezetét 6-6, egymástól 1,2-1,3 méter távolságra lévő, északnyugat-délkeleti irányú cölöpsor alkotta. (3. kép) A legszélső soroknak először másfél méter mély árkokat ástak, felállították a faoszlopo-

The dark greyish brown ancient humus that contained the remains of Roman period features was reached by manual work down to a depth of about 2 metres. Five, differently shaded deposit layers, mostly “light yellowish brown deposits of clay-rock powder composition” were uncovered above it. According to Zoltán Horváth, geologist, it was “deposited on a floodplain that had a slightly undulating surface both in a north–south and an east–west direction”. An increasing number of Roman period stray finds was recovered from the two lowermost layers: especially coins, brick fragments, iron nails, a very few pottery shards from the AD 4th century and a brooch from the second half of the AD 2nd century (knee-brooch – PATEK 1942). Most of the coins were found in the central and southeastern sectors like the small silver coin minted by the Emperor Nerva (AD 98) an Antoninus Pius as (AD 138–161) and the above-mentioned coin from the AD 3rd century. The brick fragments (mostly *tegulae* and *imbrices*) lay in piles of

5. kép: A 8-as számú épület sarokpillére (a plinthossal), jobbra szögletes oszlopgödör foltja in antis

Fig. 5. Corner pillar of building no. 8 (with the plinth), the discolouration of the angular pit for a pillar in the foreground

kat, majd a kiásott földet visszadobálták a cölöpök közé és bedöngölték. Ez után készültek el a belső cölöpörök, melyek a föld fölé emelt, „lebegő” padlózatot tartották. (4. kép) Hasonló alépítményeket gyakran alkalmaztak Britanniában magtárak (*horrea*) építésénél, elsősorban katonai táborokban, Claudius uralkodásától a kora Anatoninus korig (például: Fishbourne II). A közepes (200–225 négyzetméter) alapterületű raktárak hossza maximum 24, általában 21,3 méter. A San Marco utcában ez az adat sajnos technikai okokból nem volt mérhető. Fendoch, Crawford és Lunt katonai raktárai viszont éppen úgy, mint itt 9,12–9,14 méter szélesek. (MANNING 1975) Vizesárokcal és paliszáddal védett magtárat ismerünk a 4. századból is, a felső-germaniai *limesről*. (Rheinfelden-Augarten, Svájc, ASAL 2005) Éremlelet bizonyítja, hogy a San Marco utcai 1. és 2. építményt a 2. század közepéig használták. (2. kép: 6) Nem tudjuk pontosan, hogy mikor ásták ki a 7. számmal jelölt árkot, amely a nyugati árokból (3) vezette el az esővizet kelet felé.

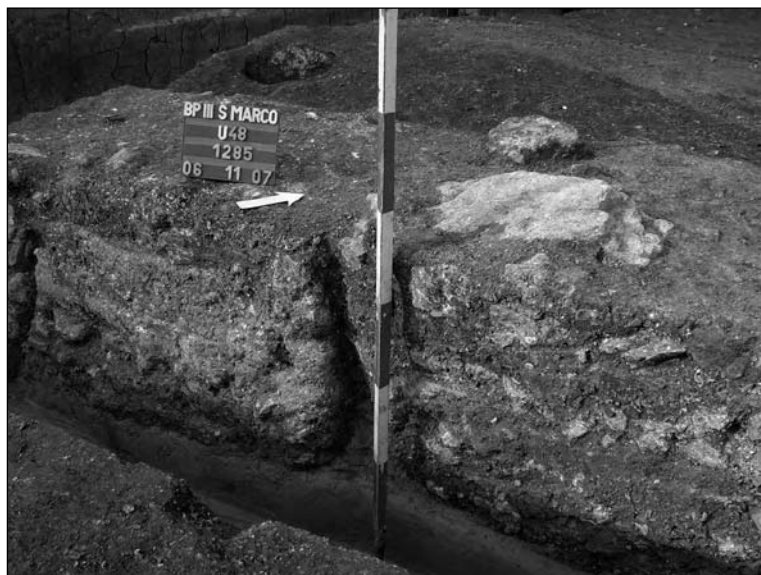
various sizes on top of the fills of pits and trenches, and as it later turned out, along the edges of features. There were strikingly many intact roof tiles or ones broken on the spot, and fragments stamped with the sign of the LEG II AD.

The oldest Roman period constructions at the site would have been raised on wooden posts (Fig. 2. 1-2) and surrounded by ditches. (Fig. 2: 3-5) The foundation structures of the two buildings were composed of two-times six, northwest–southeast oriented post rows located at a distance of 1.2 - 1.3 m from each other. (Fig. 3) First 1.5 metres deep ditches were dug out comprising the lateral rows, then the wooden posts were placed in the ditches. The earth was thrown back and rammed between the posts. Then the interior post rows were set up, supporting the raised “floating” floor. (Fig. 4) Similar substructures were often built in Britannia especially for the construction of granaries (*horrea*), especially in military forts, from the time of Claudius’ reign to the early Antonine

Rendkívül érdekes a magtárakhoz nyugat felől, ortogonálisan illeszkedő építmény. (2. kép: 8) Itt, először igen masszív, 3×3 láb méretű pilléreket készítettek, egy esetben a pilléralapozás tetejét hatalmas talplemez (*plinthosz*) zárta le. (2. kép: 9 és 5. kép) A következő fázisban összefalazták az északi pillérsort, majd a nagyjából a humusz felszínének magasságában elismítették a téglaporos habarcsot (10). Inentől a felépítmény vagy fából készült, vagy sosem fejezték be, a 8 méter széles épületnek ugyanis semmiféle omladéka nem volt. A kiegészítő falszakaszokat hanyagul illesztették a pillérekhez (6. kép) és még az alapozási árkokból kidobott földkupacokat sem egyengették el. Végül az utolsó pillérek közé ásott szögletes gödrökbe már csak faoszlopokat állítottak. (2. kép: 11, 5. kép: jobbra) Középen, a nyugat felé húzódó, 4 méter széles, 20-25 centiméter vastag út (?) alapozásához (12) téglatörmelékekkel kevert kőzúzalékot használtak, ennek bontásakor több túl-égetett, rontott *tegulatöredéket* találtunk.

period (pl.: Fishbourne II). The length of the medium-large granaries (with ground surfaces of 200-225 m²) was no more than 24 metres, the average length was 21.3 metres. This measurement could not be taken in San Marco Street for technical reasons. The military repositories of Fendoch, Crawford and Lunt were 9.12 – 9.14 m wide, similarly to the San Marco Street structure. (MANNING 1975) A granary protected by water ditches and a palisade is known as well from the AD 4th century on the Upper German *limes*. (Rheinfelden-Augarten, Switzerland, ASAL 2005) A coin find shows that buildings 1 and 2 on San Marco Street were used until the middle of the AD 2nd century. (Fig. 2: 6) We do not know when exactly the no. 7 ditch was dug. This ditch carried rainwater from the western ditch (3) towards the east.

The construction that was joined orthogonally to the granaries to the west is especially interesting. (Fig. 2: 8) First, very massive pillars measuring 3×3 feet were prepared. One of the pillar foundations

6. kép: Falba foglalt pilléralapozás (10. objektum)
Fig. 6. Pillar foundation in the wall (feature no. 10)

7. kép: Dél-galliai terra sigillata edény töredéke (La Graufesenque, Kr. u. 90–120)

Fig. 7. Fragment of a fragment of Southern Gallic Samian ware (La Graufesenque, 90–120 AD)

Az építmény funkciója egyelőre nem tisztázható, keleti pilléreit a 3. árok szélébe ásták bele. Dél-galliai terra sigillata töredékek (Vámos Péter meghatározása alapján: Germanus IV, Kr. u. 90–120, 7. kép) arra utalnak, hogy az építményt nem sokkal a fa épületek után vették használatba.

Újabb 6×12 soros cölöprendszer nyomai jelentek meg a köves alapozást fedő üledékréteg tetején. (2. kép: 13) Az építmény vizesárka (2. kép: 14) sárga üledékkel a későbbi gödrök szürkésebb sárga agyaggal töltődtek fel. Mindegyikben sok volt a téglahulladék (15). 9 méter átmérőjű, 1 méter mély gödrot tártunk fel az északkeleti szektorokban (16), amelyek kiásásakor az 1. épület már romokban hevert. A kerek medencét agyagülepítésre vagy nyomtatásra használták, falának tövében keskeny árkocska futott körbe, közepén, kisebb mélyedésben valamilyen fa ácsolat állhatott. Szintén gerendafoltokat figyeltünk meg a 17-es számú gödörben. A bélyeges téglák között 2 névvel ellátott pecsét is van. AEL(ius)

was enclosed by a huge plinth (*plinthos*). (Fig 2: 9 and Fig 5) In the next phase, the northern row of pillars was connected by a wall, then the mortar, which was enriched with brick powder, was smoothed up to the level of the humus surface (10). Above this level, the superstructure was either built of wood or it was never completed since no debris remained from the 8 m wide building. The finishing wall segments were carelessly joined to the pillars (Fig 6) and not even the earth removed from the foundation ditch was levelled. Finally, simple wooden posts were placed into the angular pits dug between the last pillars. (Fig 2: 11, Fig 5 on the right) Stone rubble mixed with brick debris was used for the foundation (12) of a 4 m broad and 20-25 cm thick road (?) running towards the west through the middle. Over-fired and spoiled *tegula* fragments were found in this foundation. The function of this construction cannot as yet be clarified, its eastern pillars were dug into the edge of ditch no. 3. The presence of Southern Gallic Samian ware fragments (according to Péter Vámos'

8. kép: Kr. u. 1. és 2. századi téglabélyegek
Fig. 8. Brick stamps from the AD 1st and 2nd centuries

MARCE(lius, vagy Marcellinus), illetve VL(pius) FLORI(nus, vagy Florianus) a közeli tégláégető műhely (*figlina*) előjárói, tulajdonosai vagy haszonbérői voltak. (8. kép: a, b – utóbbi sérült feliratát Havas Zoltán egészítette ki egy ismeretlen leőhelyű, aquincumi bélyeges téglá alapján) A nagy, kerek gödör éremleletei (1-1 Hadrianus, Faustina Iunior és M. Aurelius *as*) arra utalnak, hogy az utolsó raktár, vagy téglaszáritó csőr (*lateraria*) a markomann háborúig állhatott. Ez után a terület fokozatosan ellepik a Mátyás-hegyről lemosódó, téglahulladékkal kevert üledékretegek.

Végezetül, ásásunk során négy középső rézkori gödör is előkerült. (2. kép: 18)

Balázs Péter – Hable Tibor

identification: Germanus IV, 90–120 AD, Fig. 7) suggest that the construction came into use soon after the wooden buildings.

The traces of another post system of 6×12 rows appeared on top of the deposit overlying the rubble foundation. (Fig. 2:13) The water ditch of the construction (Fig. 2: 14) was filled in with a yellow deposit, the later pits with a more greyish yellow clay. All contained many brick fragments (15). A 1 m deep pit with a diameter of 9 m was unearthed in the northeastern sectors (16). Building 1 was already in ruins when this pit was dug. The round basin was used for clay precipitation or treading. A narrow ditch ran around the foot of its walls and some kind of a timber structure stood in a small depression in its centre. Traces of timbering were also observed in pit no. 17. Two of the stamped bricks had stamps with the names: AEL(ius) MARCE(lius, or Marcellinus), and VL(pius) FLORI(nus, or Florianus), the foremen, the owners or the leaseholders of the nearby brickyard (*figlina*), (Fig. 8: a, b – Zoltán Havas could reconstruct the damaged inscription of the latter stamp on the basis of a complete example of a stamped brick of unknown provenance from Aquincum). The coin finds of the large round pit (a Hadrianus, a Faustina Iunior and a M. Aurelius *as*) suggest that the last granary or brick drying area (*lateraria*) stood until the Marcomann wars. From that time the area gradually became covered with the deposits mixed with brick debris washed down from Mátyás-hill.

Finally, four late Copper Age pits were also uncovered during the excavations. (Fig. 2: 18)

Péter Balázs – Tibor Hable

Irodalom/References:

ASAL 2005 – Asal, M.: Ein spätrömischer Getreidespeicher am Rhein. Veröffentlichungen der Gesellschaft pro Vindonissa XIX. Brugg 2005

FÜLEKY–MÁRITY 1998 – Füleky, Gy. – Márity, E.: Environmental Changes in Budaújlak in the Roman Period, in: The Roman Town in a Modern City. Aquincum Nostrum II. Budapest, 1998, 239–245.

HABLE 2002 – Hable T.: Óbuda-Újlak római kori topográfiájának vázlata. BudRég 35 (1984) 267–278.

KIRCHHOF 2005/1 – Kirchhof A.: Korárormai épületmaradványok az aquincumi katonaváros nyugati részéből. Aqfűz 11 (2005) 31–38.

KIRCHHOF 2005/2 – Kirchhof A.: Budapest, III. ker. Kenyeres utca 15. (Hrsz.: 17350). Aqfűz 11 (2005) 218.

KIRCHHOF 2006 – Kirchhof A.: Budapest, III. ker. Zápor utca 26. (Hrsz.: 17393/10) Aqfűz 2 (2006) 217–219.

MADARASSY 1996 – Madarassy O.: Régészeti kutatások az aquincumi katonaváros nyugati peremén. Aqfűz 2 (1996) 53–60.

MADARASSY 1997 – Madarassy O.: Régészeti kutatások a katonaváros nyugati szélén. Aqfűz 3 (1997) 48–53.

MADARASSY 1998 – Madarassy O.: Újabb kutatások az aquincumi katonaváros nyugati felében. Aqfűz 4 (1998) 61–64.

MADARASSY 1999 – Madarassy O.: Újabb eredmények a katonaváros nyugati szélének kutatásában. Aqfűz 5 (1999) 57–64.

MADARASSY 2000 – Madarassy O.: Régészeti kutatások az aquincumi katonaváros területén, 1999. Aqfűz 6 (2000) 46–55.

MADARASSY 2001 – Madarassy O.: Újabb régészeti feltárások az aquincumi katonaváros nyugati szélén. Aqfűz 7 (2001) 52–58.

MANNING 1975 – Manning, W. H.: Roman military timber granaries in Britain. Saalburg Jahrbuch XXXII (1975) 105–129.

NAGY 1937 – Nagy L.: Az Aquincumi Múzeum kutatásai és gyarapodása az 1923–1935 években. BudRég 12 (1937) 268.

PARRAGI 1973 – Parragi Gy.: III. Bécsi út 122. BudRég 23 (1973) 260–261.

PARRAGI 1984 – Parragi Gy.: Koracsászárkori fazekasműhely Óbudán. ArchÉrt 98 (1971) 60–79.

PARRAGI 1984 – Parragi Gy.: Római és népvándorláskori leletek a Szőlő utcában. BudRég 25 (1984) 321–365.

PATEK 1942 – Patek E.: A pannoniai fibulátípusok elterjedése és eredete. DissPann Ser. 2, No. 19 (1942), 58–59, XXIII/7.

PETŐ 1984 – Pető M.: Bécsi út 120. BudRég 25 (1984) 462.

Feltárások a 2-3. századi aquincumi legiotábor praetenturájában

(Budapest, III. ker., Polgár utca 8–10.,
Hrsz.: 18059)

A Budapesti Ingatlan Hasznosítási és Fejlesztési Rt. megbízásából 2006. június 1. és augusztus 16. között megelőző feltárást végeztünk a Polgár utca 8–10. szám alatt, a volt Dohánygyár, majd Budapesti Rádiótechnikai Gyár (BRG) udvarán. A beruházó az ipari műemlékként nyilvántartott épületegyüttes homlokzati architektúrájának alapvető megtartásával irodaház létesítését tervezi mélygarázzsal kibővítve. Ehhez kapcsolódóan vált szükségessé a régészeti munka, közel 700 négyzetméter területen. Az építési tervekhez illeszkedve három nem összefüggő munkaterületet tudtunk kijelölni, amelyek a 2-3. századi legiotábor *praetenturájában* az 1. *scammum* déli részére, a *thermae maiores* blokkja és a *via sagularis* közé estek. (1. kép)

Több, főként kisebb volumenű ásatás történt a feltárás közelében. Területünk északi szomszédságában, a Kórház utcában Szirmai Krisztina tárta fel két legénységi kaszárnya (a *via praetoriától* délre lévő 3. és 4. barakk) néhány helyiségét. (SZIRMAI 1997) Ugyancsak ő ásott a tábor *praetenturájának* déli részén a Tavasz utcában, ahol szüretelő jelenetes freskókkal díszített *centurio*-lakrész került elő. (PÓCZY–NÉMETH–SZIRMAI–KÓCSIS 1986, 427.) A Polgár utca 8–10. szám alatti telken, vagyis ásatási területünk zónájában Kaba Melinda tárt fel az 1950-es

Excavations in the praetentura of the 2nd-3rd century legionary fortress of Aquincum

(Budapest III, 8–10 Polgár Street, Lrn:
18059)

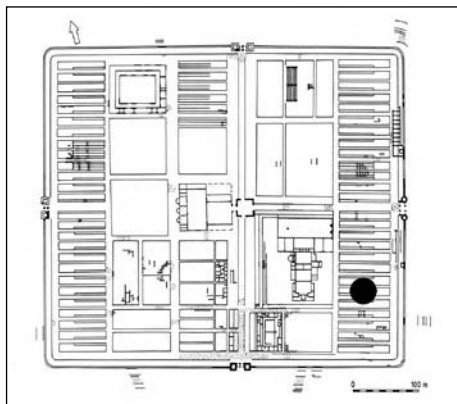
Between June 1 and August 16, 2006, pre-construction excavations were conducted on lot 8–10 Polgár Street, in the yard of the former Tobacco Factory, at that time the Budapesti Rádiótechnikai Gyár (BRG) on the commission of the Budapest Ingatlan Hasznosítási és Fejlesztési Rt. The developer intends to construct an office building with deep parking facilities while essentially preserving the front architecture of the complex which is registered as a listed industrial monument. The archaeological excavation preceding the construction covered a surface of nearly 700 square metres. Three independent sites were identified on the lot on the basis of the construction plans. These sites were situated on the southern part of the 1st *scammum*, between the block of the *thermae maiores* and *via sagularis* in the *praetentura* of the 2nd-3rd century legionary fortress. (Fig. 1)

A number of mostly small-scale excavations had already been conducted in the neighbourhood of our excavation. Krisztina Szirmai unearthed a few rooms from two military barracks (barracks 3 and 4 south of the *via praetoria*) on Kórház Street north of this territory. (SZIRMAI 1997) She also excavated on Tavasz Street in the southern part of the *praetentura* of the fortress, where a part of a *centurion's*

évek végén egy kelet–nyugati irányú falat – feltehetően egy kaszárnyaépület alapfalát – a hozzá tartozó járósínttel és kora római kerámiával. (KABA 1963, 536.) A Polgár utca 12. szám alatti épület pincéjében Bertalan Vilmosné lelt római falakat, a 7. szám alatt pedig késő római falak, járósíntek és egy észak–déli irányú út részlete került elő. (összefoglalóan: SZIRMAI 1984, 135.)

Jelen ásatásunk során feltártuk a 2-3. századi legiotábor egyik legénységi kaszárnyájának kisebb részletét a hozzátartozó *centurio*-lakrész néhány helyiségével, a kaszárnyákat nyugatról határoló, többperiódusú út egy szakaszát, szélein vízelvezető csatornákkal és alapfalakkal, valamint körülbelül 20 méter hosszan dokumentálhattuk a *via sagularis* nyugati szélén futó észak–déli irányú vízgyűjtő csatornát. A leletanyag mosása, feldolgozása még folyamatban van, ezért az egyes építési periódusok abszolút kronológiai behatárolására nem, vagy csak a biztosabb esetekben vállalkozunk.

A legnyugatibb munkaterületünket (1. felület), a volt Dohánygyár (majd BRG) nyugati szárnya mellett, a belső udvar területén tudtuk kijelölni. Ez a felület az 1. *scannum* legénységi kaszárnyái és a *thermae maiores* tömbje között terül el. Vastag, újkori törmelékes feltöltés alatt 1,5-2 méter mélységben jelentkeztek a régészeti szintek. Várakozásainknak megfelelően előkerült a legénységi kaszárnyákat nyugatról határoló észak–déli irányú út, amelynek 5 periódusát tudtuk elkülöníteni. (2-3. kép) Az út legkorábbi (Hadrianus-kori) periódusában néhány centiméter vastagságban leszórt törtkövekből, apró kavicsokból állt. Alatta már csak a barna, bolygatatlan, tömör őshumusz jelentkezett. A következő útperiódus már jelentő-

1. kép: A feltárás helye az aquincumi 2-3. századi legiotábor területén

Fig. 1: The location of the excavation on the territory of the Aquincum AD 2nd - 3rd century legionary fortress

residence was discovered together with frescos depicting a grape-harvesting scene. (PÓCZY–NÉMETH–SZIRMAI–KOC SIS 1986, 427) At the end of the 1950s, Melinda Kaba unearthed an east–west running wall, probably the foundation wall of a barracks together with the floor level as well as early Roman ceramics on lots 8–10 Polgár Street in the area of our excavations. (KABA 1963, 536) Mrs. Vilmos Bertalan found Roman period walls in the cellar at 12 Polgár Street and Late Roman walls, floor levels and a segment of a north–south running road at 7 Polgár Street. (for a summary see: SZIRMAI 1984, 135)

During our excavations, we unearthed a small part of a barracks from the 2nd-3rd century legionary fortress with a few rooms from the annexed *centurion*'s residence, a stretch of the multi-period road bordering the barracks along the west together with water ditches and foundation walls along its edges. We could also document a 20 m long stretch of a north–south running water channel along the western side of

sebb alapozással készült: a legalul 2-3 centiméter vastagságban elterített agyagos alapozást 4-5 centiméter vastag földdel kevert kőmorzsaszerű, kisebb kövekkel teli réteg fedte, erre került rá a kőzúzalékból és kisebb mészkövekből álló tulajdonképpen úttest. A harmadik periódusban az út tengelyét kissé keletebbre tolták, és egyúttal kiszélesítésére is sor került. Csak ekkor építették ki az utat nyugatról határoló felszíni vízelvezető csatornát. Nagy valószínűséggel ugyanekkor létesítik az utat keletről szegélyező, alján lapos kövekből és helyenként téglákból kirakott, oldalt mészkövekből álló, 30-35 centiméter belméretű csatornát is. A két csatorna alapozási szerkezete megegyező volt: egy zöldessárga agyagos vízzáró rétegre földdel kevert sódert hordtak, ebbe a sóderágyba illesztették be a csatorna aljzatlapjait.

Az úttal párhuzamosan mindkét oldalon, jórészt alapozásig visszabontott falak húzódtak. A nyugati oldalon futó fal (SE-011) 63 centiméter szélességű volt, tört mészkövekből rakták, kötőanyagként

the *via sagularis*. The finds are still being washed and evaluated so we can only estimate the absolute chronological age of the individual construction periods where the situation is unambiguous.

The westernmost site (surface 1) was identified in the area of the inner yard, in the western wing of the Tobacco Factory (then BRG). This area can be found between the barracks of the 1st *scammum* and the block of the *thermae maiores*. The archaeological levels appeared at a depth of 1.5-2 m under a thick modern debris fill. As it had been anticipated, the north-south running road was found on the western side of the barracks. Five periods of this road could be distinguished. (Figs. 2-3) The earliest period (from the time of Hadrian) consisted of rubble and small pebbles spread over a thickness of a few centimetres. It was underlain by the brown undisturbed ancient humus. A thicker foundation was prepared in the next phase of road construction: a clayey foundation with a thickness of 2-

2. kép: Csatornával szegélyezett út a kaszárnyáktól nyugatra
Fig. 2: Road flanked by channels west of the barracks

fehér színű kavicsos habarcsot alkalmaztak. A fal megépítésének ideje az említett út első, esetleg második periódusával esik egybe. Visszabontására a falkiszedés visszatöltött földjéből előkerült *Licinius*-érem alapján valamikor a 4. század első harmadában kerülhetett sor. Talán megkockáztatható a feltevés, hogy a fal megszüntetése a legiotábor nagyarányú, I. Constantinus korára tehető átépítésével függ össze. A faltól nyugatra többperiódusú, terrazzopadlós felületek húzódtak. Az egyik ilyen terrazzós felületen szondát nyitottunk, amely jó támpontként szolgált a tábor korai építési periódusainak vizsgálatához. A szondában kimutatható egyik legkorábbi kultúrreteget az említett SE-011 jelű észak–déli irányú fal építési szintje jelentette, amely a sötétbarna, tömör őshumuszon jelentkezett. Több cölöplyuk is előkerült az őshumusz szintjén, azonban ezekről teljes biztonsággal kijelenthető, hogy nem egy palánkszerkezetű táborhoz, hanem a Hadrianus-kori kőtáborhoz, konkrétan az SE-011 fal építési szintjéhez

3 cm was spread over the bottom, which was covered with a 4-5 cm thick layer of stone rubble mixed with earth and small pebbles. The pavement, constructed from stone rubble and small limestone blocks, covered this layer. In the third period, the axis of the road was shifted somewhat to the east and the road was widened. An open water ditch was constructed along the western side of the road in this period. The channel running along the eastern side of the road was also probably added at this time. The 30-35 cm deep channel was sometimes paved with stone slabs and sometimes with bricks, while its walls were covered in limestone. The foundations of the two channels were identical: gravel mixed with earth was spread over the water-proof layer of greenish yellow clay. The pavements of the channels were sunk into this gravel bed.

Walls ran on both sides of the road, parallel to it, which we mostly pulled down to their foundations. The wall on the western side (SE-011) was 63 cm wide. It was

3. kép: Az út
periódusai bontás
közben

Fig. 3: Road phases
during excavation

4. kép: Csatorna és falazat maradványa pillérialapozással a kaszárnya-blokk nyugati oldalán
 Fig. 4: The remains of the channel and a wall with a pillar base on the western side of the barracks block

tartoztak (a fal építési faállványzatának negatív lenyomataiként interpretálhatók).

Az út keleti oldalán hasonló szerkezetű fal húzódott (SE 198). A jórészt szintén visszabontott fal értelmezésének szempontjából lényeges, hogy legmagasabban megmaradt részén egy nagyobb, téglalap alakú pillérialapozás (87×64×42 centiméter) került elő, vagyis a falazat egy *porticushoz* tartozott. (4. kép)

A legénységi kaszárnyák területére eső 2/1 felületen, mintegy 2 méter mélyen egy nyugat–keleti irányú alapfal jelentkezett, amelynek északi, illetve déli oldalán 3-3 kisméretű, azonos alapterületű helyiség, továbbá egy ettől eltérő beosztású épületrész került elő. (5. kép) Az alaprajzi séma és a legiótábor ismert beosztása alapján bizonyos, hogy egy legénységi kaszárnya helyiségsorának kisebb részlete került elő 3 pár *contuberniummal*, valamint a *centurio*-lacrész néhány helyisége. A kutathatóságot behatárolta, hogy a felület északi szélén egy középkori fal, a többi oldalon pedig újkori pincefalak húzódtak, így

built of limestone rubble held together with pebbly white mortar. The wall was constructed during the first or perhaps the second building phase of the road. The presence of a Licinius coin discovered in the earth thrown into the pit of the removed wall suggests it was pulled down in the first third of the 4th century. The demolishing of the wall was perhaps linked with the large-scale reconstruction of the legionary fortress during Constantine I's reign. Surfaces with multi-period terrazzo floors were found west of the wall. A test trench was opened in one of the surfaces. A terrazzo pavement was found there suggesting a starting point for the analysis of the early construction periods at the fortress. The construction level of the above-mentioned north–south running wall marked SE-011 represented one of the earliest culture-bearing layers in the test trench. It covered a dark brown, compact ancient humus layer. A number of postholes appeared in the ancient humus which certainly did not belong to a

a *contubernium* helyiségeinek észak–déli irányú kiterjedését nem sikerült tisztázni, azonban nyilván nagyjából azonos méretekkel kell számolni, mint a közeli Kórház utcában feltárt helyiségpároknál. (ehhez lásd: SZIRMAI 1997)

Két főbb építési periódus volt megkülönböztethető a legénységi barakkoknál: az elsőnél – amelyet a 2. század elejére keltezhetünk – sárgásfehér puhább, porózusabb mészkövekből készítették a falalapot, a felmenő részt pedig vályogtéglákból. Ebben a periódusban is vakolták a falakat, több helyiségben megmaradt az öntött padló kisebb-nagyobb felületen. A déli helységi sorban kemencemaradványok kerültek elő, amelyek a nyugat–keleti főfal déli oldalához voltak hozzáépítve. Az egyik helyiség planírozási rétegéből sárgás, puhább mészkőből faragott oszlopdobtöredékek kerültek elő, amelyek a veranda elpusztult tartóoszlopai voltak. Ebből a planírozásból Antoninus Pius jó állapotú érme került elő.

A következő periódusban a barakképület alapig visszabontott nyugat–keleti főfalára egy alapozási kiugrás került, erre húzták föl a 2. periódus főfalát az előbbi tengelyével megegyezően (eltérő tájolás tehát nem mutatható ki). Az észak–déli irányú belső osztófalaknál némiképp más volt a helyzet: itt a visszabontás után a keleti falsíkokhoz rakták az új falakat, így azok mintegy 50 centiméterrel keletebbre kerültek. A felhasznált kőanyag is más, az eddig alkalmazott puha, sárgás mészkő mellett feltűnnek a fehér, keményebb mészkövek is. A felmenő falakat valószínűleg végig kőből rakták és vakolva voltak.

A *centurio*-lakrész díszesebb kivitelű volt a legénységi szállások helyiségeinél, ami többek között falainak növényi mintás freskókkal való díszítésében is megnyil-

5. kép: A legénységi kaszárnyák maradványa nyugatról fotózva

Fig. 5: Remains of the barracks as photographed from the west

timber fort but to the stone-built fort from Hadrian's period, more exactly to the construction level of wall SE-011 (they could be interpreted as the negative imprints of the scaffolding of the wall).

A wall with a similar structure stood on the eastern side of the road (SE 198). Regarding the interpretation of the wall which had largely been pulled down, the appearance of a large, oblong-shaped pillar foundation (87×64×42 cm) on the highest point of the preserved part of the wall is important since it reveals that the wall was part of a *porticus*. (Fig. 4)

On surface 2/1, a west–east oriented foundation wall with three small rooms with identical groundplans both on its northern and southern sides and part of a building with a different arrangement were discovered at a depth of about 2 m. (Fig. 5)

vánult. Itt is megfigyelhetők azok az átépítési periódusok mint a *contuberniumoknál* azzal a különbséggel, hogy itt az épület belső beosztását is megváltoztatták.

A kaszárnyaépületek fent vázolt periódusainál későbbi átépítésnek nem volt nyoma, a felületet kevert, 3. és 4. századi leletekkel vegyes, szürke fedőréteg borította.

Munkaterületünk keleti szélén, a Polgár utca mellett húzott 2/3 felület mélyítése során három, egymástól 4 méter, illetve 6 méter távolságra lévő, egyvonalban elhelyezkedő, négyszögletes, kútszerű objektum került elő (SE 052; 062; 148). A jelenségek 35-40 centiméter széles, sárgás-fehér habarcsba rakott mészkövekből álló oldalfalai 70×80 centiméter belméretet határoltak (az SE 148 esetében a méretek csak hozzávetőlegesen voltak megállapíthatóak, ugyanis a szerkezetet egy újkori kút roncsolta).

Betöltésük bontása során kiderült, hogy mindhárom konstrukció egy nagyméretű, tört mészkövekből készült szennyvíz-csatornához tartozik, amely észak-déli

The ground plan and the known arrangement of the legionary fortress reveal that a small part of a barracks was found together with three pairs of *contubernatium* and a few rooms from the *centurion's* residence. A medieval wall limited the investigation in the northern part of the surface and walls of modern cellars bordered the area on its other sides. Thus, the north-south extent of the rooms of the *contubernium* could not be determined. The measurements were most probably identical to the pairs of rooms unearthed in nearby Kórház Street. (see: SZIRMAI 1997)

Two main construction periods could be distinguished at the barracks: in the first period dated from the beginning of the 2nd century, the wall foundation was prepared from yellowish white, softer and more porous limestone blocks, and the superstructure was built from adobe. The walls were plastered and the moulded floor was preserved in a number of rooms on smaller or larger surfaces. Remains of ovens were uncovered in the southern

6. kép:
Gyűjtőcsatorna tisztítóaknával és egy becsatlakozó kisebb csatornaággal.
Fig. 6: Collection main with a manhole and a smaller incoming channel branch

irányban húzódik a *via sagularis* nyugati oldalán. (6. kép) A gyűjtőág 50 centiméter széles oldalfalai 60 centiméter széles és 60-70 centiméter magas csatornabelső határoltak, amelyet nagyméretű kőlapokkal fedtek. A vezeték alját lapjukra fektetett kövekből készítették.

A kutatott csatornaszakasz szervesen illeszkedik a tábor területén eddig feltárt szennyvízcsatorna-hálózathoz. A *principia* előterében a díszkapuzat alatt, a főgyűjtőknek egy négyágú kereszteződése került elő, amely az épület négy nyílásán haladt keresztül, irányával a táborkapuk felé mutatva. (SZIRMAI 1976, 93.) A 220 centiméter széles keleti ág a *via praetoria* vonalát követve, annak közepén vezetett a *porta praetoria* felé. Egy-egy táboron belüli szakaszát a Flórián üzletközpontnál, (SZIRMAI 1976, 97) a Flórián tér – Kórház utca sarkán (SZIRMAI 1984, 135) és a Kórház utca 7. szám (*porta praetoria*) alatt tárták fel. (PÓCZY 1976, 80.) A Polgár utca 8–10. számok alatt előkerült csatornarészlet észak felé ennek a kelet–nyugati ágnak az irányába mutat. Dél felé pedig szintén a Duna felé lejtő, a *castrum* déli oldalán futó 220 centiméter széles főgyűjtőt célozza. (ZOLNAY 1973, 263; KOCSIS 1984, 460; SZILÁGYI 1943, 354) Ezek alapján az öt ponton kutatott, 18 méter hosszú szakasz körülbelül 200 méter hosszan rekonstruálható.

A tábor főgyűjtői – amelyek közé a feltárt szakasz is tartozik, a *via sagularis*, a *via praetoria*, a *via principalis* és a *via decumana* mellett vagy alatt helyezkedtek el. Ezekbe csatlakoztak azok a másodrendű utakat kísérő kisebb méretű csatornák, amelyekbe a kaszárnyák, parancsnoki szállások, műhelyek és a fürdő lefolyói kapcsolódtak. Két ilyen kisebb méretű, téglakő szerkezetű, többször megemelt szintű lefolyó került elő az 1. felületen (SE 006, SE

row of rooms, which were built against the southern side of the west–east running main wall. The fragment of a column drum carved from yellowish softer limestone was found in the levelling layer of one of the rooms, which came from the perished columns that supported the portico. A well preserved coin of Antoninus Pius was also discovered in this levelling. In the next period, the west–east wall of the barrack was pulled down to the ground level and an abutting foundation was raised on it. The main wall of the second period was raised on this foundation with the same axis as the building of the 1st period (no other orientation could be demonstrated). The situation was somewhat different with the north–south running interior dividing walls; here the new walls that replaced the demolished earlier ones were jointed to the eastern wall face so they got shifted to the east by about 50 cm. The stone material was also different: white harder limestone appeared beside the already known soft yellowish limestone. The vertical walls were probably made of stone to the top and they were plastered. The *centurion's* residence was more decorated than the rooms of the barracks, which appeared, among others, in wall frescos of floral motives. The same reconstruction periods as the ones of the *contubernii* can be observed here with the difference that the interior arrangement of the building was also changed. No later reconstructions than the above described construction periods of the barracks could be detected, and the surface was covered with a grey layer mixed with finds from the 3rd and 4th centuries. Three square-shaped well-like features were found in a line 4 and 6 metres from each other on surface 2/3 (SE 052; 062; 148). The 35-40

026). Az észak–déli irányban futó római út két oldalán, azzal párhuzamosan építették ki a vezetékeket: 25–30 centiméter széles oldalfalaik 20–25 centiméter széles csatornabelső fogtak közre.

A fentebb említett három, szennyvízcsatornához épített négyszögletes kútszerű konstrukció (SE 052, SE 062, SE 148) oldalfalai egybeépültek a gyűjtőág oldalfalaival. Az SE 062 sárgásfehér habarcsba rakott, tört mészkövekből készült, amelybe helyenként téglát is beépítettek, magassága – előkerülési szintje és a vezeték fedőlapja között – körülbelül 200 centiméter. Az SE 052 szintén habarcsba rakott, tört mészkövekből készült, de itt teljes téglasorokat is beépítettek a konstrukcióba, oldalfalait pedig mésszel kenték le. A harmadik nem tartalmazott téglákat és mintegy 120 centiméter magasságig volt mérhető. Ezek a kútszerű konstrukciók tisztítóaknaként funkcionáltak. Ilyen aknák a *castrum* eddig feltárt csatornáinál még nem kerültek elő. A *via praetoria* tengelyében lévő gyűjtőág fedőkövei például egy magasságban voltak a járószinttel, így hiba esetén a szerkezetet viszonylag könnyű volt megbontani. (PÓCZY 1976, 80) Az aknaszerű lejáratok kialakítását két, egymással összefüggő ok indokolhatta. Az egyik eredhetett ezen táborrész domborzati viszonyaiból. Ha itt egy magasabb terepszint volt, a gravitációs elven működő csatornának, mivel egy összefüggő rendszer részét képezte, alkalmazkodnia kellett a hálózat többi eleméhez, így itt a vezeték mélyebbre került. A másik ok, hogy a csatorna belmérete nem volt elég tágas ahhoz, hogy hiba esetén végig lehessen haladni benne, ezért bizonyos távolságokra, feltehetően a lefolyók kapcsolódási pontjainál ilyen aknák kiépítésére volt szükség a biztonságos üzemeltetéshez. Egy ilyen kisebb méretű csatorna (SE

cm thick walls of the features were made of stones put into a yellowish white mortar and they enclosed an interior measuring 70×80 cm (the measurements were only estimated in the case of SE 148 since a modern well damaged the feature). During the excavation of the filling, we found that all the three constructions belonged to a large sewer made of large stone blocks, which ran in a north–south direction along the western side of *via sagularis*. (Fig. 6) The 50 cm thick vertical walls of the collecting channel bordered a 60 cm broad and a 60–70 cm high interior covered with large stone slabs. The bottom of the channel was paved with stone blocks laid with the face upward. The investigated channel fragment is an organic part of the sewerage uncovered on the territory of the fort. A four-branched crossing of the main sewer was found under the portal in the foregrounds of the principia, which ran across three holes cut into the building in the direction of the gates of the fort. (SZIRMAI 1976, 93) The 220 cm broad eastern branch ran along the central axis of *via praetoria* to *porta praetoria*. Its fragments inside the fort were discovered at the Flórián shopping centre (SZIRMAI 1976, 97), on the corner of Flórián Square and Kórház Street (SZIRMAI 1984, 135) and at 7. Kórház Street (*porta praetoria*). (PÓCZY 1976, 80) The sewer fragment unearthed at 8–10 Polgár Street ran to the north in the direction of this east–west running branch. In the south, it pointed toward the 220 cm wide sewer main that sloped toward the Danube and ran on the southern side of the *castrum*. (ZOLNAY 1973, 263; KOCSIS 1984, 460; SZILÁGYI 1943, 354) Based on the above, the 18 m long stretch uncovered at five places can theoretically be reconstructed in a

7. kép: Női szoborfej

Fig. 7: Head from the statue of a woman

213) került elő, az egyik tisztítóaknától alig 30 centiméterrel északra. A kelet–nyugat irányú, 70 centiméter széles lefolyót egybeépítették a gyűjtőcsatorna nyugati oldalával. A 20–30 centiméter széles oldalfalak 20 centiméter széles és 50 centiméter magas csatornabelső határoltak, amelyet kőlapokkal fedtek le. Ennek alapján feltételezhető, hogy a másik két tisztítóakna is egy-egy lefolyó becsatlakozásánál épült ki.

Az ásás gazdag leletanyaga közül kiemelkedik egy mészkőből faragott, életnagyságú női szoborfej, amely sajnós másodlagos helyzetben, pincefeltöltésből került elő. (7. kép) A jó arányérzékkel kifaragott, teljes alakos szoborhoz tartozó töredék frizurája a Severus dinasztia alatt meghonosodott egyik jellegzetes női hajviseletet mintázza. A hátrafésült, fület szabadon hagyó, nagyjából vállig érő hullámos hajkoronát középben választották el, a nyaknál pedig felhajtották nagyjából a nyakszirt magasságáig. A női szobor legiotáboron belüli előkerülése nem is meglepő, ha figyelembe vesszük a

length of about 200 m. The sewer mains of the fort, to which the uncovered stretch belongs, ran beside or under *via sagularis*, *via praetoria*, *via principalis* and *via decumana*. The smaller sewers along the secondary roads ran into these mains. These sewers connected water drains of the barracks, the commanders' residences, the workshops and the bath. Two of these smaller drains of brick-and-stone constructions, which had been raised a few times, were found on surface I (SE 006, SE 026). The sewers were constructed on both sides of the north–south running Roman road. The 25–30 cm thick vertical walls enclosed a 20–25 cm broad interior. The vertical walls of the above described three square-shaped well-like constructions built to the sewers (SE 052, SE 062, SE 148) were built together with the vertical walls of the sewer main. SE 062 was made of stone blocks, sometimes bricks, put in yellowish white mortar. Its height between the level where it was discovered and the sewer cover was about 200 cm. SE 052 was also made of rubble put in mortar. Here, however rows of bricks were also built into the construction, and the walls were whitewashed. The third one did not contain bricks and it could be measured to a height of about 120 cm. These well-like constructions functioned as manholes. No such manholes have so far been found at the sewers unearthed in the *castrum*. The covers of the sewer main running in the axis of the *via praetoria* were in the height of the floor level so the construction was easy to open when it was needed. (PÓCZY 1976, 80) The combination of two reasons could lead to the construction of manholes. One could be the geographical setting of this part of the fort. If the ground level was higher here the channel working

Severus-dinasztia egyes hölgytagjainak erőteljes jelenlétét a birodalom kormányzásában és igényét a hadsereghez fűződő jó viszony fenntartásában.

Anderkó Krisztián – Beszédes József

Irodalom/References:

KABA 1963 – Kaba M.: A Budapesti Történeti Múzeum leletmentései és ásatásai az 1959. évben. *BudRég* 20 (1963) 536.

KOCSIS 1984 – Kocsis L.: A „városi” régészet problémái Óbudán. *BudRég* 25 (1984) 503–506.

PÓCZY 1976 – Póczy K.: A porta praetoria feltárása az aquincumi legióstáborban. *BudRég* 24 (1976) 79–89.

PÓCZY–NÉMETH–SZIRMAI–KOCSIS 1986 – Póczy, K. – Németh, M. – Szirmai, K. – Kocsis, L.: Das Legionslager von Aquincum. In: *Studien zu den Militärgrenzen Roms*. Stuttgart (1986) 398–403.

SZILÁGYI 1943 – Szilágyi J.: Az aquincumi múzeum kutatásai és gyarapodása az 1936–1942. évek folyamán. *BudRég* 13 (1943) 337–357.

SZIRMAI 1976 – Szirmai K.: Előzetes beszámoló az óbudai legióstábor principiáján és közvetlen környékén végzett kutatásokról. *BudRég* 24 (1976) 91–111.

SZIRMAI 1984 – Szirmai K.: Az aquincumi 2.-3. századi legióstábor praetenturája. *BudRég* 25 (1984) 135–179.

SZIRMAI 1997 – Szirmai K.: Kaszárnyák az aquincumi 2.-3. századi legiótábor praetenturájában (1987-1988). *BudRég* 31 (1997) 273–280.

ZOLNAY 1973 – Zolnay L.: A Budapesti Történeti Múzeum leletmentései és ásatásai az 1966-1970. években. Gyűrű utca 5. *BudRég* 23 (1973) 263.

by the principle of gravitation had to be adjusted to the other elements of the system of which it was a component, so the sewer was sunk deeper here. The other reason could be that the inner measurements of the sewer were not large enough for a person to go along in it so such manholes had to be constructed at certain distances from each other, probably at the meeting jointing of the drains, to ensure safe operation. A smaller sewer (SE 213) was found only 30 cm north of one of the manholes. The east–west running 70 cm wide drain was built together with the western side of the sewer main. The 20-30 cm thick vertical walls enclosed a 20 cm wide and 50 cm high interior covered with stone slabs. Thus it seems probable that the other two manholes were also built at the jointing of drains.

The natural size head of a woman carved from limestone is an eminent element of the rich find material unearthed during the excavation. (*Fig. 7*) Regrettably, it was discovered in a secondary position in the filling of a cellar. The hairstyle of the finely proportionate fragment of a statue mirrors one of the characteristic female hairstyles popular during the Severus dynasty. The wavy hair could reach down approximately to the shoulders. It was parted in the middle and combed back disclosing the ears and at the neck, and it was returned to the height of the nape. The occurrence of a statue of a woman in the legion fort is not astonishing considering the emphasised attendance of certain female members of the Severus dynasty in the government of the Empire and their aspiration to maintain a friendly relation with the army.

Krisztián Anderkó – József Beszédes

Feltárás az aquincumi canabae északkeleti régiójában

(Budapest, III. ker., Miklós tér 5., Hrsz.: 18439)

2006. február 21. és március 31. között, a Miklós téri Általános Iskola felújítási és bővítési munkálatait megelőzően, feltárást folytattunk az iskola udvarának területén. (1. kép)

Három helyen nyílt lehetőség a régészeti kutatásokra: a liftakna tervezett helyén, ahol egy körülbelül 6 méter széles és 13,5 méter hosszú, L alakú munkagödrot alakítottak ki (továbbiakban 3. árok), illetve az elnyújtott U alakú sávalap vonala felett, két hosszanti, egymással párhuzamos árokban (az északi: 2,5 méter széles és 26,5 méter hosszú – továbbiakban 1. árok; a déli: 15 méter hosszú és 2,5-4 méter széles – továbbiakban 2. árok). (2., 3. és 4. képek)

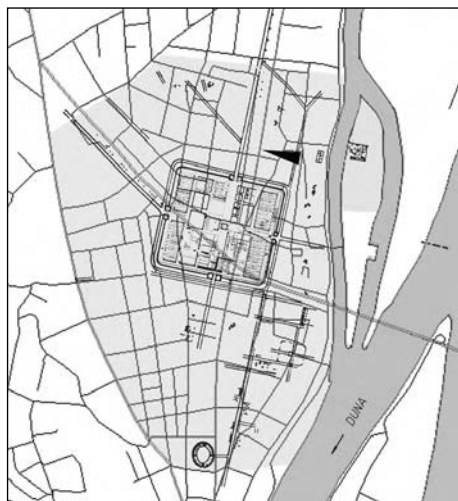
A lelőhely több, a római kor különböző időszakaiban funkcionáló létesítményének metszéspontjában helyezkedik el: a Kr. u. 1. század végén létesített, még fából és kőből épített legiotábor közvetlen közelében, az újabb kutatások szerint a környékre lokalizált auxiliáris tábor *vicusának* területén, (NÉMETH 2003, 87) majd a későbbi, már kőbe épített legiotábor *canabae*-jának északi, reprezentatívabb épületeket felvonultató zónájában. (MADARASSY 2003, 106) Ebből kifolyólag bizonyos jelenségek – leginkább a korai periódusok – értelmezése többféle lehetőséget von maga után.

Excavations in the northeastern region of the Aquincum canabae

(Budapest III, 5 Miklós Square, Lrn: 18439)

Excavations were conducted in this school yard between February 21 and March 31, 2006 preceding the reconstruction and enlargement of the Elementary School on Miklós Square. (Fig. 1)

Archaeological excavations could be conducted at three sites: the area of the future elevator shaft, where a 6 m wide and 13.5 m long L-shaped trench was dug (trench 3 in the following), and in two elongated parallel trenches located above the elongated U-shaped strip foundation (the northern trench was 2.5 m wide and 26.5 m long, trench 1 in the following; the

1. kép: Az ásás helyszíne
Fig. 1: The location of the excavation

2003-ban a szomszédos telken, az Alternatív Közgazdasági Gimnázium (AKG) bővítése során a tervezett cölöpalapok helyén történtek kisebb feltárások, (NÉMETH 2004) így ezek alapján bizonyos számíthatunk arra, hogy munkánkat a területen a 18. és a 19. század közepe között használatban lévő evangélikus temető felszámolatlan sírjainak feltárással kell kezdenünk: Összesen 34, kelet–nyugati tájolású fakoporsós, csontvázas sírt regisztráltunk. Mivel a 19. század közepén a temetők felszámolása már szervezetten folyt, (FEHÉR 1933, 72–73) felmerül, hogy ezek az itt hagyott sírok a temető korábbi, még a 18. századra tehető időszakból valók. A felszámolásakor ezen sírok már jórészt feledésbe merülhettek, illetve a sírhelyet jelző kő, fakereszt stb. már nem volt látható – talán ezért nem exhumálták őket.

Amint azt a későbbi metszeteink is jól mutatták, a sírokat már a sok helyen igen magasan jelentkező római rétegekbe ásták. Az ásás folyamán a megtalált római kori falak esetében többször észleltünk falkezéseket, amelyek némelyike egészen magasan, a sírok beásási szintjéig húzódtak. Feltételezhető, hogy ezek egy részéért az egykori sírásók tehető „felelőssé”, akik a továbbásás érdekében kénytelenek voltak az őket akadályozó kőfalakat elbontani. A sírokon kívül további pusztítást végeztek a rétegekben az ötvenes években létesített hőközpont innen kivezetett csöveinek betontechnikái is. (5. kép)

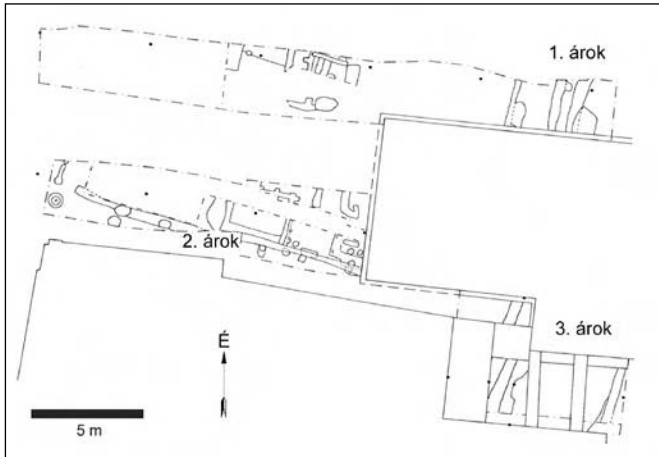
Az említett magasan jelentkező római réteg – melyet leginkább az 1. árokban tudtuk megfigyelni – legfelső része, egy 60–90 centiméter vastagság között változó, némelykor erősen átégett, szétterült omladékréteg, amely a terület római korának legkésőbbi időszakához tartozhat.

southern trench was 15 m long and 2.5–4 m wide, trench 2 in the following). (Figs. 2, 3 and 4)

The site is situated at the meeting point of a series of establishments that functioned in various phases of the Roman period. It lies next to the timber and stone-built legionary fortress from the end of the AD 1st century, in the area of the *vicus* of the auxiliary fort located in this area (NÉMETH 2003, 87) and in the northern zone of the *canabae* surrounding the later stone-built legionary fortress, where the more representative buildings formerly stood (MADARASSY 2003, 106) Accordingly, there are various interpretive possibilities for certain phenomena discovered here, especially those from the early periods.

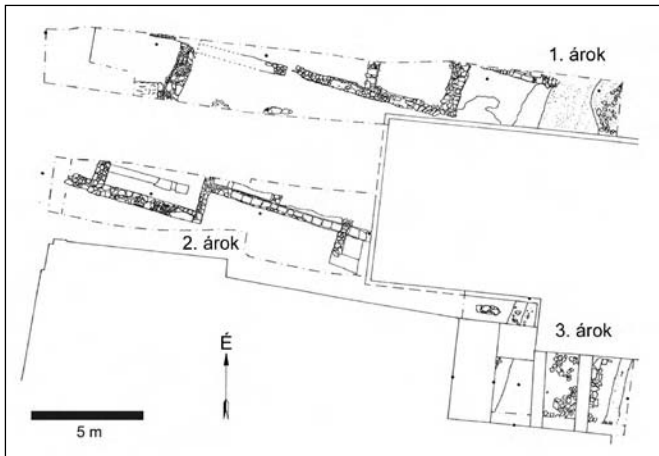
In 2003, small excavations were conducted in the territory of the post foundations related to enlargement of the Alternative Secondary School of Economics (AKG) located on the neighboring plot. (NÉMETH 2004) Thus, it was expected that it would be necessary to start by excavating the still existing graves from the Lutheran cemetery that operated in this area from the 18th century until the middle of the 19th century. Thirty-four east–west oriented inhumation burials in wooden coffins were recorded. Since the cemeteries were closed in an organized way in the middle of the 19th century (FEHÉR 1933, 72–73), these graves perhaps date from the earlier, 18th century section of the cemetery. Most of these graves had probably been forgotten by the time the cemetery was closed. The tombstones and the wooden crosses had already disappeared and therefore the graves themselves were not exhumed.

As our later profile cross-sections revealed, the graves were dug into the Ro-

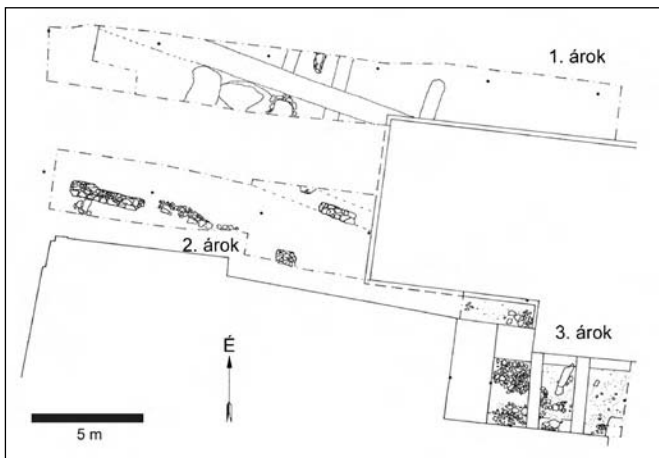
2. kép: A Kr. u. 1-2. század fordulójára tehető objektumok összesített alaprajza (vályagtégla-faszerkezetes periódus)

Fig. 2: Complex plan of the features dated to the turn of the AD 1st-2nd centuries (timber and adobe construction period)

3. kép: A Kr. u. 2-3. századra tehető kőépületek összesített alaprajza

Fig. 3: Complex plan of the stone buildings dated from the AD 2nd-3rd centuries

4. kép: A Kr. u. 3. századra tehető falmaradványok és falkiszedések összesített alaprajza

Fig. 4: Complex plan of wall remains and removed wall traces from the AD 3rd century

5. kép: A Kr. u. 3. századra tehető falcsontok, háttérben 19. századi sír és modern kori betoncsatorna

Fig. 5: Remains of a wall from the AD 3rd century with a grave from the 19th century and a modern concrete channel in the background

A 2. árokban ezek a kései omladékrétegek kevésbé voltak érzékelhetőek, ellenben itt, néhány, az ezekkel a rétegekkel nagyjából azonos időrendi helyzetben lévő, viszonylag széles falcsontokat, illetve a hozzájuk tartozó járósínt maradványait sikerült megfigyelni. (4. kép) Mivel ezen jelenségek voltak a leginkább kitéve a későbbi időszakok bolygatásainak, összefüggőbb struktúrákat egyelőre nehezebb kimutatni. A relatív kronológiai helyzet és a területre vonatkozó eddigi információk alapján ezek a maradványok a Kr. u. 3. századra tehetőek. (MADARASSY 2003, 109–110; NÉMETH 2004, 46)

Lejjebb haladva, a vastag planírréteg alatt további, már vékonyabb rétegzettséget figyelhettünk meg, melyek már egy korábbi időszak ugyancsak omladék- és járósínt rétegeiként értelmezhetőek. Ezekben több esetben freskótörmelékkel erősebben kevert részeket is megfigyelhettünk, melyekből azt a következtetést vonhattuk le, hogy a területen egykoron reprezentatívabb, falfestményekkel díszített épületek is állhattak. Ezen feltételezésünk megerősítést nyer a 2. árokban.

man layers that appeared very close to the surface in many places. In the case of the Roman walls found during the excavation, we often documented removed wall segments, some of which extended very high up to the level the graves had been dug into. Some of these phenomena can be ascribed to the gravediggers who were compelled to destroy these walls in order to be able to dig the grave shafts. The concrete beds for the pipes of the heating center established in the 1950s contributed to the continued destruction of the walls. (Fig. 5)

The thickness of the uppermost part of the above-mentioned Roman period layer, which appeared very high up, and which could be especially well observed in trench 1, ranged between 60 and 90 cm. It comprised a leveled debris layer with heavily burnt areas, which belonged to the latest phase of the Roman period. These late debris layers were less apparent in trench 2, while relatively broad wall remains and the remains of the adjoining floor levels were observed here, dating from approxi-

sítést nyert, amikor a 2. árok keleti felében felbukkant az a sötétszürke agyagtéglasor, amely egy több sorból kialakított kőalapon húzódott. (6. kép) A fal mentén való mélyülés során a szintén kőből kialakított belső osztófal-alapozásokat is megfigyelhettük.

Az egykori épület felmenő, járószint feletti falai tehát agyagtéglából lettek kialakítva, amelyeknek belső oldalán mind a terrazzopadló, mind a fal belső vakolt és festett (freskós) indítása megfigyelhető volt! Az egykori freskós helyiség feltételezett belső oldalán igen nagy mennyiségű freskótöredék (több helyen növényi motívumok részletével) igazolta az épület díszesebb jellegét. Az említett agyagtéglás faltól nyugatra, ezzel összefüggő falkonstrukcióként tovább folytatódva (itt már agyagtéglák nélkül) egy újabb helyiség zárófalai bontakoztak ki, melyek egy teljesen ép, igen jó megőrzésű vörös terrazzopadlót öveztek körbe. (7. kép) Ugyanakkor a padlón (annak déli zárófaltól 80 centiméterre) egy, az emlí-

mately the same chronological phase. (Fig. 4) As these phenomena were most subjected to later disturbances, it is difficult to demonstrate coherent structures. Based on relative chronology and the pre-existing information from the territory, the structures can be dated from the AD 3rd century. (MADARASSY 2003, 109–110; NÉMETH 2004, 46)

The thin layers underlying the thick leveling layer represent the debris and floor level layers from an earlier period. In a few places, the debris was mixed with fresco fragments, suggesting that more representative buildings decorated with frescos formerly stood here. This supposition was shown to be correct when a row of dark grey adobe bricks appeared in the eastern part of trench 2. The adobe bricks lay on a stone foundation in several rows. (Fig. 6) As we dug down deeper next to the wall, we found the stone foundations of the dividing walls as well.

Thus, the vertical walls of the building were made of adobe above the floor level.

6. kép: A Kr. u 2. századra tehető kőalapra rakott agyagtéglafal részlete a 2. árokban
Fig. 6: Detail of an adobe wall raised on a stone foundation dated from the AD 2nd century in trench 2

7. kép: A Kr. u. 2-3. századi terrazzopadlós helyiség részlete a 2. árokban

Fig. 7: Detail of the room with a terrazzo floor dated from the AD 2nd century in trench 2

tett freskós fal agyagtéglaíval megegyező kivitelű osztófal legelső téglasora maradt meg olyan vonalban elhelyezve, mintha annak folytatása lenne. Ezt a falat azonban már egy későbbi átépítés eredményének kell tartanunk, hiszen egy 80 centiméter széles helyiség kialakítása meglehetősen értelmetlennek tűnik. Ha a két fal egykorú akkor az épületünkön jelentős átépítéseket kell feltételeznünk. A kőalapozásra felhúzott agyagtéglaíval (és azon freskó) jellemző építészeti megoldás a katonaváros ezen időszakában. (MADARASSY 2003, 107)

A 2. árokban tehát egy egykori reprezentatív lakóépület déli helyiségeinek részletét sikerült feltárnunk. Mivel a két árok közötti terület feltárására nem volt lehetőségünk, jelenleg még nehezen értelmezhető, hogy milyen viszonyban áll-

The beginning of the terrazzo pavement and the start of the plastered and painted (fresco) interior of the walls could be observed. An exceptionally large number of fresco fragments (with bits of floral motifs) indicated that the room decorated with frescos really had been part of an ornamented building. The end walls (without adobe brick) of another room appeared west of the adobe wall as a contiguous wall construction. These walls enclosed an intact, very well-preserved red terrazzo pavement. (Fig. 7) At the same time, the lowermost brick row of a dividing wall was preserved on the floor (80 cm from the southern end wall). Its execution was the same as that of the above-described adobe wall with frescos and it was aligned with it as if it was a continuation of the former. This wall, however, came from a later reconstruction, since the building of a 80 cm wide room would seem to have been rather unpractical. If the two walls are contemporary, the building must have undergone significant reconstruction work. The adobe wall on a stone foundation (and decorated with frescos) is a characteristic architectural solution in this period of the Military Town. (MADARASSY 2003, 107)

Thus, a section of the southern rooms of a representative building were brought to light in trench 2. As we could not unearth the territory between the two trenches it is difficult to determine the relationship between the walls in trench 2 and trench 1. (Fig. 3) Luckily, we succeeded in uncovering a long stretch of a east–west running wall together with sections of the inner dividing walls. (Fig. 8) This seems to be part of another building. Although the orientation is the same as the former one, the foundation technique is different and of poorer quality than the building

nak a 2. árok falai az 1. árokban talált falakkal. (3. kép) Szerencsés módon ugyanis itt is sikerült egy hosszabb kelet–nyugati falszakaszt és az abból lecsatlakozó belső osztófalak részletét feltárni. (8. kép) Véleményünk szerint itt már egy újabb épület részletéről lehet szó. Noha ezen épület tájolása megegyezik az előzőével, a falak alapozása más technikával készült, és kisebb gyengébb minőségű a 2. árokban talált falhoz képest. Az egyik kisebb helyiségben szintén megtaláltuk a padlót, itt azonban nem terrazzót, hanem egyszerűbb, döngölt agyagpadlót alkalmaztak. Noha a relatív kronológiai helyzet és a padlószintek feletti rétegekből származó leletanyag is (elsősorban a 2. századi és 3. század első feléből származó *terra sigillaták* alapján) azt sugallja, hogy mindkét épület valamikor a Kr. u. 2. század folyamán létesült és volt használatban, nem kizárt, hogy ezen időszakon belül viszont már eltérő az időrendjük.

A két árok közti (feltételezett) eltérés eltűnik, ha a falak alatti, legkorábbi rétegeket vesszük szemügyre: a falakat mindkét árokban egy körülbelül 20-30 centiméter vastagságú agyagtégla-törmelékes, elplánírozott omladékrétegbe alapozták. Ez a réteg a terület legkorábbi, még fából és vályogból épített létesítményeinek elbontott (vagy leomlott) és szétterített (feltehetően tudatos tereprendezés által kialakított) jelenségeként értelmezhető. Alatta feltártuk a sötétbarna őshumuszba beleásott egykori építmények gerenda-alapárkait és cölöplyukait is. (2. kép) Ehhez a réteghez tartozott az ásatás legszebb lelete, egy szinte teljesen ép, 27 centiméter magas, igen puha mészkőből dombormű-szerűen kifaragott szobrocska. Mérete és ikonográfiai jellegzetességei alapján egy háziszentély tartozéka lehetett és egy, baljában bőség-

unearthed in trench 2. The floor in one of the smaller rooms was not a terrazzo pavement but a simple rammed clay floor. The relative chronology and the finds from above the floor levels (based especially on Samian wares from the AD 2nd century and the first half of the 3rd century) suggest that both buildings were established and used in the AD 2nd century. Nevertheless, both buildings may date to different phases within this period.

The (supposed) difference between the two trenches disappears when we observe the earliest layers under the walls. The walls were established in both trenches in an approximately 20-30 cm thick leveled debris layer composed of adobe fragments. This layer represents the leveled (probably in the course of intentional landscaping) remains of the demolished (or collapsed) earliest wood-and-adobe constructions.

8. kép: Kr. u. 2-3. századi kőfalak az 1. árokban
Fig. 8: Stone walls from the AD 2nd-3rd centuries in trench 1

szarut, jobbában *paterát* tartó *Geniust* ábrázol. (9. kép)

Ugyanebből a rétegből szép számmal kerültek elő észak-itáliai és olyan dél-galli-ai *terra sigillata* töredékek, melyek alapján a gerenda-agyag konstrukciójú építményeket a Domitianus és a kora-Traianus időszakra datálják.

Szót kell ejtenünk még a 3. árokban talált régészeti jelenségekről is. Itt munkánkat több, az AKG egykori régi épületéhez tartozó visszabontott, de igen mélyre alapozott téglafal nehezítette. A falak részben roncsolták azt az enyhén északkelet–délnyugati irányú utat, amelyet minden valószínűség szerint már a legkorábbi időszakban kialakítottak és használatban lehetett végig a római kor folyamán. Jól mutatja ezt, hogy mind a legkorábbi cölöp-építmények alapárkai, mind a későbbi kő-épületek az út irányához voltak tájolva. Az utat átvágott rétegeinek tanúsága szerint többször megújították: a korai időszakban keskenyebb lehetett, körülbelül 5 méter széles – a két szélén futó vízvezető árkok részleteit sikerült megtalálnunk. A későbbi út rétegei már lefedik ezt. Felszínét mészkőlapokkal burkolták, melyeket, ha kis részletekben is, de sikerült megfigyelnünk. Az út egy kisebb szakaszát megtaláltuk az 1. árok keleti végében is, ahol az említett korai vízvezető árok betöltésében észak-itáliai sigillatákat találtunk.

Összefoglalva tehát, területünkön a legkorábbi régészeti jelenségek valamikor a Kr. u. 1. század utolsó évtizedeiben indultak. Ezek a Domitianus császár uralkodása idejében létesített még föld-fa konstrukciójú legiotábor körül kialakulóban lévő település építményeivel hozható kapcsolatba. Velük egyidős az a belső út is, amely párhuzamosan futott a tábor északi kapuján kiinduló úttal. A korai építmé-

9. kép: Mészkőből faragott *Genius* szobrocska
Fig. 9: *Genius* statuette carved from limestone

Underneath, the timber foundation ditches and postholes from these buildings were found in the underlying dark brown ancient humus. (Fig. 2) The nicest find from the excavation came from this layer: an intact 27 cm tall statuette carved from soft limestone. Its iconography and measurements suggests that it may have come from a shrine. It depicts *Genius* holding a cornucopia in its left hand and a *patera* in its right hand. (Fig. 9)

Many Southern Gallic and Northern Italian Samian ware shards were recovered from the same layer, thus, dating the timber-and-daub constructed buildings to the Domitian and the early Trajan periods.

The archaeological phenomena uncovered in trench 3 should be mentioned here. A few brick walls from a former building of the AKG rendered our work rather difficult here. The upper parts of these walls had been pulled down but the foundations still extended very deeply into

nyek tájolása már ehhez az úthálózathoz igazodott. A Kr. u. 2. század első évtizedében az építményeket elbontották és kőből illetve agyagtéglaívból terrazzopadlós és freskós falakkal rendelkező helyiségekkel ellátott lakóépületeket húztak fel, melyeket fennállásuk során vélhetően többször átalakítottak. Az újabb, nagyobb szabású építkezések valamikor a Kr. u. 3. században történtek, amikor a 2. századi épületek falait a járósíntig visszabontották és maradványaik fölé újabb, szélesebb falú kőépületeket létesítettek. A területről származó leletanyagban eddig nem figyeltünk fel a későrómai időszakot sugalló darabokra, ezért feltehetően a Kr. u. 3. század végén az épületeket már nem használták. Innentől kezdve folyamatos volt a pusztulásuk, amelyet esetleg egy-egy tűzvész is segíthetett, ugyanis a legkésőbbi omladékrétegben nagyobb, vörösre átégett felületet is megfigyeltünk. Elképzelhető, hogy akárcsak a környéken, ezen a területen is temetkeztek a későrómai korban, (NÉMETH 2004, 46) noha biztosan itt csak egy, datálólelet nélküli, szórthamvas sírt tudtunk regisztrálni. Mint fentebb említettük, a 18–19. századi temető sírgödrei jelentős megbolygatták a kései rétegeket, ezért lehetséges, hogy a késő római temetkezések is ennek estek áldozatul.

Vámos Péter

Irodalom/References:

- FEHÉR 1933 – Fehér J. A.: Budapest székesfőváros temetőinek története. Budapest 1933.
MADARASSY 2003 – Madarassy, O.: Die Canabae Legionis. In: (Red. Zsidi, P), *Forschungen in Aquincum*. 1969–2002.

the earth. The walls had partly damaged the slightly northeast–southwest running road that was probably built in the earliest period and that may have been used throughout the entire Roman period. This is suggested by the fact that both the post foundations of the earliest buildings and the later stone buildings were oriented in the direction of the road. Based on the cross-section of the excavation profile, the road was renewed a few times. It may have been narrower in the early period, about 5 m wide with segments of water ditches were found on both sides. The layers of the later road already covered these features. The road was paved with limestone slabs, smaller fragments of which could be observed. A small segment of the road was found in the eastern end of trench 1 as well. Here, Northern Italian Samian wares were found in the fill of the above-mentioned water ditches from the early period.

In summary, the earliest archaeological phenomena came from the last decades of the AD 1st century. These phenomena can be linked with the buildings of the settlement established around the timber and earth legionary fortress built during Emperor Domitian's reign. The inner road that ran parallel to the road that left the northern gate of the fortress is contemporary to these archaeological phenomena. The orientation of the early period buildings was adjusted to this road system. The buildings were demolished in the first decades of the AD 2nd century, and stone-and-adobe residences were built containing rooms decorated with terrazzo floors and frescos on their walls. These residences were probably renewed a few times. The next large-scale constructions started sometime in the AD 3rd century,

Aquincum Nostrum II.2. Budapest 2003, 101–111.

NÉMETH 2003 – Németh M.: Die Militäranlagen von Óbuda. In: (Red. Zsidi, P), Forschungen in Aquincum. 1969-2002. Aquincum Nostrum II.2. Budapest 2003, 85–91.

NÉMETH 2004 – Németh M.: Topográfiai kutatás az aquincumi legiótábor északkeleti előterében (Topographic investigations in the northeast foreground of the legionary fortress of Aquincum) *Aqfüz* 10 (2004) 42–46.

when the walls of the buildings from the 2nd century were pulled down to the floor level and new buildings with thicker stone walls were raised instead. Objects from the Late Roman period have not yet been found in the find material, so the buildings were probably no longer used at the end of the AD 3rd century. Their dilapidation continued from that time, a process that may have been accelerated by a few occasional conflagrations since large red-burned spots were observed in the latest debris layer. It is possible that this territory was also used for burials in the Late Roman period similarly to the surrounding areas (NÉMETH 2004, 46), although only a single grave with scattered ashes could be recorded here and even this one lacked finds that could be dated. As has already been mentioned, the grave shafts from the 18th-19th century cemetery significantly disturbed the late layers so that any Late Roman burials may also have fallen victim to these graves.

Péter Vámos

Beszámoló a Ladik utcai temető újabb sírcsoportjainak feltárásáról

(Budapest, III. ker., Szentendrei út 63–67. és III. Ladik utca 7–11., Hrsz.: 19 261/2, illetve 19254/6-7-8)

2004-ben a Max-Hold Kft. telkének keleti felén folytatott ásátás során a *canabae* északkeleti temetőjének (ZSIDI 1997, 109–148.) újabb 600 négyzetméternyi részletét tártuk fel, és dokumentáltuk le. (BUDAI BALOGH 2005, 53–67.) A telek nyugati sávjában idén nyílt lehetőség a feltárás folytatására a jogutód, Budapest Motors Kft. megbízásából. A kutatandó területen parkoló és úttest létesítését tervezték. Néhány munkanap elteltével szembe-szűlnünk kellett a ténnyel, hogy az úttest és parkoló alapozási síkja – várakozásaink ellenére – sehol sem éri el a kultúrszintet. Az új- és jelenkori objektumok által aggasztóan bolygatott sávon belül ezért két helyen is szondát mélyítettünk le a kultúrszint indulásának megállapítására és a régészeti örökség állapotának felmérésére. (1. kép) A szondázás a beruházó beleegyezésével, de szűkre szabott időkeretek között történt. Végeredményben a régészeti érdeklődésre számot tartó szint mindkét szondában körülbelül 0,5 méterrel a tervezett alapozási sík alatt jelentkezett. A bolygatottság a római szinten sem szűnt meg, de mértéke észrevehetően csökkent.

Az északi szondában egy római kori csontvázas sírt találtunk. (2. kép) Az észak–déli tájolású csontváz nyújtott testhelyzetben, hanyatt feküdt. Jobb kezét a

Report on the excavation of new groups of graves in the Ladik street cemetery

(Budapest III, 63–67 Szentendrei Road and III, 7–11 Ladik Street, Lrn: 19 261/2, and 19254/6-7-8)

In 2004, another 600 square metres of the north–eastern cemetery of the *canabae* (ZSIDI 1997, 109–148) were unearthed and documented during excavations conducted in the eastern part of the Max-Hold Kft. lot (BUDAI BALOGH 2005, 53–67) This year, there was an opportunity to continue the excavation along the western strip of lot, commissioned by the legal successor the Budapest Motors Kft. The construction of a parking lot and a road was planned on the territory to be investigated. After a few days of work, we had to face the fact that despite our expectations, the foundation level of the road and the parking lot would not extend into the culture-bearing layer. Thus, two test trenches were dug into the strip which had unfortunately been disturbed in modern times in order to find the top of the culture-bearing layer and to assess the condition of the archaeological material. (Fig. 1) The test excavation was carried out with the consent of the developer but in a short time. As a result, the level that was interesting from an archaeological aspect appeared about 0.5 m under the planned foundation level. Disturbances reached into the Roman level although they were evidently less intense.

An inhumation burial from the Roman period was discovered in the northern test

bal vállára helyezték, bal karja az ölén nyugodott. A sír bolygatatlan volt, melléklet nélküli. A csontváz nyakánál, mellkasán és hasánál 7 darab, kis bronzfülekkel ellátott fekete üvegpaszta gombra leltünk.

A déli szonda lényegesen szélesebb volt. Célunk itt a 2004-ben megtalált „apszisos” építmény teljes alaprajzának és funkciójának tisztázása volt. (BUDAI BALOGH 2005, 57) Az alaprajzot tisztáztuk: valójában egy 6 méter átmérőjű, hatásában kerek, kivitelezésében sokszög alakú építményről van szó. Az objektum északi felén, ahonnan a későbbiek folyamán nem termelték ki a kőanyagot, a falvastagság eléri, olykor meg is haladja az 1 métert. A sokszögű kőfal nagy részét kiszedték, helyén a falkiszedésekre jellemző köves-habarcsos visszatöltés mutatta meg az építmény hozzávetőleges kerületét. (3. kép) A körépítmény kiszedett falát egy helyen római téglasír vágta, amelynek építőanyagán a COH(ors) VII BR(eucorum) AN(toniniana) téglabélyeg olvasható. Hasonló bélyeggel ellátott téglasírt két évvel ezelőtt is találtunk pár méterrel keletebbre a körépítmény déli oldalán. (BUDAI BALOGH 2005, 61) A Severus-korban gyártott téglák csak a sír létesítésének *terminus post quemjét* adják, a kőkonstrukció felszámolásának időpontjára vonatkozóan biztos támpontot nem nyújtanak. A betemetkezés emlékét a sír építőanyagán kívül semmi egyéb nem őrizte meg, sem emberi maradványok, sem mellékletek.

A kőépület belsejének teljes kibontása nem adatott meg. A nyugati oldalon lemélyültünk az altalajig, ellenben a keleti részen, az építmény kerületét tisztázandó, csak egy szondát húztunk. Miután a kőépület teljes kibontására nem került sor, a belső rész tartalmára, és ennek megfelelően az építmény rendeltetésére

trench. (Fig. 2) The north–south oriented skeleton lay extended on its back. The right hand was placed on the left shoulder and the left arm rested on the pelvis. The grave was undisturbed without grave goods. Seven black glass paste buttons

1. kép: Budapest, III. ker., Szentendrei út 63–67. – a feltárás átnézeti rajza

Fig. 1: III, 63–67 Szentendrei Road (2006) – general map of the excavation

vonatkozóan végleges következtetést nem vonhatunk le. Mindenesetre a kutatott részen sírt nem találtunk. Érdekes azonban, hogy az altalaj fölötti részt tenyérnyi kőszilánkokkal töltötték fel. A köves betöltés fölött két agyagréteg húzódtott. A keleti oldalon a felső agyagréteg tetején néhány lapos kő feküdt, de viszonylag kis területet fedett le egy olyan helyen, ahol számos újkori bolygatás nyoma látszott és közművek is húzódtak.

A kör alakú hatást célzó, valójában sokszög alakú építmény megmaradt falszakasza négy kősor magasságú. A kövek között bőségesen kitöltötték kötőanyaggal, annak feleslegét a fal köveire kenve elfedték magának az építőanyagának egy részét is. A falazatot nem vakolták. A masszív falazat (1,0 méteres, vagy azt is meghaladó vastagságával) felépítmény hordozására a legteljesebb mértékben alkalmas volt. A

2. kép: Budapest, III. ker., Szentendrei út 63–67.
– 1. sír

Fig. 2: Budapest III, 63–67 Szentendrei Road
(2006) – grave no. 1

with small bronze loops were found by the neck, the chest and the belly.

The southern test trench was significantly wider. Here, the aim was to clarify the complete ground plan and function of the building with the "apse" found in 2004. (BUDAI BALOGH 2005, 57) The ground plan could be clarified. It was a polygonal construction with a diameter of 6 m, giving the impression that this had been a round building. On the northern side, where the stone was not removed in later times, the wall thickness reached and sometimes even exceeded 1 m. The largest part of the polygonal wall was taken away and the re-filling of stones and mortar characteristic of removed walls indicated the approximate circumference of the construction. (Fig. 3) A Roman brick grave containing bricks stamped with COH(ors) VII BR(eucorum) AN(toniniana) intersected the removed wall from the round construction. A brick grave with a similar stamp had been found a few meters to the east on the southern side of the round construction two years previously. (BUDAI BALOGH 2005, 61) The bricks produced in the Severus period only represent the terminus post quem date for the grave. Thus, they are not reliable for dating the abandonment of the stone construction. There was no other evidence concerning the burial beside the building material of the grave since neither human remains nor grave goods were discovered.

The interior of the stone building could not be completely excavated. The subsoil was reached on the western side, while only a trench was dug in the east to clarify the circumference of the construction. As the stone building could not be completely unearthed, it was not ultimately possible to determine the contents of the

3. kép: Budapest, III. ker., Szentendrei út 63–67. – a sokszögű kőépítmény bontás közben

Fig. 3: III, 63–67 Szentendrei Road (2006) – polygonal building during excavation

megmaradt legfelső kősor lapos kövekből készült, jelenlegi állapotában is majdnem vízszintes kiképzésű. Nyugat felé fokozatosan kialakuló 0,04 méteres esést mértünk. Az építménytől északrakeletre előkerült téglasírt már feltjárnak jelentkezési szintjén megfogtuk – amelyben egyébként 1,0 méter mélyen jelentkezett a téglasír fedőlapja –, így bizonyosan tudjuk, hogy a késő római sírgödör kiásásakor csak a jelenlegi legfelső kősor látszott ki a földből. Sajnos, nincs adatunk arra vonatkozóan, hogy a kőépítmény létesítése és a sírgödör kiásása között mennyi idő telt el, volt-e elegendő idő jelentős talajképződésre. Mindenesetre a bőségesen használt kötőanyag arra utal, hogy a négy kősor eredetileg nem föld alatt állt, alapfálnak különben is egy korábbi falmaradványt használtak. (BUDAI BALOGH 2005, 57, 3. kép) Ezzel együtt is elképzelhető, hogy eredetileg még néhány kőszorral magasabb volt a falazat, és erre került egyfajta felépítmény; az épület közvetlen környezetében ugyanis több építészeti tagozatot találtunk. Délre egy sírkert

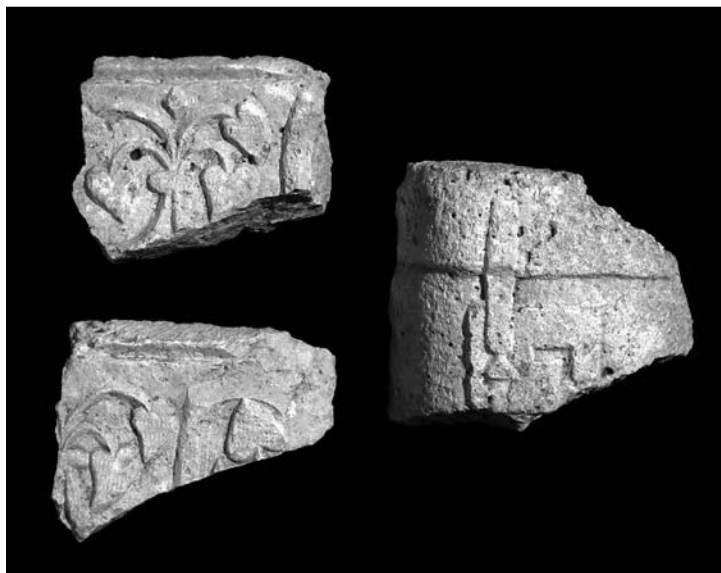
interior and the function of the construction. No graves were found on the investigated territory. It is interesting, however, that the area was filled in with fist-sized stone flakes above the subsoil. Two clay layers were spread over the stony fill. A few flat stone slabs lay on top of the upper clay layer on the eastern side, which covered a relatively small surface on a territory where numerous traces of modern disturbances could be observed and ditches for public utilities ran.

The preserved wall stretch from the polygonal construction, giving the illusion of a round building, consisted of four rows of stones. The gaps between the stones were filled in with much binding material. The superfluous amount was smeared on the stones covering part of the building material. The wall was not plastered. The strong wall (up to 1 m thick or even more) could certainly have supported a superstructure. The highest preserved stone row was constructed from flat slabs, and it was nearly horizontal even in its actual condition. A

falának félkör átmetszetű fedőköve került elő, amelynek sík lapja mindkét irányban enyhén túlnyúlt az ív indulási pontján, vékony szegélyrészét kialakítva ily módon. Temetőben az effajta, Aquincumból is jól ismert fedőköveket (KISS 1987, 45, No. 227, Taf. 74.1) négyzetes alaprajzú sírkertek falain alkalmazták, ezért a tárgyalt síremléssel aligha lehetett kapcsolata. Az építménytől északra előkerült lábazati elem viszont 130 fokot bezáró szögével egyértelműen egy sokszögű épület számára készült. Még 2004-ben, az akkor megtalált falszakaszra mélyültünkben három darab faragott építészeti elemet találtunk. (4. kép) Ugyanakkor az építménytől valamelyest északabbra előkerült, a fent említettel teljesen egyező lábazati elem töredéke valószínűleg megintcsak innen származik.

A 2004. évi ásatáson megfigyeltük, hogy a kőépítmény keleti oldalát egy egyenes futású, korábbi periódusú falra alapozták. Ez utóbbival találtunk párhuzamo-

gradual slope of 0.04 m was measured in a westerly direction. The brick grave found northeast of the construction could already be observed where it appeared as a discoloration at this level. The stone lid of the brick grave appeared at a depth of 1.0 m. Thus, it is sure that only the uppermost stone row was above ground level when the late Roman grave shaft was dug. Regrettably, there is no data to reveal how much time passed between the establishment of the stone construction and the digging of the grave shaft and if there was enough time for significant soil development. The generous amount of binding material suggests, however, that the four stone rows were originally built over the ground level since the remains of an earlier wall was used as a foundation wall. (BUDAI BALOGH 2005, 57, Fig. 3) Even so, the wall could be a few stone rows higher topped by some kind of a superstructure and indeed, several architectural elements were found in the direct vicinity of the

4. kép: Budapest, III. ker., Ladik utca (2004) – a kőépítmény falcsontján talált építészeti elemek
Fig. 4: III, Ladik Street (2004) – architectural elements found on the wall remains of the stone construction

san futó falkiszedést a körépítménytől nyugatra, azonban a szonda által nyújtott szűk keresztmetszet nem tette lehetővé, hogy megtaláljuk az esetleges kapcsolatot a falmaradvány és a falkiszedés között. A falkiszedésen túl egy újabb falszakasz jelentkezett, talán egy négyzetes sírkert északkeleti sarkának maradványa.

Összességében elmondható, hogy a szondázás ahhoz kevésnek bizonyult, hogy szélesebb összefüggéseket felismerhesünk. Vigasztaló azonban, hogy a lelőhely sértetlen maradt, így a jövőben átfogóbb vizsgálódás színteréül szolgálhat majd.

2006. július-augusztusában az Air Luck Kft. jóvoltából 200 méterrel délkelet felé, a Ladik utcától délre továbbfolytathattuk a temető utáni kutatást. A temető feltételezett déli irányú folytatására az egykori ARAL (ma ÖMV) benzinkút alatt előkerült hamvasztásos sír (ZSIDI 1997b, 33) és egy, a hajdani Harisnyagyár területén előkerült kőládasír (KÉRDŐ 1976, 31) utalt, összefüggő felületet azonban még nem sikerült itt megfogni. A kutatandó területtől nyugatra – az ARAL benzinkút alatt – késő bronzkori telepet tárt fel Vadász Éva, (ZSIDI 1997b, 33) ennek esetleges keleti irányú kiterjedésével számolnunk kellett. A kelet felől szomszédos telken (akkori számozás szerint Ladik utca 9, ma 13. szám alatt) Vámos Péter, majd T. Láng Orsolya folytatott feltárást 2002-ben. (LÁNG 2003, 186–187) A Duna vízének eróziós hatása, valamint a nagy arányú újkori bolygatás miatt azon a telken a kultúrretek megsemmisültek, sőt, az altalaj is számottevő mértékben csonkult. Az újkori feltöltésből, vagyis régészeti kontextuson kívül előkerült *Iuppiter* szobortorzó a *canabae* területéről érkező, számos új- vagy legújabb kori sitt-szállítmány egyikével is a helyszínre kerülhetett,

building. To the south, a coping-stone with a semicircular cross-section was found in the wall of a graveyard, the flat sides of which extended beyond the start of the arch forming narrow rims on both sides. Such coping-stones are well known from Aquincum as well, (KISS 1987, 45, no. 227, Taf. 74.1), where they were used on the walls of graveyards of quadrangular ground plans, so it was certainly not linked with the uncovered grave. However, the footing element, enclosing an angle of 130 degrees, found north of the construction was certainly built for a polygonal building. Three carved architectural elements were found in 2004 during the excavation of the recovered stretch of wall. (Fig. 4) The fragment of a footing element found somewhat to the north which was identical to the one described above and certainly came from the construction.

In 2004 it was observed that the eastern side of the stone construction was based on a straight wall from a former construction period. A removed wall ran parallel to the west of the round construction. However, the narrowness of the test trench meant that we were not able to find the ultimate relationship between the wall remains and the removed wall. Another wall stretch appeared beyond the removed wall, perhaps the remains of the northeast corner of a square graveyard.

In summary, the test trenches were not large enough to enable the archaeologists to recognise broader relationships between walls. It is, however, comforting that the site has remained intact and more complex investigations can be carried out at a future date.

Thanks to the Air Luck Kft., the investigation of the cemetery could be carried over 200 m to the southeast, south of Ladik

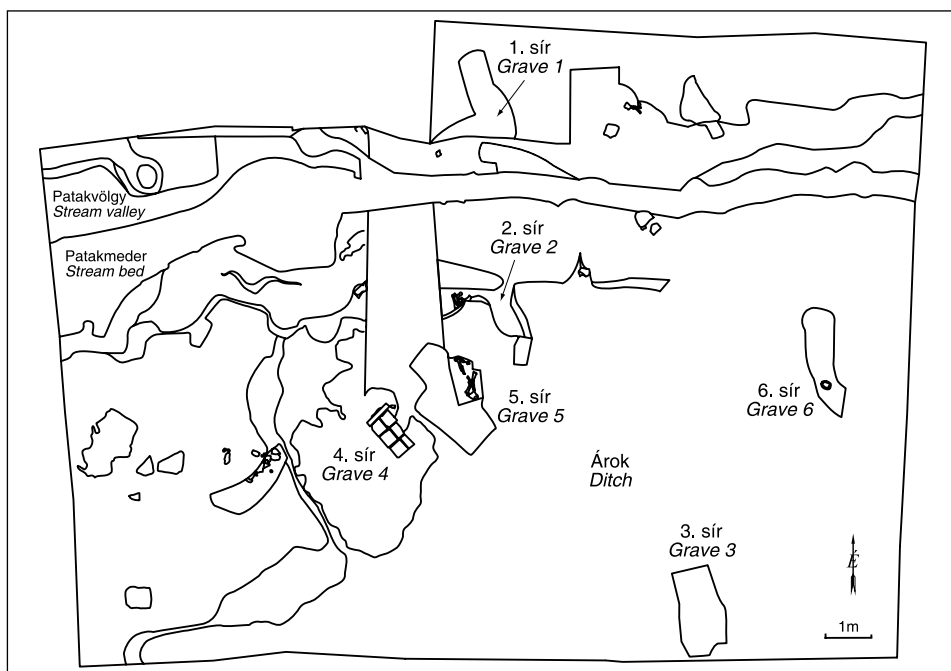
a Ladik utca szűkebb környezetével nem feltétlenül kellett kapcsolatban állnia.

A Ladik utca 13. szám alatti feltárás eredménytelensége után a legfontosabb kérdés az volt: a régészeti kultúrák szintjei megfoghatók-e a kutatandó telken. Ennek vizsgálatára három kutatóárkot húztunk. Az előzetesen legígéretesebbnek tartott nyugati területész negatívnak bizonyult, fagyókerek, legújabb kori leásások mellett még biztató nyomokra sem leltünk. A területrészen az altalaj (világos barnásszürke színű homok) mesterséges csonkításával a régészeti kultúrák nyomai is megszűntek. A terület lepusztulása a telek közepe táján csökkent, helyesebben a terep természetes keleti irányú esése miatt elkerülte az altalaj tetejének csonkulását, sőt, bizonyos részeken a sötét szürkésbarna-olajbarna, máshol nagyon sötét szürkésbarna színű talajszint csonkult maradáka is jelen volt. (HORVÁTH 2006, 4)

A keleti területen az úgynevezett Ladik utcai temető egy kisebb részletét sikerült feltárnunk. (5. kép) A temetőrészletet egy Duna felé igyekvő, kelet–nyugati irányba haladó patakmeder vágta át. A patakmeder betöltésének alsó fele világos sárgásbarna színű kőzetliszt, kevés homokkal. A kvarc- és kvarcitösszetétel egyértelműen folyami üledékként értékelhető, ami a meder időszakosan ismétlődő, Duna általi elöntésére utal. (HORVÁTH 2006, 5) A betöltés felső része sötét szürkésbarna talajanyag világos sárgásbarna színű kőzetliszt- és finomhomok lencsékkel. A pedológiai vizsgálat szerint a talajanyag a meder környezetéből eróziós folyamatok, csuszamlások következtében került oda. A talajanyag áthalmazódását intenzív esőzések is segíthették, összességében véve a környezetben felgyülemelő víz az időjárás

Street in July–August, 2006. A cremation burial was found under the former ARAL (at present ÖMV) gas station. (ZSIDI 1997b, 33) A stone casket grave recovered in the territory of the former Stockings Factory (KÉRDŐ 1976, 31) indicated the supposed southern continuation of the cemetery, although there territories were not coherent. West of the investigated territory, Éva Vadász had also unearthed a Late Bronze Age settlement under the ARAL gas station, (ZSIDI 1997b, 33) so it was expected this site would make an appearance further to the east as well. In 2002, Péter Vámos and then Orsolya T. Láng conducted excavations on the neighboring lot to the east (at that time lot at 9 Ladik Street. At present the lot number is 13). (LÁNG 2003, 186–187) The erosion of the Danube and significant modern disturbances destroyed the culture-bearing layers on that lot and even the subsoil was significantly damaged. The fragment of a *Iuppiter* statue found without archaeological context in the modern fill may have been brought to this place with one of the modern period building debris transports from the territory of the *canabae* and is not necessarily connected with Roman activity in the direct vicinity of Ladik Street.

After the unsuccessful excavations at 13 Ladik Street, the most important question was whether the stratigraphic relationships between archaeological cultures could be identified on the investigated lot. Three trenches were opened to answer the question. The western area, which had seemed most promising, proved barren, and not even traces were discovered between the tree roots and the modern pits. The artificial damage to the subsoil (light brownish grey sand) destroyed any traces

5. kép: Budapest, III. ker., Ladik utca 7–11. – a feltárás átnézeti rajza
 Fig. 5: III, 7–11 Ladik Street (2006) – general map of the excavation

csapadékosabbá válását jelezheti. (HORVÁTH 2006, 5-6)

A patak mindkét partján találtunk sírokat, többnyire megviselt állapotban, amiért elsősorban a Duna kiöntései okolhatók, esetlegesen az időjárás csapadékosabbá fordulásával súlyosbítva. Egy II. Constantius kisbronzával datált sír kétségkívül rabolatlan volt, a csontváz részei mégis sajátos szét(cs)úsztak. (6. kép) A csontváz relatív épségét a sírgödör viszonylag mélyebb kialakításának köszönhetette. A sírgödörök zöme azonban magasabban zárult, ezek tartalmát az ismétlődő kiöntések előbb-utóbb fellazították, majd visszahúzódáskor sárfolyamba burkolva a patak völgy mélyedésébe húzták. A patak völgy zsúfolásig feltöltődött anatómiai rendjét vesztett embercsonttal, az egykori sírok tégl- és kő építőanyagával, valamint

of archaeological culture-bearing levels as well. The erosion in the territory was less in the central part of the lot or rather the top of the subsoil remained intact because the surface slopes towards the east. At certain places, even the dark grayish-brown – oily brown, in other places the remains of a very dark grayish-brown soil level, were preserved.

In the eastern territory, a smaller segment of the so-called Ladik Street cemetery was recovered. (Fig. 5) The bed of a brook running in an east–west direction toward the Danube intersected the cemetery segment. The lower part of the fill of the bed comprised yellowish brown rock powder mixed with some sand. The quartzite and quartz mixture can certainly be interpreted as a fluvial deposit coming from the intermittent floods of

hajdani sírmellékletekkel (hagymafejes fibula, üvegedény, kései mázas kerámia, besimított kerámia, stb.). A patak völgyben összegyűlt anyag kései, 4. századi.

A patak völgyön kívül még egy természetes úton kialakult árok, valószínűsíthetően egy hajdani Duna-mellékág húzódott a területen, amely délnyugat felől haránt irányban vágta át a telket. Az árok bizonyosan nem vízvezetésre szolgált, betöltése metszetében víz jelenlétére utaló vékony, lemezes rétegződés nem volt látható. A térszíni mélyedés szárazra kerülése után a lerakódott üledéken intenzív talajosodási folyamat vette kezdetét. Mind a talajszerkezeti, mind a malakológiai vizsgálat egyértelműsíti, hogy az árok betöltésének alsó és középső rétege szárazabb időszakban képződött, rajtuk egykor gyér, fűnemű vegetáció települt meg. A felső réteg viszont nedvesebb környezetről árulkodik, sőt itt ugyancsak kimutathatók a Duna rendszeres kiöntéseinek nyomai. A hátrahagyott, folyami finomszemcsés üledéken azonban mindig újakezdődtek

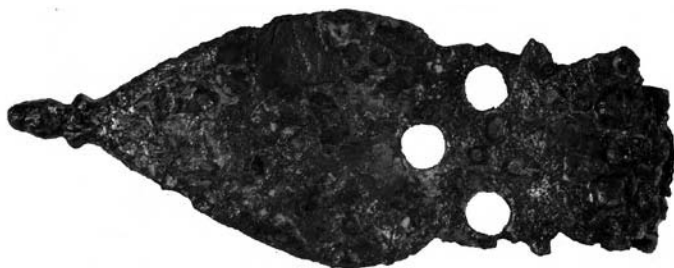
the Danube. (HORVÁTH 2006, 5) The upper part of the fill comprised a dark grayish-brown soil with lenses of yellowish brown powdered stone and fine sand. According to the pedologic analysis, erosion processes including landslides carried the soil from the immediate surrounding into the bed of the brook. Intensive rainfalls may have accelerated the mixing of the soil material, and the water accumulated in the area may be indicative of a wetter climate. (HORVÁTH 2006, 5–6)

Graves were found on both sides of the brook but were mostly damaged due to the inundations of the Danube, aggravated by the increasing amounts of precipitation. A grave dated by a small bronze Constantine II coin had certainly not been robbed although the bones of the skeleton were somehow shifted. (Fig. 6) The relative intactness of the skeleton was due to the relatively deeper depth of the grave shaft. Most of the shafts, however, were shallower and the returning floods loosened their fill and drew the contents of the shafts into

6. kép: Budapest, III. ker.,
Ladik utca 7–11. – 1. sír
Fig. 6: III, 7–11 Ladik
Street (2006) – grave
no. 1

7. kép: Budapest, III. ker., Ladik utca 7–11. – amphora-alakú szíjvég az 1. sírből
Fig. 7: III, 7–11
Ladik Street (2006) – amphora-shaped strap-end from grave no. 1

a talajosodási folyamatok, tehát tartósan nem maradt víz alatt a terület. (HORVÁTH 2006, 6; KROLOPP 2006, 1-2) Megemlítendő még, hogy mindezen folyamatok emberi kultúrák közelében, a talajgyarapodás pedig kimondottan azok közreműködésével játszódott le. Az árok, egykori folyamág betöltésének teljes vertikumából őskori (későbronzkor, urnamezős kultúra) anyag is származott, amely nyugati irányból, az említett őskori telep felől folyamatosan szállíthatott be a mélyedésbe (záporpatakok, talajerózió, stb.). A betöltés uralkodó leletanyaga római kori volt, Kr. u. 2-3. századi anyag. Igazolható, hogy az ebből az időszakból származó középső betöltődési réteg gyarapodását a rómaiak mesterségesen is elősegítették, a Kr. u. 4. századtól kezdve pedig ugyanúgy beletemetkeztek a feltöltésbe, mint az eredeti domborzatba. Az árok azonban még a Kr. u. 4. században is enyhe mélyedés formájában továbbélt, mert az árokparton létesített kései téglásír építőanyagának egy részét az árokba csúsztva találtuk meg. A teljes betöltődés a patak betöltődésével egy időben történhetett meg, ennek felel meg a felső, nedvesebb környezetre utaló betöltődési réteg, amely az említett, becsúsztott téglákat is elfedte. A környezet nedvesebbé válásának abszolút időpontjára vonatkozó adatunk nincs. Elképzelhető, hogy a folyamat már

the depressions of the valley of the brook covering them with a mudflow. The valley of the brook thus became completely filled in with human bones without anatomical order, the building materials of the stone and brick graves and grave goods (a military brooch, a glass vessel, late glazed ceramics, smoothed-in ceramics etc.). The material accumulated in the bed of the brook came from the AD 4th century.

Yet another natural ditch ran on the territory beside the bed of the brook. This was probably a branch of the Danube which obliquely intersected the lot from southwest. It was certainly not a drainage ditch since there was no laminar stratification indicating the presence of water in the cross-section of its fill. Intensive soil development started in the deposits after the depression dried out. Both the soil structure and malacologic analyses demonstrate that the lower and middle layers of the fill of the ditch were deposited during a drier period. Sparse grassy vegetation developed on the fill levels. The upper layer, however, attests to a moister environment and the regular flooding of the Danube can even be demonstrated. Nevertheless, soil development always restarted in the fine-grained fluvial deposits, which means that the territory was not permanently waterlogged. (HORVÁTH 2006, 6; KROLOPP 2006, 1-2) It should be added

a római időszak vége felé megkezdődött, valószínűbb azonban, hogy az azt követő évszázadokban történt. A II. Constantius éremmel és egy amphora-alakú szíjvéggel (7. kép) – Kr. u. 4. század utolsó harmada (SIMPSON 1976, 203) – datált (1.) sír létesítésekor a temetőrészlet még biztonságosnak számított a kiöntésekkel szemben.

A feltárt temetőrészleten 5 sírgödört és 1 téglasír alját találtuk meg. 3 sírban bolygatatlan csontvázat, a másik 2 sírgödörben csak a betöltéssel összekeveredett csontok egy részét, a téglasír esetében pedig még csontmaradványokat sem találtunk. A patak völgyben talált nagy mennyiségű embercsontról antropológiai szakvélemény híján egyelőre még megbecsülni sem tudjuk, hány individuumhoz tartozhat.

A már többször említett 1. sírban az eredetileg nyújtott testhelyzetű csontvázat a víz elmozdította. Ennek következtében a test nyaktól lefelé megsüllyedt, a medencecsont teljesen hiányzott, az alsó végtagokból kevés maradt meg, az sem eredeti helyzetében. A II. Constantius érmet a koponya nyakszirtecsontja alatt találtuk meg, az amphora-alakú szíjvéget pedig a bal combcsonton. Az övgarnitúra többi része a medencecsonttal együtt tűnt el a sírból.

A 3. sírt az árok betöltésébe vágták. (8. kép) Az agyagos feltöltés megvédte a sírt a víz pusztító hatásától. A hanyatt fekvő csontváz lábait felhúzták, és jobbra döntötték. Karjai keresztben a medencénél találkoztak. A fej fölött egy teljes, de öszszenyomódott festett korsót, valamint egy másik korsó lefűrészelt oldalát találtuk meg, amely talán nyitott mécsesként szolgálhatott.

A 6. sírban egy hanyatt fektetett, nyújtott testhelyzetű csontvázat találtunk. A

that all these processes happened in the vicinity of human cultural activity, which definitely contributed to soil development. The fill of the ditch, the former river branch, contained prehistoric (Late Bronze Age, Urnfield culture) material along its entire vertical section. This material may have been gradually transported from the west from the above-mentioned prehistoric settlement (washed here by rains, carried by soil erosion etc.). The dominant find material of the fill came from the AD 2nd-3rd centuries of the Roman period. It can be shown that the accumulation of the middle part of the fill dating from this period was artificially accelerated by Roman activity, and from the AD 4th century they dug graves into the fill in the same way as they dug into the original ground surface. However, the ditch still existed as a shallow depression in the AD 4th cen-

8. kép: Budapest, III. ker., Ladik utca 7–11. – 3. sír
Fig. 8: III, 7–11 Ladik Street (2006) – grave no. 3

9. kép: Budapest, III. ker., Ladik utca 7–11. – 6. sír

Fig. 9: III, 7–11 Ladik Street (2006) – grave no. 6

jó megtartású csontváz mellé semmiféle mellékletet nem helyeztek le. Érdekeséggként említhető, hogy a csontváz bal bokájára egy kis méretű emberi koponyát (nagyobb gyerek?, kisméretű felnőtt?) helyeztek. (9. kép) A sírt az árok legaljában találtuk meg, a gödör alja 0,8 méterrel mélyebben került kialakításra, mint az ugyancsak a betöltésbe ásott 3. síré.

A téglasír alját (4. sír) épületből kibontott 26,77×26,77 centiméter méretű falazótégglákból alakították ki másfél téglára szélességűre. A téglák mindkét oldala habarcsos volt. Az eddig megismert Ladik utcai téglasírok közül ez az első, amelyet egyértelműen bontott téglából állítottak össze.

A sírok tájolása minden esetben azonos: észak–dél. Az egyetlen pontosan datálható sír a Kr. u. 4. század utolsó harmadára tehető. Az 1984 és 1992 között előkerült, biztosan datálható, észak–déli tájolású sírok zöme Kr. u. 2. századi, a legkésőbbi is a Kr. u. 3. századból való. (ZSIDI 1997a, 114, 126–133, 140–141) A 2004. évi fel-

tury since a part of the building material from a late brick grave dug on the bank of the ditch had slid into the ditch itself. The brook was completely filled in at the same time. The upper layer of the fill covering the above-mentioned bricks is evidence of a wetter climate. There is no data on the date when the environment became wetter. The process may already have started at the end of the Roman period, although it more likely that it occurred throughout subsequent centuries. When the grave dated from the last third of the 4th century (SIMPSON 1976, 203) by a coin of Constantine II and an amphora-shaped strap-end (Fig. 7) (no. 1) was dug the area of this cemetery segment still seems to have been flood free.

Five grave shafts and the bottom of a brick grave were found on the uncovered territory of the cemetery segment. Three graves contained undisturbed skeletons, while only a few bones mixed in the fill were found in the other two grave shafts. The brick grave did not even contain frag-

táráson előkerült két sír közül az egyik Severus-kori téglából készült, a másikat egy ezüst számszerj-fibula (RIHA 1979, 167: Typ 6.4.3) datálja a Kr. u. 3. századra. A tájolásból tehát messzemenő kronológiai következtetéseket nem vonhatunk le, a patak völgyben összegyűlt leletanyag alapján azonban okkal feltételezhetjük, hogy a temető Kr. u. 4. századi periódusába tartozó sírcsoport vált ismertté (talán a 6. sír kivételével). A temetőrészlet kiértékelését nagyban segíteni fogja majd a területtől délre elnyúló, egykori Harisnyagyár területének régészeti kutatása.

A terület nyugati és északi részén az általaj oly mértékben csonkult, hogy itt már semmiféle objektum nyoma nem volt megfogható. Ez a tény rávilágít arra, hogy a domborzat ebbe a két irányba emelkedett, vagyis a Szentendrei út és a Ladik utca felé. Utóbbi megfigyelés beleillik a Budapest Motors autószalonn házalapjában tett környezetrekonstrukciós eredményekbe.

Budai Balogh Tibor

Irodalom/References:

BUDAI BALOGH 2005 – Budai Balogh T.: A Ladik utcai temető újabb részletének feltárása, *Aqfűz* 11 (2005) 53–67.

HORVÁTH 2006 – Horváth Z.: Az Aquincum – Filatorigát – Ladik utca 7–11. szám alatti régészeti lelőhely geo-pedológiai vizsgálata, Budapest 2006 (kézirat).

KÉRDŐ 1976 – Kérdő K.: Szentendrei út, Budapesti Harisnyagyár (Hrsz. 1950/3) *RégFüz* Ser. I. No. 29 (1976) 31.

KROLOPP 2006 – Krolopp E.: Ladik utca 7–11. sz. régészeti ásátás mintáinak malakológiai vizsgálata, Budapest 2006 (kézirat)

ments of the bones. Given the lack of anthropological analyses, it is not possible to evaluate how many individuals the large number of human bones found in the bed of the brook represented.

Water shifted the originally extended skeleton in the already-mentioned grave no. 1. As a consequence, the body sank from the neck downwards. The pelvis was completely missing and little remained of the lower extremities. Even those were no longer in the original anatomical positions. The coin of Constantine II was found beneath the occipital bone, while the amphora-shaped strap-end lay on the left femur. The rest of the belt set has disappeared together with the bones from the pelvis.

Grave no. 3 was dug into the fill of the ditch. (*Fig. 8*) The clayey fill protected the grave from water damage. The skeleton lay on its back with the legs drawn up and leaning to the right. The arms were crossed over the pelvis. A complete but crushed painted jug stood above the head. The cut-off wall of another jug was found there which may perhaps have served as an open lamp.

A skeleton lay extended on its back in grave no. 6. No grave goods were placed beside the well-preserved skeleton. A special feature was the small human skull (a large infant? small adult?) was placed by the left ankle. (*Fig. 9*) The grave was found on the bottom of the ditch. The bottom of the shaft was 0.8 m deeper than that of grave no. 3 also dug into the ditch.

The bottom of the brick grave (no. 4) was built to a width of one and a half bricks from 26.77×26.77 cm walling bricks taken from the building. Mortar was preserved on both sides of the bricks. This is the first of the brick graves in Ladik Street that was

KISS 1987 – Kiss, Á.: Pannonische Architekturelemente und Ornamentik in Ungarn, Budapest 1987.

LÁNG 2003 – Láng O.: Budapest, III. ker., Ladik utca 9. (Hrsz.: 19250/8) Aqfűz 9 (2003) 186–187.

RIHA 1979 – Riha, E.: Die römischen Fibeln aus Augst und Kaiseraugst (Forschungen in Augst 3) Augst 1979

SIMPSON 1976 – Simpson, C. J.: Belt-buckles and strap-ends of the Later Roman Empire: a preliminary survey of several new groups, *Britannia* VII (1976) 192–223.

ZSIDI 1995 – Zsidi P.: Kutatások az aquincumi *canabae* északkeleti peremén, Aqfűz 1 (1995) 38–43.

ZSIDI 1997a – Zsidi, P.: Grabummauerungen am nördlichen Rand der *canabae* von Aquincum (Budapest III., Ladik-Str.) *CommArchHung* 1997, 109–148.

ZSIDI 1997b – Zsidi P.: Budapest III., Ladik u. 1. (Hrsz.: 19 254/1-3) RFűz Ser. I. No. 48 (1997) 33–34 [44/5].

certainly construction from secondarily used bricks.

The orientation of the graves was uniformly north–south. The only datable grave came from the last third of the AD 4th century. The majority of the north–south oriented graves were securely dated to AD 2nd century and unearthed between 1984 and 1992. The latest graves were dated from the AD 3rd century. (ZSIDI 1997a, 114, 126–133, 140–141) Of the two graves discovered in 2004, one was built from bricks made in the Severus period, while the other could be dated to the AD 3rd century by a silver cross-bow brooch (RIHA 1979, 167: Type 6.4.3). Thus, the orientation of the grave cannot help to date it. However, the find material accumulated in the bed of the brook implies that a group of graves from the AD 4th century was unearthed (except perhaps grave no. 6). The evaluation of the cemetery segment will be much easier after the territory of the former Stockings Factory extending south from this territory can be archaeologically investigated.

The subsoil was so damaged in the western and northern parts of the territory that no past cultural features could be observed. This fact shows that the surface was elevated in these two directions, that is, toward Szentendrei Road and Ladik Street. This observation matches the environmental reconstruction results carried out during the foundation of the building of the Budapest Motors car showroom.

Tibor Budai Balogh

Előzetes jelentés az aquincumi polgárváros keleti (gázgyári) temetőjének feltárásáról

(Budapest, III. ker., Záhony utca 7., Graphisoft Park, Hrsz.:19333/48)

2006. április 20. és december 13. között mintegy 6000 négyzetméter felületen megelőző feltárás első ütemét végeztük az egykori Gázgyár területén, a Graphisoft Ingatlanfejlesztő Kft. megbízásából. A vizsgált terület közvetlenül csatlakozik északnyugati irányban a Graphisoft Park területén az elmúlt évtizedben több szakaszban feltárt római és kora bronzkori lelőhelyhez. (ZSIDI 1997, 1998, 1999, 2001; ENDRŐDI 2001; ZSIDI-REMÉNYI 2003; LASSÁNYI 2005)

A feltárás közvetlen folytatása volt annak a munkának, amelyet az előző évben az épülő Microsoft irodaépület tervezett helyén folytattunk, s amelynek során közel száz sírból álló római temetőrészlet került napvilágra. (1. kép)

Az ásás során 10×10 méteres szelvényrendszerben dolgoztunk 1 méter széles tanúfalak hagyásával, amely módszer komoly segítséget nyújtott a terület történeti és geológiai korú terepviszonyainak részletes megismerésében és nem utolsósorban régészeti korú rétegek és felületben megfigyelhetetlen beásási szintek pontosabb elkülönítésében. (2. kép)

A megfigyelt jelenségek alapján, a vizsgált Duna-parti területet a gázgyári tereprendezés előtt vékony humuszréteggel fedett kisebb-nagyobb homokdombok tagolták. A dombok közötti nagyobb mélye-

Preliminary report of the excavation in the eastern cemetery (Gas Factory) of the Aquincum Civil Town

(Budapest III, 7 Záhony Street, Graphisoft Park, Lrn: 19333/48)

Between April 20 and December 13, 2006, the first phase of the investment-led excavations was conducted over a surface of about 6000 square metres in the area of the former Gas Factory, commissioned by Graphisoft Ingatlanfejlesztő Kft. The investigated area is directly connected in from the northwest with the Roman and early Bronze Age sites unearthed in previous excavation seasons over the last decade in the area of Graphisoft Park. (ZSIDI 1997, 1998, 1999, 2001; ENDRŐDI 2001; ZSIDI-REMÉNYI 2003; LASSÁNYI 2005)

The excavation represents the direct continuation of work carried out in this area related to the construction of a planned Microsoft office building and where a Roman cemetery segment of nearly one hundred graves was brought to light. (Fig. 1)

A system of 10×10 m trenches was used with baulks 1 m thick left in between. This method helped us in the detailed investigation of the historical and geological land formations and to allow a more exact differentiation between the layers from archaeological periods and the starting levels of pits that could not be observed on the surface. (Fig. 2)

Based on the observed phenomena, the investigated area on the banks of the Danube was segmented by sand dunes of

1. kép: A Graphisoft Park területén végzett feltárások összesítő rajza
 Fig. 1: General plan of the excavations conducted in the Graphisoft Park

2. kép: A 2006. évi feltárások területe az ásítás befejezése előtt

Fig. 2: The area of the excavations before the end of the season in 2006

désekben vizenyösebb részek alakultak ki, amelyeket gyakrabban érinthettek a Duna áradásai. A Gázgyár építéskor ezeket a homokdombokat egy szintre gyalulták, így ezeken a részeken csak a mélyebbre ásott régészeti objektumok maradtak meg. Az említett tereprendezéseken kívül, további újkori bolygatásokat okoztak a feltárt terület északkeleti részén lévő betonalapozású épület, a terület észak–déli irányában át-szelő nagy kettős vascső, néhány elszórt betongyök és a terület délnyugati részén lévő beásások.

A legkorábbi leletcsoport legalább öt elkülöníthető, kora bronzkori hamvasztásos temetkezés volt, amelyek a feltárás északkeleti részén jelentkeztek. A három urnasírt és egy szórt hamvasztásos Harangedény-Csepel csoport sírt gazdag edénymelléklettel láttak el.

Az év folyamán a területen összesen több mint 870 római kori temetkezést tártunk fel. A sírok közül – a jelenlegi feldolgozottság alapján – 386 hamvasztásos (közülük mindössze 4 urnatemetkezés),

various sizes covered with a thin humus layer before landscaping work for the Gas Factory. Waterlogged territories evolved in the deeper depressions between the dunes which were frequently flooded by the Danube. During the construction of the Gas Factory, these dunes were scraped down to provide an even surface so only the archaeological features that had been dug deeper were preserved. A building with a concrete foundation in the north-eastern part of the excavation territory, a large double iron pipe crossing the territory in a north–south direction and a few scattered concrete blocks and pits in the southwestern part of the territory caused further disturbances in the modern period beside the above-mentioned landscaping.

The earliest find group consisted of at least five clearly distinguished Early Bronze Age cremation burials in the northeastern part of the excavation territory. The three urn graves and a grave with scattered ashes from the Bell Beaker-Csepel group were furnished with many vessels.

491 csontvázás temetkezés (ebből 108 gyermek és csecsemőtemetkezés), 4 téglasír és 2 kőláda-sír.

A temetkezések vegyes tájolásúak, a több évszázadon keresztül használt temetőben gyakoriak a többszörös szuperpozíciók, (3. kép) nem ritkán három-négy sír is vágja egymást. A több rétegben megfigyelhető temetkezések a mélyebben fekvő területeken 1,5-2,5 méter mélységig kerültek elő. Miután a legmagasabban fekvő dombhákat a gázgyári tereprendezés idején legyalulták, így az itteni sírok közül csak a legmélyebbre ásottak maradtak meg, sokszor sérült állapotban. Eredeti római járósínt csak a mélyebben fekvő területeken sikerült megfigyelni – itt is csak foltokban. A homokos talaj gyakran megnehezítette a beásási gödrök betöltését és a beásási szintek pontos megfigyelését felületben, így valószínűleg több melléklet nélküli gyermeksír és gödör örökre elveszett számunkra. Ilyen, felületben láthatatlan további beások jelenlétére utalnak a látszólag homogén rétegből előkerülő kődarabok és leletcsoportok.

More than 870 Roman period burials were uncovered on the territory this year. At present analysis has shown, 386 of the graves were cremation burials and only 4 of them were urn graves, 491 graves contained inhumation burials of which 108 belonged to infants, 4 were brick graves and 2 were stone casket graves.

The burials had diverse orientations. Multiple superpositions were frequently encountered in the cemetery that was used for centuries. (Fig. 3) Often three to four graves intersected each other. The burials observed in various layers extended down to a depth of 1.5 – 2.5 m in the lower-lying areas. As the higher elevations were scraped off at the time of landscaping for the Gas Factory, only the graves dug to greater depths were preserved here, and even these were often damaged. Original Roman period floor levels could only be observed in lower areas and even there only in spots. The sandy soil often made the observation of the pit fills and the levels from where they began rather difficult so most probably a number of

3. kép: Egymást vágó felnőtt és gyermek temetkezések

Fig. 3: Inhumation burials of adults and children cut into each other

A hamvasztásos sírok esetében gyakran nem észleltük a beásási gödröt, így a hamvak és a sokszor gazdag mellékletanyag is csak erőteljes leletsoportként jelentkezett a homokos rétegekben. Gyakoriak voltak a temetés előtt rituálisan kiégetett, sokszor híg agyaggal kitapasztott, általában hosszúknás-ovális, paticsos szélű hamvasztásos sírok. A hamvak síron belüli gyakori koncentrált helyzete alapján elképzelhető, hogy azokat valamilyen szerves anyagból készült tárolóban, például textilbe csavarva hozhatták el a hamvasztóhelyről és helyezhették a sír egyik sarkába. Ilyen „textil csomagok” jelenlétét bizonyíthatja egy másik aquincumi sírban talált korábbi lelet. (LASSÁNYI 2006a, 112, 9 kép; PÁSZTÓKAI-SZEŐKE 2006, 115)

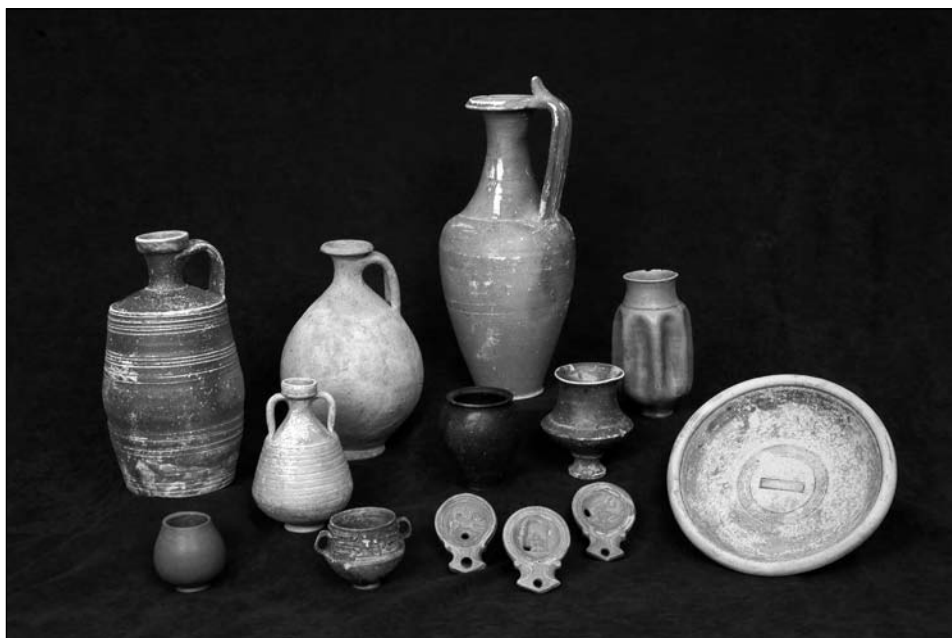
A csontvázas sírok közül nagy számban kerültek elő koporsós temetkezések, máskor a vázak helyzete arra utalt, hogy azt textilbe csavarva temették el. A holttesteket leggyakrabban háton, nyújtott helyzetben helyezték a sírba, de szép számmal találtunk enyhén felhúzott lábú csontvázas temetkezéseket is. Néhány esetben, a temetést végzők gondatlansága, vagy rituális okok miatt, hason fekvő holttestet is találtunk. A sírgödrök betöltésében a vázak fölött többször találtunk mészkődarabokat és több temetkezésben ugyanilyen helyzetben a teljes sírgödrot kitöltő vályogtéglasort is dokumentáltunk. Ez felveti annak lehetőségét, hogy esetleg Aquincumban is számolhatunk a Római Birodalom keleti területein sírokból ismert vályogtéglaboltozattal.

Külön nehézséget jelentett a gyermek- és csecsemősírok pontos megfigyelése és elkülönítése. A feltárt terület bizonyos pontjain kiváló állapotban megőrződtek apró csecsemőcsontvázak is, sőt néhány esetben valószínűleg koraszülöttek csont-

graves of infants without grave goods and pits were lost. Stone pieces and find groups recovered from the seemingly homogenous layer indicated the presence of the pits that could not be observed on the surface.

No pits were observed for many of the cremation burials and thus the ashes and the often rich grave goods appeared in the sandy layers only as a well-defined find group. Often usually elongated-oval cremation graves with daubed rims were found. The pits had been ritually burned and in many cases daubed with thin mud before the burial took place. The ashes were often found in concentrated depositions in the graves suggesting that they were carried there from the scene of the cremation and placed in a corner of the grave in a container of some organic material, for example bundled in a cloth. An earlier find in another grave in Aquincum can attest to the existence of such “cloth bundles”. (LASSÁNYI 2006a, 112, Fig. 9; PÁSZTÓKAI-SZEŐKE 2006, 115)

Many of the inhumation burials contained coffins, while in other graves the position of the skeletons showed that they had been wrapped in cloth. The bodies were generally placed in the graves extended on their backs although in many burials the legs were slightly drawn up. In a few cases, the dead placed on their stomachs either because of the carelessness of the people who buried them or for some ritual reasons. There were often limestone fragments over the body in the grave fill and in a number of cases a row of bricks was documented along the entire width and length of the graves in the same position. This raises the possibility that adobe domes, similar to the ones known in the eastern territories of the Roman Empire,

4. kép: Válogatás az ásás során előkerült kerámiaedényekből, Kr. u. 2-3. század
 Fig. 4: Selection of ceramic finds excavated during the season, AD 2nd-3rd century

vázait is dokumentálni tudtunk. Ugyanakkor gyermek-, illetve csecsemősírnak nyilvánítottunk minden olyan kisméretű, sírfolt jellegű beásást, amelyből sírra utaló mellékletek (kerámia- és üvegedények, különösen szoptatós üvegek, fémtárgyak, különösen gyermek amulettként alkalmazott átfűrt érmek és egyéb használati tárgyak) kerültek elő. Tehettük ezt viszonylag nagy biztonsággal, mivel ilyen objektumokban gyakran tudtunk megfigyelni bronztárgyak mellett az azokból kiváló fémsók által konzervált apró gyermekcsontváz részleteket (egy-egy ujjperc, borda). Több példát találtunk ikercsecsemő-temetkezésre, egy esetben pedig valószínűleg egy fiatal anyát temettek el gyermekével együtt (535. sír).

A temető vizsgált részén csak néhány esetben volt megfigyelhető sírrablás nyoma. A bolygatott sírokat is elsősorban csak ké-

may perhaps have been used in Aquincum as well.

The accurate observation and separation of infant graves was especially difficult. In certain parts of the unearthed territory, the tiny skeletons of infants were excellently preserved and in a few cases even the skeletons of new-born babies could be documented. At the same time, all the small pits resembling a grave discoloration where the objects implied the presence of a grave (ceramic and glass vessels, especially nursing bottles, metal objects, especially perforated coins given to infants as amulets and other articles of wear) were identified as infant graves. We were able to identify these graves with relatively great certainty since fragments of tiny skeletons of infants (phallangi or ribs) conserved by metal salts precipitated from bronze objects could often be observed in

sőbbi temetkezések, vagy a Gázgyár létesítményei vágták el.

A feltárt sírok nagy mennyiségű mellékletet tartalmaztak. Kerámia tárgyak közül a leggyakoribbak a poharak és a korsók, kisebb számban pedig tálak és kisebb tálalóedények. (4. kép) Import *terra sigillatát* kis számban találtunk, viszont sok jó minőségű helyi gyártású piros bevonatos edényt, és úgynevezett pannoniai szürke edényt tártunk fel. A legtöbb jellegzetes kerámiaforma előzetesen a Kr. u. 2-3. századra datálható.

A kerámiaedények közül kiemelkedik egy különleges edénycsoport, amely egy csontvázas, fakoporsós sír mellékleteként került napvilágra (280. sír). (5-6. kép) A temetkezés tökéletesen ép, egy műhelyből származó reliefes díszítésű, zöld mázas áldozati serpenyőből (*patera*), egyfülű korsóból és kis tányérból álló edénykészletet rejtett. Mindhármukon jól felismerhetőek azok a fémedény díszítések, amelyeket a fazekasok utánozni kívántak. (A *paterához* pontos párhuzam: BUGÁN 2002, 96, 1 kép. 2., 2. kép 2; 2.; LASSÁNYI–BECHTOLD 2006, 76–78, 5. kép) A mellékletegyütttest: a *paterát*, a tálát és a korsót áldozati szertartás szokásos kellékeként azonosíthatjuk és előzetesen a Kr. u. 2. század második felére datálhatjuk. (BUGÁN 2002, 18) Hasonló mázas edénykészlet került elő egy győri Kr. u. 2. századi sírban. (BÍRÓ 1961, 204, 5. kép, 245–246)

Nagyszámban találtunk kerámiamécseseket, mind volutás, mind firmamécses kivitelben.

Üvegedények közül a leggyakoribbak a különböző hosszú nyakú, és gömbtestű balsamos üvegek, szoptatósüvegek, de találtunk üvegcorsót és -poharat is. A jellegzetes formákat előzetesen itt is a Kr. u. 2-3. századra datálhatjuk.

5. kép: Koporsós temetkezés mázas kerámia áldozati edénykészlettel

Fig. 4: Inhumation burial with glazed sacrificial vessels

these features. We found several examples of twin infant burials and in a single case a young mother was buried together with her infant (grave no. 535)

Traces of grave robbing could be observed in only a few cases in the investigated part of the cemetery. The disturbed graves were usually intersected by later burials or cut by the building works of the Gas Factory.

The unearthed graves contained many grave goods. Among the ceramic objects, beakers and jugs were the most common, while bowls and small storage vessels occurred in lower numbers. (Fig. 4) A few pieces of imported Samian wares occurred as well, while a large number of high quality locally produced red-slip wares and so-called Pannonian grey vessels were also

Csonttárgyak közül számos egyszerű hajtú, csontkorong és néhány hosszúkás, finoman faragott pálca és kozmetikai eszköz került elő.

Fém tárgyak közül kiemelkedik öt darab tükör, amelyek között kerek és négyzetes bronztükrök (LLOYD MORGAN 1981, A, F, G, H és K típusok), valamint apró ólomkeretes üvegtükrök is megtalálhatóak. (7. kép) Használati tárgy és egyéb fémeszköz viszonylag kevés volt a sírokban, néhány csipeszt, kozmetikai pálcikát, egy bronzkést és egy lándzsahegyet említhetünk.

Talán csecsemőjátékoknak és nem lószerszámoknak tarthatjuk azokat a bronz csengettyűket és apró bronz vaskarikákat, és az ezekkel néha együtt megtalált átfúrt kagylókat, amelyek különböző kisebb beásásokból és hamvasztásos sírokból kerültek elő.

Az ásatás során több mint százötven érmet, nagyrészt bronzérmeket találtunk. Sok érme került elő hamvasztásos sírokból. Az érmekeket csontvázhoz holttestek

found. Most of the characteristic ceramic forms can temporarily be dated to the AD 2nd-3rd centuries AD.

A special group of vessels stands out from among the ceramic vessels, which was recovered from an inhumation burial with a wooden coffin (grave no. 280) (Fig. 5) The burial was intact and contained a vessel set produced in the same workshop. It consisted of a green-glazed sacrificial pan (patera) with a relief ornament, a one-handled jug and a small plate. All three displayed the characteristic ornaments of metal vessels that the potters intended to imitate. (Exact analogue to the patera: BUGÁN 2002, 96, Fig. 1 2, Fig. 2. 2; 2.; LASSÁNYI-BECHTOLD 2006, 76–78, Fig. 5) The set, the patera, the bowl and the jug, can be identified as common requisites of an offering ritual and can preliminarily be dated to the second half of the AD 2nd century. (BUGÁN 2002, 18) A similar set of glazed vessels was found in a grave in Győr dated from the AD 2nd century. (BÍRÓ 1961, 204, Fig. 5, 245–246)

6. kép: Zöld mázas szertartási edénykészlet csontvázhoz sírból, Kr. u. 2. század közepe
Fig. 6: Green-glazed ritual vessel set from inhumation burial, middle of AD 2nd century

esetében általában a kezébe, a test mellé vagy néhány esetben a szájába helyezték. Külön csoportot képviselnek azok az általában három helyen átfúrt, amulettként viselt érmek, amelyek gyermeksírokhoz tartozhatnak. A restaurálás előtt előzetesen azonosítható érmek legnagyobb része Traianus és Hadrianus időszakából származik, de több Severus kori is jól felismerhető. Azonosított Kr. u. 4. századi érem mindössze néhány darab van.

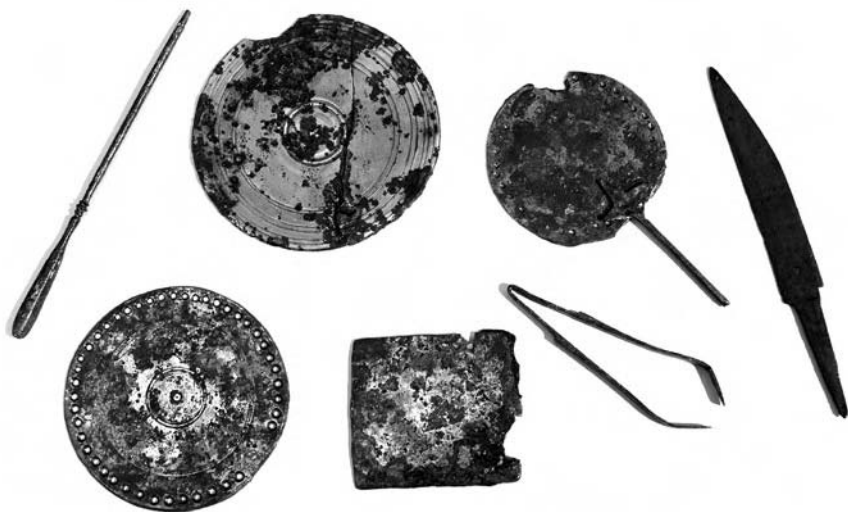
Viseleti tárgyak közül fibulákat és csatokat viszonylag keveset találtunk. A nagyobb számban előforduló bronzgyűrű (néhány faragott gemmás példány), bronz és réz fülbevalók, bronz és vas karkötők, üvegyöngy nyakláncok a városi lakosság középrétegére utalnak. Az ékszerek közül értékével kiemelkedik egy apró gagátgyöngyökből álló nyaklánc és egy karkötő. Néhány esetben talán az elhunyt római polgári státusára utalhat a kézen viselt vasgyűrű. Gyermeksírokban több apró bronzbullát is találtunk, bebizonyosodott

Ceramic lamps, both in volute and firma shapes, occurred in large numbers. Among the glass vessels, the long-necked balm vessels with spherical bodies and nursing bottles are the most common types while glass beakers and cups may also be encountered. The characteristic forms can preliminary be dated to the AD 2nd-3rd centuries.

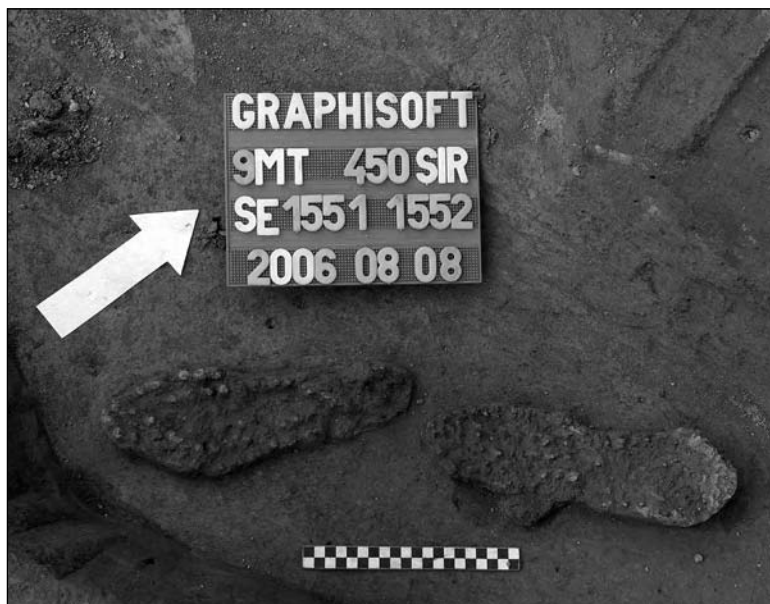
Bone recovered objects included many simple bone pins, bone discs and a few elongated finely carved rods and cosmetic tools.

Five mirrors deserve mention among the metal objects and include round and quadrangular bronze mirrors (LLOYD MORGAN 1981, types A, F, G, H and K) and tiny glass mirrors in lead frames. (Fig. 7) There were relatively few used metal articles or tools in the graves. A few forceps, cosmetic rods, a bronze knife and a spear-head should be mentioned.

The bronze bells and tiny bronze-iron rings and perforated bivalve shells found

7. kép: Válogatás a sírokból előkerült fém tárgyakkól (tükrök, kozmetikai eszközök, kés), Kr. u. 2-3. század
 Fig. 7: Selection of metal objects discovered as grave-goods (mirrors, cosmetic tools, knife), AD 2nd-3rd century

8. kép: Római kori cipő talpának maradványai
Fig. 8: Remains of a pair of Roman shoe sole

az is, hogy ilyen amulett-tartót, karperecre fűzve felkaron is viselhettek a gyermekek, sőt felnőttek is. Hasonló karkötőre fűzött példány az előző évben az Aranyhegyi-patak menti temetőben is előkerült. (LASSÁNYI-BECHTOLD 2006 76. és 3. kép)

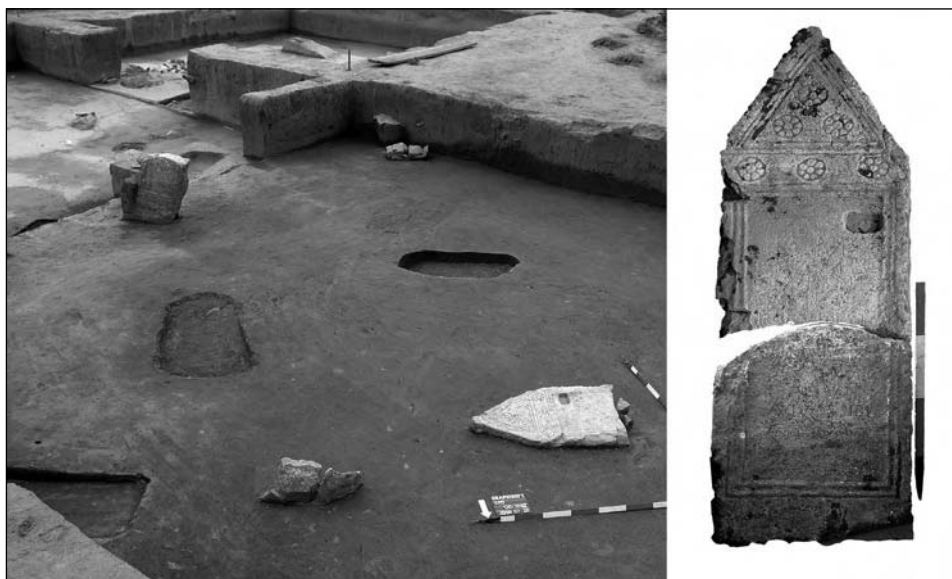
Az előző évhez hasonlóan, ebben az évben is sikerült több tucat sírban cipőtalphoz tartozó vasszőgek által kirajzolt cipőmaradványokat dokumentálni, (8. kép) mind viseleti, mind pedig a holttest mellé helyezett pozícióban (sőt néhány hamvasztásos sírban is feltártunk ilyen mellékletet).

Felszíni síremlékeknek csak kevés nyomát dokumentáltunk: mindössze egy *in situ* álló faragott, még a római korban kettétört feliratos sírkövet találtunk. (9. kép) Valószínűleg a síremlékek leggyakrabban szerves anyagból készülhettek. Könnyen elképzelhető, hogy a sírköveket újra felhasználták a szintén a Gázgyár területén, Kuzsinszky Bálint által részben feltárt 4.

together with them in various small pits and cremation burials should rather be interpreted as toys for babies than elements from harnesses.

More than one hundred and fifty coins, mostly bronze coins, were recovered during the excavation. Many coins were found in cremation burials. In inhumation burials, the coins were usually placed in the hand, beside the body or sometimes in the mouth of the deceased. The coins, generally with three holes cut into them, were worn as amulets and represent a special group. They probably came from infant burials. The majority of the coins that could preliminarily be identified before conservation came from the time of Trajan and Hadrian reigns while several coins could also be identified dating to the Severian period. There are only a couple of coins dated to the AD 4th century.

Relatively few brooches and buckles were found among the articles of wear. The more common bronze rings (a few with

9. kép: Hamvasztásos sírok és CN.POMPEIUS két darabban előkerült sírköve in situ és összeillesztve, Kr. u. 1-2. század fordulójá

Fig. 9: Cremation burials and gravestone of CN.POMPEIUS as found in situ in two pieces and put together, turn of AD 1st-2nd century

századi temető kőládáihoz. (NAGY 1942, 768–770)

Sírkultuszra, esetleg halotti torokra utalhatnak azok a gyakori, nagy edénytöredékekből álló leletkupacok, amelyeket kizárólag hamvasztásos sírok betöltési rétege fölött, általában a sírgödörök mellett dokumentáltunk. Érdekes, azonban, hogy ezekben a kerámiakupacokban nem találtunk állatcsontot.

A legkorábbi római használati periódust, a terület déli részén található kelet–nyugati árok jelenti, amelyek közül az egyik árok keleti folytatását már az előző évek feltárásain sikerült dokumentálnunk (ZSIDI 2001, 79–81; LASSÁNYI 2006b, 1. kép, 4. munkaterület). Az északi árokkal valószínűleg rendszert alkot egy észak–déli irányú, helyenként kettős árok is. Valamennyi árok betöltésébe ásva nagyszámú későbbi temetkezés került elő.

carved gems), bronze and copper earrings, bronze and iron bracelets and glass bead necklaces were characteristic dress of the middle social layer of the urban population. More valuable jewelry included a necklace and a bracelet composed of jet beads. The iron ring that a few persons wore on their fingers may indicate their status as Roman citizens. Several small bronze bullae were found in the graves of infants and it could also be shown that children and even adults could wear such amulet cases hanging from bracelets. A similar item strung on a bracelet was found last year in the cemetery on the Aranyhegyi streamlet as well. (LASSÁNYI–BECHTOLD 2006 76 and Fig. 3)

Remains of boots were identified in dozens of graves, just like last year. The outlines of these boots were formed by the iron nails driven into the boot soles. (Fig. 8)

(10. kép) Ennek a több mint száz méteres hosszúságban megfigyelt árokrendszernek a funkciója egyelőre nem ismert, de kora nem későbbi a Kr. e. 1. század második felénél.

A terület déli részén egy köves-habarcsos falalapozás egyik sarokpontját, valamint a feltárt terület határán egy még csak részben vizsgált, nagyobb kiterjedésű, köves-habarcsos épületalapot és omladékkupacokat találtunk. E kőépítmények meszes omladékát néhány későbbi sír betöltésében figyeltük meg.

A több száz feltárt temetkezés lehetőséget adott arra, hogy jól elkülönítsünk néhány atipikus sírt és különleges objektumot. Valószínűleg családi tragédiára, járványokra utalhat néhány kettős temetkezés (344/345., 795.). A szabályosan eltemetett holttestek mellett talán háborús eseménnyel áll összefüggésben egy olyan tömegsír, amelyből egy majdnem teljesen ép, gödörbe dobott felnőtt és még legalább egy további felnőtt, illetve gyermek

They were found either as they were worn or placed beside the body (a few were even unearthened in cremation burials).

Few traces of over-ground grave markers could be documented with only a single carved in situ grave stele coming to light. It had been broken in the Roman period. (Fig 9) The grave stelae were probably made from organic materials. It is possible that the grave stelae were used secondarily in the stone caskets from the AD 4th century cemetery also unearthened by Bálint Kuzsinszky in the area of the Gas Factory.

The frequently observed piles of finds composed of large shards, found only over the fill of cremation graves, generally beside the grave pits, suggest a grave cult or perhaps funeral feasts. Interestingly, however, there were no animal bones in these heaps.

The east–west running ditches in the southern part of the territory represent the earliest period of Roman use. The eastern continuation of one of the ditches

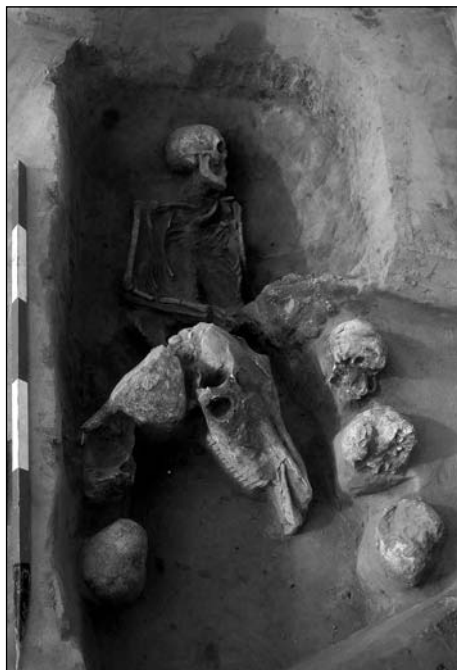

10. kép:
Betöltődött 1-2.(?)
századi árok
részlete sűrűn
elhelyezkedő
későbbi,
2-3. századi
temetkezésekkel
Fig. 10: Filled up
AD 1st-2nd(?)
century Roman
ditch with later,
AD 2nd-3rd
century burials

szétszabdalt vázrészei kerültek elő (607. sír). Nehezen magyarázható ugyanakkor egy szinte függőlegesen fejjel lefelé, gödörbe tuszkolt, vályogtégla darabokkal „lesúlyozott” holttest, amely melléklettel (volutás mécses) együtt került napvilágra (377. sír). Talán még izgalmasabb leletsoport bukkan elő egy szabályos koporsós, csontvázás temetkezés fölött. A gondosan a holttest láb része fölé ástott, azt épen hagyó gödörből öt, egy hármás és egy kettes párhuzamos sorba rendezett emberi *cranium* került elő, a két sor közé pedig egy lófejet helyeztek. Az áldozógödör(?) minden bizonnyal valamilyen mágikus, feltételezhetően rontó szertartással állhat összefüggésben (808. sír). (11. kép)

A temető előzetes kronológiájáról, a feldolgozottság jelenlegi állapotában még csak nagy vonalakban beszélhetünk. Úgy tűnik, hogy a legkorábbi sírokat a Kr. u. 1. század végére tehetjük. Ebből a korból származik többek között egy valószínűleg Kis-Azsiában gyártott *terra sigillata* csésze (Eastern Terra Sigillata – Gabler Dénes szíves szóbeli közlése), amely a korai árkokra ráfedő csecsemősírból került elő (665. sír). A temető vizsgált szakaszának legjellemzőbb periódusa a Kr. u. 2-3. század. Ehhez a jól datálható periódushoz mind hamvasztásos, mind csontvázás sírok tartoznak. Gyakran vágnak későbbi hamvasztásos sírok korábbi csontvázás temetkezéseket.

Az összesen hat, jól elkülöníthető, 4. századi tégl- és kőládásír – egy melléklet nélküli gyermeksír kivételével – mind nagyon magasan, kirabolt állapotban került elő. Meg kell jegyezni, hogy nagy számban kerültek elő melléklet nélküli temetkezések, amelyek egy része szintén származhat ebből a korból.

11. kép: Római kori koporsós csontvázás sír fölé ástott áldozógödör(?) öt emberi és egy lókoponyával
 Fig. 11: Roman period sacrificial pit(?) with five human and one horse skulls dug over an inhumation burial

could be documented during excavations of the past years. (ZSIDY 2001, 79–81; LASSÁNYI 2006b, Fig. 1, excavation surface 4) A north–south running, sometimes double, trench was probably part of a system with the northern ditch. Many later burials were found dug into the fill of all the ditches. (Fig. 10) The function of this ditch system observed over a length of more than one hundred meters is not yet known but it cannot be earlier than the second half of the 1st century BC.

A corner of a stone-and-mortar wall foundation was found in the southern part of the territory and an as yet partly investigated large stone-and-mortar building foundation. A pile of debris was brought to light on the border of the excavation

A feltárás alatt álló terület az elmúlt években megismert részeivel együtt Aquincum polgárvárosának legnagyobb feltárt temetője. A mellékletek alapján ez lehetett a romanizált városi középréteg egyik legfontosabb temetkezési helye. Nagyon sűrű csoportos szerkezete, a gyakran egymást vágó sírok, a helyben hamvasztott sírok hiánya mind arra utalnak, hogy ellentétben a város gazdag, főutak mentén kialakult temetőivel (Aranyhegyi patak menti temető, Szentendrei úti temető), itt nem álltak olyan komolyabb sírépítmények, sírkertek, amelyek legalább néhány generációra megővták volna a halottakat a rátemetkezéstől.

A jelenlegi adatok alapján a Gázgyári temető a polgárváros valamennyi korszakában használatban volt.

Lassányi Gábor

Irodalom/References:

BÍRÓ 1961 – Bíró E.: Győr-Nádorvárosi koracsászárkori sírok. *ArchÉrt* 88 (1961) 240–248.

BUGÁN 2002 – Bugán A.: Aquincumi ólomházas serpenyők gyártása. *CommArchHun* (2002) 93–116.

ENDRŐDI 2001 – Endrődi A. Korábronzkori sírok Aquincum közelében. *Aqfűz* 7 (2001) 85–88.

LASSÁNYI 2006a – Lassányi G.: Helyi lakosság temetőjének részlete Aquincum polgárvárosának territoriumán. *BudRég* 39 (2006) 111–123.

LASSÁNYI 2006b – Lassányi G.: Római temető és gazdasági épületek feltárása a volt Gázgyár (ma Graphisoft Park) területén. *Aqfűz* 12 (2006) 30–36.

LASSÁNYI–BECHTOLD 2006 – Lassányi G. – Bechtold E.: Újabb feltárások az

territory. The limy debris of in these stone constructions was observed in the fill of a few later graves.

The several hundred unearthed burials allowed us to separate out a few atypical graves and special features. A few double burials may indicate family tragedies or epidemics (grave no. 344/345, 795). In addition to bodies buried in a regular fashion, a mass grave with nearly completely intact adults thrown into the pit and the torn apart skeletal remains of at least one other adult and a child was perhaps linked with a war event. (grave no. 607) It is, at the same time, difficult to interpret the body, pushed head down into a pit in a nearly vertical position. It was weighed down with adobe fragments and a volute lamp was found beside the body (grave no. 377). The find group that was found over a regular coffin burial seems even more exciting. Five human crania were found in a pit carefully dug over the legs of the deceased without disturbing it. The crania were arranged in two rows of two and three crania respectively, with a horse crania placed between the rows. The sacrificial pit (?) was most probably connected with some magical, probably malign ritual. (grave no. 808) (*Fig. 11*)

At this stage in the analyses, it is only possible to sketch the chronology of the cemetery. The earliest graves probably date to the end of the AD 1st century. A Samian ware beaker probably produced in Asia Minor comes from this period (Eastern Siggilata –according to Dénes Gabler's kind oral communication) which came from the grave of an infant dug over the earlier ditches (grave no. 665). The most characteristic period in the investigated area of the cemetery is the AD 2nd–3rd centuries. Both cremation and inhumation burials

Aranyhegyi-patak menti temetőben. Aqfüz 12 (2006) 73–78.

LASSÁNYI 2005 – Lassányi G.: Budapest, III. ker. Záhony utca 7. Aqfüz 11 (2005) 228–229.

LLOYD MORGAN 1981 – Lloyd Morgan, G.: The Mirrors. Description of Collection in Rijksmuseum G.M. Kam Nijmegen. Vol. IX. Nijmegen, 1981

NAGY 1942 – Nagy L.: Kereszténység – Kontinuitás. (szerk.: Szendy K.) Budapest Története. Budapest (1942) 765–778.

PÁSZÓKAI-SZEŐKE 2006 – Pásztókai-Szeőke J.: A 6. sírban talált textilmaradványok leírása. BudRég 39 (2006) 115.

ZSIDI 1997 – Zsidi P.: Szondázó jellegű kutatás az aquincumi polgárvárostól délkeletre. Aqfüz 3 (1997) 54–57.

ZSIDI 1998 – Zsidi P.: Budapest, III. ker., Gázgyár. Aqfüz 4 (1998) 91–92.

ZSIDI 1999 – Zsidi P.: A római kori partépítés nyomai a Duna polgárvárosi szakaszán. Aqfüz 5 (1999) 84–94.

ZSIDI 2001 – Zsidi P.: Kutatások az aquincumi polgárvárostól keletre lévő területen. Aqfüz 7 (2001) 76–84.

ZSIDI-REMÉNYI 2003 – Zsidi P. – Reményi L.: Duna-parti út részlete és őskori maradványok a polgárvárostól délre. Aqfüz 9 (2003) 86–94..

come from this well dated period. Later cremation graves often intersect earlier inhumation graves.

The six, easily distinguishable brick and stone casket graves from the AD 4th century were found quite high in the stratigraphy and were all robbed except for the grave of an infant lacking grave goods. It should be added that there were many burials without grave goods and some may also come from this period.

The investigated territory, together with the areas uncovered in previous years is the largest unearthed cemetery of the Civil Town of Aquincum. Based on the grave goods, this may be one of the most significant burial places for the Romanized urban middle social layer. The very dense group arrangement, the graves that frequently intersect each other, the absence of graves with local cremation imply that, in contrast to the rich cemeteries of the town established along the main roads (cemetery on the Aranyhegy streamlet, Szentendrei Road cemetery), there were no significant sepulchers or graveyards here that would have protected the deceased from being disturbed by another burial.

As far as can be seen at this time, the Gas Factory cemetery was used in every occupation period of the Civil Town.

Gábor Lassányi

„Átriumos hosszúház-lakótraktus”: hitelesítő feltárás az aquincumi polgárváros északkeleti részén II.

(Budapest, III. ker., Szentendrei út 139., Hrsz.:19343/8)

Múzeumunk az idei évben folytatta a 2004-ben megkezdett kutatásokat a polgárváros északkeleti részén található XXIX. épületben, az úgynevezett „Átriumos-hosszúházban” (déli részének régebbi neve „Peristyl-ház”). A feltáró munkát és az azt követő műemléki helyreállítást ismét a Nemzeti Kulturális Alap pályázatán elnyert összegből finanszíroztuk. Ebben az évben a 12., 13., 14., 15. és 59. helyiségekben dolgoztunk, azaz az épület középső traktusában, a műhely- és lakórészleg határán. (T. LÁNG 2005, 68–80) (1. kép)

Ezeket a helyiségeket a korábbi kutatások csak igen kis részben érintették. 1944-47 között Szilágyi J. részben felületben kutatta az 59. és a 15. helyiségeket, a terület többi részén csak falkutatásokat végzett, a helyiségek belsejében nem folytatott feltárásokat. Szilágyi J. az 59. helyiségben 3 darab kerek, deszkalappal bélelt „vermet” talált, amelyet a belőle előkerült nagymennyiségű mész, illetve egy kerámia edénypecsétlő alapján kemence tüzelőtereként határozott meg. (SZILÁGYI 1950, 303–321) Az épületrész további helyiségeinek funkcióját nem vizsgálta. A jelen kutatás alkalmával a korábbi ásatás falkutató árkai, illetve az 59. helyiségben végzett felületi kutatás szélei is jól beazonosíthatóak voltak.

“Strip house with an atrium-residence wing”: authentication excavation in the northeastern part of the Aquincum Civil Town II

(Budapest III, 139 Szentendrei Road, Lrn: 19343/8)

Our museum continued the investigations started in 2004 in building no. XXIX, the so-called “Strip house with an atrium” (its southern part was formerly called the “Peristyle”-house) in the northeast part of the Civil Town. The excavation and the subsequent monument reconstruction were financed from a grant awarded from the National Cultural Fund. This year we worked on rooms nos. 12, 13, 14, 15 and 59 or the central wing of the building, at the edge of the workshop and residential areas. (Fig. 1)

Only small parts of these rooms had been investigated formerly. J. Szilágyi partly unearthed rooms 15 and 59 over an area in 1944-1947 although he only investigated the walls in the rest of the area without excavating inside the rooms. In room no. 59, Szilágyi found three circular “pits” lined with planks which he identified as the firing space of an oven based on the large quantity of lime and a single ceramic pottery stamp recovered from it. (SZILÁGYI 1950, 303–321) He did not examine the functions of the other rooms in the wing. This time, it was possible to identify the former archaeological trenches dug along the walls during previous excavations. The edges of the excavation surface came to light in room no. 59.

Az idei munka során – a 2004. évihez hasonlóan – cél volt a korábbi ásatási adatok hitelesítése, pontosítása, az alaprajzi adatok kiegészítése, az építési periódusok elkülönítése, illetve az egyes helyiségek funkciójának meghatározása. A feltárás során ismét csak egy-egy helyiségrészt vizsgáltunk, meghagyva a lehetőséget a későbbi kutatás számára is. A korábbi ásatások során itt felhalmozott depók és az épületfalak modern kori felfalazásai megnehezítették az értelmezést, és igen komoly problémát jelentett a feltörő talajvíz is.

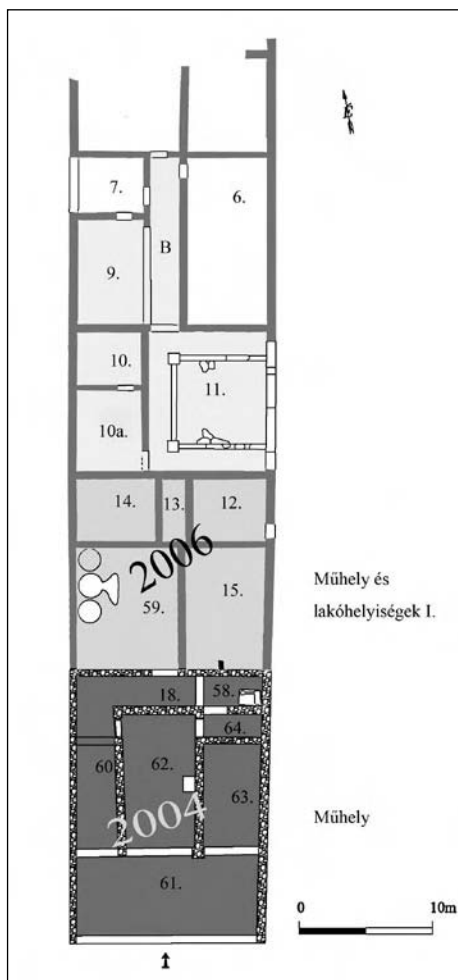
Bár az épületrész építéstörténetének meghatározása és leletanyagának feldolgozása még folyamatban van, már sikerült nagyobb építési periódusokat elkülöníteni (a periodizáció a munka előrehaladtával természetesen finomodni fog). Az egyes építési periódusok előzetes keltezését nehezíti, hogy idén egyáltalán nem került elő éremanyag, így egyelőre a terra sigillata és amphoraanyag, illetve a polgárváros egyéb helyein megfigyelt jellegzetességek segíthetnek a korszakok meghatározásában.

A leírt építési periódusok a 2004. évi kutatások során megállapított periódusokkal összhangban a következők.

1. Az épületrész alatt már 2004-ben több ponton vizsgált legkorábbi, sötét, barnásfekete, tömör, agyagos, vizes réteget most is érintettük, de a feltörő talajvíz miatt nem sikerült felületben tanulmányozni. A réteg valószínűleg azonos a „Basilica” alatt Nagy T. által is dokumentált „sötétszürke zsiros” réteggel. (NAGY 1964, 14) A geopedológiai, malakológiai és pollenvizsgálatok jelenleg is tartanak, és feltehetően megerősítik majd a terület mocsaras, vizenyős voltáról eddig kialakult képet.

2. Az első kőépülethez tartozó emlékek az épületrészben a későbbi 12. helyiség-

The aim of the excavations conducted this year were, similarly those in 2004, the confirmation of data from former excavations, the filling-out of the ground plans, the differentiation of the construction phases and the identification of the functions of the individual rooms. Again, only a few parts of the rooms were investigated this year in order to leave an opportunity

1. kép: A 2006. évi kutatás helyszíne, geodéziai összesítő

Fig. 1: Location of the 2006 excavations, complex plan

2. kép: A Peristyl–Enyvfőző ház építési periódusai
 Fig. 2: Construction periods of the house

ben kerültek elő, itt két, agyagba rakott kelet–nyugati és egy észak–déli irányú falrészlet került elő. (2. kép 1. és 3. kép) A fehér vakolattal is ellátott falrészletek mentén a feltörő talajvíz miatt nem tudtunk mélyebbre jutni, így összefüggő alaprajz nem áll rendelkezésünkre. Ugyanakkor a későbbi 14. helyiségből lapkóves burkolatú felület bontakozott ki, ennek funkciója és viszonya a falakhoz egyelőre ismeretlen. A későbbi 59. helyiségben nagy kővből álló omladék mutatkozott, közte észak-itáliai terra sigillata töredékekkel (Consp. 39, 43: a töredékek meghatározását Vámos Péter végezte). Valószínűleg ugyanehhez a horizonthoz tartozik a 2004. évben előkerült keskeny, egy sor kőből álló, észak–déli

for future investigation. The piles of earth from former excavations and modern heightening of the walls made interpretation difficult while the seeping ground water significantly added to our problems.

Although the definition of the construction history of the building part and the analysis of the find material have not yet been finished, it is already possible to differentiate between the major construction phases (which will certainly become more refined as the analyses draw closer to their conclusion). The fact that no coins were found this year makes the preliminary dating of the construction periods rather difficult: we can use Samian Ware and amphora materials as well as char-

irányú fal és dél felé egy kelet–nyugati is a 62. helyiségben. (T. LÁNG 2005, 75) A korhatározó leletanyag alapján ezt az első, kőépítkezési periódust az 1-2. század fordulójára – 2. század legelejére lehet keltezní.

3. Ebben az időszakban az épület már jellegzetes hosszúházás formáját mutatja, bár igen kevés osztófal köthető ehhez a periódushoz. (2. kép 2.) Az épület keleti zárófala mentén előkerült az ekkor még körülbelül 2 méterrel szélesebb észak–déli irányú lapköves utca, amelynek sóderes megújításai is követhetők voltak. (4. kép) Ehhez a horizonthoz tartozik a 2004. évben kutatott 61. helyiség korai déli fala is, úgy tűnik ekkor még a D utca is 1,5 méterrel szélesebb volt. (T. LÁNG 2005, 75 és 7. kép) Az épület keleti zárófala festett volt, a fröcskölt lábazatot ábrázoló, jó minőségű vakolat darabjai a fal visszabontásakor kerülhettek a planírozási rétegbe. (5. kép) A fal belső oldalán pillérek állhattak, ennek nyomait a későbbi 12. helyiségben találtuk meg, nagyméretű négyzetes pil-

acteristics observed in other parts of the Civil Town for the identification of the phases.

The construction phases that have been described are as follows in concordance with those identified in 2004.

1. The excavations reached the earliest, dark brownish-black solid clayey, wet layer, which had already been investigated at a few points beneath the building segment in 2004. However, it was not possible to observe it over a coherent surface because of the seeping ground water. This layer is probably identical with the “dark grey greasy” layer that T. Nagy documented under the “Basilica”. (NAGY 1964, 14) The geopedological, malacological and pollen analyses have not yet been completed. Presumably they will probably corroborate the picture we have that this had been a waterlogged territory.

2. The remains of the first stone building were found in the later room, no. 12. Here, two east–west and a north–south running wall segments constructed from stone and

3. kép: Az épület Kr. u. 2. századi, keleti zárófala a 12. helyiségben
Fig. 3: Early 2nd c. eastern wall of the house in room no. 12.

4. kép: Kr. u. 2. századi észak–déli irányú, lapkőves útburkolat részlete a 15. helyiség alatt
 Fig. 4: Remains of pavement of the north–south oriented street in room no. 15., 2nd c.

lér formájában, és valószínűleg volt előzménye a 4. periódus pillérének is a 15. helyiség északnyugati sarkánál. A későbbi 14. helyiségben többször megújított járósínek és egy vesszőfonatos, mély, egyenesfalú gödör (kút?) került elő, széléről szinte ép RESATUS tál származik. Az objektum aljára a feltörő talajvíz miatt nem jutottunk le. Mélységére és méretére jellemző, hogy a felette húzódó rétegek, sőt a közel száz évvel később készített terrazzopadló is erősen megsüllyedt felette.

Ugyanitt kisebb, sekély, kör alakú beásást is feltártunk, betöltéséből állatsont, téglatöredék és egy csontból faragott szövőtábla került elő. (6. kép) A tábla 6 centiméter hosszú, 2,9 centiméter széles, 5 darab, 1 milliméteres vájattal tagolták eredetileg 6 részre, ezek közepén 1 milliméteres lyukak vannak a fonalak számára. A kártya szélét – szegélyét – két-két párhuzamos bekarcolással jelezték. A legfelső lécz közepe kitért,

clay were unearthed. (Fig. 2. 1 and Fig. 3) It was not possible to dig deeper because of the seeping ground water next to the wall fragments. The water helped preserve some white plaster. Thus, it was not possible to work-out a coherent ground plan. At the same time, a surface paved with flat stones appeared in the later room no. 14: its function and connection to the walls are not yet known. In later room no. 59, a debris comprising large stones was found with North Italian Samian ware sherds in it (Consp. 39, 43: Péter Vámos identified the fragments). The narrow north–south running wall comprised of a single stone row and an east–west running wall to its south in room no. 62, both found in 2004, probably belong to this horizon. Based on finds with dating value, this first stone construction phase dates to turn of the AD 1st and 2nd centuries and the very beginning of the AD 2nd century.

3. In this phase, the building already displays its characteristic strip house shape although very few dividing walls can be attributed to this phase. (Fig. 2. 2) The north–south running street with a stone slab pavement, which was even wider by about 2 meters at that time, was found by the eastern end wall of the building. Its gravelly reconstructions could also be observed. (Fig. 4) The early southern wall of room no. 61, investigated in 2004, also came from this horizon. Street D also seems to have been wider by 1.5 m. (T. LÁNG 2005, 75 and Fig. 7) The eastern end wall of the building was painted. Fragments of the high quality plaster with an imitation a footing with a sanded ornament may have fallen into the leveling layer when the wall was pulled down. (Fig. 5) Pillars may have stood inside the wall. Traces of them were found in the later

5. kép: Márványimitációjú lábazattöredékek a 12. helyiségből
Fig. 5: Fragments of frescos with marble imitations in room no. 12.

tetejére egy-egy 2,7 centiméter nagyságú szembenéző, palackorrú delfint faragtak. A foton baloldali delfinből csak a farokrész maradt meg. Az ép állat szemét koncentrikus körökkel, farokrészét bekarcolással jelezték. Az aprólékos, részletgazdag munkára jellemző, hogy a delfinnek a has- és hátúszóit is kifaragták. Az igen ritka lelet legközelebbi párhuzama Pilismarótról ismert, bár a lényegesen egyszerűbb, koncentrikus körökkel díszített bronz szövőtábla ott későrómai kontextusból származik. (BARKÓCZI 1960, 113) Csontból készült, bronzszegéllyel ellátott, szintén koncentrikus körökkel díszített darab ismert Britanniából (South Shields), ennek pontos keltezése azonban ismeretlen, (WILD 1971, 230–231) illetve ismertek még darabok Pompeiiből, Flavia Solvából és Lauriacumból is. (WILD 1971, 231) A számos modern, néprajzi párhuzammal is rendelkező szövőtáblán övek, szalagok, fejpántok, esetleg ruhaszegélyek készülhettek. (WILD 2002 11)

Ezt az építési periódust, a kísérő leletanyag alapján a település insularend-

room no. 12 in the shape of a large quadrangular pillar, and there must have been an antecedent to the pillar from the 4th phase in the northwest corner of room no. 15 as well. Floor levels from multiply renewed floor levels, a deep pit with vertical walls lined with wattle (a well?) and a nearly intact RESATUS bowl on its rim were found in the later room no. 14. It was not possible to reach the bottom of the feature because of seeping ground water. It is characteristic of its depth and size that the layers above it and even the terrazzo floor prepared nearly a hundred years later had caved in.

In the same place a shallow round pit was unearthed. It contained animal bones, brick fragments and a bone weaving tablet in its fill. (Fig. 6) The tablet was 6 cm long and 2.9 cm wide with 5 one millimeter thick grooves dividing the tablet into 6 parts, each with a hole 1mm in diameter in their centers for the threads. Two parallel incisions each marked the edge, the rim of the cards. The middle of the uppermost lattice had been broken off. Two 2.7 cm

szerének legkorábbi kitűzésének idejére, a 2. század első harmadára tehetjük.

4. A következő időszakban lényeges változtatásokat hajtottak végre az épületben. (2. kép 3.) Legszembetűnőbb, hogy az épületet kelet felé megszélesítik, a határoló út pedig elnyeri ma ismert keskeny formáját. Továbbra is használják a két kelet–nyugati osztófalat (a 12., 13., 14. és az 59., 15. helyiségeknél), a régi utcafronti falat azonban visszabontják. A helyiségekből nem ismerünk osztófalakat, az viszont bizonyos, hogy döngölt agyagpadlóval rendelkeztek, amelyeket többször meg is újítottak (későbbi 14. és az 59., 15. helyiségek). A későbbi 12., 13. helyiségek határoló fala helyén ekkor még egy kút (?) funkcionált, illetve állt még a kőlapokkal körberakott négyzetes pillér, valamint a későbbi 15. terem északnyugati sarkában álló pillér is használatban lehetett. Az 59. helyiségből gerendalenyomat köthető a periódushoz, míg a későbbi 15.a helyiségben beásást regisztráltunk, betöltésében fehér vakolatdarabokkal. Változatlan alaprajzi elosztás

bottle-nose dolphins facing each other were carved on the top. In the photo, only the tail remained of the dolphin on the left side. The eyes were marked by circle and dot ornaments and the tail with incisions on the intact animal. It is characteristic of the detailed carving that even the ventral and dorsal fins of the animal were carved. The closest analogue to this very rare find comes from Pilismarót, although the significantly simpler bronze weaving tablet decorated with concentric circles came from a late Roman context. (BARKÓCZI 1960, 113) An object made from bone with a bronze rim and also decorated with circle and dot ornaments comes from Britannia (South Shields) although its exact dating is not known. (WILD 1971, 230–231) Other analogous pieces come from Pompeii, Flavia Solva and Lauriacum. (WILD 1971, 231) Belts, ribbons, head bands or hems could be produced on such weaving tablets, which are also well-known from modern ethnographic contexts.

6. kép: Csont szövőkártya a 14. helyiségből

Fig. 6: Rigid heddle carved of bone from room no. 14.

7. kép: Fával bélelt kád az 59. helyiségben
 Fig. 7: Wooden lined vat in room no. 59.

mellett többször került sor padlójavításokra, megújításokra, így egy viszonylag hosszú ideig tartó használat valószínűsíthető, amely felölelhetette a 2. század nagy részét, egészen a markomann háborúk időszakáig.

5. Ebben az időszakban alakult ki az épületrész ma ismert alaprajza a 12., 13., 14., 15., 15.a. és 59. helyiségekkel. (2. kép 4.) A műemléki helyreállítás is ezt a periódust tükrözi. A periódus falait habarcsba rakták – átlagosan 50-60 centiméter szélesek. Az újkorban erősebben visszabontották az épület keleti zárófalát. Jellemző a döngölt agyagpadló, szinte minden kutató helyiségben (12., 14., 15.a), az átrium felé átvezető folyosó (13. helyiségben) küszöbköve pedig – összetörve bár – de eredeti helyén maradt meg. Az 59., nagyméretű „teremben” három, a nyugati zárófalhoz épített kerek „kád” került elő. Az átlagosan 1,5 méter átmérőjű, 50 centiméter mély objektumokat első alkalommal Szilágyi J. tárta fel, aki kemence tüzelőtereként értelmezte az elszenesedett hordódongákkal bélelt, nagy mennyiségű meszet tartalmazó objektumokat. Az objektumokról

Based on the find material, this construction phase can be dated to the first third of the AD 2nd century, the earliest date for the establishment of the insula system at the settlement.

4. Significant modifications were made in the building during the next phase. (Fig. 2. 3) The most evident ones were the enlargement of the building toward east and the road along it developed into the form known today. The east–west dividing wall was retained (in rooms 12, 13, 14 and in rooms 59, 15) while the old front wall overlooking the street was pulled down. No dividing walls were discovered in the room but it is certain that the rooms had pounded clay floors, which had been renewed several times (later rooms nos. 14 and 59 and 15). A well (?) was still standing in the place of the dividing wall of later rooms nos. 12 and 13, the quadrangular pillar still appeared surrounded by stone slabs, and the pillar in the northwest corner of later room no. 15 was also used. A timber imprint may be associated with this phase, while a pit with white plaster

már a tavalyi év során előkerült állatsont leletanyag, illetve analóg ókori és modern néprajzi példák alapján megállapítható volt, hogy nagy valószínűséggel bőráztató kádak, cserzőgödörök (?) voltak. (T. LÁNG 2005, 76.) A jelen kutatás alkalmával csak a legészakibb kádat kutattuk alaposabban. Ennek során már csak az objektum alját fedő legfeljebb 6 deszka maradványait regisztrálhattuk, a meszes betöltés már csak nyomokban maradt meg. (7. kép) A kádak egymással összeköttetésben voltak és lejtettek dél felé, feltehetően az épületet nyugatról szegélyező csatornába lehetett leengedni a tartalmukat. A kádakat igen körültekintően alapozták: vastag vízzáró sárga agyagba mélyítették őket, amely alá sóderréteg került. A nyugati zárófal mentén ez alatt még egy külön kősor támasztotta meg a kádakat. Az agyagpadló kelet felé vékonyodott és egy terrazzóval lekent, habarcsos, köves szegélyig volt követhető, amely a kádakat határoló elem lehetett, a cserzőanyagok, folyadékok túlfolyásának megakadályozására. Horváth Zoltán geológus vizsgálatai szerint a döngölt padló anyaga erősen vízzáró agyag volt, eltérően az épület más helyiségeinek agyagpadlótól. Az 59. és 15.a helyiség határfalánál kis pillér követhető még ehhez az időszakhoz. A tavalyi év kutatási eredményeit is felhasználva az épület ezen horizontja a 2-3. század fordulójára keltezhető. A leletanyagban ismét nagy számban megjelent állatsontanyag jellege (ujjperccsontok, szarvcsapok) megerősíteni látszanak enyffőző – és talán bőrcserzőműhely jelenlétét az épületben 2-3. században.

6. Ebben az időszakban az épületrészben mind a műhely-, mind pedig a lakófunkciók elkülöníthetők voltak. (2. kép 5.) A 14. helyiség jó minőségű terrazzopadlója, és a rázuhant vörös-fekete freskó- és vako-

fragments in its fill was documented in later room no. 15. The floors were mended and renewed without changing their inner arrangement. Thus, the building seems to have been used for a long period during most of the AD 2nd century until the Marcomann wars.

5. The ground plan of the building segment as known to date with rooms nos. 12, 13, 14, 15 and 59 evolved in this phase. (Fig. 2. 4) The monument reconstruction also mirrors this phase. The walls of this phase were laid in mortar and they were 50-60 cm wide on average. The eastern end wall of the building was largely pulled down in the modern period. Rammed floors were characteristic in nearly all of the investigated rooms (12, 14, 15, a), while the threshold stone of the passage leading to the atrium was broken though preserved in its original place (in room no. 13). Three large round “tubs” were found in the large room no. 59, built against the western closing wall. The 50 cm deep features with an average diameter of 1.5 m were first unearthed by J. Szilágyi. He interpreted the features, lined with charred stakes and containing large quantities of lime, as firing spaces of ovens. The animal bone material found last year and the analogous classical and modern ethnographic examples rather suggest that they were most probably tanning vats. (T. LÁNG 2005, 76) On this occasion only the northernmost vat could be investigated. Only six planks covering the bottom of the feature could be documented and only traces remained of the limy fill. (Fig. 7) The vats were connected and sloped toward south and their contents probably drained into the channel that bordered the house on the west. The vats were carefully established. They were dug into thick impermeable yellow

lattöredékek lakóhelyiségre utalnak, míg a rosszabb minőségű terrazzoburkolatú 15.a helyiség inkább a műhelyrészleghez tartozhatott: a padlóra egy helyen meszes anyag került, benne állatsontokkal (köztük halcsontokkal) és üveggyönggyel. Az anyag származhat az 59. helyiség kádjaiból, s lehet, hogy padlójavítás célját szolgálta. A 15. helyiségben sárga agyagpadlót köthetünk ehhez a periódushoz, míg a 12. helyiségben meszes járószint nyomait találtuk. Az 59. helyiségben még működtek a kádak, a szoba közepére viszont habarcsos kötőanyaggal épített pillért állítottak. Ezt az építési periódust az objektumok stratigráfiai helyzete alapján a 3. század első felére, a késő Severus korra tehetjük és változatlanul enyvfőzéssel, illetve bőrkészítéssel hozhatjuk kapcsolatba.

7. Az épület ezen középső traktusában – a 2004. évihez hasonlóan (T. LÁNG 2005, 71) – szintén megfigyelhető volt egy későrómai építési periódus. (2. kép 6.) A 15. és 15.a helyiségekben keskeny, *opus spicatum* alapozású és feltehetően fa szerkezetű felmenőfallal rendelkező helyisé-

gely, which was underlain by a gravel layer. Underneath, yet another stone row shored up the vats along the western closing wall. The clay floor thinned towards the east and it could be followed until it ended in a stone-and-mortar rim covered with terrazzo, which may have been the edge of the vats and the structure that prevented the tanning materials, liquids from overflowing. According to geological analyses by Zoltán Horváth, the material of the rammed floor was made from an impermeable clay different from the clay floors in other rooms. A small pillar by the border wall of rooms 59 and 15 can also be attributed to this period. Taking into consideration the results of last year's investigations, this horizon of the building dates the turn of the AD 2nd and 3rd centuries. The feature of the numerous animal bones that appeared in large numbers this year as well (phallangi and horn cores), seem to support the suggestion that that a glue-manufacturing or perhaps a tanning workshop operated in the building during the AD 2nd-3rd centuries.

8. kép: *Opus spicatum* szerkezetű, késői fal a 15-15a. helyiségekben
Fig. 8: Late Roman *Opus spicatum*-wall in room no. 15-15a.

gek nyomait találtuk, amelyekhez legalább egyszer megújított, meszes-habarcos járószint tartozott. (8. kép) A járófelületek kialakításához a korábbi falakról levert freskó- és vakolatanyagot használták. A most feltárt részlet jól illeszkedik a 2004-ben, az épület 63. helyiségében megfigyelt konstrukcióhoz, annak szerves folytatása. Feltételezésünk szerint ezek a falak az épület keleti, harmadik közfürdő felé eső részén a forgalmas utcára nyíló kisebb boltokhoz tartoztak. A falazási technika és a falak, járószintek stratigráfiai helyzete alapján ezeket a helyiségeket a 3. század közepén-második felében alakíthatták ki. (PÓCZY 1970, 180–181.)

A természettudományos vizsgálati eredményekre – mint említettük – még várni kell (malakológia, geológia, pollenanalízis), de az előzetes feltételezések szerint ezt az épületraktust is sújthatta árvíz (homokrétegek) és lokális tűzvészek. Az ismét nagy számban előkerült ép edények arra utalnak, hogy több alkalommal hirtelen kellett elhagyni az épületet.

A hitelesítő feltárás végeztével, a meglévő műemléki terveknek megfelelően, a 2-3. század fordulójának alaprajzi részleteit állítottuk helyre, jelezve az egykori „vermek” helyét, illetve a 15. helyiségben megtartottuk a legkésőbbi római kori járószintet és falrészleteket is.

A helyreállított épületrészletet lézerszkennelvel is bemértük.

T. Láng Orsolya

Irodalom/references:

BARKÓCZI 1960 – Barkóczi L.: Későrómai temető Pilismaróton. *FolArch* 12 (1960) 111–132.

6. Both the workshop and the dwelling functions could be differentiated in the building segment in this phase. (Fig. 2. 5) The high-quality terrazzo floor of room no. 14 and the red-and-black fresco and plaster fragments that fell on it imply that this was a living area while room no. 15 with its inferior quality terrazzo pavement must have been part of a workshop. Limy material fell on the floor in one place, which contained animal bones (among them fish bones) and a glass bead. This material may have come from the vats of room no. 59 and it may have been used to repair the floor. A yellow clay floor may date to this period in room no. 15, while traces of a limy floor level were discovered in room no. 12. The vats were still operating in room no. 59 and a pillar constructed with mortar stood in the center of the room. Based on the stratigraphic position of the features, this phase dates from the first half of the AD 3rd century or the late Severian period and they were also connected with glue-manufacturing and tanning.

7. As in 2004, a late Roman construction period could also be observed in this central part of the building. (T. LÁNG 2005, 71) (Fig. 2. 6) Traces of narrow rooms with *opus spicatum* foundations and probably timber-structure vertical walls were found in rooms 15 and 15a, to which an at least once renewed floor level of lime and mortar belonged. (Fig. 8) The fresco and plaster fragments knocked off the earlier walls were used to build the floor levels. The room segment unearthed this year is consistent with the construction observed in room no. 63 in 2004 and is its continuation. These walls supposedly belonged to small shops that opened onto the busy streets on the eastern side of the building toward the third public bath. Based on the

NAGY 1964 – Nagy T.: Perióduskutatások az aquincumi polgárváros területén. *BudRég* 21 (1964) 9–54.

PÓCZY 1970 – Póczy, K.: Anwendung neuerer Ausgrabungsergebnisse bei der Ruinenkonservierung in der Bürgerstadt Aquincum. *Acta Technica Academiae Scientiarum Hungaricae* 67 (1970) 177–194.

SZILÁGYI 1950 – Szilágyi J.: Jelentés a Fővárosi Ókortörténeti (Aquincumi) Múzeum kutatásairól és szerzeményeiről az 1945–1948 évek folyamán. *BudRég* 15 (1950) 303–321.

T. LÁNG 2005 – T. Láng O.: A „Peristylház”: hitelesítő feltárás az aquincumi polgárváros északkeleti részén. *Aqfűz* 11 (2005) 68–80.

WILD 1971 – Wild, J. P.: The South Shields Heddle. *Archaeologia Aeliana* 49 (1971) 230–231.

WILD 2002 – Wild, J. P.: The textile industries of Roman Britain. *Britannia* 33 (2002) 1–42.

walling technique and the stratigraphic position of the floors, these rooms may have been built in the middle and the second half of the AD 3rd century. (PÓCZY 1970, 180–181)

As already mentioned, the scientific analyses (malacology, geology, pollen analysis) have not yet been completed. Based on preliminary hypotheses, floods (sand layers) and local conflagrations may also have damaged this part of the building. The large number of intact vessels found this year as well suggests that it had been necessary on several occasions to abandon the building suddenly.

After the authenticating excavation came to an end, the details of the ground plan from the turn of the AD 2nd and 3rd centuries were reconstructed according to current monument designs. The places of the pits were marked and the latest Roman floor levels and wall segments were also preserved in room no. 15. The reconstructed building segment was also surveyed with a laser scanner.

Orsolya T. Láng

Óskori telep és római kori árokrendszer nyomai Törökkőn

(Budapest, III. ker., Törökkő-dűlő, Hrsz.: 19 910/34-35, 19909/9, 19905/10, 19905/9, 19903/8)

Törökkő-dűlőnek a Bojtár utca – Bécsi út – Csillaghegyi út, valamint a két utóbbit összekötő, felszámolásra váró téglalakat és fémhulladéktelep által körülzárt részén több feltárássra, illetve megfigyelésre nyílt lehetőségünk az idei évben. (1. kép) Törökkő szőben forgó részén korábban boltgárkertészet működött, ennek felszámolását követően nadrágszíjparcellákra osztották a területet. Az ezredforduló után rohamlépésekben megkezdődött a terület beépítése. A földmunkák rövidesen fényt vetettek az ós- és római kori területhasználatra, 2002-ben nyilvántartott régészeti lelőhelyé vált.

A területet a kertészet felszámolását követően minimális mértékben, foltszerűen töltögették, komolyabb vastagságú, összefüggő feltöltéssel azonban nem találkozhatunk. Törökkő egészén a rétegsor alapvetően azonos, az egyes területrészek között csupán apró eltérések (magasabban fekvő részen összefogazódás) figyelhetők meg.

A Testvérhegy lábánál fekvő Törökkő-dűlő alatt egy gyengén koptatott és gyengén kerekített, nagyrészt dolomit kavics („murva”) anyagú hordalékkúp terül szét, amelynek legmagasabb pontját az északeleti részen, a fémhulladéktelep alatt sejtjük. Innen a Bécsi út, a Bojtár utca,

Traces of a prehistoric settlement and a Roman period ditch system at Törökkő

(Budapest III, Törökkő-dűlő, Lrn: 19 910/34-35, 19909/9, 19905/10, 19905/9, 19903/8)

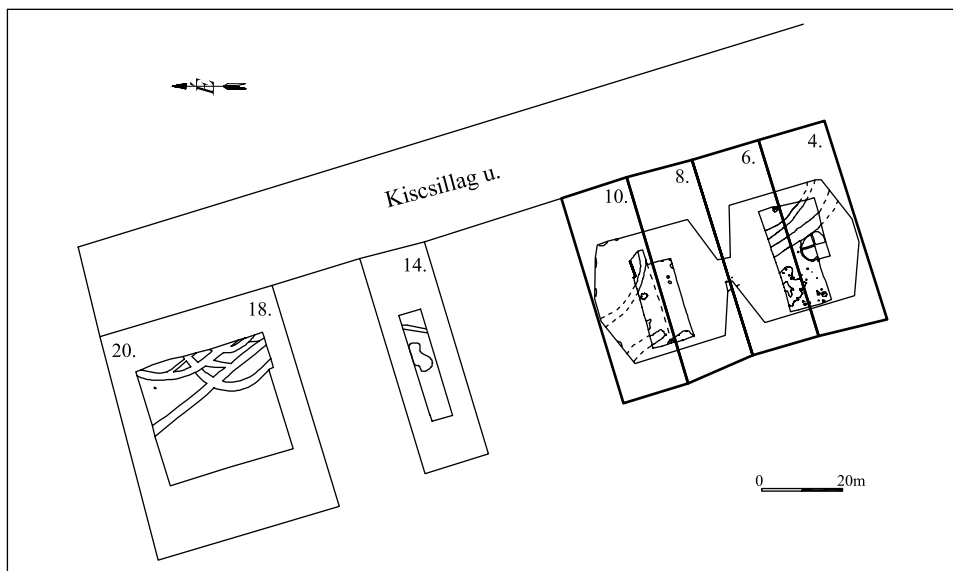
This year, excavations and observations were conducted at Törökkő-dűlő on the territory enclosed by Bojtár Street, Bécsi Road and Csillaghegyi Road. (Fig. 1) A market-garden had formerly operated in this area of Törökkő and the territory was divided into strips of land after its liquidation. After the turn of the millennium, large-scale constructions began on the territory. The earth-moving work soon shed light on prehistoric and Roman period land use. In 2002 it was added to the list of recognized sites.

The territory was filled in, in spots after the the market-garden ceased operations but no coherent fill of any significant thickness was found. The layer sequence is basically identical over the entire Törökkő area with only slight divergences (interdigitaiton on higher territories) can be observed between individual areas.

A debris cone comprised mostly of slightly worn, rounded dolomite pebbles (“rubble”) spread under Törökkő-dűlő at the foot of Testvérhegy. The highest point must be in the northeast, under the scrap-yard. The sloping of the cone can be observed from here in the direction of Bécsi Road, Bojtár Street and Csillaghegyi Street. (KOROM 2005, 215) The

és a Csillaghegyi út (KOROM 2005, 215) irányába egyaránt a kúp lejtése figyelhető meg. A humuszt láthatóan nem tartalmazó, dolomit-murvás altalaj anyagában megfigyelhető, erős fagy hatására kialakult rétegzavarok (krioturbációs fagyzsák: 2. kép) alapján kijelenthető, hogy a hordalék-kúp pleisztocén kori. Az üledék karbonát anyaga alapján, a környékbeli hegyoldal felől (például Testvérhegy) származtatható. Az utolsó eljegesedést követően, már a holocénben a kiegyensúlyozott vízhozamú Aranyhegyi-patakból rétegzett homok rakódott le, majd a hegy felől humuszos dolomittörmelék terült szét a felületen. Ezen fejlődött ki a mások által is már leírt (LÁNG-SZILAS 2003, 112; LÁNG 2004, 180; SZILAS 2005, 219–220; TÉZER 2005a, 219; TÉZER 2005b, 220.) legkorábbi kultúrréteg, egy sötét szürkésbarna színű, homokos, kőzetlisztes agyagos képződmény, magas humusztartalommal.

layer disturbances caused by strong frost (cryoturbation frost pocket: Fig. 2), which can be observed in the subsoil composed of dolomite rubble lacking humus, implies that the cone developed in the Pleistocene. The carbonate material of the deposit reveals that it came from the neighboring hillsides (e.g. Testvérhegy). Stratified sand deposited from the Aranyhegyi stream of a balanced water output after the last glacial phase already in the Holocene, and then humic dolomite detritus from the hill spread on the surface. A dark grayish-brown, sandy, stone powdery clayey formation with a high humus content, the lowermost culture-bearing layer, which has already been described (LÁNG-SZILAS 2003, 112; LÁNG 2004, 180; SZILAS 2005, 219–220; TÉZER 2005a, 219; TÉZER 2005b, 220), developed on top of this layer. It was found in an undisturbed condition in the southern, originally lower

1. kép: A Kiscsillag utcai feltárások összesítő alaprajza
 Fig. 1: Complex plan of the excavated sites in Kiscsillag Street

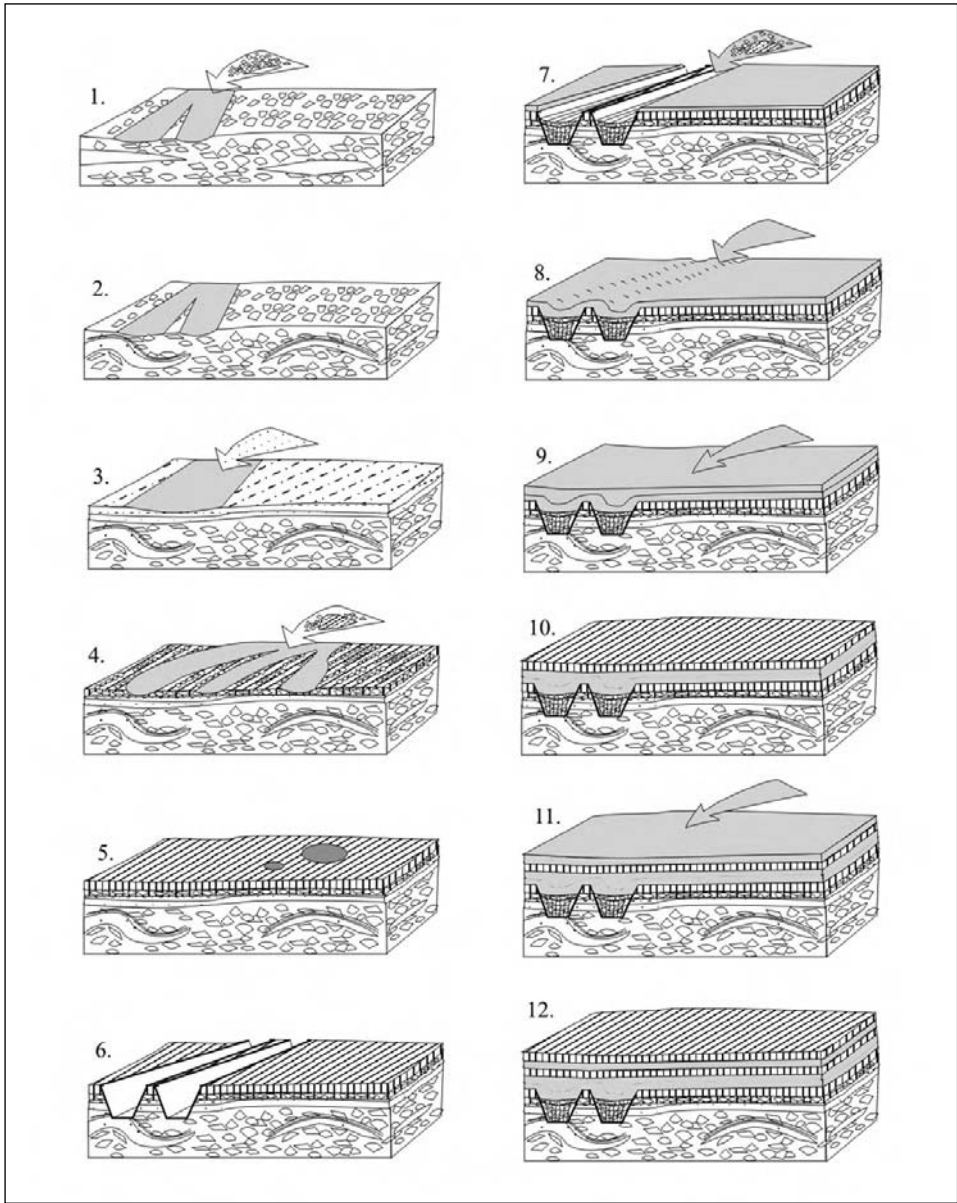

2. kép: Krioturbációs jégzsák a pleisztocén „dolomit-murvában”. Felette éles erózió határ által elválasztva a humuszos dolomit-törmelék, majd az üledék és talaj rétegekből álló „talaj-üledék rendszer” települ. (Kiscsillag utca 4.)

Fig. 2: Involution by crioturbation in the „gravel of Pleistocene age”. The overlying humiferous dolomit-gravel is divided by an erosional surface, than a soil and sediment bearing complex covers (4 Kiscsillag Street)

Bolygatatlan állapotban a terület déli, eredetileg mélyen fekvő részén találtuk meg (Kiscsillag utca 4–8.), a hordalékkúp csúcsa felé közeledve azonban ez a réteg összefogazódott a fölötte lévő üledékréteggel (Kiscsillag utca 10, 14, 18–20., Csillagszem utca 13, 17–19.). A déli részen megőrződött rétegből származó leletanyag őskori, a neolitikumtól a rézkoron át a késő bronzkorig ívelő területhasználatról tanúskodott. (Az őskori leletek meghatározását Horváth László András végezte). Erről a szintről mélyítették le cölöplyukakat és kis méretű, paticsos betöltésű gödröket. A cölöplyukak a megnyitott felületek kicsinysége miatt egyértelmű rendszert nem rajzoltak ki. A telepjelenségek minden bizonnyal a Bojtár utca 34. szám alatt megfigyelt, késő bronzkorinak tartott településrészzel (LÁNG–SZILAS 2003, 113–114) állhatnak kapcsolatban, amelyhez a Kisbojtár utcai (SZILAS 2005, 220; TÉZER 2005a, 219) és a Csillaghegyi út 22. szám alatt megfigyelt, ugyancsak rendszert ki nem rajzoló cölöplyukak is tartozhatnak. (LÁNG 2004, 180) A cölöp-

lying area in the territory (4–8 Kiscsillag Street), while closer to the top of the detritus cone, this layer became interdigitated with the overlying layer (10, 14, 18–20 Kiscsillag Street, 13, 17–19 Csillagszem Street). The finds recovered from the layer preserved in the southern area came from the Neolithic and the Copper Age until the Late Bronze Age. (László András Horváth identified the prehistoric finds.) Postholes and small pits filled with daub were dug into the ground from this level. Because the surfaces uncovered were too small, the postholes did not define a definite structure. The settlement phenomena are most probably connected with the Late Bronze Age settlement segment observed at 34 Bojtár Street (LÁNG–SZILAS 2003, 113–114), to which the postholes, also arranged in no discernable system and brought to light in Kisbojtár Street (SZILAS 2005, 220; TÉZER 2005a, 219) and at 22 Csillaghegyi Road may also belong. (LÁNG 2004, 180) The postholes were filled in with material of the above-mentioned earliest culture-bearing layer.

lyukak az említett legkorábbi kultúrréteg anyagával töltődtek be.

A történelem későbbi időszakában kialakított árokrendszer különböző szakaszai több helyütt napfényre kerültek. (KOROM 2005, 215–216; LÁNG 2004, 180; SZILAS 2005, 220; TÉZER 2005b, 221) These ditches also began in the above-mentioned dark grayish-brown layer. The lower

Stretches of a later ditch system appeared in a number of places. (KOROM 2005, 215–216; LÁNG 2004, 180; SZILAS 2005, 220; TÉZER 2005b, 221) These ditches also began in the above-mentioned dark grayish-brown layer. The lower

3. kép: A terület fejlődéstörténete földtani- és talajtani megfigyelések alapján: 1. Záporpatak dolomit törmelékét rak le a pleisztocén folyamán; 2. Erős fagyhatás éri a dolomit murvát még a pleisztocénben (valószínűleg felső-pleisztocén, Fiala Dryas?), rétegzavarok alakulnak ki, azok mentén Fe-oxid és karbonát kiválás koncentrálódik; 3. Kiegyensúlyozottabb vízhozamú patakából (az Aranyhegyi őse) rétegzett homok rakódik le a holocénben (akár az elején); 4. Talajerozióval kísért eseményszerű üledékképződés (záporpatak, areális leöblítés) eredményeként humuszos dolomit törmelék rakódik le (Ez többször is megismétlődhetett a tágabb kutatási területen, akár a római korban és azután is); 5. Újabb vízfolyás üledék lerakódás után, folytatódik a talajképződés. Őskori területhasználát (cölöplyukak, gödörszerű objektumok); 6. Római területhasználát: árkok nyitása; 7. Talajerozióval kísért üledékképződés, az árkokban humuszos dolomit törmelék, a talajfelszínen finomszemcsés ártéri üledék rakódik le; 8. Folytatódik az üledékképződés és vastagodik az üledék a felszínen és az árkokban is; 9. Teljesen feltöltődik az árkok üledékekkel; 10. Talajképződés ártéri üledéken; 11. Újabb üledékképződés (ártéri környezet: agyagos kőzetliszt); 12. A talajképződés a jelenkorig tart az ismétlődő kiöntések üledékein (talaj-üledék rendszer)

Fig. 3: The geomorphological evolution of the studied area based on the geological and pedological observations: 1. Dolomite-bearing sediments of torrens creek are deposited; 2. Due to the strong frost action of Pleistocene (Upper-Pleistocene, Younger Dryas?) involutions are formed in dolomite-bearing sediment and Fe-oxid and calcium-carbonate precipitates are concentrated along them; 3. Stratified sand is deposited by a creek characterized by more balanced runoff (former Aranyhegy creek) as good at the beginning of the Holocene; 4. As a result of episodic sedimentation followed by soil erosion (torrens creek, areal runoff), humiferous dolomite debris is deposited (This could have been often occurred again on the wide study area, during the Roman times and after as well); 5. Soil formation starts on new watercourse sediment. Occupation by Prehistoric age people (post-holes, pits); 6. Roman occupation: opening ditches; 7. Episodic sedimentation followed by soil erosion (torrens creek, areal runoff): humiferous dolomite debris is deposited in ditches, than, flood sediments cover it; 8. Sedimentation keeps going and it is resulted in the thickening of sediments on the surface and in the ditches; 9. The ditches have been filled; 10. Soil formation on floodplain sediments; 11. Subsequent sedimentation is on floodplain: clayey silt is deposited; 12. The soil formation keeps going on flood sediments which have deposited by repeated floodings

2005, 220; TÉZER 2005b, 221) Az árkok ugyancsak az említett, sötét szürkésbarna színű rétegből indulnak. Betöltésük alsó rétege humuszos dolomittörmelék, felső rétege finom szemcsés ártéri üledék. Az árkok betöltődésének első szakasza eseményszerűen, rövid idő alatt zajlott le. A hordalék-kúp magasabb pontja felől érkező időszakos vízfolyás vagy areális leöblítés hozta magával a dolomittörmelékét, amelynek eltávolítására az árkok karbantartók részéről már nem került sor. Ezzel egyidejűleg az alacsonyabban fekvő terepfelszínen ártéri üledék-réteg rakódott le, amely fokozatosan rátelepült a már félig betöltődött árkok még megmaradt mélyedéseire, majd teljesen elfedte azokat. A környezet szárazabbá válása lehetővé tette a talajosodás megindulását az ártéri üledéken, amelyet újabb nedvesebb időszak követett, újabb üledékképződéssel, majd a visszatérő száraz ciklusban újabb

part of their fill comprises humic dolomite rubble, while the upper part is a fine-grained floodplain deposit. The first phase of the filling up of the ditches happened quickly in a single event. Intermittent water flows arriving from the highest point to the detritus cone or aerial flushing could have brought the dolomite rubble, which was never cleaned from the ditch. At the same time, a layer of floodplain alluvium was deposited on lower lying territories, which gradually settled into the still existing depressions of the half-filled-in ditches until it completely covered them. As the environment became dryer, soil development began on the floodplain alluvium, followed by another wet phase with deposit accumulation and a subsequent soil development period. The analyzed layer sequence reveals that deposit accumulation significantly increased after

talajképződéses periódus következett. A vizsgált rétegsor alapján megállapítható, hogy a római területhasználát után jelentősen megnövekedett az üledékképződés, és a folyamat a beépítések, területhasználát, vagyis intenzív emberi beavatkozás nélkül napjainkig is tartana. (3. kép)

Amint arról már esett szó, a területen korábban is érzékelték a római kori árokrendszer jelenlétét, de a sáv- és pontalapos, valamint kutatóárkok feltárások után most nyílt először lehetőség többszáz négyzetméteres összefüggő felületen (Kiscsillag utca 18–20.) is vizsgálni a jelenségek mibenlétét. Válaszokat vártunk, ehelyett újabb kérdések merültek fel.

Az idei törökkő-dűlői ásások során 12 árok hosszabb szakaszát sikerült feltárnunk. (4. kép) Az árkok zömmel „U” átmetszetűek. Hiteles mélységet a terület déli részén tudtunk mérni, itt egy 2,0 méter széles és 1,1 méter mély, illetve egy 1,3 méter széles és 0,85 méter mély árok került elő. Észak felé, ahol nagyobb mértékű talajerózióval kell számolnunk, ezek a mutatók valamelyest kisebbek. A 12 árokból 5 egyenes vonalvezetésű, 7 pedig

Roman period land use and it would still continue but for building-in of the territory and land use, that is, intensive human intervention. (Fig. 3)

As has already been mentioned, the Roman period ditch system had already been discovered on the territory. After excavations in long-strip footings and pier foundations and in test trenches, this was the first time that it was possible to examine the phenomena over a coherent surface of hundreds of square meters (18–20 Kiscsillag Street). We expected answers but instead raised yet more questions.

Longer stretches of 12 ditches were uncovered at Törökkő-dűlő this year. (Fig. 4) Most of the ditches were “U”-shaped in cross-section. Authentic depth measurements could be taken in the southern part of the territory where a 2.0 m wide and 1.1 m deep ditch and a 1.3 m wide and 0.85 m deep ditch were found. Towards the north, where soil erosion was more significant, these measurements were somewhat smaller. Five of the 12 ditches ran in a straight line and 7 were curved. None of the latter ones could be followed along

4. kép: A törökkő-dűlői árokrendszer részlete (III. Kiscsillag u. 18–20.)
Fig. 4: The selected part of the ditch-system on the studied area (District III, 18–20 Kiscsillag Street)

íves, ez utóbbiak közül egyet sem sikerült félkörnél hosszabb szakaszon követnünk, így nem tudjuk, hogy bezáródnak-e. Valószínűleg nem. Északon az íves árkok egymásba vágtak, és vágták őket az egyenes árkok is, délen ilyesmi nem volt megfigyelhető. Az egyenes árkok tájolása eltérő volt: észak–dél, északkelet–délnyugat, északnyugat–délkelet. Az árkok lejtése egyöntetűen kelet–déleleti irányú, vagyis a Duna felé esik. Az árkok funkciójának találgatásakor az íves árkok miatt a territóriumok közötti határjelző szerepet el kell vetnünk, hajlunk a vizesárok-teória elfogadására.

Az árkok időbeli elhelyezésére és egy-máshoz, illetve az őskori telephez való időrendi viszonyukra vonatkozóan nincs közvetlen információnk. Az ideai feltárások során az árkokból minimális mennyiségű őskori kerámia jött. A Csillaghegyi úti feltárások során azonban római kerámia, fibula-darab, (LÁNG 2004, 180) illetve terra sigillata töredékek is kerültek elő. (KOROM 2005, 216) Tekintve, hogy az árok betöltődése eseményszerűen, viszonylag rövid idő alatt zajlott le, a betöltésben talált római leletek felülírják az őskori anyagot. A két korszak rekvizitumai nagyjából egy időben kerültek a betöltésbe, logikusan a római kor vége felé, vagy azt követően. A római korinak tartott árkok, illetve az őskori cölöpkonstrukciók és gödrök sehol sem vágták egymást, vagy pontosabban ennek nem maradt felismerhető nyoma, ezek hiánya azonban nem lehet perdöntő bizonyíték az objektumok egy korszakba utalásához. A római kori anyag jelenléte a betöltésben mindenesetre azt mutatja, hogy ekkor még nyitva voltak az árkok. A későbronzkortól a római korig eltelt idő figyelembevételével mellett igencsak megnő az árkok római kori kialakításának valószínűsége is. A betöltés túlnyomóan őskori

a longer stretch than a semicircle so it is not possible to say definitely whether they were closed or not but probably not. In the north, the curved ditches intersected each other and the straight ditches as well, a phenomenon which could not be observed in the south. The straight ditches had diverse orientations: north–south, north–east–southwest and northwest–south–east. The ditches uniformly sloped in an east–west direction towards the Danube. Regarding the function of the ditches, the curved ones contradict the idea that they edged lots rather like water ditches.

There is no direct information on the absolute and relative chronology of the ditches and their chronological relation to the prehistoric settlement. A minimal number of prehistoric shards were found in the ditches this year. During excavations in Csillaghegyi Road, however, Roman ceramics, a fragment of a brooch (LÁNG 2004, 180) and Samian ware fragments were brought to light. (KOROM 2005, 216) As the ditches were relatively quickly filled in during a single event, the Roman finds overwhelming the prehistoric material. The requisites of the two periods came into the fill at approximately the same time, which was logically the end of the Roman period or soon after it. The supposedly Roman period ditches, the prehistoric post constructions and pits did not intersect each other, at least no trace of intersection has been preserved, which does not mean that they certainly came from the same period. The appearance of Roman period material in the fill suggests that the ditches were still open in this period. Taking into consideration the time that passed from the Late Bronze Age until the Roman period, the possibility that the ditches were dug in the Ro-

anyaga nem bír jelentőséggel, túlsúlyát a közeli őskori telep biztosította, illetve az árokásás során átvágott, őskori kultúrák által bolygatott rétegek antropogén anyaga.

Az árokrendszerre, jöllehet mind nagyobb felületen válik megfoghatóvá, egyelőre elszigetelt jelenségként tekintünk, nem tudjuk még, honnan indul, hová érkezik, mi a rendeltetése. A dolomit-törmelék hordalékkúpban egy jelentős árokrendszer kialakítása, majd folyamatos karbantartása olyan komoly vállalkozás volt, amelynek létrehozására hathatós indok nélkül nem került volna sor. Az eddigi feltárások közvetlen környezetében tervezett területfejlesztési beruházások remélhetőleg a felmerült kérdések legalább egy részére választ nyújtanak majd.

Budai Balogh Tibor – Horváth Zoltán

Irodalom/References:

KOROM 2005 – Korom A.: Budapest, III. ker., Csillaghegyi út (Hrsz.: 19 913/6) Aqfüz 11 (2005) 215–216.

LÁNG 2004 – T. Láng O.: Budapest, III. ker., Csillaghegyi út 22. (Hrsz.: 19 910/18-19) Aqfüz 10 (2004) 180.

LÁNG–SZILAS 2003 – T. Láng O. – Szilas G.: Római kori maradványok és késő bronzkori településnyomok Kaszásdűlőn, Aqfüz 9 (2003) 111–114.

SZILAS 2005 – Szilas G.: Budapest, III. ker., Kisbojtár utca 17. (Hrsz.: 19 900/14) Aqfüz 11 (2005) 219–220.

TÉZER 2005a – Tézer Z.: Budapest, III. ker., Kisbojtár utca (Hrsz.: 19 910/9) Aqfüz 11 (2005) 218–219.

TÉZER 2005b – Tézer Z.: Budapest, III. ker., Kiscsillag utca (Hrsz.: 19 910/36) Aqfüz 11 (2005) 220–221.

man period is becoming more and more likely. The dominantly prehistoric material of the fill is not decisive, since this phenomenon is related to the proximity of the prehistoric settlement. It may be the anthropogenic material from layers disturbed by prehistoric cultural activity that were cut through when the ditches were dug.

The ditch system is still regarded as an isolated phenomenon despite the fact that it is being unearthed over an increasingly large surface. We do not know where it began, where it went and what its function was. The establishment and continuous maintenance of a significant ditch system in a detritus cone of dolomite rubble would have been a difficult undertaking, with a strong reason in the background. Development plans in the immediate neighborhood of the excavations will probably provide answers to at least some of these questions.

Tibor Budai Balogh – Zoltán Horváth

A Testvérhegyi villa területén végzett feltárások újabb eredményei

(Budapest III., Lángliliom utca – Bécsi út 314.; Hrsz.: 20023/27-29)

2006. július 17. – szeptember 27. között végeztünk megelőző régészeti feltárásokat az OPUS-VIA Ingatlanfejlesztő Kft. megbízásából. A régészeti munkák a lakópark négy tervezett épületének (10., 15., 18., 20.) területére terjedtek ki, melyek esetében a 2005. évi szondázás (HAVAS 2006) eredményei a KÖH szakhatósági állásfoglalása értelmében megelőző feltárások elvégzését tették indokolttá. A lelőhely korábban megismert belső topográfiája szempontjából az idei feltárások mind a „bejárati komplexumot” mind a „villaépületeket”, illetve azok környezetét érintették, összesen 1456 négyzetméter területen. (1. kép)

A feltárás előzményei

Az úgynevezett „Testvérhegyi villa” Garády Sándor 1934-ben végzett feltárásai nyomán vált ismertté. (GARÁDY 1936) A folyamatban lévő lakópark-beruházással kapcsolatban 2002–2004 közt folytatott megelőző feltárásokat T. Láng Orsolya, aki hitelesítette a Garády-féle ásatás eredményeit, feltárta a Brigetio felé vezető diagonális út több részletét a mellé telepített sírokkal, és a villa bejárati épületegyütteseként értelmezett építmény jelentős részét. (A korábbi eredményeket is összefoglalva: LÁNG 2004, lásd még: LÁNG 2005)

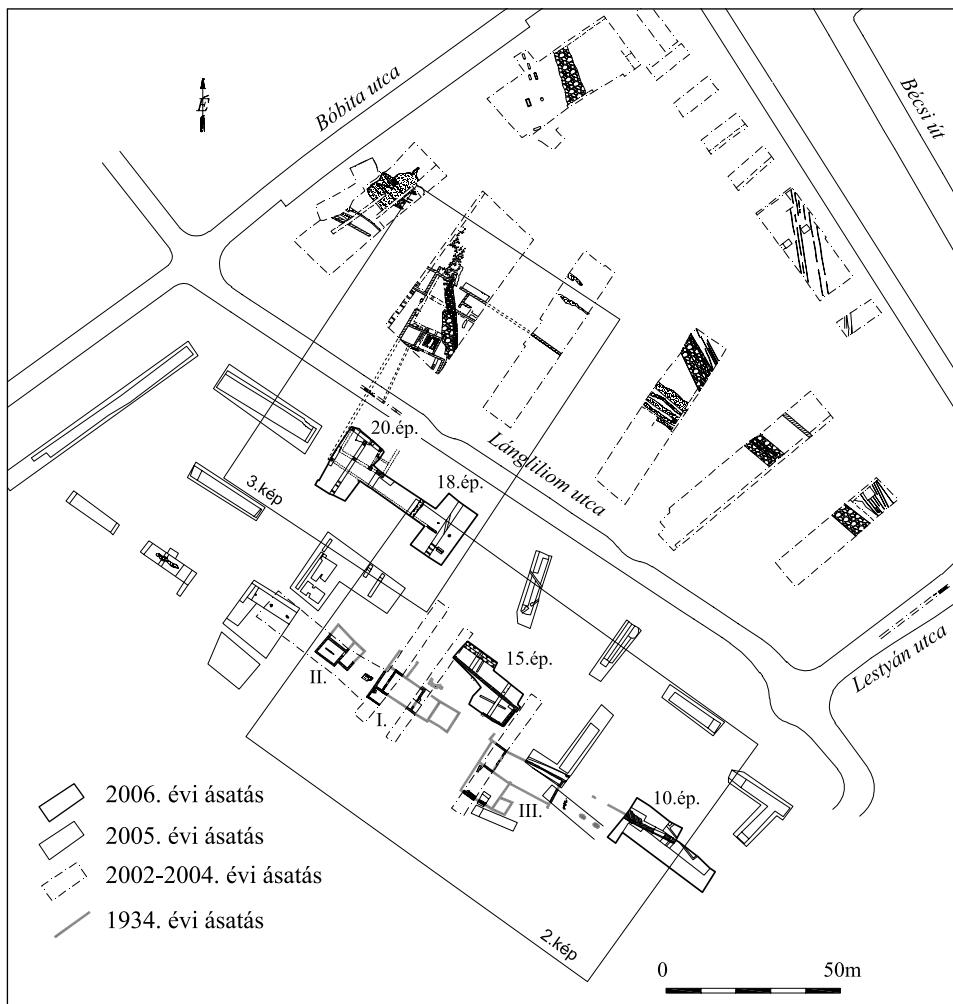
Recent results of excavations in the area of the Testvérhegy villa

(Budapest III, Lángliliom Street – 314 Bécsi Road; Lrn: 20023/27-29)

Investment-led excavations were commissioned by the OPUS-VIA Ingatlanfejlesztő Kft. between July 17 and September 27, 2006. The archaeological work extended over the territory of four future buildings (10, 15, 18 and 20) in the residential district, where the results of the test excavations carried out in 2005 (HAVAS 2006) justified the investment-led excavations according to the official position of the KÖH. Regarding the already known inner topography of the site, these excavations affected the “entrance complex” and the “villa buildings” as well as their environs over a territory of 1456 square metres. (Fig. 1)

Antecedents to the excavation

The so-called “Testvérhegy villa” was first excavated by Sándor Garády in 1934. (GARÁDY 1936) Orsolya T. Láng conducted investment-led rescue excavations there in connection with on-going residential district development in 2002–2004. She authenticated the results of Garády’s excavations, unearthed details of the diagonal road leading toward Brigetio with the graves located along side it and a significant part of a construction interpreted as the entrance building complex of the villa. (For a summary of the earlier results: LÁNG 2004, see also: LÁNG 2005)

1. kép: Helyszínrajz
 Fig. 1: Excavation map

2005-ben a „villaépületek” közvetlen környezetét és területét, továbbá a „bejárati komplexum” egy részét is magába foglaló telektömbben végeztünk szondázó kutatásokat, melyek során a terület ókori terepalakulatára, és mesterséges terepalakítására vonatkozó adatokon túl mind a „bejárati komplexumnak” mind pedig a villaépületeknek újabb részleteit lokalizálhattuk. (HAVAS 2006)

In 2005, test excavations were conducted on the block of lots that included the territory and the immediate environment of the “villa buildings” in addition to part of the “entrance complex”. The results included data on the surface formations of the area and on artificial landscaping in the Late Roman Period. It has been possible to localise new details of the “entrance complex” and the villa buildings. (HAVAS 2006)

A „villaépületek” délkeleti előtere (10. tervezett épület) (2. kép)

A tervezett 10. épület területén múlt évi szondaárkunk északi irányú kibővítésével (2,5-6 méter), illetve két tavalyi munkafelület összebontásával nyitottuk meg idei kutatási területünket. A helyenként régészeti rétegeket is érintő újkori, illetve modern bolygatások (beton fal alapok, szemétködrök) ellenére sikerült azonosítanunk a Garády Sándor 1934. évi (GARÁDY 1936) ásátásához köthető, két egymásra merőleges kutatóárkot, melyekkel az általa alaprajzon is jelölt fal északi falsíkját, és az előterében erősen lejtő terepet szondázták. Bizonyossá vált, hogy ez a kutatás lényegében a tavaly rövid szakaszon feltárt, magasabban fekvő római falra irányult, a mélyebben fekvő, korábbi falat nem tisztázta.

A kutatási terület nyugati szélén elhelyezkedő, tavaly megkezdett rétegvizsgáló szonda északi meghosszabbításával tisztáztuk az észak felé meredeken lejtő rétegsor további alakulását, azonosítottuk azt az erősen agyagos réteget, amely egy jelentősebb hegycsuszamlásra vezethető vissza. A lejtését jól jellemzi, hogy a feltárt, mintegy 4 méteres szakaszon majdnem egy teljes métert esik. Ennek a rétegnek a tetején foltokban apróköves járósínt volt megfigyelhető, amire a rendelkezésre álló teljes felületen rá is bontottunk. Mind a járósíntből, mind az alatta fekvő agyagrétegből csak római leletek kerültek elő. A hegycsuszamlás annak a későbbi római falnak (2. kép: 1) a jelentős részét is magával sodorta, amelynek tavaly 2 méter hosszú szakaszát tártuk fel. A fal jellegzetes, hosszúkás alakúra lenagyolt mészköveit megtaláltuk omladék formájában, annak északi előterében. Az objektum keleti folytatását is már jobbra csak omladékos

Southeast foreground of the “villa buildings” (future building no.10) (Fig. 2)

The excavation territory this year was opened on the territory of future building no. 10 with the extension of last year’s test trench towards the north (2.5 – 6 m) and the connection of two surfaces from last year. Despite the modern disturbances that sometimes extended into the archaeological layers (concrete wall foundations, refuse pits), we could identify two trenches running perpendicular to each other from Sándor Garády’s 1934 excavation. (GARÁDY 1936) Here, he documented the northern wall face he marked on his ground plan and the steeply sloping surface in front of it. It became clear that the earlier investigation had focused on the Roman wall lying at a higher level, a short stretch of which was unearthened last year although it did not clarify the lower lying earlier wall.

The continuation of the layer series steeply sloping in a northwards direction was clarified in the northern extension of the trench dug last year in order to examine the stratification at the western edge of the territory. A clayey layer was identified. It came from a significant landslide and sloped down nearly 1 m over a 4 m stretch. On top of it, a fine gravelly floor level was observed in spots over a length of 4 metres. This floor level was found over the entire territory. Only Roman finds were recovered both from the floor level and the underlying clay layer. The landslide had carried away a significant part of the later Roman wall (Fig. 2: 1) of which a 2 m long stretch was unearthened last year. The characteristic limestone blocks from the wall, which were roughly carved to form an elongated shape, were found in the form of a debris heap in

állapotban találtuk meg, a tavalyi 2 méteres szakasz után további mintegy 3 méter hosszúságban.

További felületi feltárással szerencsésen tisztázható volt az előbb említett fal szintje alatt elhelyezkedő korábbi római fal is. (2. kép: 2, 4. kép) A két jelenség a rétegsor tanúsága szerint egyértelműen eltérő korú, a korábbi jó 30 centiméterrel mélyebben fekszik, továbbá tájolása is közelebb áll a kelet–nyugati irányhoz. E korábbi fal valójában egy 10-15 centiméteres kövekből agyagba rakott 85-90 centiméter széles alapozás, melynek a legtöbb helyen 4 kősorra maradt fenn. A kősorokat a lejtő irányú talajmozgás összesen 25-30 centiméterrel tolta el egymáson. Az alapozáshoz tartozó felépítményt legkésőbb a magasabban fekvő fal kialakításakor elbontották, maradványát, omladékát nem találtuk. Magát az alapot keleti irányban összesen 16 méter hosszan tártuk fel, de nem értük el sarkát, vagy lezáródását, szintén nem találtunk becsatlakozó falra utaló nyomot. Mind az alapozást fedő rétegből, mind magából az alapból kizárólag római kerámiák, téglatöredékek kerültek elő.

A falak környezetének, illetve az ismert villaépület(ek) délkeleti előterének pontos funkciójára utaló újabb régészeti jelenség nem került elő idén, de a régebbi (1934. évi) feltárásokból ismerünk két sírt a közelben, melyek talán összefüggenek a falakkal. A terület mindenképp gondosan karbantartott részét képezhette a „villa-épületek” környezetének, erre utal a falak kivitele, és maga a megújítás ténye is.

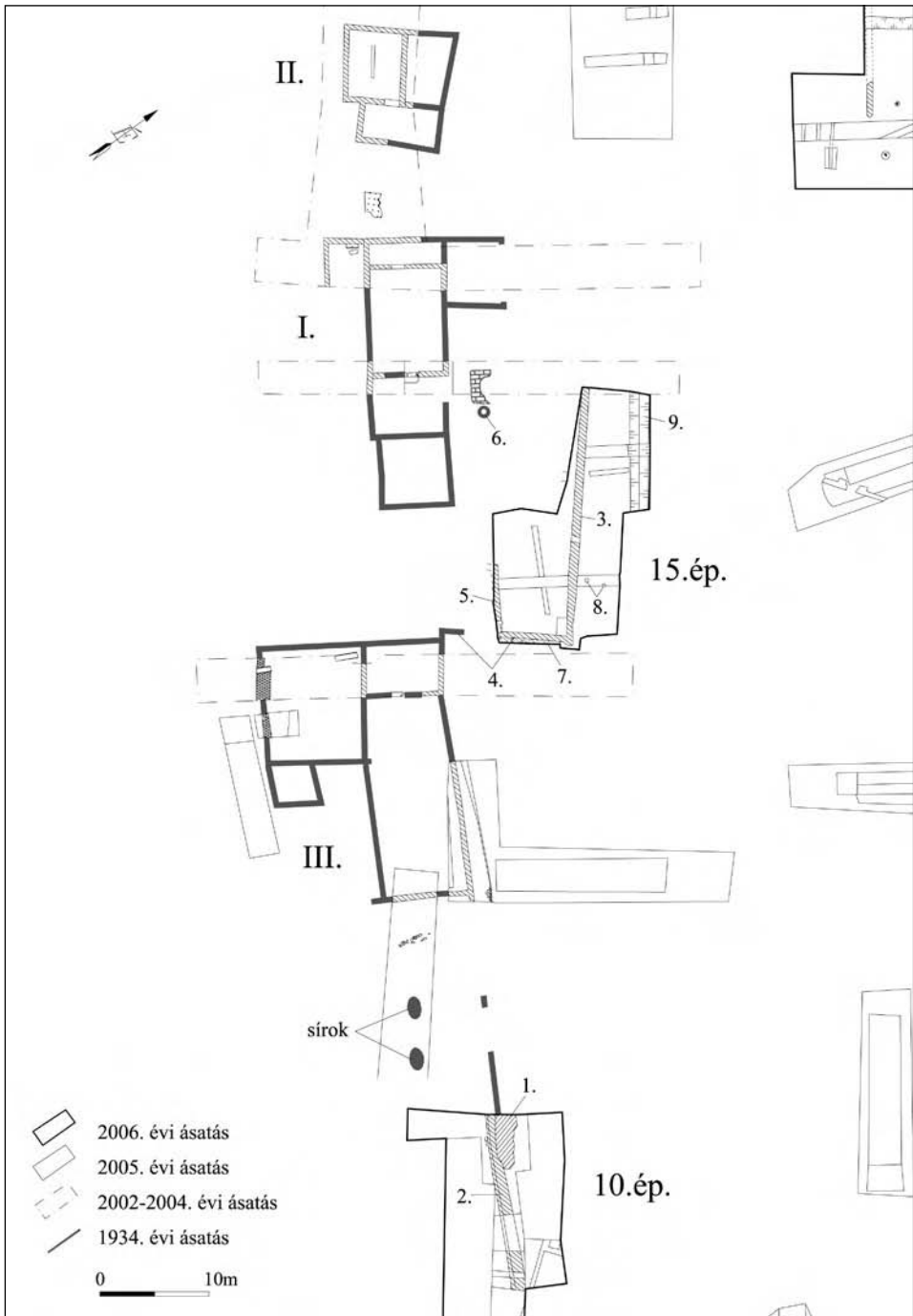
A „villaépületek” (15. tervezett épület) (2. kép)

A 15. épület tervezett kontúrján belül bővítettük meg tavalyi szondaárkunk területét. A teljes felület feltáráására csak ész-

the wall's northern foreground. The eastern continuation of the feature was also found, mostly damaged, over a length of 3 m continuing the 2 m long stretch unearthed last year.

With the excavation of further surfaces, it became possible to clarify the earlier Roman wall as well below the level of the above-mentioned wall. (Fig 2: 2, Fig 4) Based on this layer series, the two phenomena certainly came from different periods: the earlier one lay 30 cm deeper with an orientation closer to east–west. This earlier wall actually represented the remains of an 85-90 cm wide foundation built from 10-15 cm sized stones placed in clay. Four stone rows of this wall were preserved in most places. Soil perturbations had pushed the remaining stone rows 25-30 cm down the slope. The superstructure of the foundation was pulled down when the upper wall was constructed at latest, and no remains or debris from it could be found. The foundation was unearthed over a length of 16 m towards the east without reaching its corner or closing and nothing suggested that there was a wall joining it. Only Roman ceramics and brick fragments were recovered from the layer above the foundation and the foundation itself.

No archaeological find was uncovered this year that revealed the exact function of the area enclosed by these walls and the southern foreground of the known villa building(s). Two graves, which can perhaps be linked to the walls, were brought to light during previous excavations (1934). The territory was a regularly maintained part of the area of the “villa buildings”, something that can be ‘read’ from the quality of the walls and the fact of the reconstruction itself.

2. kép: A „villaépületek” és délkeleti előterük
 Fig. 2: “Villa buildings” and their southeast foreground

kon egy 4×12 méteres részlet esetében nem volt lehetőségünk, egy a folyamatban lévő építkezést ellátó út miatt.

A tavaly megtalált északnyugat–délkeleti irányú átlagosan 80-90 centiméter szélességű mészkőfalat (2. kép: 3) idén összesen 23,6 méter hosszan tárhattuk fel, (5. kép) megismertük délkeleti sarkát, nyugaton azonban nem értük el a végét. A falnak, mely részben földbe mélyített alapozásként értékelhető, 2-3 kőSORA maradt fenn. Az említett délkeleti falsaroknál egy egykorú, de csak 60-65 centiméter széles fal csatlakozik be dél felől, merőlegesen. (2. kép: 4, 6. kép) Ennek az északkelet–dél-nyugati irányú falnak egy szakaszát munkaterületünk déli metszetétől 3 méterre délre tárta fel Garády Sándor, ott a fal becsatlakozik a „3. villaépület” északnyugati sarkába. A fal fennmaradt részét szintén részben földbe mélyített alapozásként értékelhetjük, 3-4 kőSORA maradt fenn, melyeket eleve a tereplejtéshez igazodva alakítottak ki. Ez a fal érint egy korábbi, északnyugat–délkeleti irányú falat is (2. kép: 5) melyet déli metszetünk tövében 6,9 méter hosszan tártunk fel. (7. kép) Nyugati végét falsarok, keleti végét 1,6 méter hosszú küszöbKŐ alkotja, erre a küszöbre épült rá a későbbi, északkelet–dél-nyugati fal a bejáratot leszűkítve. A fal 60 centiméter széles, az alapozás 3 kőSORA maradt fenn.

A három említett fal egy hosszúkás udvar határait alkotja, amely közös előtérként kötötte össze a Garády-féle 1. és 3. „villaépületeket”. Ebbe az udvarba ékelődik bele az a 6,9 méter hosszú, és legalább 5 méter széles, eddig feltáratlan helyiség, aminek északi falát találtuk meg déli metszetünknel. Szintén ez az udvar foglalta magában a Garády által feltárt kutat és pincét munkaterületünkől dél-nyugat-

“Villa buildings” (future building no. 15) (Fig. 2)

The territory of the test trench from the last year was enlarged within the planned outlines of building no. 15. The entire surface was uncovered apart from a 4×12 m segment in the north occupied by a service road for the construction works.

Altogether 23.6 m of the northwest-southeast running, 80-90 cm wide limestone wall found last year (Fig. 2: 3) was unearthed this year. (Fig. 5) Its southeastern corner was discovered not its western end. Two-three stone rows were preserved from the wall, which can be interpreted as a partly sunken foundation. From the south, a contemporary but only 60-65 cm wide wall joined it at a right angle at the above-mentioned southeast corner. (Fig. 2: 4, Fig. 6) Sándor Garády brought to light a stretch of this northeast-southwest running wall 3 m south of the southern cross-section of our excavation territory, where the wall joins the northwestern corner of “villa building 3”. The preserved part of the wall also comprised a partly sunken foundation from which 3-4 stone rows were preserved because they were adjusted to match the sloping surface. This wall connects to an earlier northwest-southeast running wall as well. (Fig. 2: 5) This wall was recovered at the foot of the southern cross-section over a length of 6.9 m. (Fig. 7) A corner closes it to the west and a 1.6 m long threshold stone in the east. The later northeast-southwest running wall was built over this threshold stone narrowing the entrance. The wall is 60 cm wide and 3 rows of stone were preserved from the foundation.

The three walls described above form three borders of an elongated yard which connected Garády’s “villa buildings” 1

ra. (2. kép: 6) Az udvart, valószínűleg már annak kialakításakor 30 centiméter vastag, gazdag leletanyagot, és a villa átépítéséből származó építési törmeléket (téglák, habarcs) tartalmazó réteggel töltötték fel. A feltöltés tetején apróköves járósíntet alakítottak ki, ami egyenetlenül lejt észak felé. Az udvartól keletre szintén valószínűsíthető további helyiség jelenléte, erre utal legalábbis a délnyugat-északkeleti faltól keletre, kisebb felületen feltárt habarcsos járófelület és lekövezés. (2. kép: 7)

Az udvar északi előterében a római kori rétegek jóval kevesebb leletet tartalmaznak, a kőfalas periódushoz köthető objektum nem került itt elő, azonban két ennél korábbi (római kori) cölöplyukat, (2. kép: 8) és egy nagyobb kelet-nyugati irányú középkori árkot (2. kép: 9) azonosíthattunk.

Északkelet-délnyugati irányú szondaárkaink segítségével legalább három, a falak megépítését megelőzően kialakult, de még római leleteket adó réteget tárhattunk fel. Ezek egyikéhez köthető a két cölöplyuk, és egy erősprofilú fibula. Szintén kiemelkedő lelet az udvar feltöltéséből származó emailos fibula.

A 15. tervezett épület feltárásának különös jelentőségét részint az adta, hogy a villa jelentős új részeit ismerhettük meg, és eddig ismeretlen helyiségekről szerezhattunk tudomást. Másrészt igazolódott az a korábbi sejtés is, hogy az úgynevezett 1. és 3. villaépületek valójában egyetlen nagyobb épület részeit képezték a villa legteljesebb kiépítésének korszakában.

„Bejárati komplexum” (18. és 20. tervezett épületek) (3. kép)

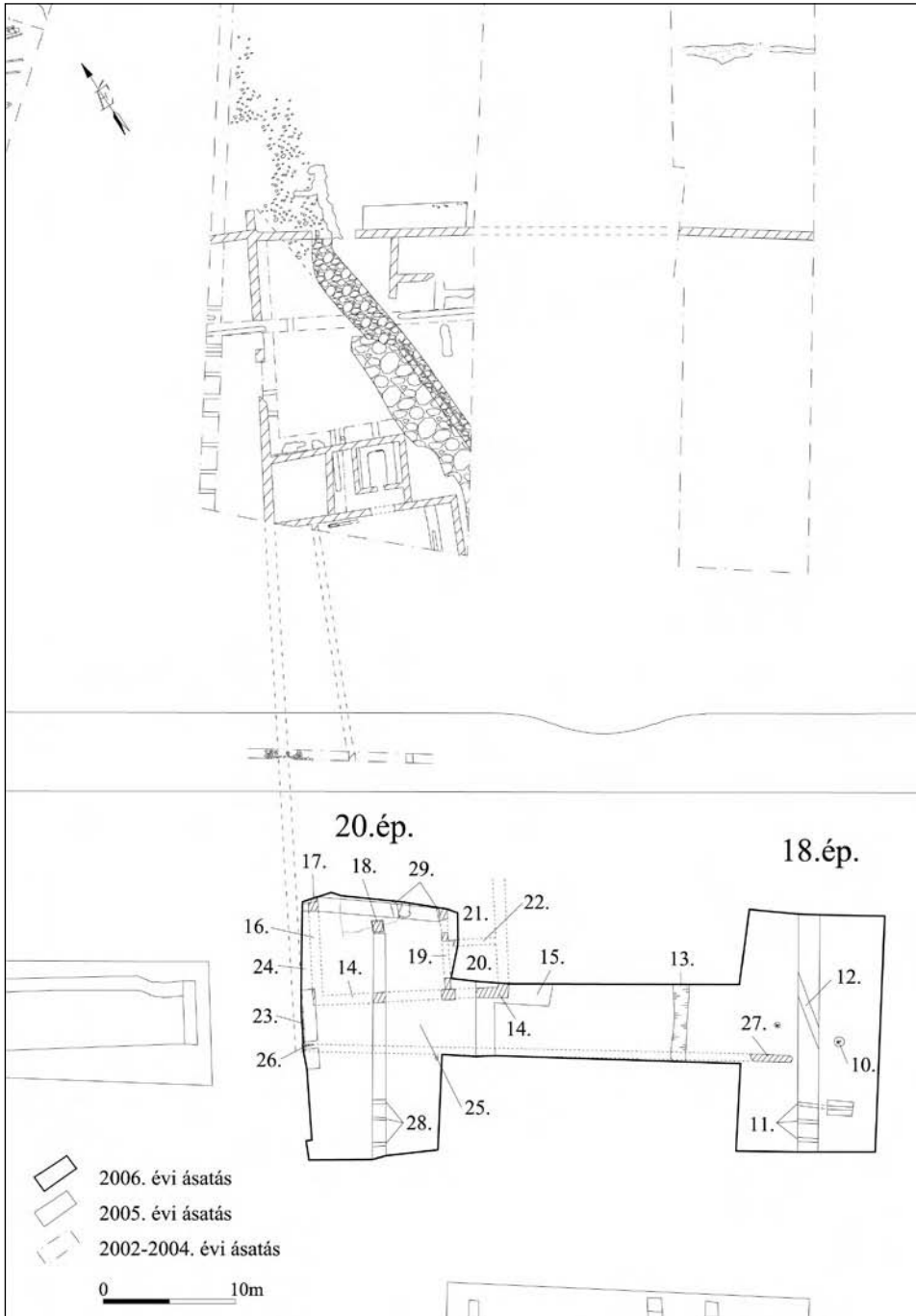
A beruházó által kitűzött, és lemélyített épületkontúrokon belül, és részben az azokon keresztül múlt évben megnyitott szondaárkunk területén folytattunk feltárást.

and 3 as a common foreground. The 6.9 m long and at least 5 m wide not yet unearthed room of which the northern wall was found at the southern cross-section, was wedged into this yard. The well and the cellar unearthed by Garády southwest of this newest excavation area also stood in the yard. (Fig. 2: 6) The yard was filled in with a 30 cm thick layer containing a rich find material and building debris from the reconstruction of the villa (bricks and mortar) probably during its construction. A fine gravelly floor level was built over it that sloped unevenly northwards. Another room must have stood east of the yard as well based on the presence of a mortared floor level and a smala area of stone pavement unearthed east of the southwest-northeast running wall. (Fig. 2: 7)

The Roman period layers contained far fewer finds in the northern foreground of the yard. No feature from the stone wall period was recovered here, but it was possible to identify two earlier (Roman period) postholes (Fig. 2: 8) and a large east-west running medieval ditch. (Fig. 2: 9)

At least three layers were revealed in the northeast-southwest running test trenches. Although these layers were deposited before the wall was built they still yielded Roman finds. The two postholes and a strongly profiled brooch could be linked with one of these layers. The enamelled brooch found in the fill of the yard is yet another notable find.

The special significance of the excavation of the territory of future building no. 15 was that we could study significant new parts of the villa and identify new rooms. It could also be corroborated that villa buildings 1 and 3 were parts of a single larger building in the period when the villa reached its largest extent.

3. kép: A „bejáráti komplexum”
 Fig. 3: “Entrance complex”

A 18. épület területén a római réteg tetejének kibontása után jelentkezett a már tavaly is tapasztalt, szórtköves, gazdagabb leletanyagot tartalmazó járószint, és egy tavaly kibontatlanul hagyott beásott objektum, kisebb gödör foltja. (3. kép: 10) A gödör kibontása után, a járószint elbontása, és a további mélyítés során a kerámia-töredékek mellett 3 darab Kr. u. 2. századi nagybronz (egy igen kopott Nerva, egy Hadrianus, és egy Antoninus Pius), és egy ezüst fülbevaló is előkerült. A római réteg aljának elérésére csak egy 1,5 méter széles, észak–déli szondában, és egy kisebb, 1×2 méteres felületen volt lehetőségünk, itt az előzetes várakozásoknak megfelelően kirajzolódottak a már 2003-ban és 2005-ben is érintett gerenda konstrukciók nyomai. Szondánk területén 3 darab 30 centiméter széles kelet–nyugati gerendanyom, (3. kép: 11) és egy 50 centiméter széles észak–déli árok (3. kép: 12) került kibontásra. A jelenségek betöltéséből csekély számú, római kerámiatöredék került elő.

Tavalyi kutatóárkunknak a két tervezett épület közé eső szakaszán két helyen volt szükséges további feltárást végeznünk. A 18. épület közelében legutóbb csak foltban dokumentált 120 centiméter széles észak–déli árok (3. kép: 13) egy szakaszát bontottuk ki. Az árkot a római réteg tetejébe vágták, betöltéséből néhány római kerámiatöredék és egy római üveg töredéke került elő. Az objektum jelentőségét az adja, hogy valószínűleg rendszert alkot azokkal a hasonló rétegtani szituációt mutató árkokkal, melyeket 2005-ben a 12., 16., 19., idén pedig a 15. épület területén tárhattunk fel. Az árkok némelyikéből középkori leletek is előkerültek.

A két tervezett épület közt idén megkutatott másik jelenségcsoport a 20. épület keleti széle közelében helyezkedik el. Itt

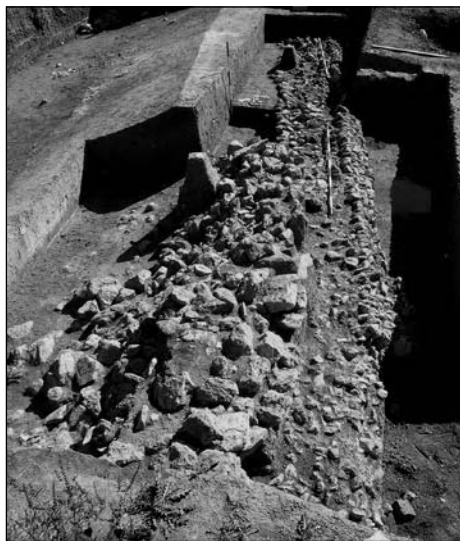
“Entrance complex” (future buildings 18 and 20) (Fig. 3)

The excavation continued on the area of the test trench opened last year within and partly across the outlines of the future buildings marked out and deepened by the developer.

The gravelly floor level containing a rich find material found last year, and the discolouration marking the location of a pit that was not unearthed last year appeared after clearing of the top of the Roman period layer in the area of future building no. 18. (Fig. 3: 10) After the pit was excavated, the floor level was cleaned and the excavation continued downwards. Three large bronze coins from the AD 2nd century (a heavily worn Nerva, a Hadrian and an Antonine Pius) and a silver earring were collected in addition to ceramic shards. The bottom of the Roman layer could only be reached in a 1.5 m wide north–south running test trench and over a small 1×2 m surface where the traces of the timber constructions already observed in 2003 and 2005 were, as expected, outlined. Three 30 cm wide east–west oriented timber imprints (Fig. 3: 11) and a 50 cm wide north–south running ditch (Fig. 3: 12) came to light in the test trench. A few Roman pottery shards were recovered from the feature fills.

Excavations had to be conducted in two parts of the test trench from the last year between the two future buildings. A stretch of the 120 cm wide north–south running ditch (Fig. 3: 13), previously documented only in spots, was uncovered next to the place of future building no. 18. The ditch had been dug into the top of the Roman period layer. Its fill contained a few Roman shards and a fragment of Roman glass. The significance of the feature lies

2005-ben egy több mint 16 méter hosszban kelet–nyugati irányban követhető 1,5-2 méter széles köves omladék hirtelen északi irányú fordulását, tőle északra pedig egy ugyancsak kelet–nyugati fal kiszédesi árkát figyelhettük meg. Néhány téglá, és festett vakolattöredék már múlt évben sejtette a hely kiemelkedő jelentőségét a villa bejárati épületegyüttesének értelmezése, értékelése szempontjából. A további feltárások során a falkiszédesés árkának érintett szakaszát kibontva megtaláltuk a fal 80-85 centiméter széles alaptestét, és a fal sarkánál megmaradt, a felmenő falat képező 1. és 2. kősort. (3. kép: 14, 9. kép) A nagyjából még a római korban elbontott fal tehát az omladékhoz hasonlóan észak felé fordul. Az omladék köveinek felszedése során több kidolgozott kváder került elő, ezek utalnak a falsarok eredeti szerkezeti kialakítására. A falon kívül, annak keleti oldalán a köves omladék alatt

4. kép: A „villaépületek” délkeleti előterében talált falak feltárás közben
 Fig. 4: Walls in the southeast foreground of the “villa buildings” during excavation

in the fact that it probably belonged to the system of ditches found in a similar stratigraphic position in the area of future buildings nos. 12, 16 and 19 in 2005, and in the area of future building no. 15 this year. Some of the ditches also contained medieval finds.

The other group of phenomena investigated in the area between the two future buildings this year was located next to the eastern edge of the area of future building no. 20. In 2005, it was discovered that the sudden turn to the north of a 1.5 – 2 m wide concentration of stone debris could be followed along a length of 16 m in an east–west direction. This debris concentration also had a removed wall running east–west to its north. A few bricks and painted plaster fragments had already indicated the significance of the area with respect to the interpretation and evaluation of the entrance building complex of the villa. After the excavation of the removed wall, the 80-85 cm thick foundation and the first and second stone rows of the vertical wall preserved at the corner of the wall (Fig. 3: 14, Fig. 9) came to light. Similarly to the concentration of stone debris, the wall, the larger part of which had been pulled down in the Roman Period, turned northwards. As the stones in the debris concentration were lifted, several ashlar were found that revealed the original structure of the wall corner. A number of roofing tiles, iron nails from the roof and a debris heap comprised of mortar, plaster and painted plaster fragments were found over a surface of 3×1.5 m beneath the stony debris outside the wall to the east. (Fig. 3: 15) Painted plaster formed large coherent blocks in a few places, and the patterns (marble imitation, floral motifs and a panel motif) imply that the frescos

5. kép: A „villaépületekhez” tartozó udvar részlete északnyugatról
 Fig. 5: Detail of the yard of the “villa buildings” from the northwest

több tetőfedő téglá, a tetőhöz tartozó vasszegek, majd $3 \times 1,5$ méter kiterjedésű felületen habarcsos, vakolatos, festett vakolattöredékes omladék került elő. (3. kép: 15) A festett vakolat helyenként nagyobb összefüggő blokkokat alkotott, a minták (márványozás, növényi motívumok, kazetta-minta) alapján feltételezhető, hogy a freskók egyetlen helyiség falfestéséhez tartoznak, és valószínűleg nagyobb felületek összeállítására, rekonstruálására alkalmasak. (8. kép) A festett, és festetlen töredékek közt egyaránt előfordult egy-egy égett darab. Ezek, és néhány faszén, félig kiégett agyagtégla töredék szintén utaltak az épület tűz általi pusztulására, akárcsak a 20. épület területén, nagyobb felületen kibontott paticsos, agyagtégla töredékes, szenes pusztulási réteg. A freskós omladék határait az idén megkutatott felülettel nem értük el, jelentősebb része maradt

came from a single room. It seems likely that it will be possible to refit and reconstruct large surfaces from them. (Fig. 8) A few burnt pieces were also found both among the painted and the unpainted fragments. These and a few pieces of charcoal and half-burned clay brick fragments suggest that the house burned down. A similar interpretation could be read from the destruction layer of daub and adobe fragments and charcoal uncovered over a large surface in the area of future building no. 20. It did not prove possible to reach the edges of the fresco debris on the surface investigated this year; a significant part was left intact north–northeast of the excavation.

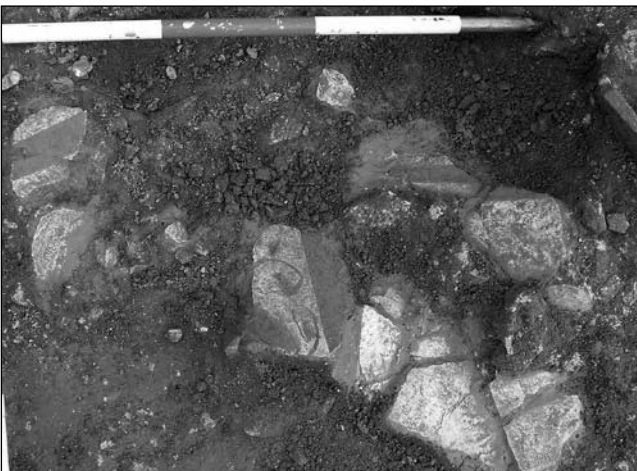
It was possible to follow the above-mentioned east–west running removed wall along what would be nearly the entire width of the future building while the re-

6. kép: A
„villaépületekhez”
tartozó udvar részlete
északkeletről
Fig. 6: Detail of the yard
of the “villa buildings”
from the northeast

7. kép: A
„villaépületekhez”
tartozó udvar részlete
nyugatról
Fig. 7: Detail of the yard
of the “villa buildings”
from the west

8. kép: Freskós omladék a
„bejáráti komplexumtól”
délkeletre
Fig. 8: Fresco debris
southeast of the
“entrance complex”

érintetlen feltárásunktól észak–északkeletre.

A 20. épület helyén megnyitott munkaterületünkön a már említett kelet–nyugati kiszedett falat csaknem a tervezett épület teljes szélességén végig követhettük. Csak a megkutatót terület nyugati határa előtt 1 méterrel fordult a falkiszedés, és az alatt meghagyott falalap újra északra. (3. kép: 14, 11. kép) Innen északi irányba megint csak a kutatási terület északi határáig húzódott az egykori fal. (3. kép: 16) Az északi metszet közelében egy rövid szakaszon a fal felmenő része is épen maradt, a ráterülő jároszint tanúsága szerint itt átjáró, ajtónyílás lehetett rajta. (3. kép: 17) A kiszedett fal által határolt téglalap (körülbelül 13×8 méter) alkotta a bejárati komplexum néven ismertté vált épület déli traktusát, záródását. Az egykori fal által határolt területen belül a tér további osztására egy 85 centiméter széles négyzetes falazott pillér, (3. kép: 18) és egy 60 centiméter szélességű észak–déli fal (3. kép: 19) utalt.

Utóbbi a bejárati komplexum délkeleti sarkában kialakított, mintegy 4 méter oldalhosszúságú helyiségsort határolt, aminek két helyiségét érintettük feltárásunkkal. (3. kép: 20-21, 12. kép) A délebbi, nagyjából négyzetes arányú helyiség (3. kép: 20) az épület délnyugati sarkát foglalja el, a tőle keletre, a falán kívül talált, fentebb leírt freskós omladék valószínűleg ehhez a helyiséghez köthető. A helyiség északi fala szintén 60 centiméter széles, alapozása és felmenő fala szintén megmaradt rövidebb szakaszon. (3. kép: 22) Az északabbi helyiség (3. kép: 21) belterében sok terrazzo és habarcs-töredék feküdt a pusztulási szinten, de festett töredékeket a feltárt keskeny sávban nem találtunk. A helyiség lakó funkciója így is valószínűsíthető.

moved wall and the preserved foundation under it turned to the north only 1 m before the western edge of the investigated territory (Fig. 3: 14, Fig. 11) in the area of future building no. 20. The removed wall ran in a northerly direction to the northern edge of the excavation territory. (Fig. 3: 16) The upper part of the wall was also preserved along a short stretch near the northern cross-section where an opening, a door, may have been placed based on the floor level which spread over it. (Fig. 3: 17) The oblong (ca. 13×8 m) area edged by the removed wall formed the southern wing and the end of the building called the entrance complex. Within the space enclosed by the former wall, a square 85 cm wide walled pillar (Fig. 3: 18) and a 60 cm wide north–south running wall (Fig. 3: 19) attested to the way this space had been divided.

The latter wall edged a row of rooms with 4 m long sides in the southeast corner of the entrance complex. Two rooms came to light here. (Fig. 3: 20-21, Fig. 12) The southerly, more-or-less, square room (Fig. 3: 20) occupies the southwest corner of the building, and the fresco debris found outside the wall to its east probably came from this room. The northern wall of the room was also 60 cm wide, and its foundation and vertical wall were also preserved along a shorter stretch. (Fig. 3: 22) Many terrazzo and mortar fragments lay on the destruction level in the northern room (Fig. 3: 21) but no painted fragments were discovered in the narrow unearthened band. Nevertheless, it must have served as some kind of a dwelling.

It was characteristic of the complete building segment enclosed by the pulled-down main wall that a definite destruction layer comprising many daub and clay brick

A kiszedett főfal által határolt teljes épületrészt jellemezte, hogy a szétterített, nagyjából a falkiszcedésekből származó kőanyag alatt közvetlenül, határozott, sok paticсот, agyagtégla töredéket és faszenet tartalmazó pusztulási szintet találtunk. A pusztulási rétegben több, helyben összelapult, összeállítható konyhaedényt, megolvadt üvegedényt, elszórt vaseszközöket, és egy letört dárdahegyet találtunk, melyek együttesen utaltak az épületrész erőszakos, tűz általi pusztulására. A pusztulási réteg fölötti kövek, és maguk a falkiszcedések pedig a pusztítás után, még a római korban az épület ezen részének tudatos felszámolását mutatják. Az átlagosan 10 centiméter vastag pusztulási réteg alatt az épület jelentős részén, főként északon tömör, kőzúzalékos-aprókőves járósínteket bonthattunk ki, a járósínt megújítására csak a már említett pillér közelében láthattunk példát.

A „bejárati komplexumot” körülvevő, elkerített terület határait is megismerhettük nyugati és déli irányban. Ezeket a felszínre alapozott, száraz falazatú kőfalak jelölték ki. A nyugati kerítésfal (3. kép, 23) alsó három kőSORA csaknem 4 méter hosszan maradt fenn. (10. kép) Ez a falszakasz folytatása a 8. épület alatt feltárt nyugati kerítésfalnak. A kerítés és az épület között itt egy keskeny (körülbelül 1 méter széles) folyósószerű átjáró alakult ki, (3. kép: 24) aminek a felszínén szintén aprókőves bedöngöléssel alakították ki járófelületet. Ez az átjáró az épülettől délre eső kisebb hátsó udvarra (3. kép: 25) vagy kertre vezetett. A hátsó udvar szélessége mintegy 3,5 méter volt, szilárd járófelületet itt nem alakították ki, de az épület használatának megfelelő szinten igen sok háztartási hulladékot, elsősorban kerámiatöredéket találtunk kiszórva. A déli, hegy felőli

fragments and charcoal lay beneath the scattered stone material mostly coming from pulled-down walls. Crushed kitchen ware which can be refit, molten glass vessels, scattered iron tools and a broken spearhead were found in the destruction layer. Together these objects attest to the destruction of the building in an aggressive fire. The stones above the destruction layer and the removed walls show that this part of the building was deliberately destroyed in the roman Period. Compact floor levels of rubble and gravel were uncovered over a large part of the building, especially in the north, under the on-average 10 cm thick destruction layer. The renewal of the floor level could only be demonstrated near the above-mentioned pillar.

The borders of the enclosed area around the “entrance complex” could also be identified in the west and the south. The outlines of these rooms were formed by dry-wall stone walls established on the ground surface. Only the lower three stone rows were preserved along a length of 4 m from the western fencing wall. (Fig. 3: 23, Fig. 10) This marks the continuation of the western fencing wall brought to light in the area under future building no. 8. A narrow (ca. 1 m wide) corridor-like passage was formed here between the fence and the building. (Fig. 3: 24) The floor level surface of the corridor was constructed from rammed gravel. This passage may have led to the small backyard (Fig. 3: 25) or garden south of the building. The width of the backyard was about 3.5 m. It did not have a solid floor level. A very large amount of household refuse, especially ceramic shards, were thrown here at a level concurrent with the time the building was in use. Only a short stretch of the southern fencing wall survived towards the

kerítésfalnak csak rövid szakasza maradt fenn a nyugati kerítésbe történő becsatlakozásánál, (3. kép: 26) de ugyanennek a falnak 7 méter hosszú szakaszát tártuk fel 2005-ben a 18. épület területén. (3. kép: 27) Úgy tűnik, a „bejárati komplexum” körül elkerített terület keleti határa a 18. és 14. épületek között lehetett, erre utal az is, hogy az északi kerítés is követhető volt még a 18. épülettől északra (2002. évi feltárás), de onnan tovább kelet felé már nem. A villa kőperiódusát megelőző, gerendavázis konstrukciók nyomát a 20. épület területén is megtaláltuk, a 18. épület területén feltárt három kelet–nyugati irányú gerendanyom vonalában. Itt, a „bejárati komplexum” hátsó udvarától délre is három párhuzamos gerenda árkát tárhattuk fel, (3. kép: 28) de további két, észak–déli gerendanyomot is találtunk a későbbi kőépület déli traktusának közepénél. (3. kép: 29)

Az úgynevezett „bejárati komplexumot” érintő ideai feltárás jelentőségét az adta, hogy határaival együtt ismerhettük meg az épület déli traktusát, amely immár biztosan állítható, freskós, terrazzós, téglafedésű lakórész is magában foglalt. A feltárt freskótöredékek az első ismert, a Testvérhegyi villához köthető falfestmények. Ugyanakkor épp az említett lakórész jelentős része kívül esett a kutatási területen, így jellegéről, beosztásáról és belső díszítéséről épp csak kezdeti benyomásokat szerezhettünk. A feltárt rétegsor, különösen a markáns pusztulási réteg fontos adalékul szolgált az épület, és a gazdaság történetéhez, mely a leletanyag kiértékelése után lesz részletezhető. A villa kőperiódusát megelőző fa konstrukció újabb feltárt részletei szintén elősegítik a legkorábbi római területhasználatnak, a beépítés jellegének és kiterjedésének körvonalazását.

9. kép: A „bejárati komplexum” délkeleti falsarka
Fig. 9: Southeast wall corner of the “entrance complex”

hill where it met the western fencing wall (Fig. 3: 26) while a 7 m stretch of the same wall was uncovered in the area of future building no. 18 in 2005. (Fig. 3: 27) The eastern edge of the territory around the “entrance complex” seems to have been between the areas of future buildings nos. 18 and 14. This is implied by the fact that the northern fencing wall could even be followed north of the area of future building no. 18 (excavation in 2002), but not farther toward east. Traces of the timber construction preceding the stone phase of the villa were found on the area of future building no. 20 as well, in line with the three east–west oriented timber imprints unearthed in the area of future building no. 18. The depressions from three parallel timbers were also unearthed here, south of the backyard of the entrance complex (Fig. 3: 28) while two more north–south oriented timber imprints were discovered

10. kép: A „bejárati komplexum” déli traktusa délkeletről

Fig. 10: Southern wing of the “entrance complex” from the southeast

11. kép: A „bejárati komplexum” déli traktusa délnyugatról

Fig. 11: Another view of the south wing of the “entrance complex” from the southwest

12. kép: A „bejárati komplexum” lakóhelyiségeinek részlete a feltárás során

Fig. 12: Detail of the dwelling rooms of the “entrance complex” during excavation

Mivel a megmaradt falrészletek, és ép fal alapok elvi lehetőséget nyújtanak a „bejárati komplexum” érintett, építészetileg a villa egyik legértékesebb részének műemléki bemutatására, a feltárt terület szakszerű visszatöltésére a KÖH ilyen irányú határozata nyomán, még a feltárások folyamán sor került. A „villaépületek” teljes bemutatásának elvi lehetősége szintén továbbra is adott, a lehetőség fenntartását a KÖH az idén feltárt részekre is kiterjesztette.

Havas Zoltán

Irodalom/References:

GARÁDY 1936 – Garády S.: Ásatások az óbudai Lepold-téglagyár mellett. *ArchÉrt* 49 (1936) 88–96.

HAVAS 2006 – Havas Z.: Szondázó jellegetű és megelőző feltárások az úgynevezett Testvérhegyi villa területén és környezetében. *Aqfűz* 12 (2006) 87–98.

LÁNG 2004 – Láng O.: Újabb adatok az úgynevezett testvérhegyi villa topográfiai helyzetéhez. *Aqfűz* 10 (2004) 90–105.

LÁNG 2005 – Láng O., Budapest, III., ker., Bécsi út 310. (Hrsz: 20023/13, 20023/22) *Aqfűz* 11 (2004) 214–215.

lying in the middle of the southern wing of the later stone building. (Fig. 3: 29)

The significance of the excavation of this year in the so-called “entrance complex” lies in the fact that it was possible to study the southern wing of the building together with its edges. It is already certain that this area housed a residence with a brick roof and decorated with frescos and terrazzo. The unearthed fresco fragments are the first wall paintings that can be linked with the Testvérhegy villa. At the same time, a large part of the above-mentioned residence lay outside the excavation territory, so that it was only possible to firm early impressions of its features, arrangement and interior decoration. The unearthed layer sequence and especially the clear destruction layer provided important data on the history of the building and the farm. It will only be possible to go into greater detail concerning this data after the find material is analyzed. The recently unearthed details of the timber construction preceding the stone phase at the villa contribute to the recognition of the features and extent of the earliest Roman land use and building in of the territory.

As the preserved wall fragments and the intact wall foundations that the “entrance complex” of this monument, one of the architecturally most valuable parts of the villa, be shown to the public, the uncovered area was already properly refilled during the excavation following the relevant decision of the KÖH. The theoretical possibility for the complete exhibition of the “villa buildings” remains open and in order to keep this option open the KÖH extended this decision to the architectural details unearthed this year as well.

Zoltán Havas

Próbafeltárás a csúcshegyi római villa környezetében II.

(Budapest, III. ker., Harsánylejtő, Hrsz.: 20545, 20646, 20655/5, 20655/5, 20655/6)

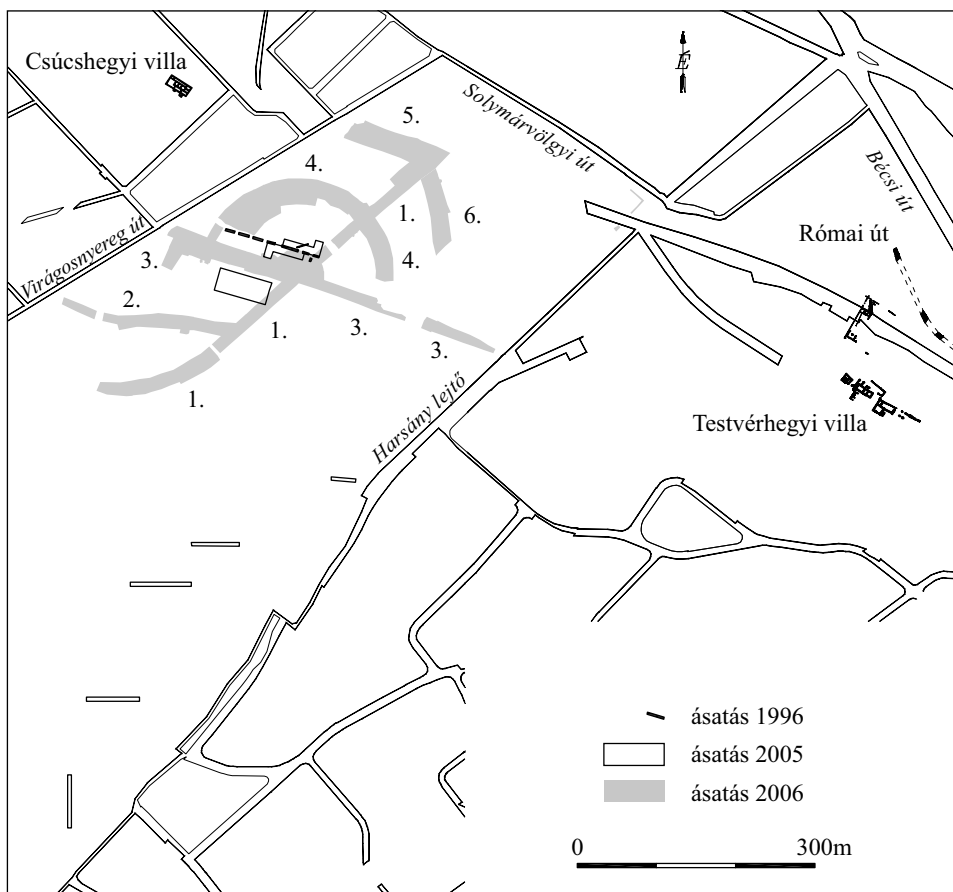
2006. június 6. és december 20. között a Budapesti Ingatlan Hasznosítási és Fejlesztési Rt. megbízásából szondázó régészeti feltárást végeztünk a III. Csúcshegy-Harsánylejtő területén épülő lakópark területén. Az 1996-ban Zsidi Paula (ZSIDI 1997), majd 2005-ben jelen cikk szerzőinek vezetésével végzett próbafeltárások (HAVAS-KÁRPÁTI-SZILAS 2006) a lelőhely rendkívül összetett voltát, több régészeti korszak együttes jelenlétét prognosztizálták a területen. Ennek, valamint a feltárási terület nagyságának (3,6 hektár), szűkös és a télbe nyúló határidejének figyelembevételével kellett kialakítani azt a munkastruktúrát, mely a nagylétszámú kézi munkaerő (60 fő) és technikusszám (8+1 fő), 3 dokumentáló és egy irányító régész állandó jelenlétét, valamint külön e munkára szerződtetett geodéziai cég alkalmazását tette szükségessé. Munkánkat segítette továbbá a régészeti bázison szeptember folyamán kialakított mosó-, válogató- és restauráló műhely, mely a feltárás decemberi befejezéséig az előkerült leletanyag 1/6-át feldolgozásra alkalmas állapotba hozta.

A beruházói szándékhoz igazodva a kutatás első ütemében az északi, azaz az Aranyhegyi-patak egyik jobb oldali mellékpatakjától a Solymári-völgy felé eső, mintegy 9,4 hektáros területrészen vé-

Test excavation in the region of the Roman villa on Csúcshegy II

(Budapest III, Harsánylejtő, Lrn: 20545, 20646, 20655/5, 20655/5, 20655/6)

Between June 5 and December 20, 2006, test excavations were conducted in the territory of the residential park to be built on the territory of Budapest III, Csúcshegy-Harsánylejtő. The excavations were commissioned by the Budapesti Ingatlan Hasznosítási és Fejlesztési Rt (Budapest Real Estate Use and Development Rt.). The test excavations conducted by Paula Zsidi in 1996 (ZSIDI 1997) and the authors of the present paper in 2005 (HAVAS-KÁRPÁTI-SZILAS 2006) suggested that a very complex site and the appearance of several archaeological periods could be expected on the territory. The working strategy that necessitated the permanent attendance of many manual workers (60 individuals) and technicians (8+1 individuals) and 3 archaeologists who documented the work and an archaeologist who directed the excavations and the employment of a geodetic company was brought together with respect to the above conditions, the extent of the territory (3.6 ha), and the short time frame for the work, which included an early winter period. A workshop was set up at the archaeological base to help our work. The finds were washed, selected and conserved here so that one sixth of the recovered find material was ready for analysis by the end of the excavations in December.

1. kép: III. Csúcshegy-Harsánylejtő: az eddigi kutatások ásatási felületei
 Fig. 1: III, Csúcshegy-Harsánylejtő: surfaces of investigations conducted to date

geztük munkánkat, ahol a leendő utcák és az őket – a terepen meglévő jelentős szintkülönbségek miatt – a hegy felől kíséroró bevágás, rézsú területén alakítottuk ki 6 kutatászondánkat. (1. kép) Az 1. árok északkelet–dél nyugati, azaz lejtőirányban szelte át a hegyoldalt, látványosan reprezentálva a különböző terepszintek (terasz-szintek) és régészeti korszakok között fennálló kapcsolatrendszerét. A 2., 3., 4., 5., 6. árkok többnyire szintvonalat követő keresztirányú kutatászondák voltak, melyek a középtájt kissé kiemelkedő térszín ész-

In conformation with the intentions of the developer, the first phase of the excavations was conducted in the northern, ca 9.4 hectares territory that extended along one of the right-side tributaries of the Aranyhegyi stream towards the Solymár valley. Six test trenches were opened over the area of the future street network and the banks that would be built along those streets because of significant altitude differences over the territory. (Fig. 1) Trench 1 sloped from northeast–southwest and spectacularly reflected the contact system

ki és déli, enyhén lejtő oldalának régészeti intenzitásban tapasztalható nagyfokú különbözőségére mutatott rá. Az árkok átlagosan 12-16 méteres szélesek voltak, (2. kép) ám ez a szám egy-egy rézsűszakasz esetében a 30-40 métert is elérte. Az így kapott felületek némelyike már településszerkezeti következtetések levonását is lehetővé tette. A december 20-ig terjedő időszakban 35500 négyzetméternyi területet tártunk fel, ám több szakaszon a lelőhely többretegűsége okán nagysága a 40000 négyzetmétert is elérte.

A feltárás a kutatott terület mérete mellett természetföldrajzi, geomorfológiai adottságai miatt is megkülönböztetett figyelmet érdemel. A lelőhely ugyanis a Budai-hegységbe ékelődő Pilisvörösvári-árkot délnyugatról kísérő, a Csúcs-hegy

between the various altitudes (terrace levels) and archaeological periods. Test trenches 2, 3, 4, 5 and 6 mostly ran transversally following the contour lines of the land, which demonstrated the significant divergences in archaeological material intensities in the slightly sloping northern and southern edges of the surface, emerging gently in the middle of the territory. The trenches were 12-16 m wide on average (Fig. 2) and even up to 30-40 m where the trench ran on a slope. Some of the surfaces opened in these trenches proved large enough to observe the settlement structure. By December 20 a territory of 35,500 square meters had been brought to light, increasing increased to 40,000 square meters in a few places because of the multi-layered feature of the site. The

2. kép: Az 1-3. árkok kereszteződésének intenzív régészeti fedettsége. Légifelvétel
Fig. 2: Intensive archaeological investigations at the crossing point of trenches 1-3. Aerial photo

(444 méter) – Vihar-hegy (453 méter) tömbjét magában foglaló sasbércecs-vonulat északkeleti oldalában, a két rögöt elválasztó Virágos-nyereg alatt terül el. E – minden bizonnyal az Aranyhegyi-patak terasz-szintjeit is magában foglaló – heglábfelszín-zóna jelentékeny eróziós tevékenység színtere volt az elmúlt évszázadokban, melynek nyomát a terep természetes süllyedéseiben megfogott agyagos-kőtörmelékkel feltöltődési szintek szemléletesen reprezentálják.

A 2006-os ásatási szezon alatt 1857 objektum feltárását végeztük el, melyek 7 korszak leletanyagát tartalmazták. Az eddigi három kutatás nyomán így már mintegy 2200 régészeti jelenség ismert a területről, melyek számát az elkövetkező évek kutatásai minden bizonnyal tovább fogják szaporítani. (SZ.G.)

Neolitikum, rézkor

A Harsánylejtő betelepülésének jelenleg ismert legkorábbi emlékei a késő neolitikum és a középső rézkor időszakából származnak. E két korszak településeinek nyomai az Aranyhegyi-patak völgye fölött emelkedő alsó plató kőzetlisztes agyagos altalajú felszínén, a feltárási terület északkeleti részén (1. és 6. árok) kerültek elő. (1. kép) A települések déli és nyugati széleit nagyjából e geológiai jelenséghez igazodva figyelhettük meg, míg a lejtő magasabb, kőtörmelékkel fedettebb területeit mindkét korszak régészeti jelenségei elkerülték.

A neolitikum késői szakasza jelenleg még kevésbé ismert a főváros területén, így a korszak emlékeinek előkerülése lelőhelyünkön különös jelentőségű Budapest újkőkorának vizsgálata szempontjából. A főváros vidéke az eddigi kutatások alapján a dunántúli Lengyel-kultúra elterjedési területéhez tartozott, amely a kedvező

excavation deserves special attention because of its size as well as its geographical and geomorphological character. The site can be found under the Virágos-saddle which separates Csúcs hill (444 m) and Vihar hill (453), two blocks in the north-eastern side of the horst range rising along the Pilisvörösvár ditch wedged into the Buda hills. This foothill area, which certainly included the terrace levels of the Aranyhegyi brook as well, was the scene of significant erosion activity in past centuries. Traces of this erosion are expressively illustrated by the sediments composed of clay and stone debris trapped in natural depressions in the land relief.

Altogether 1,857 features with the find materials from 7 periods were unearthed in the 2006 excavation season. As the result of the three investigations, 2,200 archaeological features have been brought to light in this territory. This number will certainly increase with future investigations. (G.Sz.)

Neolithic, Copper Age

The earliest settlement remains at Harsánylejtő came from the Late Neolithic and the Middle Copper Age. The traces of settlements from these periods were found in the northeastern part of the excavation area, on the lower plateau of the Aranyhegyi brook, characterized by a clayey stone-powder subsoil (trench 1 and 6). (Fig. 1) The southern and western edges of the settlements were adjusted to this geological formation, while the archaeological phenomena from both periods were missing on the more elevated areas of the slope covered with stone debris.

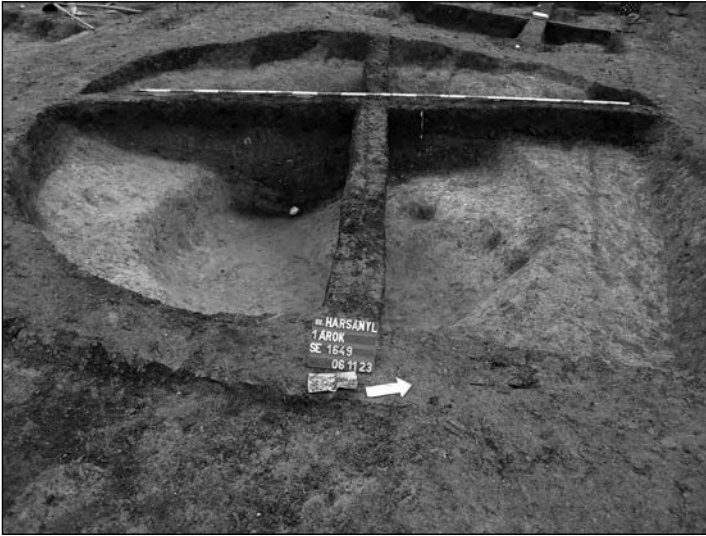
The late phase of the Neolithic is barely known in the territory of the capital, so the discovery of remains from this period is of special importance with respect to

átkelési lehetőségeknek köszönhetően, Budapest környékén átlépve a Dunát, a Gödöllői dombvidékre is kiterjesztette befolyását, anyagi kultúrájában is kimutatható intenzív kapcsolatokat ápolva a Tiszavidék egykorú népességével. (KALICZ 1985, RACZKY et al. 1997) Lelőhelyünkön ezt az időszakot jelenleg néhány kisebb és egy nagyobb méretű gödörből származó kevés leletanyag képviseli. A leelőhely, jelentős településtörténeti adatokon túl, a Dunántúl és a Tiszavidék kapcsolatainak megismeréséhez is jelentős információkkal szolgálhat. A gödrök leletei közül, az edénytöredékek mellett, őrlőkövek, kőpengék, állatsontok, és jelentős mennyiségű kagylóhéj előkerülését kell megemlítenünk.

A leelőhely középső rézkori betelepültsége, – amelynek nyomai a plató északi lejtőjéről, a Solymárvölgyi útról korábban már ismertté váltak (T. LÁNG – M. VIRÁG – HAVAS 2005) –, a középső rézkor végére, az úgynevezett Protoboleráz-horizont időszakára keltezhető. (KALICZ 1991, 2001, HORÁTH 2001. stb.) A Harsánylejtőn 2006-ban végzett ásás során a település délnyugati részén két, egymástól nagyobb távolságban elhelyezkedő nagyméretű és több kisebb, részben csoportokat alkotó, néhány esetben későbbi korok által megbolygatott gödröt tártuk fel. A nagyméretű, 460×350 és 320×300 centiméter átmérőjű, 90, illetve 80 centiméterig lemélyített gödrök gazdag leletanyagot tartalmaztak: hamus, égéstermékkel betöltésükből jellegzetes kerámiatöredékek, állatsontok, nagyméretű paticsötredékek, kövek kerültek elő. Az egyik gödör aljában (SE 1649) többszöri tüzelés nyomát is észleltük. (3. kép) A kisebb objektumok a megfigyelhető esetekben kerek, lapos aljú, kissé méhkaszerűen öblösödő oldalú gödrök voltak,

the investigation of the Neolithic period in Budapest. Past investigations suggest that the area of the capital was part of the occupation territory of the Transdanubian Lengyel culture. These people, realizing the favorable fording possibilities crossed the Danube at Budapest and extended cultural influence to the Gödöllő hills and establishing intensive contacts with the contemporary populations in the Tisza region, as it can be seen the material culture. (KALICZ 1985, RACZKY et al. 1997) A few finds from a few large and small pits represent this period at the site. Beside significant settlement historical data, the site offers important information on the contacts between Transdanubia and the Tisza region. From among the finds of the pits, shards, querns, stone blades, animal bones and a large number of bivalve shells should be mentioned.

The Middle Copper Age settlement at the site, traces of which were already described from the northern slope of the plateau in Solymárvölgyi Road, (T. LÁNG – M. VIRÁG – HAVAS 2005) can be dated to the so-called Protoboleráz horizon at the end of the Middle Copper Age (KALICZ 1991, 2001, HORVÁTH 2001, etc.). Two large pits dug far from each other and numerous smaller pits were unearthed sometimes in smaller groups and in a few cases disturbed by later cultural periods. The large pits measuring 460×350 cm and 320×300 cm in diameter and 90 cm and 80 cm in depth contained a rich find material: the fill mixed with ash and combustion products yielded characteristic ceramic shards, animal bones, large daub fragments and stones. Traces of repeated burning could be detected on the bottom of one of the pits (SE 1649). (Fig. 3) Where it was possible to observe it, the smaller features were

3. kép: Nagyméretű gödör feltárás közben a Protoboleráz időszakból (SE 1640)

Fig. 3: Large pit from the Protoboleráz period (SE 1640) during excavation

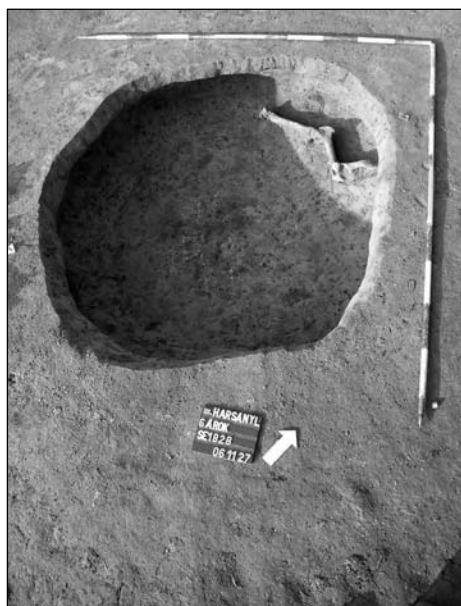

4. kép: Díszített edénytöredék a Protoboleráz időszakból
Fig. 4: Decorated pottery shards from the Protoboleráz period

általában kevesebb edénytöredékkal. A kerámialeletek között a tölcséresen kihajló nyakú tálak, az alacsony füles csészék, az alagút- és szubkutánfülek, a tűzdelte barázdás és szélesen kimetszett, mészbetéttel kitöltött díszű edénytöredékek (4. kép) mellett, jellegzetes a kónikus orsógombok előfordulása is. Az egyik gödör (SE 1828) betöltése viszonylag sok állatsontot tar-

round pits with flat bottoms and sides that bulged out in a beehive shape. They generally contained fewer shards. Characteristic finds included bowls with everted rims and funnel-shaped necks, cups with low-handled, horizontally applied and horizontally pierced, shards decorated with stab-and-drag ornaments and ones with broad, encrusted grooves (Fig. 4) and conical spindle

talmazott, aljában, anatómiai rendben fekvő szarvasmarha (?) hátsó végtagjával, amelynek környezetében két orsógomb is előkerült. (5. kép) Valószínűleg ehhez a korszakhoz köthető egy emberi maradványokat tartalmazó, vélhetően áldozati gödörként értelmezhető objektum is (SE 1640), amely a település délnyugati szélénél került feltáráásra. A 230×190 centiméter átmérőjű, függőleges oldalú, északi oldalán 96 centiméter, déli oldalán 157 centiméter mélységig félkör alakban lemélyített és itt kissé kiöblösödő oldalú ovális, gödör aljában, egy emberi csontváz csak részlegesen megfigyelhető, rossz megtartású maradványait találtuk. A délnyugat–északkeleti tájolással, háton fekvé eltemetett felnőtt fejét teljesen jobb oldalára fordították, jobb lábát a térdnél hegyesszögben behajlítva a baloldalra, a bal

5. kép: Középső rézkori gödör állatmaradványokkal (SE 1828)

Fig. 5: Middle Copper Age pit with animal remains (SE 1828)

whorls. The fill of one of the pits (SE 1828) contained relatively many animal bones and a hind leg of cattle (?) in an anatomical position with 2 spindle whorls near them on the bottom. (Fig. 5) A feature which can probably be interpreted as a sacrificial pit based on the human remains found in it (SE 1640) also seems to date to this period. It was unearthed on the southwestern edge of the settlement. The oval pit had vertical walls. Its diameter was 230×190 cm and it was sunk in a semicircle down to a depth of 96 cm in the north part and 157 cm in the south part where the pit bulged slightly. The only partly observable, poorly preserved remains of a human skeleton were found on the bottom. The adult individual had been laid on its back in a southwest–northeast orientation with the head turned to the right and the right leg bent at an acute angle at the knee and pulled up to meet the left elbow. The weathered remains of the skull of a small ruminant (?) were documented in front of the skull by the wall of the pit. A hard rammed mixed fill appeared over the skeleton. This fill contained scattered charcoal grains and a few ceramic fragments from other Copper Age features. The unconventional burial of animal and human remains was not uncommon in the Copper Age and its occurrence has been demonstrated in the Protoboleraz period as well. (HORVÁTH 2001; FÁBIÁN–SERLEGI 2006) The traces of one of the northwest–southeast oriented post-structure buildings perhaps also belonged to one of the earliest archaeological periods. (SE 2240) (Fig. 6) (Zs.M.V)

Late Bronze Age – Iron Age

As far as we can tell to date, the territory of Harsánylejtő was uninhabited for about 2000 years from the late Copper Age to

6. kép: Oszlopszerkezetes épület 2006-ban feltárt maradványa (SE 2240)
 Fig. 6: Remains of a post-structure building uncovered in 2006 (SE 2240)

könyök mellé helyezték. A gödör falánál, a koponya előtt, kiskérődző (?) koponya mállékony maradványát regisztrálhatuk. A váz fölött igen keményre döngölt kevert betöltés jelentkezett, elszórtan faszén szemcsékkel és néhány rézkori jellegű kerámiatöredékekkel. Állati és emberi maradványok különleges körülmények között történő eltemetése nem szokatlan a rézkor folyamán, így előfordulására ismerünk adatokat a Protobronz idősorból is (HORVÁTH 2001; FÁBIÁN–SERLEGI 2006)

Jelenleg még bizonytalan, de nagy valószínűséggel a lelőhelyen eddig megismert legkorábbi régészeti korszakok egyikéhez tartozik egy északnyugat–délkeleti tájolású oszlopos szerkezetű épület nyoma is (SE 2240). (6. kép) (M.V.Zs.)

Késő bronzkor – vaskor

A Harsánylejtő területe eddigi ismereteink szerint a késő rézkor időszakától kezdve a késő bronzkor középső szakaszáig, azaz, mintegy 2000 éven át lakatlan maradt. Ezzel szemben a Kr. e. I. évezredben, a késő

the middle phase of the Late Bronze Age. However, nearly continuous settlement can be observed, with long and short hiatuses, from the 1st millennium BC, the end of the late Bronze Age throughout the whole of the Iron Age. The determination of the exact extent of the Late Bronze Age settlement is problematic due to the low number of finds recovered from the pits, which are difficult to differentiated from those of the Early Iron Age settlement because of the strong ceramic traditions spanning the entire period (facetting, spiral-grooving, grooved ornamental patterns, black polish, the on-going use of certain pot and bowl types and the nearly complete absence of bronze objects). Nevertheless, a few features with rich finds from the Urnfield culture unearthed in 2005 and 10-15 pits with a few datable shards documented in 2006 attest to the existence of a horizontal settlement with a loose scattered structure in the central part of the excavation territory where trenches 1, 2 and 3 met, and which can be dated to the second half of the Urnfield culture (HA-

bronzkor végétől a vaskor teljes időszakán keresztül – valószínűleg kisebb-nagyobb hiátusokkal, de – csaknem folyamatos megtelepedést tapasztaltunk. A késő bronzkori település pontos kiterjedésének meghatározása a többnyire kisszámú leletanyagot adó gödröknek köszönhetően problematikus, ugyanis a kora vaskori telep objektumaitól való leválasztásuk a tárgyalt időszakban meglévő erőteljes fazekastradíciók tovább élése (síkozás, turbántekercs, árkolt díszítőmotívumok, fekete fényezés, egyes fazék- és táltípusok változatlan gyártása) és a bronzok csaknem teljes hiánya miatt egyelőre nehézkes. Mindenesetre a 2005-ös ásatási szezon során feltárt néhány gazdag urnamezős leletanyagot adó objektum, valamint a 2006-ban dokumentált kevés datáló értékű kerámiatöredéket adó 10-15 gödörobjektum alapján a feltárási terület középső részén, az 1-2-3. árkok találkozási zónájában egy szórt szerkezetű késő bronzkori, az urnamezős kultúra második felére (HA-B, váli kultúra) keltezhető horizontális települést lokalizálhatunk. E periódusból nem csak a szűken vett

B Váli culture). The hypothesis that there had been a strikingly dense settlement pattern in the micro-region as well as in north-eastern Transdanubia (KŐSZEGI 1988, 63, 69) was based primarily on field-survey observations. The development of what were basically temporary settlements of similar density as the one unearthed at Harsánylejtő is due to the specifics of the way of life of the people of the Váli culture.

The intensity of land use significantly changed in the 8th-7th centuries BC, when the large horizontal settlement that occupied a territory of several hectares and yielded characteristic finds of the Hallstatt culture developed. Its territory can be divided into at least two groups with significant feature densities in the middle part of trench 4 and where trenches 1, 5 and 6 met, that is, 80-100 meters from each other. Beside large and small pits and beehive-shaped storage pits, there were also large buildings with semi-subterranean parts. The interpretation of the latter structures is problematic with

7. kép: Kora vaskori földbe mélyített épület
Fig. 7: Early Iron Age semi-subterranean house

8. kép: Sűrűn rétegzett
betöltés (kora vaskor)
Fig. 8: Densely stratified
fill (Early Iron Age)

9. kép: Kétsejtes kora
vaskori épületegyüttes
Fig. 9: Early Iron Age
building complex

mikrorégió területén, de az egész Észak-kelet-Dunántúlon ismert feltűnően sűrű településhálózat (KŐSZEGI 1988, 63, 69) nagyrészt terepbejárási megfigyelések nyomán adatolt. A Harsánylejtőn feltárt települészlethez hasonló intenzitású, alapvetően időszakos települések kialakulása a váli kultúra életmódbeli sajátosságainak köszönhető.

respect to their stratigraphic positions as well as their outer appearance. Their common characteristic is the sub-quadrangular ground plan. The structures could have significant depths, often more than 1 m, while no vertical walls or traces of support posts could be observed either along the sides or in the interior. (Fig. 7) The inner chronological grouping of the features

A Kr. e. 8-7. századra alapvetően megváltozik a területhasználat intenzitása, ugyanis erre az időszakra tehető a Hallstatt kultúra jellegzetes leletanyagát adó, nagyméretű, több hektárra kiterjedő horizontális településének kialakulása. Területe legalább két – a 4. árok középső részén, valamint az 1-5-6. árkok találkozási zónájában, azaz egymástól 80-100 méterre elhelyezkedő – jelentékeny objektumsűrűséggel jellemezhető csoportosulásra bomlik. Kisebb-nagyobb gödrei, méhkas alakú tárolóvermei mellett kiemelendők azok a nagyobb, földbe mélyített résszel rendelkező építmények, melyek interpretálása mind rétegtani jellemzői, mind pedig külső megjelenése alapján problematikus. Közös jellemzőjük a lekerekített négyzetes alaprajz, melyhez jelentős, 1 métert is meghaladó mélység járul, azonban sem az oldalfalak mentén, sem a belső térben nem figyelhető meg felmenő fal, vagy a tetőt hordó tartószerkezet nyoma. (7. kép) Az objektumok belső időrendi felosztása a betöltés rétegtani értelmezése alapján lehetséges. Eszerint elsődleges funkciójának megszűnését egy lassú, alapvetően természetes úton történő pusztulási időszak követi. A tapasztott, vagy döngölt padló felett ugyanis rendszerint egy sárga agyagdarabokkal elegy barna betöltés húzódik, melyekben az oldalfalak közelében nagy, ék alakú sárga beomlási tömbök is megfigyelhetők. Miután bizonyos mértékig feltöltődött az objektum, időszakosan, vagy csupán egy-egy alkalommal használt tüzelőgödörként hasznosították őket, melyre a sűrűn rétegzett vörös, égett, rajta vastag faszenes-hamus csíkokból álló rétegzettség utal. E jelenség minden esetben enyhén ívelt teknős aljú, az alatta lévő betöltés határát követő vonala nem kemence-szerű égetésről, hanem feltehe-

came after the stratigraphic analysis of the fill. Accordingly, a slow but basically natural destruction followed the cessation of their primary function. A brown fill mixed with yellow clay lumps could usually be found over the plastered or rammed floors, in which large wedge-shaped yellow collapsed debris could also be observed near the sides. When the feature became partially filled in, it was used intermittently or only once or twice as a firing pit, which can be deduced from the densely stratified red burnt layer sequence overlain by stripes of charcoal and ash. These phenomena always have a slightly curved trough-shaped bottom. The outline that followed the edges of the underlying fill suggests that no ovens were built in the pit. Rather, it was used in an activity requiring an open firing space perhaps with sacred purposes. The mixed fill was usually covered with a humic earth layer containing few finds: the result of the accumulation process following the abandonment of the feature and perhaps also the settlement. (Fig. 8) These features were usually found close to each other, sometimes in pairs (Fig. 9), and they were surrounded by large storage pits, which yielded a very rich ceramic material, numerous spindle whorls and loom weights. In a single case, dozens of unbaked clay weights were found in the eastern corner of a house (Fig. 10), which may indirectly hint at the primary function of the building.

The remains of religious life at the settlement include vessel offerings placed in pits. One of the most special vessel depots was found in a very mixed layer of charcoal over the floor of an oblong building. (Fig. 11) The vessels, which were probably ritually crushed in the pit, are pottery masterpieces of the Hallstatt C period.

tően nyitott tűzelőterű, esetleg szakrális céllal történő tevékenységről árulkodik. A vegyes betöltés felett többnyire már kevés leletanyagot tartalmazó humuszos földréteg dokumentálható, mely az objektum és talán a telep felhagyását követő időszak akkumulációs folyamatának következménye. (8. kép) Általában egymáshoz közel, olykor kettessel helyezkednek el (9. kép)

Black polished vessels with fine channels and graphite stripes or grooves and knobs pointing upwards as well as bowls with inverted rims are among some of the ornamental ceramics of the period.

The settlement may have been of particular importance in the settlement system of the micro-region as regards both the characteristics of its settlement

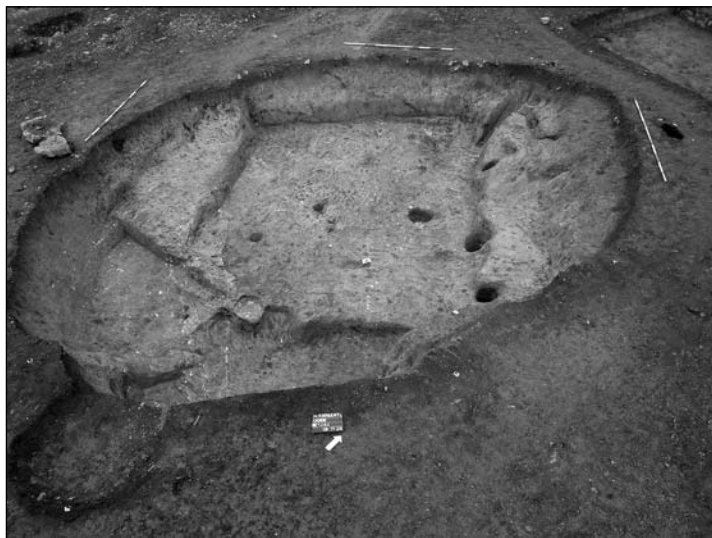
10. kép: Agyagnehezék-depó vaskori épület sarkában

Fig. 10: Clay weight depot in the corner of an Iron Age building

11. kép: A Hallstatt-kultúra edénydepója

Fig. 11: Vessel depot from the Hallstatt culture

12. kép: Középső
vas kori földbe ásott
műhelyobjektum
Fig. 12: Middle Iron
Age semi-subterranean
workshop feature

és nagyobb tárolóvermek, gödrök veszik körül őket, melyek igen gazdag kerámiaanyagot, számos orsógombot, szövőszéknehezéket tartalmaztak. Egy ízben egy épület keleti sarkában egy kupacban több tucat kiégetetlen agyagnehezéket találtunk, (10. kép) mely közvetve az épület elsődleges funkciójára utalhat.

A településen folytatott szakrális élet emlékei az áldozati céllal gödrökbe helyezett edénygyüttesek. Az egyik legkülönlegesebb edénydepót, egy téglalap alakú építmény padlója felett elhelyezkedő igen kevert faszenes rétegben találtuk. (11. kép) A valószínűleg a gödörben rituálisan összetört edények a Hallstatt C periódus fazekasságművességének remekei. A kor szak díszkerámiai között megtalálhatóak a fekete, fényesre polírozott, finoman árkolt, grafitcsíkos, vagy árkolt, felálló bütykös díszítésű edények, behúzott peremű tálak.

A lelőhely mind településszerkezeti jellegzetességei, mind szakrális emlékei alapján kiemelt jelentőségű lehetett a mikrorégió települési hálózatában. Számos közös jellemzője miatt vele egyértel-

művelhető a szerkezet és a szacralis maradványok. Alapján számos megosztott jellemzőre, a helyszín egyértelműen összehasonlítható a Kőérberek-Tóváros (HORVÁTH et al. 2005), és a két együttes kezdi meghatározni a horizontális települések hálózatát a Duna jobb oldali mellékfolyói mentén. Ezek a nagy települések több belső központtal vannak elhelyezve egymástól jelentős távolságokra. A településtípus és a mai erődített hegyi települések közötti kapcsolat nem tisztázott. Ezek a nagy települések több belső központtal vannak elhelyezve egymástól jelentős távolságokra. A településtípus és a mai erődített hegyi települések közötti kapcsolat nem tisztázott.

Ezek a települések folyamatosak a Középső és Késői Vasidő között. Földalatti épületek maradványai a településekben maradtak, bár a formák eltértek. A szerkezetek hosszúkásak és oválisak voltak, és gyakran a rövid oldalak közepén a földbe ásott oszlopok is megfigyelhetők. Sok esetben, nagyobb, sekély platformok is megfigyelhetők, amelyek az épületekhez csatlakoztak. (Fig. 12)

műen párhuzamosítható Kőérberek-Tóváros telepével (HORVÁTH et al. 2005) együtt egy, a Duna jobb parti mellékfolyói mentén egymástól nagyobb távolságban elhelyezkedő nagyterjedésű, több belső gócponttal rendelkező horizontális települések hálózata rajzolódik ki. Továbbra is kérdés, hogy e karakteres jegyekkel bíró településtípusnak milyen szintű kapcsolata lehetett a vele egykorú, nagy halomsírműzőkkel övezett magaslati, erődített településekkel.

A település élete a középső-késő vaszkor időszakában is folyamatosnak tűnik. Továbbra is a földbemélyített épületek a településszerkezet leghangsúlyosabb elemei, ezek formája azonban már nyújtott téglalap alakú, és többször megfigyelhetőek a rövidebb oldalak közepén leásott ágasfák helyei is. Számos esetben tájolásukban az épületekhez nem igazodó nagyobb kiterjedésű sekély előtér, padka is csatlakozik hozzájuk. (12. kép) Problematikus az építménynek padlójába mélyülő különböző formájú ívelt csatornaszerű, illetve szélesebb teknőszerű beásások ér-

The interpretation of the arched channel-like and broad trough-shaped pits dug into the floors of the buildings is problematic. Based on stratigraphic observations, the pits were evidently contemporary with the building in which they were found. (Fig. 13) The analysis of the find material demonstrates continuity of settlement until the Celtic period and the same would be necessary for the interpretation of the pits, which clearly contained mixed Celtic and Roman materials. (G.SZ.)

Roman period

The features from the Late Celtic and Roman periods comprised somewhat more than one third of all the dated features unearthed this year. As the results of former excavations had already indicated, (ZSIDI 1997, HAVAS-KÁRPÁTI-SZILAS 2006) several phases of land use could be differentiated even within this period.

With respect to the Roman Period, the excavations concentrated this year on the rural settlement, the earliest features of which can be dated from the second

13. kép: Kivájt aljú földbemélyített épület (vaszkor)
Fig. 13: Semi-subterranean house with a scooped-out bottom (Iron Age)

telmezése, melyek a rétegtani megfigyelések alapján bizonyíthatóan egykorúak az őket magukba foglaló objektumokkal. (13. kép) A megtelepedés kelta korig tartó folytonosságának bizonyítása csak a leletanyag feldolgozása után lehetséges, hasonlóan az egyértelműen kelta-római vegyes anyagot tartalmazó gödrök interpretálásához. (Sz.G.)

Római kor

A késő kelta és római korszak objektumai az összes idén feltárt azonosítható korú jelenségnek valamivel több, mint harmadát tették ki. Ahogy ezt már a korábbi feltárások eredményei is jelezték, (ZSIDI 1997, HAVAS-KÁRPÁTI-SZILAS 2006) a korszakon belül is a területhasználat több periódusa különböztethető meg.

Az ideai feltárás súlypontját a római kor szempontjából az a falusias település képezte, melynek legkorábbi objektumai a Kr. e. 1. század második felére, Kr. u. 1. század elejére keltezhetőek a jellegzetes kísérő leletanyag (vörös-fehér sávfestésű kerámiák, grafitos anyagú, seprűzött fazekak, besimított díszítésű sűrű tálak kihajló peremmel, illetve S profillal, stb.) alapján.

A falu telepítő tényezői között, ahogy valószínűleg a korábbi időszakokban is, fontos szerepet játszott a környék forrásokban, kisebb vízfolyásokban való gazdagsága, illetve az az enyhén kiemelkedő lankásabb plató, amely a Solymári-völgy szűkebb szakaszának kezdetén emelkedik a völgy, és a benne futó fontos útvonal fölé.

A telep korai korszakának objektumai lazán, szórótan helyezkednek el, és az általuk elfoglalt terület nincs teljes fedésben a falu fénykorát jelző objektumok területével. Árkokon, vermeken, és gödrökön

half of the 1st century BC and the beginning of the AD 1st century based on the characteristic find material (ceramics with red-and-white painted band ornaments, broom-stroked pots of graphitic materials, grey bowls with everted rims with smoothed-in ornaments or S-profiles etc.).

Just as before, the richness of the region in terms of springs and small water courses, and the slightly elevated gentle plateau that rises over the valley as well as the important road running through it at the start of the narrow section of the Solymári valley were among the main reasons for establishing a village here.

The features of the earlier phase of the settlement are loosely distributed in a scattered pattern. The territory they occupy is not completely the same as that of the features marking the heyday of the village. Two fairly similar semi-subterranean houses belonged in this period in addition to ditches, storage pits and pits. Both houses are oblong in shape and much larger than the later ones (3.9 m × 6.5 m). The postholes of the three posts that supported the roof were found in the center of the house and in the middle of the shorter walls.

The settlement may have flourished in the AD 1st and 2nd centuries when it reached its largest extent (which can be estimated at about 23,600 square meters). Most of the features came from this period. Settlement segments reflecting more densely located features, seem to have been the centers of these settlements, were partly unearthed in the central part of trench 3 but mostly in the western part of trench 4. A deep, arched ditch with a V-shaped profile also comes from this period. The ditch was 90-100 cm wide on average

14. kép: Az 1-2. századi telep kerítőárka légifotón

Fig. 14: Fencing ditch from the AD 1st-2nd-century settlement in an aerial photo

kívül két meglehetősen hasonló kialakítású, félig földbe mélyített ház volt ehhez a periódushoz sorolható. Mindkét ház téglalap alakú, a későbbieknél jóval nagyobb méretű (3,9×6,5 méter), a tetőzetet tartó három oszlop cölöplyukai a ház, illetve a rövidebb oldalak közepén helyezkednek el.

A település a Kr. u. 1-2. század folyamán élhette fénykorát, ekkorra érte el legnagyobb kiterjedését (ami jelenleg körülbelül 23600 négyzetméterre becsülhető), ebből az időszakból származik az objektumok legnagyobb száma. Nagyobb objektum sűrűséget mutató, belterületi használatúnak tűnő teleprészeket kutatási felületeink közül részben a 3. árok középső szakaszán,

and 90 cm deep. It could be followed along a length of 210 m in trenches 3 and 4 and may be interpreted as a fencing ditch as it enclosed the overwhelming majority of the features from the outside to the east and the south. (Fig. 14) We cannot tell if a rampart or a plank or any other kind of fencing belonged to the ditch since the majority of the features could only be observed much below the original ground level because of the damaging effect of modern plowing.

No streets or groups of houses were found that would help define the settlement structure even though a significantly large surface was brought to light. Several areas with extremely dense features could

főként azonban 4. árok nyugati felén tárhattunk fel. Ehhez a periódushoz köthető kerítőároként értelmezhető az a V profilú, átlagosan 90-100 centiméter széles, 90 centiméter mély, ívelődő nyomvonalú árok, melyet több mint 210 méteren keresztül követhettünk a 3. és 4. árokban, és valóban kívülről határolja a korszak objektumainak döntő többségét keleti és déli irányból. (14. kép) Arra a kérdésre, hogy az árokhoz esetleg tartozhatott-e sánc, palánk, vagy más kerítés, nem nyertünk választ, mivel az objektumok többsége, az újkori szántás pusztító hatása miatt jobbra csak jóval az eredeti terepszint alatt volt megfigyelhető.

A telep szerkezetét meghatározó utakat, vagy házcsoportokat nem azonosíthattunk a feltárt jelentős méretű terület ellenére sem, ugyanakkor több olyan területrészt volt elkülöníthető, ahol, részben természetes árok vonalával összefüggésben, rendkívüli objektumsűrűséget tapasztaltunk. Ezekben a területeken a szűkebb periódus objektumai, gödörházai is gyakran

be distinguished, partly linked to the lines of natural ditches. In these areas even the features and semi-subterranean houses from the immediate periods intersected with each other creating multiple superpositions.

This year, 46 semi-subterranean houses and workshop pits were recovered from the Roman period. These constructions display great variability as regards their size, orientation and other typological aspects. The fact that the upper parts of the features and the original floor levels did not survive caused serious problems during the excavation and for interpretation. Thus, the house ovens and the workshops, which were originally built higher up in the sequence could barely be observed. An architectural solution of semi-subterranean houses, uncommon in the Roman period, was observed in four cases. One or two walls in the deeper part of the house were shored up with stone walls. These walls had a regular wall face to the preserved height only where they faced the

15. kép: Kifalazott oldalú római kori földbe mélyített ház
Fig. 15: Roman period semi-subterranean house with walled side

többszörös szuperpozíciókat létrehozva vágják egymást.

Az idén összesen 46 római kori gödörházat, illetve műhelygödört tártunk fel. Az ide sorolható építmények meglehetősen nagy változatosságot mutattak méret, tájolás, és más tipológiai szempontok szerint. A feltárás, és az értelmezés során nagy problémát jelentett, hogy az objektumok felső része, és az eredeti terepszintek elpusztultak, így a házakhoz és műhelyekhez tartozó, eredetileg magasabban fekvő kemencék szinte egyáltalán nem voltak megfigyelhetők. A lelőhelyen eddig négy ízben volt megfigyelhető egy, a római kori gödörházak esetében szokatlan építészeti megoldás, a mélyebb házrész egy, vagy több oldalfalának kőfallal történő megtámasztása. Ezek a falak a fennmaradt magasságáig csak a gödör felé néző oldalon rendelkeztek szabályosan kialakított falsíkkal, ténylegesen a korábban kiásott gödör oldalához támasztva kerültek felfalazásra. Egy esetben a falazat egy korábbi római gödörház laza betöltését volt hivatott megtartani a később ráásott gödörházba való beomlástól. A falaknak az épület felmenő részéhez fűződő kapcsolatáról nem nyertünk adatokat. (15. kép) Tájolás tekintetében az észak–déli, kelet–nyugati, és északkelet–délnyugati irányítás fordult elő rendszeresebben, de korántsem kizárólagosan. Egyértelmű tájolási rendszert egyelőre nem köthettünk periódushoz.

Gödörházak mellett több felszínre épített, cölöpszerkezetes épület cölöplyukait is feltárhattuk. Esetenként a cölöpkonstrukció szisztematikus felszámolását, illetve megújítását is megfigyeltük. A tisztázható alaprajzú felszíni épületek részben a 2005-ben az M6 autópálya nagytétényi szakaszán feltártakkal vonhatók párhuzamba (BESZÉDES–SZILAS 2006, 153,

pit. They were actually built against the wall of the pit. In one case, the wall was meant to keep the loose fill of an earlier Roman semi-subterranean house from falling into the later semi-subterranean house. We could not find data on the relationship between the walls and the superstructure of the houses. (Fig. 15) Regarding orientation, north–south east–west and northeast–southwest directions were more common although not exclusive. No evident orientation system could as yet be linked with particular phases.

Beside the semi-subterranean houses, the postholes from several over-ground post-structure houses were unearthed. In a few cases, the systematic demolition or the reconstruction of the post structure could be observed. The over-ground buildings with clear ground plans can partly be compared with the ones unearthed along the Nagytétény stretch of the M6 highway in 2005, (BESZÉDES–SZILAS 2006, 153, Fig. 1). They were probably some kind of out-building.

Numerous other settlement features were unearthed scattered in an unsystematic fashion amongst the houses. The most common ones were beehive-shaped storage pits with a diameter and a depth of 1-1.5 m and storage pits with vertical walls. These pits measured 1.5-2 m in diameter across and could be deeper than 2 m. We have already spoken of the lack of ovens and hearths with regard to houses. The complete lack of wells also needs to be explained. It is possible that the other water sources, the numerous springs in the hillside, the smaller, perhaps intermittent water courses that have dried out since then and the artificial water ditches were sufficient to supply the population with water. Some of the larger pits dug into the

16. kép: Járomba fogott feláldozott lovak maradványait tartalmazó gödör

Fig. 16: Pit with the remains of sacrificed yoked horses

1. kép), és gazdasági funkciójuk valószínűsíthető.

A házak közti elszórtan, különösebb felismerhető rendszerezettség nélkül számos egyéb telepobjektumot is feltárhattunk, melyek közt legnagyobb számban 1-1,5 méter átmérőjű, és mélységű, méhkas alakú tárlóvermek, továbbá 1,5-2 méter átmérőjű, akár 2 métert is meghaladó mélységű, függőleges falú vermek fordultak elő. A kemencék, tűzhelyek „hiányának” valószínű okáról a házak kapcsán már esett szó, a kutak eddigi teljes hiánya azonban szintén értelmezésre szorul. Egyelőre az egyéb vízvételi lehetőségek elégséges voltára tudunk gondolni, így a hegyoldal számos forrására, a különböző, mára elapadt kisebb, esetenként eredetileg is időleges vízfolyásra, mesterséges vizes-árkokra. Az agyagos talajba, árkok közelébe ásott nagyobb vermek egy része is esetleg értelmezhető rövidebb életű ciszternaként.

A telep 1-2. századi kerítőárkán kívül, annak közvetlen szomszédságában, az 1. és 3. árkok találkozásánál a korszak egy rendkívüli leletét tárhattuk fel (SE 600).

clayey soil near ditches can perhaps also be interpreted as cisterns used for short periods.

A unique find from the period was unearthed at the junction of trenches nos. 1 and 3 just outside the 1st-2nd century BC fencing ditch of the settlement (SE 600). The complete skeletons of two horses were found in a fairly twisted position but in anatomical order in a relatively small oblong pit with vertical walls (119×180 cm). (Fig. 16) The lead plate fitting of the yoke that was put on both horses was found by the necks of the horses (similar lead-plated yokes are known, among other places, from Inota [PALÁGYI 2003, 30] and Zsámbék [PALÁGYI 2000, 540]) together with rein and strap divider rings. Hinged iron bits were found in the mouths of the horses. The poorly preserved skeleton of a small dog lay beside the horses on the bottom of the pit. Another small pit was dug into the top of the pit fill. Numerous vessels were placed in this pit including an ovoid vessel with a red-painted band decoration. Regrettably, this pit and the vessels in it

Egy viszonylag kis méretű, téglalap alakú, függőleges falú gödörben (119×180 centiméter) két ló teljes váza feküdt meglehetősen kifacsart, de anatómiai rendben. (16. kép) A lovak nyakánál megtaláltuk a két ló együttes befogására alkalmas járom ólomlemez borítását (hasonló ólomlemez jármok ismeretesek többek közt Inotáról [PALÁGYI 2003, 30.] és Zsámbékról, [PALÁGYI 2000, 540.]), továbbá a járom bronz gyeplővezető és szíjvezető karikáit. A lovak szájában csuklós vaszabla feküdt. A gödör alján, a lovak mellett egy kiskutya rossz megtartású vázát találtuk. A gödör betöltésének tetejébe egy újabb kisebb gödröt ásva több kerámiát, közöttük egy vörös sávfestésű, tojásdad edényt is elhelyeztek. Sajnos ezt a beásást, és a benne lévő edényeket a szántás erősen bolygatta. Jóllehet, a leletegyüttes kultikus karaktere egyértelmű, és kézenfekvő lenne összefüggést látni a halottkultusszal, illetve a vonó lovak alapján a kocsis

were badly disturbed by modern plowing. The cultic character of the find unit is evident and it would be natural to link it with the cult of the dead cult and the local Roman practice of wagon burials based on the draft horses especially as a grave stele found at the site depicts a wagon scene (NÉMETH-SZIRMAI 1973) although no other feature with human remains or wagon elements was found in the vicinity of this pit described above.

A burned destruction layer with lots of charcoal and ash could be observed in certain houses, in which complete vessels or ones that could be refit were found. These phenomena did not form a unified horizon or group within the site. The existence of sometimes evidently secondarily used Roman bricks found in connection with semi-subterranean houses clearly indicates the occupation continuity of the settlement even before the analysis of the find material. These bricks may have been

17. kép: Torzított koponyájú férfi 2-3. századi sírja
Fig. 17: Grave of a man with an artificially distorted skull from the AD 2nd-3rd centuries

temetkezések szokásával, különösen, hogy a lelőhelyről kocsi jelenetes sírkő is ismert, (NÉMETH–SZIRMAI 1973) a fent leírt gödör közelében emberi maradványokat vagy kocsi alkatrészeket tartalmazó újabb objektumot nem találtunk.

Bár egyes házak esetében megfigyelhető volt erősen szenes, hamus, égett pusztulási réteg, melyhez ép, illetve összeállítható edények is kapcsolódtak a lelőhelyen belül, ezek az esetek nem alkottak egységes horizontot, vagy csoportot. A leletanyag részletes kiértékelése előtt is jól jelzi a telep további folytonosságát a gödörházakhoz köthető, esetenként egyértelműen másodlagosan felhasznált római téglák jelenléte, melyek valószínűleg a közeli villák megépültével kerültek könnyen elérhető közelségbe a telep lakosai számára. Az idei téglaleletek közt a *Cohors I Ulpia Pannoniorum* egy *Antoniniana* jelzős tegulája is szerepel, melynek készítése 198–222 közé keltezhető. A bélyeg típus legközelebbi lelőhelye a Testvérhegyi vilából ismert (T. Láng Orsolya szíves közlése).

Azt, hogy a település a Kr. u. 2. század végén, Kr. u. 3. század első felében a korábbinál kisebb területen élhetett tovább, elsősorban a korszakhoz köthető nem telep jellegű objektumok elhelyezkedése mutatja jól. Ezek közül elsőként kell említenünk azt a temetkezést, mely eddigi megfigyeléseink szerint, ha nem is feltétlen áll önmagában, nem tartozhat kiterjedtebb temetőhöz (SE 2342). (17. kép) Mindenesetre a telep Kr. u. 1-2. századi kerítőárkának közelében, de azon belül helyezkedik el. Az északnyugat–délkeleti tájolású sír egy középkorú férfi fakoporsós temetkezését rejtette. A férfi koponyája kétszeresen, fejtetőn, és homlokánál torzított. A keskeny koporsó fa maradványai

available to the inhabitants of the settlement through the construction of nearby villas. A tegula produced by soldiers of the *Cohors I Ulpia Pannoniorum* with an *Antoniniana* mark dated from between AD 198 and 222 was found among the brick finds recovered this year. The closest occurrence of this stamp type comes from the Testvérhegy villa (Orsolya T. Láng, personal communication).

The fact that the settlement survived on a smaller territory than previously at the end of the AD 2nd century and the first half of the AD 3rd century is best reflected in the distribution of the features that did not serve settlement type functions. First, the burial described above was not part of a large cemetery although it was not necessarily a lone grave either (SE 2342). (Fig. 17) It lay near and within the fencing ditch from the AD 1st-2nd centuries. The northwest-southeast oriented grave contained the wooden coffin of a middle-aged male. The skull of the man was artificially deformed on the crown and forehead of his head. Wooden remains and coffin nails could be observed from the narrow coffin. No articles of wear were found on the skeleton. The grave goods were placed in the grave shaft outside the coffin and included three red-painted jugs standing near his head, a jug by his waist and a natural-colored cup with ribbed walls as well as a grey cup that stood by the legs. A pair of boots with hobnailed soles was placed in the narrow gap between the coffin and the wall of the grave shaft so that the hobnails were preserved because they had been pressed into the wall of the shaft. The vessels from the grave goods can most probably be dated to the turn of the AD 2nd and 3rd centuries, but certainly not from after the AD 3rd century based

18. kép: Római szőlőültető gödrök feltárás közben
 Fig. 18: Roman vine-planting pits during excavation

19. kép: Római kori fal részlete feltárás közben
 Fig. 19: Segment of a Roman period wall during excavation

és koporsószegei voltak megfigyelhetők, a vázon viseleti tárgyat nem találtunk. A mellékletek a koporsón kívül kerültek elhelyezésre a sírgödörben: három vörös festésű korsó a fej közelében, egy korsó derék magasságban, egy nyersszínű, bordás falú, és egy szürke pohár lábánál. A koporsó, és a sírgödör fala közti részbe került elhelyezésre egy vasszegekkel kivert talpú lábbeli-pár, aminek szegecsei ilyen módon, a lábaktól távolabb, a sírgödör falán megtapadva maradtak fenn. A mellékleti tárgyként szereplő kerámiák párhuzamaik

on analogous forms. The grave of a man with an artificially deformed skull buried in a Roman way with Roman grave furniture raises interesting questions concerning the man's origin and social status.

Another group among the non-settlement type features is also connected with the territory enclosed by the circular ditch even though whether it lies in a central part of the settlement cannot be demonstrated. The features comprise elongated pits distributed in regular rows on a large surface (about 2700 square meters in to-

alapján legnagyobb valószínűséggel a 2-3. század fordulójára keltezhetőek, 3. századnál semmiképp nem későbbiek. A római mellékletekkel ellátva, római módra eltemetett, torzított koponyájú férfi sírja mindenképp érdekes kérdéseket vet fel az illető származására, és társadalmi hovatartozására nézve.

A nem telep jellegű objektumok egy másik csoportja szintén érinti a körárok által közrefogott területet, még ha annak központi részén nem is mutatható ki. Ezek a 3. árok nyugati felén, 4. árok nyugati szakaszának elején nagy felületben (összesen mintegy 2700 négyzetméter), szabályos sorokban jelentkező hosszúkas beásások, melyeket a római mezőgazdasági szakirodalom, elsősorban Columella (3.12.2-3; 3.15.1-2.), és az idősebb Plinius (Plin NH 17.35.), továbbá korábbi, a birodalom más tartományában tett régészeti megfigyelések nyomán, (BOISSINOT 2001, BUFFAT-PELLECUER 2001, BALMELLE 2001) szőlőültető gödrökként azonosíthatunk. (18. és 20. képek)

A beásásoknak csak egy részét bontottuk ki, azonban a nyesett felszínben jelentkező foltok alapján két ültetési rendszer nyomai vehetők ki egymástól elkülönülten. Az egyik a kelet–nyugattól enyhén északkelet felé eltérő irányítású sorokból áll, a sorok egymástól egyenes, 1,7 méteres távolságban vannak, az egyes beásások mérete 20×80-100 centiméter. A másik, kiterjedtebb ültetési rendszer majdnem teljesen pontosan kelet–nyugati, a sorok egymástól 1,7-1,9 méterre helyezkednek el, míg az egyes beásások egyenes elhelyezése többnyire kereszt irányú sorokat is kiad. Az ültetőgödrök 40-45 centiméter szélesek, 100 centiméter hosszúak. A gödrök formája meglehetősen szabályos, méretezése pontos. A betöltésükből előkerült

tal) on the western side of trench 3 and at the start of the western side of trench 4. They can be interpreted as vine-planting pits based on the Roman agricultural literature, especially Columella (3.12.2-3; 3.15.1-2) and Pliny the elder (Plin NH 17.35) as well as archaeological observations made in other provinces of the empire. (BOISSINOT 2001, BUFFAT-PELLECUER 2001, BALMELLE 2001) (Figs 18 and 20)

Only a portion of the pits have been unearthed although the discolorations appearing on the scraped surface outlined traces of two separate planting systems: one consisted of rows slightly diverging from the east–west direction toward the northeast with a uniform 1.7 meters between the rows of pits that measured 20×80×100 cm. The other more extensive planting system was oriented in a nearly precisely east–west direction. The rows located at a distance of 1.7–1.9 m from each other and the regular distribution of the individual pits indicates the presence of cross-rows as well. The planting pits were 40-45 cm wide and 100 cm long. The shapes of the pits were fairly regular with consistent, exact measurements. The poor find material recovered from their fill certainly came from the Roman period. As the pits appeared closer to the center of the settlement, they contained more and more refuse from the village including a fragment from a simple winged brooch. The depth of the planting pits was always at least 20-30 cm from their appearance in the soil, which was certainly not the original depth because the discolorations were not consistent or appear at the same level. Both planting units were arranged in rows (*vitis iugata*), where traditionally each a plant was placed into the two ends of the

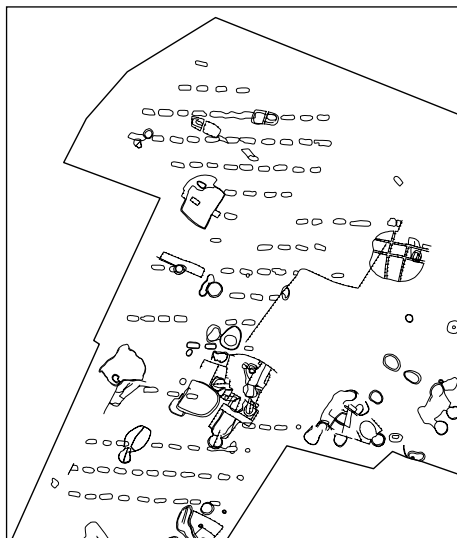

gyér leletanyag egyöntetűen római, a telep centrumához közeledve több, a faluhoz köthető hulladékot is tartalmaz, így többek közt egy egyszerűbb kivitelű szárnyas fibula töredékét is. Az ültetőgödrök mélysége a jelentkezési szinttől legalább 20-30 centiméter volt mindenütt, de ez az adat az elszíneződés, illetve az észlelési szint esetlegességei miatt kevésbé vonatkoztatható a beásások eredeti mélységére. Mindkét ültetési rend soros művelésre (*vitis iugata*) utal, a hosszúkás ültető-gödrök két végébe hagyományosan 1-1 tő került. A gödrök szabályos méretezése és tájolása sablon (*ciconia*) használatát is sejteti. Szerencsés módon néhány, az interpretációt tovább erősítő jelenséget is megfigyelhetünk. Így például a hiányok pótlása céljából egy tőke alsó ágának bújtatásával történő szaporítást, pontosabban az ehhez utólag ásott gödröt.

A gyér leletanyag, és irodalmi adatok mellett relatív rétegtani megfigyelések is megerősítették az objektumok korát, mivel a 3. árok nyugati végén egy a különböző történelmi korok során folyamatosan, és intenzíven feltöltődő területet érintettünk, melynek rétegsorában markánsan jelentkeztek az egyes korszakok humuszszintje, melyek közül a római korinak tarthatóhoz kapcsolódnak az említett szőlőültető gödrök.

Az ültetvény egyértelműen a római mezőgazdasági hagyomány szabályai szerint lett kialakítva, és valószínűsíthetően a közeli ismert villák egyikéhez tartozott. A mezőgazdasági terület térhódítása az egykori telep belterületén, ha nem is a falu használatának végét, de hanyatlását, alárendelt szerepét jelzi.

Szintén nagy valószínűséggel a villák valamelyikével hozható összefüggésbe az a száraz rakású, alapozás nélküli mészkő

20. kép: Római szőlőültető gödrök összesítő rajza (részlet)

Fig. 20: Complex map of the Roman vine-planting pits (detail)

planting pits. The regular measurements and orientation of the pits suggest that a pattern (*ciconia*) was used. Luckily, a few phenomena that reinforce the interpretation could also be observed such as the division of a plant with a lower branch or rather the pit dug later for the purpose.

Beside the few finds and the data from the coeval agricultural literature, the observation of the stratigraphic sequence supported the dating of these features. The territory that was continuously and intensively filled in during subsequent historical periods was unearthed at the western end of trench 3 in a series of layers in which the humus levels of the individual periods could be clearly distinguished and in which the vine planting pits are clearly linked with the Roman period levels.

The plantation was definitely designed according to Roman agricultural traditions and probably belonged to one of the nearby villas. The growth of the agricul-

falazat, aminek egy 8 méteres szakaszát a 2. árokban tárhattuk fel. (19. kép) A fal iránya északnyugat–délkeleti, szélessége 66 centiméter. A fennmaradt részlet egy lejtő irányú széles, sekély mélyedésben helyezkedik el, az eredeti, hullámosabb terepszint, és az újkori művelés terepki-egyenlítő hatása folytán maradhatott fenn. Északi előterében jelentősebb omladékát találtuk, aminek bontása során egyértelmű, és relatíve gazdag római leletanyag (bronz övcsat, *terra sigillata*, házi kerámia) került elő. Mivel a fal mögött, tőle délre elhelyezkedő terület kutatására egyelőre nem volt lehetőségünk, előterében pedig egyéb római kori jelenséget nem észleltünk, a magányosan álló objektum közelebbi értelmezésére egyelőre nincs lehetőségünk.

Az idei feltárás legmagasabbra eső részén, az 1. árok déli szakaszán, a teleptől, és a villákhoz köthető objektumoktól távolabb egy 2,8 méter széles, 1 méter mély, szabálytalan nyomvonalú, teknős aljú, részben természetes árkot tártunk fel, melynek betöltéséből 6 darab Constantinus kori érem, és néhány házi kerámia apróbb töredéke, továbbá építésre alkalmas kövek, tegula- és imbrextöredékek kerültek elő. Az árok az eddig megismert topográfiai elemekhez nem kapcsolódik, egy eddig ismeretlen, egyelőre nem definiálható jellegű késő római lelőhely részét képezi. (H.Z.)

Havas Zoltán – Szilas Gábor
– M. Virág Zsuzsanna

tural territory in the inner territory of the former settlement indicates the decline and subordinate role of the village if not yet the end of the occupation.

The 8 m long stretch of dry limestone wall without a foundation unearthed in trench 2 was also probably linked with one of the villas. (Fig. 19) The wall ran in a northwest–southeast direction and was 66 cm wide. The preserved fragment stood in a shallow depression running in the direction of the slope. It could survive due to the originally undulating surface and the leveling effects of modern cultivation. A large rubbish heap was found in front of it to the north. The rubbish heap yielded an unambiguous and relatively rich Roman find material (a bronze belt buckle, Samian ware and household ceramics). As we have not yet been able to investigate the territory to the south behind the wall, and no other Roman period feature was found in front of it, it was not yet possible to interpret this feature standing on its own.

A 2.8 m wide and 1 m deep, partly natural ditch with a trough-shaped bottom ran in an irregular line farther from features that could be directly linked to the Roman settlement and the villas in the southern part of trench 1 at the highest point of the excavations of 2006. The fill of the ditch contained six coins from the Constantine period, a few small shards of household ceramics and stones, tegula and imbrex fragments that would have been suitable for construction. The ditch cannot be connected with already known topographic elements but come from an as yet unknown Late Roman site. (Z.H.)

Zoltán Havas – Gábor Szilas
– Zsuzsanna M. Virág

Irodalom/References:

BALMELLE 2001 – Balmelle, C. et Al.: La viticulture antique en Aquitaine. Gallia 58 (2001) 129–164.

BESZÉDES–SZILAS 2006 – Beszédes J. – Szilas G.: Őskori és római kori lelőhelyek feltárása az M6 autópálya budapesti szakaszának nyomvonalán 2005-ben. Aqfűz 12 (2006) 147–158.

BOISSINOT 2001 – Boissinot, P.: Archéologie des vignobles antiques du sud de la Gaule. Gallia 58 (2001) 45–68.

BUFFAT–PELLECUER 2001 – Buffat, L. – Pellecier, C.: La viticulture antique en Languedoc-Roussillon. Gallia 58 (2001) 91–111.

FÁBIÁN–SERLEGI 2006 – Fábíán Sz. – Serlegi G.: Abony 36 lh. Turjános dűlő. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2006. Budapest

HAVAS–KÁRPÁTI–SZILAS 2006 – Havas Z. – Kárpáti Z. – Szilas G.: Próbafeltárás a csúcshegyi római villa környezetében. Aqfűz 12 (2006) 106–115.

HORVÁTH 2001 – Horváth, L. A.: Die relativchronologische Position des Protoboleráz-Horizontes aufgrund seiner südlichen Komponenten. In: III - Boleráz. Ein vorgeschichtliches Phaenomen zwischen dem Oberrhein und der Unteren Donau. Hrsg.: Roman, P. – Diamandi, S. Bucuresti, 2001, 459–515.

HORVÁTH 2001 – Horváth, L. A.: Interpretationsmöglichkeiten der urzeitlichen Kultgruben (Archäologische und religionsgeschichtliche Analyse aufgrund einer kupferzeitlichen Kultstätte). Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Studia Archaeologica VII (2001) 43–89.

HORVÁTH et al. 2005 – Horváth L. A. – Korom A. – Terei Gy. – Szilas G. – Reményi L.: Előzetes jelentés az épülő Kőérberek, Tóváros-Lakópark területén folyórégészeti feltárásról. Aqfűz 11 (2005) 137–167.

KALICZ 1985 – Kalicz N.: Kőkori falu Aszódon. (Neolithisches Dorf in Aszód.) Múzeumi Füzetek 32. Aszód, 1985.

KALICZ 1991 – Kalicz, N.: Beiträge zur Kenntniss der Kupferzeit im ungarischen Transdanubien. In: Die Kupferzeit als historische Epoche. Ed.: Lichardus, J. Saarbrücker Beiträge zur Altertumskunde. 55. Bonn, 1991, 347–387.

KŐSZEGI 1988 – Kőszegi F.: A Dunántúl története a késő bronzkorban. BTM Műhely 1. Budapest 1988.

T. LÁNG – M. VIRÁG – HAVAS 2005 – T. Láng O. – M. Virág Zs. – Havas Z.: Budapest, III. Solymárvölgyi út 8–12. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2004. Budapest, 2005, 192.

NÉMETH–SZIRMAI 1973 – Németh M. – Szirmai K.: Csúcshegy-Solymárvölgy. BudRég 23 (1973) 261.

PALÁGYI 2000 – K. Palágyi, S.: Joche aus Pannonien. KJb 33 (2000) 535–544.

PALÁGYI 2003 – K. Palágyi S.: Római kori lószerszámveretek a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum gyűjteményéből. Veszprém, 2003

RACZKY et al. 1997 – Raczky P. – Anders A. – Nagy E. – Kurucz K. – Hajdú Zs. – W Meier-Arendt: Polgár-Csőszhalom-dűlő. In: Utak a múltba. (Path into the Past.) Budapest, 1997, 34–43.

ZSIDI 1997 – Zsidi P.: Az aquincumi municipium territoriumán végzett kutatások (Budapest, III. ker., Csúcshegy-Harsánylejtő) Aqfűz 3 (1997) 58–65.

Feltárás a Víziváros Szent Péter mártír városnegyedében

(*Budapest, II. ker., Medve utca 17., Hrsz.:
13855/2*)

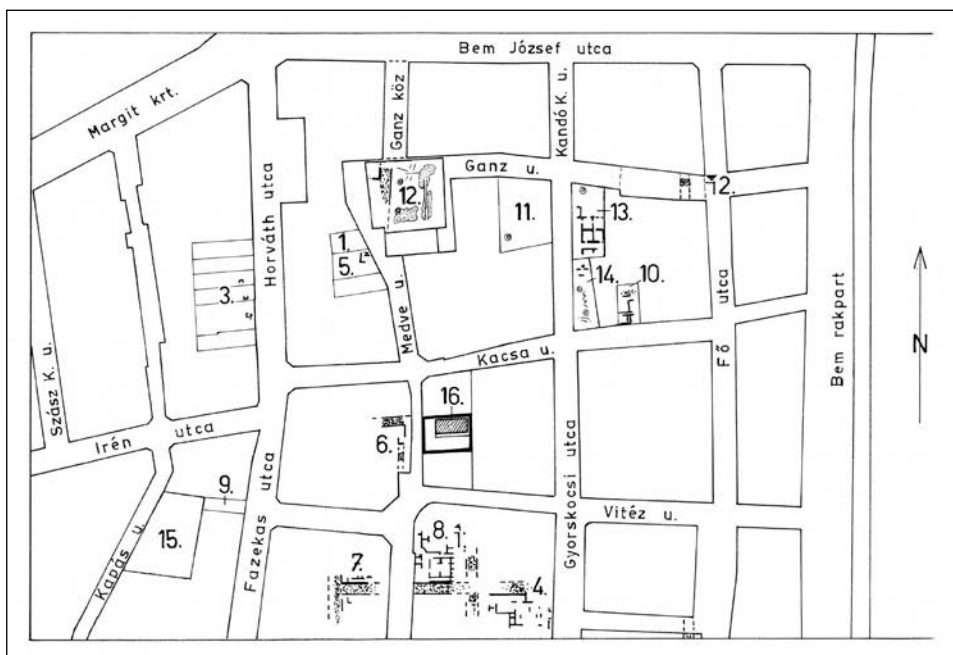
2006. július 17. és szeptember 18. között megelőző feltárást végeztünk a fent említett telken, a Media-Light Kft. megbízásából. A déli szomszédépület tűzfalától 5 méter széles biztonsági sávot kellett elhagynunk, illetve 18-19. századi pincék miatt, a 450 négyzetméteres telekből csak 80 négyzetmétert tudtunk teljes mélységig dokumentálni. (1. kép: 16) Ezen a felületen a középkori teleknek pontosan az a része került elő, ahol a 15-16. századi épületek alapfalai húzódtak.

A terület a középkorban Buda *suburbiumának* Szent Péter mártír városnegyedéhez tartozott. Mind a városrészt, mind az utcát az egykori plébániatemplom titulusáról nevezték el, (KUBINYI 2005) melynek falmaradványait a Csalogány utca 11. – Medve utca 3. telken álló irodaház kertjében lehet látni. A templomot több alkalommal is kutatták, (GARÁDY 1943, GYÜRKY 1971) de teljes feltárására sajnos máig nem került sor. Az utcában az elmúlt évtizedben négy nagyméretű régészeti feltárás zajlott: egy közvetlenül a vizsgált telekkel szemben, (1. kép: 6, KÉRDŐ-VÉGH 1994) egy a templommal szemközti telken, (1. kép: 7, KÉRDŐ-VÉGH 1971/1) majd a templomtól északra, (1. kép: 8, KÉRDŐ-VÉGH 1971/2 és 2003) és legutóbb a Medve utca északi végében. (1. kép: 12, BENDA-HABLE

Excavation in the Saint Peter the Martyr district of the Víziváros

(*Budapest II, 17 Medve Street, Lrn:
13855/2*)

Investment-led excavations were conducted on the above lot, commissioned by the Media-Light Kft. between July 17 and September 18, 2006. A 5 m wide safety zone had to be left by the wall of the neighboring house in the south and only a territory of 80 square meters could be documented of the total depth of the 450 square meters of the lot because of cellars built there in the 18th and 19th centuries. (Fig. 1: 16) On this surface, we found that Part of the medieval lot where the foundation walls of the 15th-16th century buildings stood was found on this surface. In the Middle Ages, this territory belonged to the Saint Peter the Martyr district in the suburbium of Buda. Both the district and the street were named after the patron saint of the contemporary parish church. (KUBINYI 2005) The remains of walls from this church can be seen in the garden of the office building on lot 11 Csalogány Street and 3 Medve Street. The church has been investigated several times (GARÁDY 1943, GYÜRKY 1971) but never been completely unearthed. Four large-scale archaeological excavations were conducted on the street in the past decade. One excavation faced the investigated lot (Fig. 1: 6, KÉRDŐ-VÉGH 1994), another one took place on the lot across from the church (Fig. 1: 7,

1. kép: Középkori és római kori lelőhelyek és fontosabb római kori objektumok a Bp., II. Medve utca 17. környezetében (Hable T.)

Fig. 1: Medieval and Roman period sites and major Roman period features in the region of Bp. II, 17 Medve Street (T. Hable)

2006) Mindenhol igen komoly városias beépítettséget tártak fel a kollégák. Az utca déli felében inkább a jól megépített, pincével kombinált, kőfalú házak domináltak, északi felében viszont a faházak régészeti nyomai voltak többségben. Nagymértékű beruházói pusztítás miatt, a Csemerdzsi aga dzsámiból csak a minaret alapozását sikerült dokumentálni a szemközti telken, 1992-ben. (KÉRDŐ 1995)

A Medve utca 17. szám alatt a törökkori objektumokat két élelem-, vagy terménytároló verem képviselte, az egyik ovális, a másik téglalap alakú volt, utóbbi oldalát és alját deszkabélés fedte. A gödrök alján 50-80 centiméter vastag törökkori használati réteg borította (16. század második fele), ám miután a vermeket már nem használták, 15. századi kerámiát tartalma-

KÉRDŐ-VÉGH 1971/1), then north of the church (Fig. 1: 8, KÉRDŐ-VÉGH 1971/2 and 2003) and the most recently there was another excavation in the northern part of Medve Street. (Fig. 1: 12, BENDA-HABLE 2006) Densely packed urban buildings were found everywhere. Well-built stone houses with cellars dominated in the southern part of the street, while the archaeological traces of wooden houses were more frequently encountered in the northern part of the street. In 1992, only the foundation of the minaret could be documented of the Chemberdzhi Aga jami on the lot across the street because of extensive damage caused by the developers. (KÉRDŐ 1995)

Two food or crop storage pits represented the Turkish period features at 17

zó humusszal töltötték fel. A téglalap alakú verem aljába egy kisebb méretű vermet mélyítettek, amely rejtkehelyként funkcionálhatott az álfenék alatt. Kincset sajnos nem találtunk benne, de egy teljesen ép, úgynevezett Csalogány utcai típusú kályhacsempét igen. (4. kép) A deszkaelész verem alja és az ovális teteje is agyagtég-lákkal volt „ledugózva”, azaz betöltésük felszínén falszerűen rakott agyagtégla sorok feküdtek.

A feltárható felületet szinte teljesen elfoglalta egy 16. századi, könnyűszerkezetes ház alapozása. (2. kép) Az alapozás három-négy soros, szárazon rakott, törtköves fal volt, amelyen valószínűleg boronafalú, vályogfalú, vagy Fachwerk felépítmény állt. Első helyiségét az utca vonalára merőlegesen építették. A keskeny, törtköves osztófalat már omladékrétegre alapozták, mely az egész ház alatt végighúzódtott,

Medve Street. One was oval, the other one oblong. The bottom and the walls of the latter pit were lined with planks. The bottoms of the pits were covered with a 50-80 cm thick layer left by their use in the Turkish period (second half of the 16th century). When the pits were no longer in use they filled in with humus containing 15th century ceramics. A smaller pit was cut into the bottom of the oblong pit, which may have functioned as a hiding place under the mock-floor. Regrettably, it did not hide a treasure only an intact so-called Csalogány Street type stove tile. (Fig. 4) The top of the bottom of the plank-lined pit and the top of the oval pit were sealed with clay bricks, that is, wall-like rows of adobe bricks were laid on top of the fill.

The foundation of a light-construction 16th century house nearly completely oc-

2. kép: A 16. századi könnyűszerkezetes ház alapozása
Fig. 2: Foundation of the light-construction house from the 16th century

3. kép: A 15. századi pince keleti fala a mécstartó fülkével
 Fig. 3: Eastern wall of the 15th century cellar with the lamp niche

így az épület fennálásán belül két építési periódust különíthetünk el. A leletek tanúsága szerint azonban mindkettő a 16. század első felére esik. A második helyiség két, keskeny, törtköves fallal lett további részekre osztva.

Az utca felé eső szektorokban egy 15. századi ház kis, törtköves, földbe rakott falú pincéjét is megtaláltuk. Kötőanyag hiányában egyes falai leomlottak, mi már csak a kelet felé leszúkított pinceteret bonthattuk ki. Ennek nyugati fala maradt meg a legépebben, középtájon egy mécstartó fülkével. (3. kép) Betöltése 15. századi kerámiát tartalmazott. A pincétől keletre három korabeli szemégtöredéket találtunk – az egyikben korai (15. század közepi), import talpastál töredékeivel. Egy másiktól ép kupákat emeltünk ki. (3. kép: fent) A telek keleti végében szépen rakott, köves felület bontakozott ki, valószínűleg udvarkövezés lehetett, mivel a korszakban már ugyanaz volt a külváros utcaszervezete, mint a mai.

Az ásatási terület északnyugati sarkában újabb köves felületre bukkantunk, amely-

cupied the uncovered surface. (Fig. 2) The foundation comprised a dry-wall rubble wall of three-four rows on which log or adobe walls or a Fachwerk superstructure rested. The first room was built at a right angle to the street. The narrow dividing wall built of rubble was based on a debris layer that could be found under the entire house. This means that two construction phases can be differentiated during the life of the house. Based on the finds, both phases can be dated to the first half of the 16th century. The second room was divided into smaller rooms with two narrow rubble-based walls.

We also found the cellar of a 15th century house in the sectors closer to the street. Its rubble walls were built against the earth. Due to lack of any binding material, certain walls collapsed and it was only possible to unearth the reduced space of the cellar in the east. The western wall with a lamp niche in its middle was best preserved. (Fig. 3) The fill contained ceramics from the 15th century. Three contemporary re-

ből Árpád-kori kerámia és egy IV. Béla király által veretett *obulus* került elő. A kövezéssel egy szintben húzódó, sötétbarna humusz szintén 13. századi leletekkel volt tele. Mivel a köves felületnek határozott széle és iránya volt, valószínű, hogy egy még eddig nem ismert utca kövezetét, vagy egy kötőanyag nélküli fal omladékát találtuk meg. (B.J.)

A római kor kutatását is néhány igen komoly eredménnyel zárt, korábbi ásatás és főleg ezek térbeli közelsége tette volna izgalmassá. Sajnos a középkori gödrök és alapozások miatt a Kr. u. 2-3. századi emlékekből alig maradt valami. Fél méterrel az utolsó Árpád-kori szint alatt szórtköves réteget találtunk, ami a szemben lévő, Medve utca 22–30. számú telken 1992-ben megfigyelt, kelet–nyugati út déli széle

fuse pits were found east of the cellar: one contained fragments of an early (middle of the 15th century) imported pedestalled bowl while intact goblets were taken from another pit. (Fig. 3: top) A finely laid stone pavement was found at the eastern end of the lot. These stones may have been part of the pavement from a courtyard since the street system of the suburbs was the same in this period as today.

Another paved surface was found in the northwestern corner of the excavation territory. Ceramics from the Árpáadian Period and an *obulus* minted by King Béla IV were recovered here. The dark brown humus lying at the same level as the pavement was also full of finds from the 13th century. As the paved surface had a definite edge and direction, it may well have been the pavement from an as yet unknown street

4. kép: Csalogány utcai típusú kályhacsempe (16. század) és kupák (15. század)
Fig. 4: Csalogány Street type stove tile (16th century) and goblets (15th century)

lehetett. (1. kép: 6, KÉRDŐ 1997) A 15-20 centiméter vastag, sóderes útalapozás alatt még körülbelül fél méter vastag, sötétszürke őshumuszt tártunk fel, amelyben egyre több Kr. u. I. századi leletanyagot és néhány őskori cserepet találtunk. Három, bolygatott gödör kisebb-nagyobb szelete került elő a szelvény nyugati felében, leletanyagukban főleg kései kelta (La Tène D3) kerámiák töredékeivel. (H.T.)

Benda Judit – Hable Tibor

or perhaps the ruins of a wall built without mortaring. (J.B.)

A few earlier excavations ended with significant results and the proximity of these territories would have made the investigation of the Roman period exciting. Regrettably, barely anything remained of the AD 2nd-3rd centuries levels because of the medieval pits and foundations. Half a meter beneath the last Árpáadian Period level, a layer of spread rubble was found which may represent the southern edge of the east-west running road observed in 1992 on the opposing lot at 22-30 Medve Street. (Fig. 1: 6, KÉRDŐ 1997) A ca. half meter thick dark grey ancient humus was brought to light under the 15-20 cm thick gravelly road foundation, in which more and more finds from the AD 1st century and a few prehistoric shards were found. Parts of three large and small disturbed pits were also uncovered in the western half of the trench which mostly yielded fragments of late Celtic (La Tène D3) ceramics. (T.H.)

Judit Benda– Tibor Hable

Irodalom/References:

BENDA–HABLE 2006 – Benda J. – Hable T.: Római kori és középkori települési maradványok a Vízivárosban. Aqfűz 12 (2006) 116–146.

GARÁDY 1943 – Garády S.: Budapest Székesfőváros területén végzett középkori ásatások összefoglaló ismertetése 1941–1943. Budapest Székesfőváros Házinyomdája, 1943.

GYÜRKY 1971 – Gyürky K.: Adatok a budai Szent Péter külváros topográfiájához. BudRég 22 (1971) 223–243.

KÉRDŐ–VÉGH 1994 – Kérdő K. – Végh A.: Budapest, II. Medve utca 22–30. Régfűz. Ser. 1. No. 46. (1994) 86–87.

KÉRDŐ 1995 – H. Kérdő K.: A Víziváros római kori beépítettségének kutatása 1991–1994. Aqfűz 1 (1995) 15–22.

KÉRDŐ 1997 – H. Kérdő, K.: Zur Lokalisierung des Auxiliarlagers von Víziváros, in Roman Frontier Studies 1995. Proceedings of the XVth International congress of Roman Frontier Studies. (Ed.: W. Groenman – van Waateringe, B. L. van Beek, W. J. H. Willems, S. L. Wyna) Exeter 1997, 399–404.

- KÉRDŐ-VÉGH 1997/1 – Kérdő K. – Végh A.: Bp., II. Medve utca 8–14. RégFüz Ser. 1. No. 48. (1997) 31–32.
- KÉRDŐ-VÉGH 1997/2 – Kérdő K. – Végh A.: Bp., II. Medve utca 9–13. RégFüz Ser. 1. No. 48. (1997) 96–97.
- KÉRDŐ-VÉGH 2003 – Kérdő K. – Végh A.: Bp., II. Medve utca 5–13. Régészeti kutatások Magyarországon 2001 (2003) 146–147.
- KUBINYI 2005 – Kubinyi A.: A várnegyed és környéke középkori helyrajza, in: Szakály Ferenc – Szűcs Jenő: Budai bortizedjegyzék a 16. század első harmadából. História-MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 2005, 11–33.

Régészeti lelőhelyek a 4. számú metróvonal Lágymányosi állomásain*

(Budapest, XI. ker., Móricz Zsigmond
körtér, Bocskai út, Etele tér)

Móricz Zsigmond körtéri állomás

2006. szeptember 19. és november 3.
közötti időszakban – összesen 29 munka-
napon – régészeti szakfelügyeletet bizto-
sítottunk a 4. számú metróvonal Móricz
Zsigmond körtéri állomásának területén
végzett földmunkákhoz.

A földkitermelés során, a régészeti je-
lenségek várható előkerülésének szintjén,
hozzávetőlegesen 103,5–104 mAf (1. kép)
részűkanalas munkagéppel megnyestük a
felületet, melynek során összesen 79 ré-
gészeti objektum feltárását regisztráltuk. (2.
kép) Ezeket fotózás után a kivitelező által
biztosított kézi földmunkásokkal kibon-
tottuk, majd dokumentáltuk. (3. kép)

Az előkerült objektumok közül kilenc a
késő rézkor időszakára (Kr. e. 3600–2800)
datálható és az úgynevezett Baden-kultú-
ra népszerűségéhez kapcsolható. Az előkerült
hulladékgyűjtők mellett fontosak a na-
gyobb kerámiaedények töredékével kirakott
aljú, több rétegű, hamus, faszenes betölté-
sű, többször letapasztott gödrök. Hasonló
korú települések a budai oldalon végigkí-
sérlik a Duna egykori partját. Ezek közül a
Móricz Zsigmond körtéren feltárt rézkori

---

* A Budapesti Történelmi Múzeum végezte a korábbi
időszakban is a 4-es Metró építéséhez kapcsolódó
feltárási munkákat. A mostani jelentésben álló
munka 2002-2003-ban kezdett feltárási-sorozat része.

Archaeological excavation at Lágymányos stations for underground line 4*

(Budapest XI, Móricz Zsigmond Circus
station, Bocskai Road, Etele Square)

Móricz Zsigmond Circus station

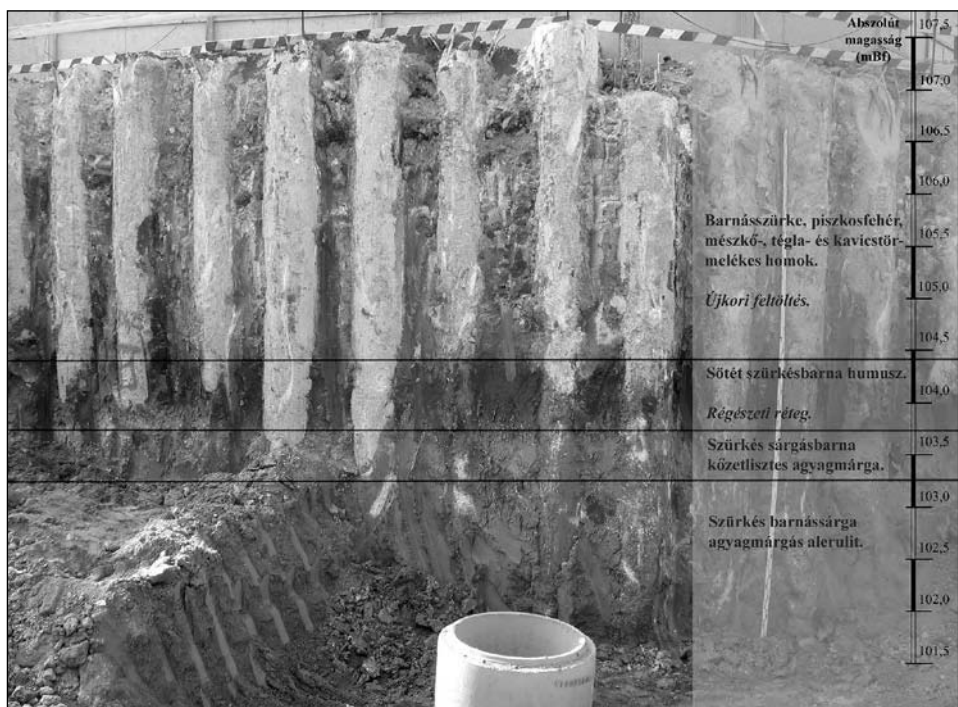
Archaeological observation was carried
out during earth moving work carried out
in the area of the Móricz Zsigmond Cir-
cus station for underground line 4 over 29
workdays from September 19 to Novem-
ber 3, 2006.

During the course of earth removal, the
surface was scraped with a shovel-dredge
down to the level where archaeological
phenomena were expected at an altitude
of approximately 103.5-104 m a.s.l. (Fig. 1)
The discolorations from 79 archaeological
features were documented on the scraped
surface. (Fig. 2) These discolorations were
photographed and unearthed with the
help of manual workers provided by the
developer and then documented. (Fig. 3)

Nine of the features brought to light
can be dated to the Late Copper Age
(3600–2800 BC) and affiliated with the
population of the so-called Baden culture.
Beside refuse pits, repeatedly daubed pits
with the bottoms covered with the frag-
ments of large ceramic vessels covered with
stratified fills mixed with ash and char-
coal were important. Settlements from

---

* The Budapest History Museum carried out the
excavations in connection with the construction
of underground line 4. The work described in this
report is an element of the excavation series that got
underway in 2002-2003.

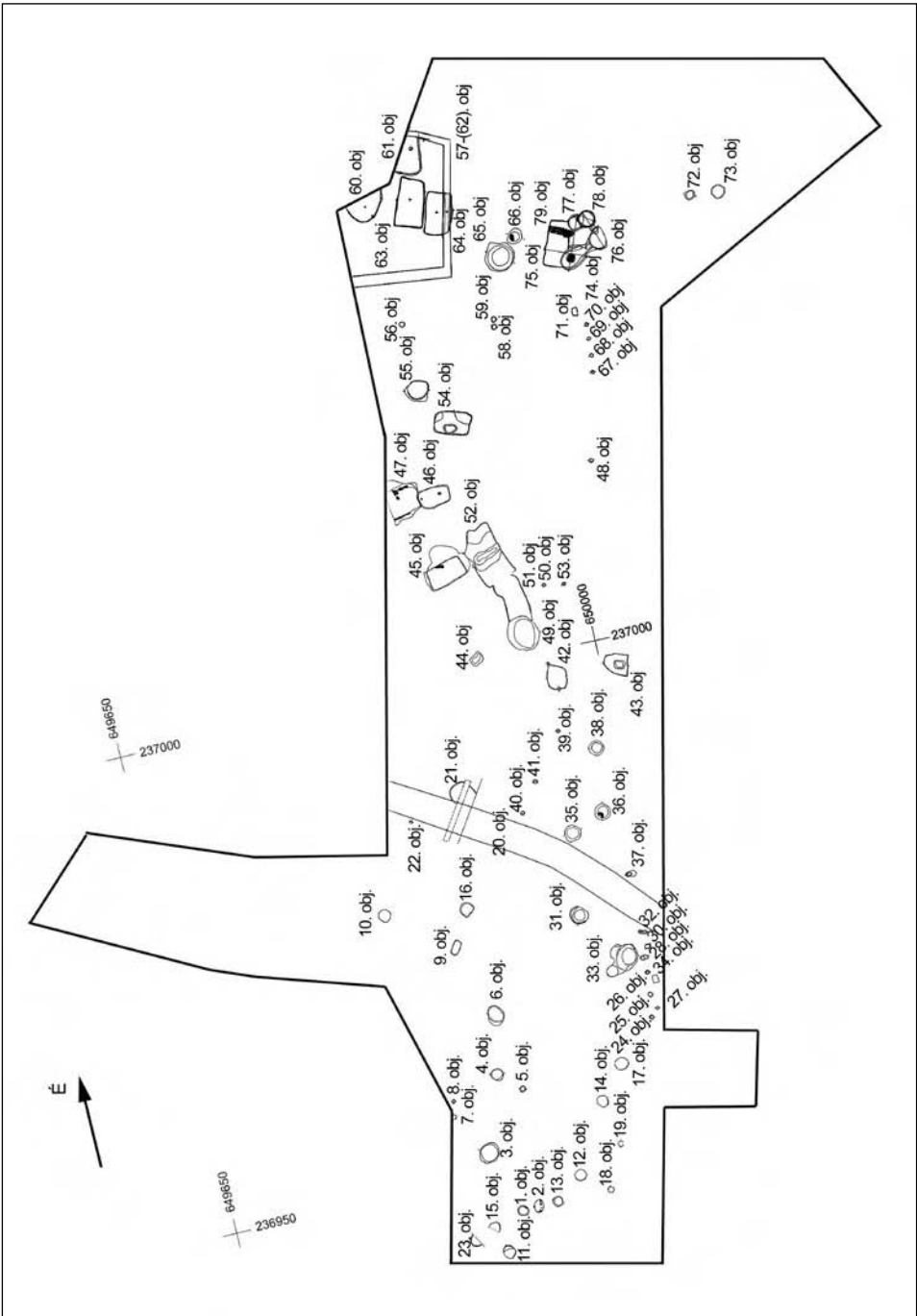
1. kép: A Móricz Zsigmond körtér rétegtani viszonyai
Fig. 1: Stratigraphy on Móricz Zsigmond Circus

településhez a Gellért-hegy lábánál, illetve az Andor utcában előkerült teleprészletek fekszenek. (ENDRÓDI 1997)

16 objektum a középső bronzkor végére, Kr. e. 1500 körülre datálható, és az úgynevezett vatyai kultúra legkésőbbi, koszideri fázisához kapcsolható. A tároló- és hulladékgyűjtők, valamint cölöplyukak mellett előkerült egy kelet–nyugati irányú, 3 méter szélességű árok, amely észak felől határolta a települést. A feltárt településrészlet egy nagykiterjedésű bronzkori településhez tartozik, amelynek részletei több korábbi feltárás (TOMPA 1943) során már ismertté váltak. A korábbi kutatások alapján meghatározható volt a település nyugati határa, ez a Fehérvári úttól nyugatra 40-50 méterrel húzódnak. (BESZÉDES–SZILAS 2004) Az ideai kutatá-

the same period are distributed along the contemporary bank of the Danube on the Buda side. The closest ones to the Copper Age settlement uncovered at Móricz Zsigmond Circus are parts of settlements found by the foot of Gellért hill and on Andor Street.

Sixteen features can be dated to the end of the Middle Bronze Age, affiliated with the latest Koszider phase of the so-called Vátya culture. Beside storage and refuse pits, an east–west running 3 m broad ditch was found, bordering the settlement to the north. The recovered settlement segment came from a large Bronze Age settlement, parts of which had already been discovered during previous excavations. The western edge could be identified during previous investigations, 40-50 meters west

2. kép: A Mórincz Zsigmond körtéri feltárás összesítő alaprajza
 Fig. 2: Complex plan of the Mórincz Zsigmond Circus station

sok egyértelművé tették, hogy a település északi határát a Móricz Zsigmond körtéren előkerült kelet–nyugati irányú nagy árok jelentette.

Az előkerült objektumok többsége a római korra, ezen belül is az Kr. u. 1-2. századra keltezhető. A hulladékgödrök mellett kilenc téglalap alaprajzú, föld-bemélyített ház került elő. Az objektumokból a kelta (La Tène D) hagyományokat folytató szürke korongolt, illetve kézzel formált kerámiaedények mellett jelen vannak az ismert római kerámiatípusok: néhány észak-itáliai *terra sigillata* töredék mellett előkerültek ezek utánzatai, valamint szürke bepecsételt, illetve vörös bevonatos edények töredékei, amphoratöredékek. A kerámiákon kívül egy üvegpalack töredéke is előkerült. A Móricz Zsigmond körtér környékén több hasonló korú, ugyancsak erős kelta hagyományokat mutató település is ismert a Gellért térről, a Kende utcából, a Ménesi útról. (PETŐ 1976)

of Fehérvári Road. The excavations conducted this year make it evident that the large east–west oriented ditch unearthed on Móricz Zsigmond Circus marked the northern edge of the settlement.

The majority of the uncovered features date from the Roman Period, more exactly from the AD 1st–2nd centuries. Beside refuse pits, nine oblong semi-subterranean houses were brought to light. Beside the grey wheel-thrown and hand-thrown ceramics following Celtic (D) traditions, the features contained known Roman vessel types as well: a few Northern Italian Samian Ware shards, their imitations, shards of grey stamped and red-slip vessels and amphora shards. A fragment of a glass flask was also found. Several settlements displaying similarly strong Celtic traditions dating from the same period have been unearthed in the region of Móricz Zsigmond Circus: on Gellért Square, on Kende Street and on Ménesi Street.

3. kép: Régészeti objektumok feltárása a kivitelezési munkákkal párhuzamosan.
Fig. 3: The archaeological features excavated in parallel with the construction works

4. kép: Római kori kohó maradványai
Fig. 4: Remains of Roman period foundry

A lelőhelyen előkerült legfontosabb objektum az ugyancsak a Kr. u. 1-2. századra datálható vaskohó, amely egy nagyobb és egy kisebb kemencéből, az ezekhez kapcsolódó hamuzó, illetve munkagödörből és földbemélyített téglalap alakú műhelyépületből állt. A kemencéket az agyagos altalajba vájták, amely a tűztérnél 10 centiméter vastagságban vörösre égett. A gödör fölé vályogtéglából emeltek kupolát. A kemencéket földfelszín alatt kialakított, szintén vörösre átégett falú csatornák kötötték össze a munkagödörrel. (4. kép) A csatornák falának vastag átégése alapján, ezeken folyt az olvadt vas a munkagödörbe. A nagyobb kemencében nagy, kettéhasadt vasérctömb, ez alatt vörös salak, a kisebb kemence mellett kohósalak, illetve vasércrögök, a műhelyépületben vasöntecs, és kisebb vastárgyak kerültek elő. Budapest területén eddig csupán két kemencérszlet került elő. (GÖMÖRI 2000, 58) A Móricz Zsigmond körtérihez hasonló, műhelygödörrel együtt előkerült kohó Pannoniából egyedül Sopronból ismert,

The most important feature uncovered at the site is a foundry also dating to the AD 1st-2nd century. It comprised both a large and a small furnace together with the adjoining ash pit, the working pit and a semi-subterranean oblong workshop building. The furnaces were cut into the clayey subsoil, which was burned to a red color down to a thickness of 10 cm by the firing space. An adobe dome was raised over the pit. Underground channels with the walls also burned red connected the furnaces with the working pit. (Fig. 4) Judging from the thickness of the burned walls of the channels, the molten iron ran in them to the working pit. A large split iron ore block and red slag beneath it were found in the larger furnace, while slag, iron ore lumps were found beside the smaller furnace and iron ingots and smaller iron objects were recovered from the workshop building. Parts of only two furnaces have so far been unearthed in Budapest. A foundry with a workshop pit similar to the ones unearthed on Móricz

(GÖMÖRI 2000, 170–172, 219) hasonló korú külföldi műhelyek alapján rekonstruálható. (PLEINER 2000, Fig. 39.1, Fig. 42.2.)

Bocskai út

A Bocskai úti állomás területén a felső, feltöltött rétegek gépi bontása régészeti szakfelügyelet mellett történt. A szakaszosan átadott munkaterületen, 2006. november 9. és 2006. december 12. között elvégeztük az előkerült régészeti objektumok bontását és dokumentálását. (5. kép)

A feltárás során összesen 82 objektumot tártunk fel. Ezek túlnyomó része a középső bronzkor időszakára keltezhető településhez tartozó gödör volt. A jellegzetes kerámianyag alapján a településrészlet a vatyai kultúra késő időszakára, az úgynevezett koszideri időszakra datálható. Az objektumok elsősorban az állomás északi szélén koncentráálódtak, ez a terület közvetlenül csatlakozik az aluljáró terüle-

Zsigmond Circus has only been found in Sopron in Pannonia that can be reconstructed based on contemporary foreign workshops.

Bocskai Road

The mechanical clearing of the upper refilled layers was carried out during archaeological observation work in the area of the Bocskai Road station. The archaeological features discovered at that time were uncovered and documented as the territory was delivered over to archaeologists step-by-step between November 9 and December 12, 2006. (Fig. 5)

Eighty-two features were uncovered in total. The overwhelming majority were pits from a Middle Bronze Age settlement. Based on the characteristic ceramic material, the settlement fragment can be dated to the so-called Koszider phase, a late phase of the Vatya culture. The features especially clustered by what will be the northern edge of the station, which

5. kép: Bronzkori objektumok foltjainak jelentkezése a Bocskai úti állomás területén.

Fig. 5: The appearance of discolorations from Bronze Age features in the area of the Bocskai Road station

téhez, ahol 2003-ban ugyancsak középső bronzkor végi településrészlet került elő. (BESZÉDES–SZILAS 2004) Szintén, elsősorban a terület északi részén került elő néhány késő bronzkori gödör, kevés kerámiaanyaggal. Ezek egyikében, egy paticsos betöltésű gödörből, a gödör alján egy hamus rétegben egy palából csiszolt, trapéz alakú, átfúrt amulettet találtunk. A bronzkori objektumok sűrűsége dél felé erősen csökkent, a Baranyai utca – Ulászló utca vonalában pedig már csak igen szórványosan kerültek elő régészeti jelenségek.

A feltárások során, eddig egyelőre ismeretlen korú, egy sírsorba rendezett, melléklet nélküli nyújtott csontvázas rítusú sírokból álló temetőrészlet öt sírja is előkerült. (R.L.)

Etele tér, 4-es metró, járműtelep

2006. augusztus 21. és szeptember 15. között, a 4-es metró munkálataival összefüggésben, próbafeltárást végeztünk az Etele tér – Névtelen utca – Borszéki út által határolt területen. A feltárás célja volt, hogy meghatározzuk a KÖH nyilvántartásában szereplő lelőhely pontos kiterjedését, intenzitását és korát.

A 19 munkanapon keresztül folytatott munka során 25 szondát nyitottunk, ezekben 18 objektumot tártunk fel. Az objektumok nagy része leletmentesnek bizonyult. Régészeti értékkel rendelkező objektumok összesen két helyen kerültek elő. Az egyik hely a terület északkeleti sarka. Itt egy különös geológiai jelenséghez kapcsolódtak az objektumok. A sárga altalajban 10-40 centiméter vastagon budai szarukő depók fekszenek, kisebb nagyobb foltokban. Kázmér Miklós geológus (ELTE TTK) véleménye szerint, ezek a kövek a Sas hegyről mosódhattak le, és nagy záporpatakkal juthattak el

was directly linked to the territory of the subway. Here, part of a settlement, also dating to the end of the Middle Bronze Age, was recovered in 2003. A few Late Bronze Age pits with a few ceramic shards in them were uncovered again mostly in the northern part of the territory. One of the pits, which was filled with daub, a polished and perforated trapezoid-shaped amulet from schist was found on the bottom of the pit in an ashy layer. The density of the features significantly decreased towards the south and only a few sporadic features could be observed along the line of Baranyai Street – Ulászló Street.

Part of a cemetery with five inhumation graves arranged in rows was found during the excavation. The bodies were extended on their backs. The graves did not contain grave goods and their dating is still uncertain. (L.R.)

Etele Square, underground line 4, train depot

Between August 21 and September 15, 2006, a test excavation was conducted in the territory bordered by Etele Square, Névtelen Street and Borszéki Road in connection with the construction of underground line 4. The purpose of the excavation was to determine the exact extent, concentration and dating of the site registered in the list of the KÖH.

Twenty-five test trenches were opened during the 19 days the excavation lasted. Over this period 18 features were unearthed. Most of the features did not contain finds. There were only two archaeologically interesting areas. One was in the northeast corner of the territory. Here, the features were linked to a strange geological phenomenon: chert depots from the Buda hills lay in spots of various sizes in

ilyen messzire, mert a lelőhely egyébként nem természetes előfordulási helyük. Ezt megerősítették saját megfigyeléseink is, egyrészt a kövek meder formájú elhelyezkedése a talajban, valamint az a jelenlét, mely szerint a kétségtelenül emberi munka által keletkezett gödrök nem egy őskori településhez tartoztak, hiszen sem az objektumok száma, sem pedig leleteik mennyisége nem utalt erre. A kis méretű és rendkívül szórta elhelyezkedő objektumok mindegyikében találtunk az említett kőzetből legalább kis töredékeket, kettőben pedig bár apró, de a Dunántúli Vonalászes Kultúrába sorolható kerámiadarabokat. Ezzel megváltozott a lelőhely korszakba sorolása is, mert a KÖH által nyilvántartott bronzkori illetve középkori leleteknek mi nem találtuk nyomát.

Legérdekesebbnek a 15. objektum bizonyult, amely egy kis, keskeny árok volt. A helyszínen megállapítottuk, hogy ezzel az árokkal több helyen is ráástak a kőelőfordulásra, így ez egyfajta kutatóároként szolgálhatott az őskori emberek számára. Ha ez a megállapítás a későbbi értékelések után is helytállónak bizonyulna, akkor itt nagy valószínűséggel egy őskori kőbánya meglétét és nagyon korai (Kr. e. 6-7. évezredi) kitermelését feltételezhetjük. (H.L.A.)

A három lágymányosi metróállomás területén végzett feltárás fontos adatokkal egészítette ki a terület régészeti topográfiáját. Amellett, hogy a Móricz Zsigmond körtéren előkerült késő rézkori és római kori települészet feltárása által korábban ismeretlen települések váltak ismertté, a három lelőhely jelentősen bővíti a környéken már korábban feltárt bronzkori települések (TOMPA 1943; BESZÉDES–TEREI 2003; BESZÉDES–

a layer 10-40 cm thick in the yellow subsoil. The geologist, Miklós Kázmér (ELTE TTK), has suggested that these chert lumps could have been washed down from Sas hill and strong currents of water created from heavy rainfalls carried the chert this distance, since otherwise this is not the natural provenance of the rock. The same scenario was supported by our observations. The rocks lay in a basin-like formation in the soil. The pits on the other hand are certainly anthropogenic in nature. The chert lumps however did not come from the prehistoric settlement. Neither the number of the features nor the quantity of the finds was consistent with such a conclusion. All the small and very scattered features contained at least small fragments of the rock and two pits also contained tiny shards that can be attributed to the ceramic traditions of the Transdanubian Linear Pottery Culture. This changed the dating of the site as well since we could not find any trace of the Bronze Age or medieval finds, which had been entered in the registry of the KÖH. Feature no. 15 proved to be the most interesting. It was a small and narrow ditch. We could establish at the site that these ditches extended into the stone depots in several places so it could be a kind of exploratory ditch dug by prehistoric people. Should this interpretation prove correct in the long run, it seems we are dealing with the presence and the very early (6th-7th millennium BC) exploitation of a stone quarry. (A.L.H.)

The archaeological investigations conducted on the territories of the three underground stations in Lágymányos have contributed important new data on the archaeological topography of the territory.

SZILAS 2004) kiterjedéséről szerzett információkat.

Reményi László – Horváth László András

New settlements were identified with the recovery of parts of Late Copper Age and the Roman period settlements on Móricz Zsigmond Circus. These two sites enlarge our information on the extent of the Bronze Age settlements that have already been unearthed in the area.

László Reményi – András László Horváth

Irodalom/References:

BESZÉDES–SZILAS 2004 – Beszédes J. – Szilas G.: Középső bronzkori település nyomai Lágymányoson. Traces of a Middle Bronze Age settlement at Lágymányos. *Aqfűz* 10 (2004) 147–152.

BESZÉDES–TEREI 2003 – Beszédes J. – Terei Gy.: A Budapest, XI. ker., Bartók Béla út – Fehérvári út felszíni rendezéséhez kapcsolódó régészeti feltárások és megfigyelések 2002-ben. *Aqfűz* 9 (2003) 194–196.

ENDRÓDI 1997 – Endrődi A.: A késő rézkori bádeni kultúra Budapest, Andor utcai telepanyaga a kulturális kapcsolatok tükrében. (Die Siedlungsmaterialien

der spätkupferzeitlichen Badener Kultur aus der Andorstrasse im Spiegel der kulturellen Verbindungen.) *BudRég* 31 (1997) 83–201.

GÖMÖRI 2000 – Gömöri J.: Az avar kori és Árpád-kori vaskohászat régészeti emlékei Pannoniában. Sopron 2000.

PETŐ 1976 – Pető M.: Koracsászárkori fazekastelep a Gellért-hegy déli oldalán. (Frühkaiserzeitliche Töpfersiedlung am südlichen Hangs des Gellérthegey.) *ArchÉrt* 103 (1976) 86–97.

PLEINER 2000 – Pleiner, R.: Iron in Archaeology: The European bloomery smelters. Praha 2000.

TOMPA 1943 – Tompa F.: Adatok Budapest őskorához. *BudRég* 13 (1943) 11–31.

Régészeti kutatások az egykori Kinizsi laktanya területén

(Budapest, XI. ker., Beregszász út – Rodostó utca – Nagyszeben utca – Névtelen utca, Hrsz.: 1996/3)

A Budapest XI. ker., Beregszász út – Rodostó utca – Nagyszeben utca – Névtelen utca által határolt területen lakópark építését megelőzően a Sasad Liget Kft. megbízásából került sor régészeti kutatásra. (1. kép)

Megelőző feltárás a T1 tömb területén

Az egykori laktanya területén előzetesen 2006. márciusában Lassányi Gábor végzett próbafeltárást, amelynek során a T1-es épülettömb (telekalakítás után hrsz: 1996/3 alatti ingatlan) északkeleti részében az újkőkori Dunántúli Vonaldíszes Kerámia (továbbiakban DVK) megtelepedésének nyomai kerültek elő. A próbafeltárás eredményei alapján a település elhelyezkedése a tervezett épülettömb Beregszász úti oldalán volt feltételezhető, így 2006. szeptember 26. és november 7. között az itt megépítendő épületek pincetömbjének teljes feltárására került sor. Az újkőkori települési jelenségeket tartalmazó őshumusz a terület észak-északkeleti oldalán, a lejtő irányában, több rétegű, vízfolyásokkal szabdaltnak természetesen, illetőleg mesterséges feltöltés alatt átlagosan 2 méter mélységben került elő.

A T1 tömb északkeleti sarkában kiasott pince területén (T1/1. felület), összesen 1990 négyzetméteren, 57 régészeti objektumot tártunk fel, amelyek zöme a DVK

Archaeological investigations in the territory of the former Kinizsi barracks

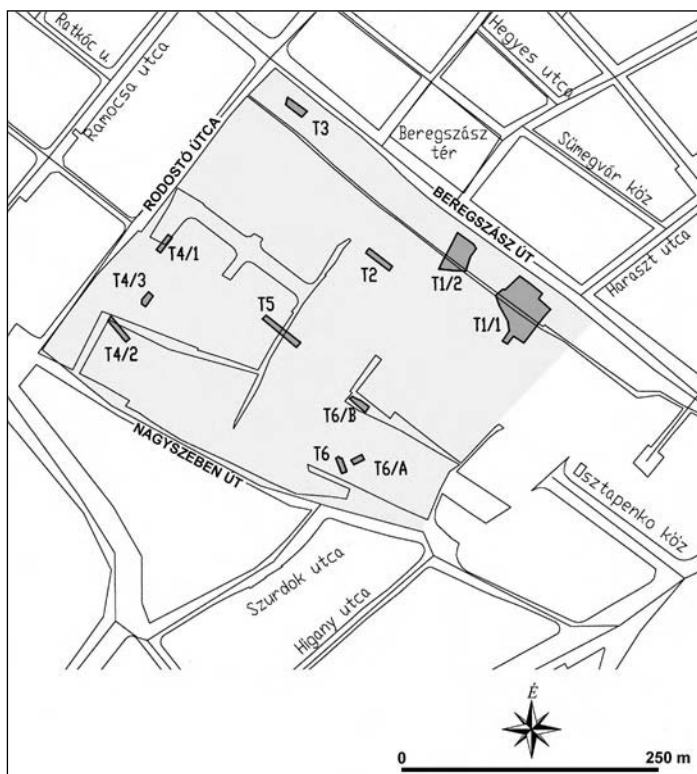
(Budapest XI, Beregszász Road – Rodostó Street – Nagyszeben Street – Névtelen Street, Lrn: 1996/3)

Archaeological excavations were conducted preceding the construction of a residential district in Budapest XI, in the territory bordered by Beregszász Street, Rodostó Street, Nagyszeben Street and Névtelen Street, commissioned by the Sasad Liget Kft. (Fig. 1)

Investment-led excavation in the territory of block T1

Gábor Lassányi conducted test excavations in the territory of the former barracks in the March of 2006. He found traces of a settlement of the Transdanubian Linear Pottery culture (TLP in the followings) in the northeastern part of block T1 (1m after the reorganization of the lot: 1996/3). Based on results from the test excavation, the settlement could be expected by the side of the block of buildings facing towards Beregszász Road, so the area of the complete cellar block of the buildings to be raised there was excavated between September 26 and November 7. The ancient humus that contained the Neolithic settlement phenomena was found at an average depth of 2 m under a multi-layered natural and artificial fill segmented by water courses sloping down the north – northeast side of the territory.

Fifty seven archaeological features, mostly from the late, Zseliz phase of the

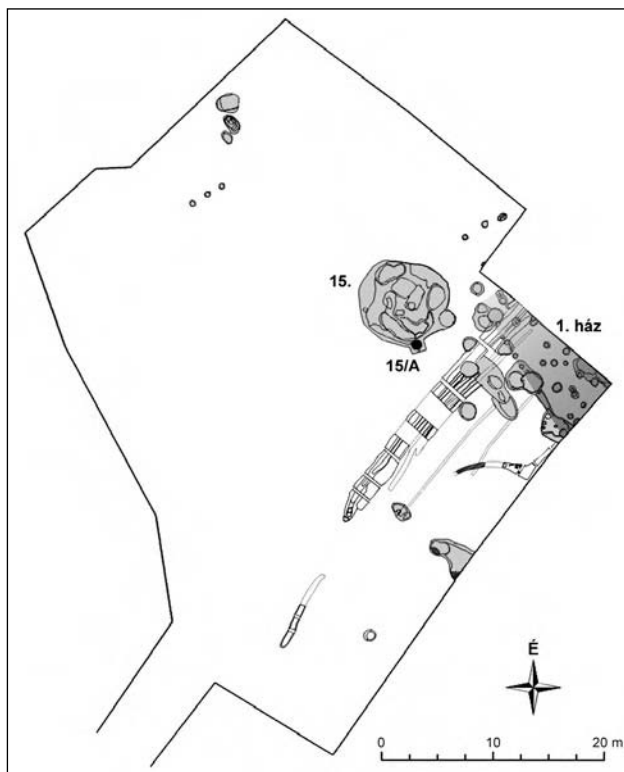
1. kép: Helyszínrajz a feltárt felületekkel, és a próbafeltárás kutatószelevelével
 Fig. 1: Site map with the unearthed surfaces and the trenches of the test excavation

kései, Zseliz időszakának településéhez köthető. (2. kép) A település objektumainak többsége a Beregszász út felé észak–északkeleti irányban lejtő őshumusz alatt található közetlisztes agyagos altalajba ásva koncentrált, míg a terület déli–délnyugati irányban emelkedő részében jelentkező tömör, köves lejtőtörmelékben mindössze három, újkörként meghatározható objektum került elő. Eszerint a kőtörmelékes altalaj természetes határt szabhatott az újkőkori település délnyugati irányú terjeszkedésének, amelynek objektumait a terület geológiai viszonyaihoz alkalmazkodva, a kedvezőbb talajviszonyokat kihasználva létesítették.

A T1/1 felület keleti sarkában a neolitikus település objektumai sűrűn, gyakran egymásba ásva kerültek elő, több esetben

TLP settlement, were unearthed over 1990 square meters in the area of the cellar in the northeast corner of block T1 (surface T1/1). (Fig. 2) The majority of the features clustered in the stone-powdery clayey subsoil beneath the ancient humus sloping in a north–northeast direction by Beregszász Road, while only three modern features were found in the solid rock mantle appearing in the area rising in a south–southwest direction. Thus, the rock debris operated as a natural boundary limiting the south–westerly expansion of the Neolithic settlement. Features from this settlement were established where the soil conditions were more favorable.

The features of the Neolithic settlement were discovered densely distributed, often intersecting one another in the

2. kép: A T1/1
felület összesítő
alaprajza
Fig. 2: Summary
map of surface
T1/1

átvágva a terület e részén északkelet–dél-nyugati irányban áthaladó, ismeretlen korú árokkal. (2. kép) Ezen a területen a Zseliz időszak kevés leletét tartalmazó, több egymást metsző tároló és egyéb rendeltetésű gödör mellett, néhány más konstrukció részeként is értelmezhető oszlophelyet, továbbá egy oszlopvázas épület (1. ház) északnyugati felének részletét is sikerült megfigyelnünk. (2. és 3. kép) Az észak–északnyugat – dél–délkeleti tájolású épület északi és keleti irányban a feltárható területen kívülre is áthúzódott, így méreteire nézve nem sikerült adatokat nyernünk. Délnyugati, hosszanti oldalának részletét sűrűbben leásott kisebb átmérőjű oszlopokból álló sor alkotta, amelynek egy része a később beleásott objektumok kibontása után bontakozott ki. Csak részlegesen si-

eastern corner of surface T1/1. In certain places they were intersected by a ditch of unknown age, that crossed this part of the territory in a northeast–southwest direction. (Fig. 2) Various storage pits and other pits intersecting one another and containing a few finds from the Zseliz period, a few postholes that can be interpreted as parts of another construction and part of the northwestern half of a post-structure building (building no. 1) could be observed in this territory. (Fig. 2-3) The north–northwest – south–southeast oriented building extended beyond the excavation territory to the north and the east, so it was not possible to determine its measurements. The building part from the southwestern longer side comprised densely distributed smaller diameter

került megfigyelni az épület belsejében húzódó hármasszoros oszlopsor részletét is. A néhány esetben megkettőzött oszlophegyek az épület megerősítésére vagy megújítására utalnak. Az épület maradványától északnyugatra egy nagyméretű, közel 8 méter átmérőjű, legmélyebb pontján 1 méter mélységig kimélyített, egyenetlen aljú, eredetileg bizonyára anyagnyerés céljára kiásott kerek gödört tártunk fel (15. objektum), amely a déli oldalába bevált kemence (15/A objektum) alapján később műhelygödörként szolgálhatott. (4. kép) Az agyagos talajba mélyített, mindössze 2-3 centiméter vastagságban átégett kemenceboltozat, kissé megroskadt, de nem omlott be, eredeti belmagassága, amely a feltárásakor mindössze 17 centiméter volt, nem ismert. A boltozat kemenceszájjal párhuzamos átmérője 110 centiméter, mélysége 48 centiméter volt. A 110×80 centiméter átmérőjű kissé ovális platnit a kemence szájánál, a gödör belseje felé 30 centiméterrel túlnyúlva, kis előteret képezve alakították ki. A 2-3 centiméter vastagságban letapasztott platni alá a hőhatás fokozására elszórtan kötőanyagokat helyeztek. (5. kép) A kemence belsejében és a boltozat magasságában, a gödör betöltésében csoportosulva, igen nagy mennyiségű kagylóhéjat találtunk, amely a gödör eredeti funkciójának megszűnését követően halmozódott fel. A betöltés felső részéből is előkerült Zseliz kerámia-öredékek, nagyméretű lenyomatos patics-öredékek és kövek alapján a település korábbi fázisához tartozó épülettel esetleg egykorúnak tartható gödör és a kemence használata is ebben az időszakban szűnhetett meg. Az épülettel szuperpozícióban előkerült objektumok a Zseliz település későbbi fázisához tartoznak. Az objektumokból az említettek kivételével összességében kevés

posts, a few of which appeared only after the cleaning of later pit features. The fragment of the triple post row in the interior of the building could also be observed only in segments. The sometimes doubled postholes suggest the building had to be reinforced or renovated. A large round pit was uncovered northwest of the building remains. It had a diameter of nearly 8 meters and extended down to a depth of 1 m at its deepest point. The bottom was uneven and originally, must have been a clay extraction pit (Feature no. 15). (Fig. 4) Based on the oven cut into its southern side (feature no. 15/A), it was later used as a workshop pit. The dome of the building, which had been sunk into the clayey sub-soil was burned through only to a thickness of 2-3 cm, and although it had

3. kép: Újkőkori oszlopszerkezetes épület részletének nyomai a T1/1 felület keleti sarkánál. (1. ház)

Fig. 3: Traces of part of a Neolithic post-structure house in the eastern corner of surface T1/1 (house no. 1)

4. kép: Újkőkori földbe vájt kemence és gödre feltárás közben. (15. és 15/A objektum)

Fig. 4: Neolithic sunken oven and its pit during excavation (features nos. 15 and 15/A)

kerámiatöredék, néhány kőeszköz és minimális állatsont került elő. Néhány gödör aljában, illetve betöltésében nagyméretű kövek feküdtek, amelyeknek többsége a lejtőtörmelékből származó kovagumó volt.

A T1/1-től nyugatra elhelyezkedő T1/2 felület összesen 786 négyzetméteren volt kutatható, mivel középső részét talajcserével és egyéb újkori beásásokkal jelentősen megbolygatták. Ilyen körülmények között a kőzetlisztes agyagos altalajba beásva az újkőkori településnek mindössze két, egymástól távolabb elhelyezkedő objektumát; egy oszlophelyet és egy jelentősebb kiterjedésű gödröt sikerült feltárnunk, amelynek betöltése kevés kerámiatöredéket és nagyobb mennyiségű követ tartalmazott. Kőtörmelékes altalaj csak a felület északnyugati sarkában jelentkezett, így elképzelhető, hogy itt a település, a kőzetlisztes agyagos altalajt követve, déli irányban is tovább húzódhatott.

A kutatás eredményeit összegezve a feltárt területen a DVK Zseliz időszaka több fázisú településének déli szélé húzódná-

slightly caved in, it did not collapse. The original interior height is not known, but as measured during the excavation it was only 17 cm. The diameter of the dome measured 110 cm parallel to the mouth of the oven and it was 48 cm deep. The slightly oval baking surface measured 110×80 cm. It extended over the mouth of the oven in the direction of the pit by 30 cm, forming a small foreground. To increase the heating effects, scattered stone fragments were placed under the 2-3 cm thick plastering of the baking surface. (Fig. 5) Many bivalve shells were found inside the oven and in a cluster in the fill of the pit up to the height of the dome. These may have accumulated here after the pit ceased to be used. Based on the Zseliz pottery shards and the large daub fragments with imprints found in the upper part of the fill, the pit and the oven must have been contemporary with the house dated to the early phase of the settlement. They were abandoned in the same period. The features found in superposition with the building come from a later phase of

tott, amelynek centruma az észak–északkeleti lejtő irányában helyezkedhetett el. A lelőhely előkerülésével tovább növekedett a DVK oszlopszerkezetes épületmaradványokat tartalmazó településeinek száma a főváros területén is. (HORVÁTH L–KOROM–TEREI–SZILAS–REMÉNYI 2005; REMÉNYI–ENDRŐDI–MARÁZ–M. VIRÁG 2006) A Budapesten eddig ismeretessé vált DVK települések jellemzően víz közelségében; patakok partján, a Duna ármentes szigetein fekszenek. (Például: G. CSÁNK 1964; KALICZ–SCHREIBER–KALICZ 1992; HORVÁTH L 2002; HORVÁTH L.–KOROM–TEREI–SZILAS–REMÉNYI 2005; KOROM–REMÉNYI 2005; M. VIRÁG–BESZÉDES–REMÉNYI 2005; REMÉNYI–ENDRŐDI–MARÁZ–M. VIRÁG 2006) A Kinizsi laktanya területén, mindezeketől némileg eltérő földrajzi környezetben, a Budai-hegység déli lábánál napvilágra került DVK település kialakulásában azonban a hegységből feltételezhetően érkező egykori vízfolyás

the Zseliz settlement. A few shards, stone tools and a minimal number of animal bones were recovered from the features in addition to the above-mentioned finds. Large stones lay on the bottoms or in the fills of a few pits, mostly flint nodules from the refuse slide.

Surface T1/2 west of T1/1 could be investigated over a surface of 786 square meters since the central part was strongly disturbed by soil exchange and modern pits. Only two distant features of the Neolithic settlement could be unearthed in the stone-powdery clayey subsoil including a posthole and a large pit. These features contained a few shards and a large number of stones. The subsoil of stone debris appeared only in the northwestern corner of the surface so it seems possible that the settlement followed the clayey stone-powdery subsoil and extended farther to the south.

In summary, later phases of the southern edge of a settlement belonging to the TLP

5. kép: A kemence (15/A objektum) metszete
Fig. 5: Cross-section of the oven (feature no. 15/A)

közelsége mellett, esetleg a környéken előforduló kovanyersanyag előfordulása is, még bizonyításra váró szerepet kaphatott. (M.VZs.)

Próbafeltárás a T2, T3, T4, T5, T6 tömbök területén

A megelőző feltárással egyidejűleg, 2006. szeptember. 26. és október 20. között a T2, T3, T4, T5, T6 építési tömbök (telekalakítás utáni hrsz: 1996/2; 1996/9; 1996/10; 1996/5 alatti ingatlanok) területén próbafeltárást végeztünk. A Sasad Liget Kft. által kitűzött építési területen kilenc kutatószelvényvel, összességében 1100 négyzetméter régészeti kutatására került sor. A volt laktanya területe tereprendevezéssel, korábbi építkezésekkel, talajcserével jelentősen bolygatott, a kutatás idején építési törmelékkel, helyenként nagy felületű beton térburkolattal fedett volt. Kutatószelvényeinket, mindezeket figyelembe véve jelölhettük ki. A régészeti kutatást nehezítette az egykori laktanya háborús maradványokkal való szennyezettsége, a munkát többszöri tűzszerészeti beavatkozás, illetve folyamatos tűzszerészeti felügyelet mellett végezhetjük.

A T3-as tömb területének jelentős részén a talaj szennyezettsége miatt talajcserére került sor. A tömb további részére deponált föld és nagy felületű betonburkolat miatt kutatószelvényt csak a terület nyugati részén nyithattunk. A 115 négyzetméter alapterületű szelvényben feltöltési rétegek és természetes módon felhalmozódott kőtörmelékes rétegek alatt 340 centiméter mélységben értük el az őshumuszt, majd ez alatt 410 centiméter mélységben az agyagos altalajt. Az itt megfigyelhető jelenségek között keltezhető régészeti objektum vagy lelet nem került elő. Ennek ellenére, a terület rétegtá-

Zseliz culture was unearthed. Its center was located in the direction of the north-northeastern slope. With the uncovering of the site, the number of TLP settlements with post-structure building remains has increased in the territory of the capital as well. (HORVÁTH L.–KOROM–TEREI–SZILAS–REMÉNYI 2005; REMÉNYI–ENDRŐDI–MARÁZ–M. VIRÁG 2006) The TLP settlements unearthed to date in Budapest were established near water: on the banks of streamlets and on flood-free islands in the Danube. (E.g.: G. CSÁNK 1964; KALICZ–SCHREIBER–KALICZ 1992; HORVÁTH L 2002; HORVÁTH L.–KOROM–TEREI–SZILAS–REMÉNYI 2005; KOROM–REMÉNYI 2005; M. VIRÁG–BESZÉDES–REMÉNYI 2005; REMÉNYI–ENDRŐDI–MARÁZ–M. VIRÁG 2006) It remains to be demonstrated that the water course that supposedly flowed down from the hills in the area and perhaps the occurrence of raw flint materials may have played a decisive role in the establishment of this TLP settlement which lies in a somewhat different geographical setting in the territory of the Kinizsi barracks. (Zs.M.V)

Test excavation in the territory of blocks T2, T3, T4, T5 and T6

Test excavations were conducted between September 26 and October 20 on the territory of construction blocks T2, T3, T4, T5 and T6 (Im after the reorganization of the lot: 1996/2; 1996/9; 1996/10; 1996/5) in parallel with the investment-led excavation. A surface of 1100 square meters was archaeologically investigated in nine test trenches on the territory impacted by the Sasad Liget Kft construction work. The territory of the former barracks was badly disturbed by landscaping,

ni viszonyai alapján nem zárható ki, hogy a T1 tömb Beregszász úti oldalán előkerült újkőkori régészeti lelőhely erre a területre is kiterjedhetett. Ennek megállapítására a későbbiekben, a kivitelezéssel párhuzamosan, régészeti szakfelügyelet keretében kerül majd sor.

A T4-es tömb területének különböző pontjain három kutatószelvényt nyitottunk, összesen 310 négyzetméteres alapterülettel. Mindhárom szelvényben, közvetlenül a feltöltési réteg alatt kötörmelékés altalaj jelentkezett, amely tereprendezésre, a terület eredeti felszínének különböző mértékű lenyesésére utal. A köves altalaj felszínén régészeti jelenséget, leletet nem találtunk. A tömör kötörmelékbe mélyített kutatószondák, illetőleg geológiai szakvélemény alapján pleisztocén korinak meghatározható lejtőtörmelék alatt régészeti jelenség nem található. Hasonló rétegtani jelenségeket tapasztaltunk a három, összességében 270 négyzetméteres alapterületű szelvényvel kutatott T6 tömb, valamint a volt laktanya középső részén elhelyezkedő, 174 négyzetméteren kutatott T2-es és a 238 négyzetméter alapterületű kutatószelvényvel vizsgált T5 tömb területén is. Régészeti jelenség, lelet ezekben a szelvényekben sem került elő.

A próbafeltárás eredményei alapján a volt Kínizsi laktanya területe a Beregszász út mentén húzódó sáv kivételével régészeti szempontból negatívnak tartható. (M.VZs.–T.Z.)

M. Virág Zsuzsanna – Tézer Zita

Irodalom/References:

G. CSÁNK 1964 – G. Csánk V.: Megfigyelések a békásmegyeri őskori te-

former constructions, soil exchange as well as demolition debris. Concrete pavement covered it over a large surface. The test trenches were opened respecting to the above circumstances. Another factor hindering our work was that the former barracks area was polluted with war relics. We worked on constant alert and a few interventions by the bomb disposal squad were necessary.

The polluted soil was exchanged over a large part of the area covered by block T3. The rest of the territory was covered by an earth depot and a large concrete pavement so we could open a test trench only in the western part of the territory. The trench was 115 square meters and contained fill layers and naturally accumulated stone debris down to the ancient humus, which latter appeared at a depth of 340 cm. Underneath, clayey subsoil was found at a depth of 410 cm. No datable archaeological features or finds were discovered among the observed phenomena. Nevertheless, the stratigraphic position of the territory suggests that the Neolithic settlement uncovered in the Beregszász Road side of block T1 extended into this territory as well. This will be ascertained later during archaeological observation to be carried out in parallel with the construction work.

Three test trenches were opened at various points in the area of block T4 over a total surface of 310 square meters. The stone debris subsoil appeared in all three trenches right under the fill layer which indicated there had been landscaping and scraping of the original land surface. No archaeological phenomena or finds were observed on the surface of the stone debris. Based on the test pits dug into the solid stone debris and the geologist's opin-

lepen. (Observations faites ls station préhistorique de Békásmegyer.) ArchÉrt 91 (1964) 201–214.

HORVÁTH L 2002 – Horváth, L. A.: Neolithische Funde und Befunde in der Gemarkung von Dunakeszi. ActaArchHung 53 (2002) 1–40.

HORVÁTH L – KOROM – TEREI – SZILAS – REMÉNYI 2005 – Horváth L. A. – Korom A. – Terei Gy. – Szilas G. – Reményi L.: Előzetes jelentés az épülő Kőérberek, Tóváros-Lakópark területén folyó régészeti feltárásról. (Preliminary report on the archaeological excavation conducted parallel to the construction on the territory of the Kőérberek, Tóváros Residential District.) Aqfűz 11 (2005) 137–167.

KALICZ-SCHREIBER – KALICZ 1992; Kalicz-Schreiber, R. – Kalicz, N.: Die erste Frühneolithische Fundsettle in Budapest. Balcanica XXIII (1992) 47–76.

KOROM-REMÉNYI 2005 – Korom A. – Reményi L.: Paskál lakópark II. építési ütemének régészeti kutatása. (Archaeological investigation of construction phase II of the Paskál residential district.) Aqfűz 11 (2005) 168–176.

REMÉNYI-ENDRÓDI-MARÁZ-M. VIRÁG 2006 – Reményi L. – Endródi A. – Maráz B. – M. Virág Zs.: Régészeti kutatások az M0 környékű keleti szektorának nyomvonalán. (Archaeological investigations in the eastern sector of the M0 highway.) Aqfűz 12 (2006) 166–180.

M. VIRÁG-BESZÉDES-REMÉNYI 2005; M. Virág Zs. – Beszédes J. – Reményi L.: Régészeti kutatások az egykori albertfalvai strand területén. (Archaeological investigations on the territory of the former open-air bath of Albertfalva) Aqfűz 11 (2005) 129–136.

ion, no archaeological phenomenon exist under the slide debris dating from the Pleistocene. Similar stratigraphic situations could be observed in the area block T6 that was investigated over a total of 270 square meters in three trenches, block T2 investigated over a surface of 174 square meters and block T5 investigated in a trench extending over a surface of 238 square meters. Neither archaeological features nor finds were discovered in these trenches.

Based on the results of the test excavation, the territory of the former Kinizsi barracks is archaeologically negative apart from the zone along the Beregszász Road.

Zsuzsanna M. Virág – Zita Tézer

Kutatások az albertfalvi vicus északi részén

(Budapest, XI. ker., Hunyadi János út 16., Hrsz.: 43587/13)

A K-Trading Kft. megbízásából 2006. szeptember 26. és december 29. között megelőző feltárást végeztünk Albertfalván, a Hunyadi János út 16. szám alatt, mintegy 6500 négyzetméter kiterjedésű felületen, ahol mélygarázzsal ellátott raktárcsarnok építését tervezték. A szóbanforgó terület az albertfalvi auxiliáris vicus északi részén, a tábor *porta principalis sinistrajától* mintegy 300-400 méterre található, a táboron keresztülvezető *limesút*-szakasztól nyugatra. (1. kép)

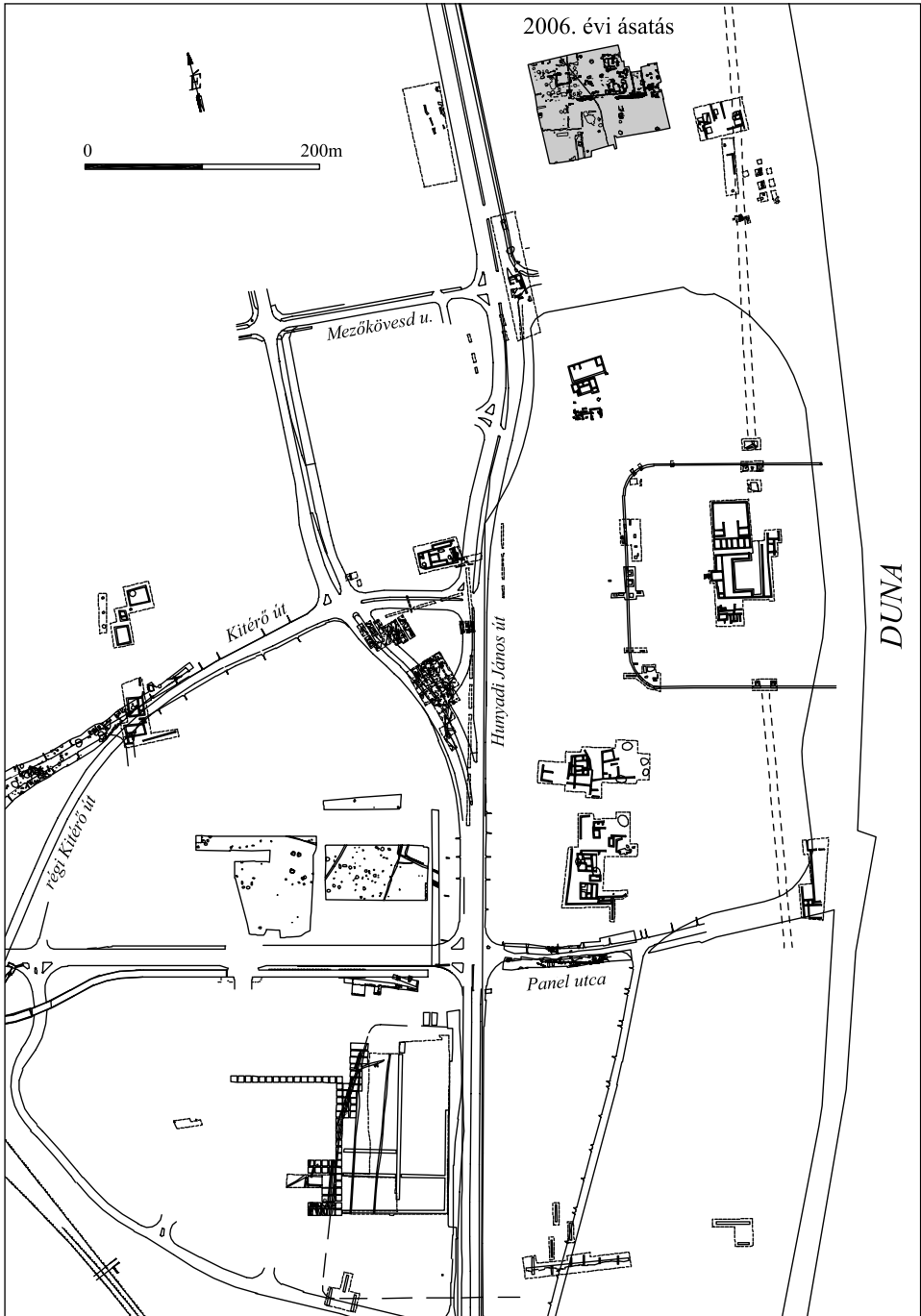
A BTM munkatársai (Nagy Tibor és Szirmai Krisztina) több feltárást is végeztek részben a területen, részben annak közvetlen közelében. (NAGY 1959; NAGY 1962, 522; SZIRMAI 1993; SZIRMAI 1997; összefoglalóan: KOVÁCS 1999, 24 skk.) A főként szondázó-, kisebb részben megelőző feltárások igen sűrű beépítettséget mutattak ki a Flavius-kortól kezdődően. Különösen az északi táborkaputól kivezető *limesút* és az arra merőleges bekötőutak mentén jelentkeztek a többféle típushoz tartozó lakóobjektumok (téglalap és kerek alakú lakógödrök, kőből és vályogtéglából épített házak), valamint a különféle ipari és gazdasági jelenségek (például tímárműhely, fémfeldolgozó műhely). A kőépítmények közül kiemelkedik egy *mansio* és egy szentély, az előbbi a feltárási területünk déli határában, az utóbbi attól északkeletre került elő.

Investigations in the northern part of the Albertfalva vicus

(Budapest XI, 16 János Hunyadi Road, Lrn: 43587/13)

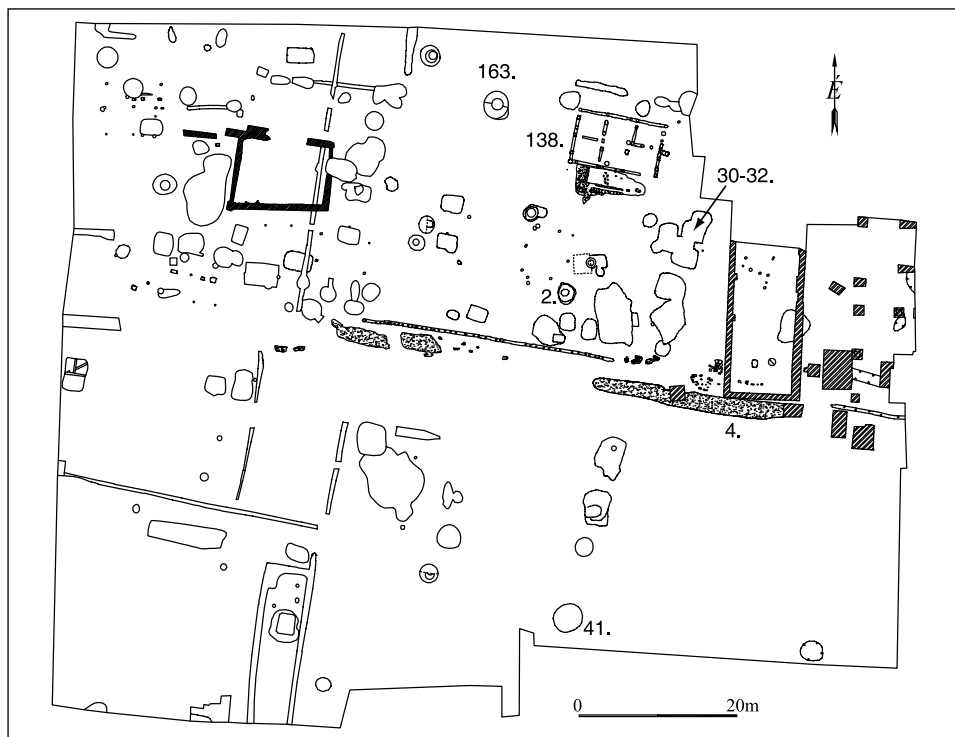
Between September 26 and December 29, 2006, investment-led excavations were conducted at 16 Hunyadi János Road in Albertfalva, commissioned by the K-Trading Kft. A surface of about 6500 square metres was excavated on the territory of a future storehouse with a deep parking garage. This territory is located in the northern part of the Albertfalva auxiliary fort vicus about 300-400 m from the *porta principalis sinistra* of the fort and west of the *limes* road that crossed through the fort. (Fig. 1)

Archaeologists of the BHM (Tibor Nagy and Krisztina Szirmai) had conducted several excavations partly on this territory and partly in its immediate neighborhood. (NAGY 1959; NAGY 1962, 522; SZIRMAI 1993; SZIRMAI 1997; in summary: KOVÁCS 1999, 24 ff) These were mostly test excavations and sometimes investment-led excavations. They revealed a densely built-in area from the Flavian period on. Dwelling features (oblong and round semi-subterranean houses as well as stone and adobe houses) and various industrial and economic phenomena (e.g. a tanning workshop and a metallurgical workshop) especially appeared along the *limes* road running from the northern gate of the fort and the side roads running perpendicularly through it. A *mansio* and

1. kép: Az albertfalvi auxiliáris vicus alaprajza a feltárás helyével

Fig. 1: Ground plan of the Albertfalva auxiliary vicus with the location of the excavation

2. kép: A feltárás összesítő alaprajza
 Fig. 2: Summary map of the excavation

A Nagy Tibor korában még felszínközeli római szinteket átlagosan 1,5 méter vastag modern kori feltöltés alatt találtuk meg. Az építkezési tevékenységek közül különösen az egykor itt üzemelő Öntödei Vállalat (ÖFAG) gyárépületeinek altalajba mélyített beton-alaptestjei, kohósalakos hulladékgyödreit okoztak nagyobb károkat, amelyek főként a terület középső és keleti negyedében jelentkeztek.

Feltárásunk során összesen 225 régészeti jelenség került elő, valamennyi a római korból. (2. kép)

Ezen objektumok kivétel nélkül telepjelenségek voltak, sírok nem kerültek elő (a 167. számú gazdasági objektumban lelt, bedobott helyzetű csontváz lelőköri körülménye miatt nem tekinthető va-

a shrine were among the stone buildings found during these earlier excavations. The former building was found by the southern edge of our excavation territory while the latter building stood northeast from it.

The Roman levels, which lay close to the surface in Tibor Nagy's time, were found under a modern fill with an average thickness of 1.5 m. The concrete foundations and the slag pits of the Öntödei Vállalat (ÖFAG) [Foundry Enterprise] caused especially great difficulties among the modern constructions mostly located in the central and the eastern quarters of the territory.

Altogether 225 archaeological phenomena, all from the Roman period,

lódi sírnak). A feltárt teleprész időrendjéről a leletanyag jelenlegi feldolgozottsági szintjén egyelőre az alábbiak vázolhatók fel:

- a kora Flavius korban már lakott volt a terület,
- a markomann háborúk okozta pusztítások után újjáépítések folytak,
- a település tovább élt – igaz lecsökkent intenzitással – egészen a Severus-korig,
- a 3. század közepe, középső harmada utáni, folyamatos lakottságra utaló leletanyag nem került elő.

A feltárási terület nagyjából középtengelyében egy nyugat–keleti irányú, 2-2,5 méter szélességű lekövezett út került elő (4. objektum), melynek északi oldalát palánkkerítés szegélyezte. A *limesútra* merőleges irányú bekötőút széléit nagyobb szegélykövekkel rakták ki, az úttest kövei között sóderozás nyomait figyeltük meg. Főként ezen út mentén sorakoztak a lakó- és gazdasági jellegű objektumok. Mindenképpen érdekes, hogy az úttól délre, vagyis a táborhoz közelebb jóval ritkább volt az objektumsűrűség mint az úttól északra.

Meglehetősen sok, csaknem 30 lakóobjektum került elő, amely némiképp árnyalja azt a szakirodalomban elterjedt képet, hogy az albertfalvi *vicus* északi része amolyan „ipari negyed” lenne, szemben a déli és nyugati teleprészekkel, ahol a lakófunkció dominál. Noha találtunk ipari- és gazdasági jellegű objektumokat is, ezek azonban nem alkottak funkcionálisan elkülönülő „negyedeket”, inkább csak a lakóhelyek melletti, a lakófunkciót kiegészítő, azzal párhuzamosan futó tevékenységi körökre utalnak.

A lakóobjektumok többféle típusba oszthatók. A *vicus* palánkperiódusára jellemző, sarkain lekerekített, téglalapalakú lakóödrökből 25 került elő. Méretük

were brought to light during excavations. (Fig. 2)

All these features were settlement phenomena. No graves were discovered (the skeleton thrown into out-building phenomenon no. 167 cannot be considered a real grave because of the find circumstances). The find material reveals the following about the chronology of the unearthed settlement segment in the present stage of analysis:

- the territory was already inhabited in the early Flavian period,
- reconstructions started after the devastation of the Marcomann wars,
- the settlement survived until the Severus period although with a restricted intensity,
- there was no find material suggesting continuous settlement after the middle and the middle third of the AD 3rd century.

A east–west running, 2-2.5 m wide paved road (feature no. 4) bordered by a plank fence to the north was found approximately along the axis of the excavation territory. The edge of the side road running perpendicularly to the limes road was constructed from large stones with traces of gravelling observed between them. Most of the dwelling and out-building features stood along this road. It is interesting that significantly fewer features were found south of the road, that is, rather closer to the fort, than north of it.

Relatively many, nearly 30 dwelling features were found, which somewhat modifies the theory frequently cited in the archaeological literature that the northern part of the Albertfalva *vicus* was some kind of “industrial district” as opposed to the southern and western settlement areas where the dwellings dominated. In

3. kép: Félig földbemélyített lakógödrök (30-32. obj.)

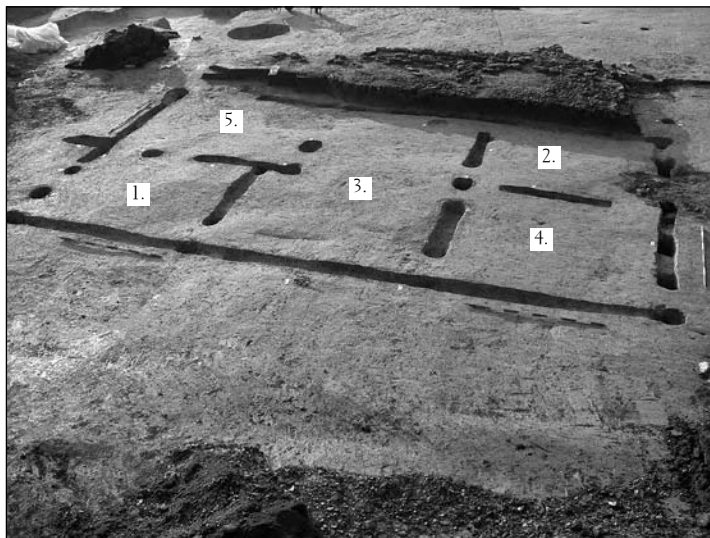
Fig. 3: Semi-subterranean house pits (features nos. 30-32)

változó, a legkisebb 220×160 centiméter, a legnagyobb 420×270 centiméter kiterjedésű. Tapasztást csak a lakógödrök felénél találtunk, a többi döngölt padlójú volt. Egyetlen kivételtől eltekintve (83. objektum) valamennyiükre jellemző, hogy belterükben nincsenek függőleges oszlopok támasztására szolgáló cölöplyukak, vagyis tetőzetüket nem ágasfás támaszték, hanem valószínűleg komolyabb, épített felmenő falazat tarthatta. A felmenő falazatok a gödörbetöltésekből előkerült leletanyag alapján vályogtéglából és kőből készültek. A lakógödörön belül csupán egyetlen esetben mutatkozott tüzelőhely (37. objektum), ami mindenképpen további gondolatokat ébreszt egyes lakógödörtípusok rekonstrukciójával és lakottságával kapcsolatban.

A lakógödrök általában nyugat-keleti tájolást követnek, valamivel kevesebb az észak-dél szerinti. A két eltérő tájolásban nem kell okvetlenül eltérő periódust keresni, amire jó példa az a szorosan egymás mellé ásott, azonos időszakban használt három lakógödörből álló komplexum, ahol

fact, there really were industrial and out-building features here, but they did not form functionally separated “districts”. Rather they were the scenes of activities that complemented the habitation functions in a residential area, running in parallel with it.

The dwelling features can be divided into various types. Twenty five features of the oblong semi-subterranean houses with rounded corners characteristic of the plank period of the vicus were found. They had diverse measurements: the smallest one was 220×130 cm large while the largest structure covered a surface of 420×270 cm. Only half of the semi-subterranean houses were daubed and the remainder had rammed clay floors. They did not have postholes for vertical posts in the interior except in a single house (feature no. 83), which means that the roof was not supported by posts but by solid vertical walls. Based on the finds recovered from the fills, the vertical walls were constructed from adobe and stone. Only one of the dwellings contained a hearth (feature no. 37),

4. kép: Gerendavázás lakóépület kibontott alapárkai
 Fig. 4: Cleaned foundation trenches from a timber-structure house

két lakógödör észak–déli, egy pedig nyugat–keleti tájolású (30-32. objektum, 3. kép).

Az általánosnak mondható téglalap alakú típus mellett, egyetlen esetben jelentkezett kör alakú lakógödör (41. objektum). A 350 centiméter átmérőjű objektumban sem cölöplyukakat, sem tűzhelynyomokat nem találtunk.

Pannonia Inferior auxiliáris *vicusaiban* meglehetősen ritkán kerülnek elő gerendavázás házak, másnéven boronaházak. Albertfalván is csupán kisebb részleteiben találkozhattunk eddig ezzel a háztípussal. (SZIRMAI 1994-1995, 28.)

A 2006. évi feltárásunk során sikerült negatív struktúrájában teljesen egészében feltárnunk egy 11,4×7 méter kiterjedésű, zárt téglalap alakú, öt helyiségből álló, „L” alakú belső folyosós gerendavázás építményt (138. objektum), melyet mérete és beosztásbeli sajátosságai révén biztosan lakóépületként határozhatunk meg. (4. kép) A kelet–nyugati tájolású épület alaprajzát tekintve, szoros hasonlóságot mutat több, főként a *vicus* déli

which certainly raises questions concerning the reconstruction and the dwelling function of certain of the semi-subterranean buildings.

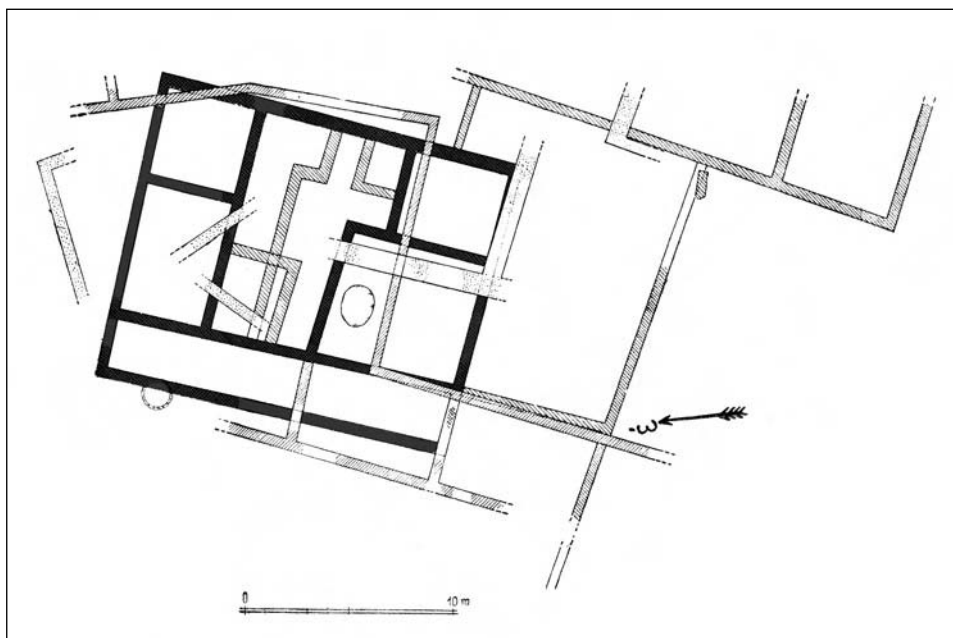
The semi-subterranean buildings were usually oriented east–west with only a few oriented north–south. The two types of orientation does not necessarily imply two periods as suggested by the complex of three semi-subterranean houses dug next to each other and used in the same occupation phase. Two of the semi-subterranean houses had a north–south orientation and the third one had a west–east orientation (features nos. 30-32, Fig. 3).

Besides the common oblong type of structure, there was one round semi-subterranean house as well (feature no. 41). The feature measured 350 cm in diameter and it contained neither postholes nor traces of a hearth.

Timber-structure houses or log houses rarely occur in the auxiliary vicuses of Pannonia Inferior. Only smaller parts of this house type have been found at Albertfalva as well. (SZIRMAI 1994-1995, 28)

„negyedében” megfigyelt, kőből épített lakóház első periódusával, ahol ugyacsak „L” alakú középső folyosóból nyílnak a helyiségek. (5. kép) Némi eltérés csupán a kőépületek hosszanti oldalán kiépített *porticus* hiányában mutatkozik. (NAGY 1948, felmérési rajz II., IV. és VIII. számú épületei, KOVÁCS 1999, 22.) Noha a gerendavázis épület padlószintjét nem tudtuk megfigyelni és leletek sem kerültek elő, az egyes helyiségek funkciójának meghatározása mégis megkísérelhető a helyiségek mérete és épületen belüli elhelyezkedése, valamint a párhuzamként említett albertyfalvi kőházak beosztási sajátosságai alapján. A legnagyobb, csaknem 13 négyzetméter alapterületű, délkeleti elhelyezkedésű 5. számú helyiség leginkább nappali tartózkodó helyiségként funkcionálhatott, de a párhuzamként

In 2006, we succeeded in unearthing the negative structure of a complete 11.4×7 m large “L”-shaped, timber-structure house with five rooms and an interior corridor over a closed oblong ground plan (feature no. 138), which can certainly be identified as a dwelling based on its measurements and the inner arrangement of the rooms. (Fig. 4) The ground plan of the east–west oriented building is very similar to the first phase of a few stone habitations found mostly in the southern “district” of the vicus, where the rooms also open on to a central “L”-shaped passageway. The only difference is perhaps the lack of a longitudinal portico built along the eastern sides of these stone buildings. (NAGY 1948, buildings nos. II, IV and VIII in the survey drawing, KOVÁCS 1999, 22) Although we could not observe the floor

5. kép: A vicus déli részén korábbi ásások során előkerült kőház alaprajza (Nagy T. nyomán)

Fig. 5: Ground plan of a stone house recovered in the southern part of the vicus during previous excavations (after T. Nagy)

6. kép: Fahordóval
bélelt kút
Fig. 6: Well with
wooden barrel

felhozott albertfalvi kőházak alapján az sem zárható ki, hogy konyha volt. (NAGY 1948, 96.) Az épület északi traktusában álló 1. és 4. számú kisméretű helyiségek valószínűleg hálószobák lehettek, míg az épület délnyugati részén lévő 2. számú (attól függően, hogy az 5.-et miként határozzuk meg) konyhaként, vagy nappali tartózkodásra szolgáló helyiségként szolgálhatott. A bejáratot a gerenda alapárkokban mutatkozó mélyebb csapolások a déli oldal közepére valószínűsítik.

A száraz ősz miatt bekövetkezett radikális talajvízszintcsökkenés lehetővé tette a nagyobb számban előkerült kutak teljes mélységű kibontásának megkísérlését. A tizenöt dokumentált kút közül tíz-nél sikerült a római szintektől számítva átlagosan 2,5 méter mélységben jelentkező, hordóból átalakított fa kútbéléseket dokumentálni, majd kiemelni. (6. kép) A hordóval bélelt kutaktól eltérő típusú, technikájú kútbélés (például ácsolt négyzetes kútbélés, vagy bodonkút) nem volt. Csupán egyetlen esetben, egy kőből ra-

level of the timber-structure building and no finds were recovered from it, the function of the individual rooms can perhaps be identified from the measurements of the rooms, their places within the house and analogy with the arrangement of the stone houses of Albertfalva cited above. (Fig. 5) The largest room no. 5 occupying 13 square metres in the southeast was most probably the living room, although the analogous stone houses in Albertfalva suggest that it also could be the kitchen. (NAGY 1948, 96) Small rooms nos. 1 and 4 in the northern wing of the building may have been sleeping rooms, while room no. 2 in the southwest part of the house was either a kitchen or a living room (depending on the identification of room no. 5). The deeper tenons in the foundation ditch of the timber building indicate that the entrance opened in the middle of the southern side.

The radical sinking of the ground water level in the dry autumn enabled us to excavate the numerous wells we discovered

kott kútnál (2. objektum) tűnik úgy, hogy nem hordótesttel, hanem valamilyen más eljárással, deszkák és hasábfák együttes alkalmazásával oldották meg a fabélést, de pontosabb technikai megfigyelésekre a gyorsan feltörő talajvíz miatt nem volt lehetőség.

A kútbélésekként szolgáló fahordók meglehetősen egységes szerkezetűek voltak; 20-26 darab, alsó végükön kihegyezett dongából álltak, melyek belső oldalán körbefutó vájatot vésték ki (ez eredetileg a hordóalj, vagy fedél beillesztésére szolgált). A legtöbb fabélekes kútnál megmaradtak az íves dongákat kívül összefogó, puhafa abroncsok, sőt néhol az abroncsvégek összerősítésére szolgáló hánccsok is. Az abroncsozás meglétéből arra következtethetünk, hogy a kutaknál másodlagosan felhasznált hordókat – aljuk és fedelük kiütésétől eltekintve – ép állapotban súlyosították a kútaknába. (Pannoniai hordóbéleléses kutakhoz: KUZSINSZKY 1932; PETŐ 1976; VADAY 1995; SZŐNYI 2003)

down to their bottoms. In ten of the fifteen documented wells, it was possible to document the wooden well linings made from old barrels down to a depth of 2.5 m on average beneath the Roman levels. It was possible to lift these barrels out. (Fig. 6) There were no other types or techniques of well-lining present (e.g. quadrangular carpentry lining or linings made from hollowed tree trunks). It was only in the case of a masonry well (feature no. 2) that technique other than barrel-lining was suspected. In this well planks and logs seem to have been combined but no detailed observations were possible because of seeping ground water.

The barrels used as well linings were fairly uniform in structure. They were composed of 20-26 staves pointed at the bottom. A groove ran around on their interior sides (which originally received the lid or the bottom of the barrel). In most of the barrel-lined wells, the soft wood hoops and even the bark that fixed the ends of the hoops were preserved. The

7. kép: Hordóval bélelt kút a hordófenék kiütött aljával
Fig. 7: Barrel-lined well with the knocked-out barrel bottom

Arra vonatkozóan, hogy a hordók át-
alakítása a helyszínen történt, jó példa a
163. számú kút, ahol a kútakna visszatöl-
tött földjében előkerült egy deszkából
ácsolt, 70 centiméter átmérőjű hordófe-
nék két darabból álló töredéke. (7. kép)

A kutak vastag iszaprétege több, tel-
jesen ép, zömmel vízhordásra használt
kora császárkori edényt őrzött meg, míg
a kútbélést körülvevő 2-3 méter átmérő-
jű kútakna rendszerint leletben szegény
volt. (8. kép) A faanyag szakszerű mosá-
sa, tisztítása jelenleg is folyik, eddig két
deszkán mutatkoztak betűnyomok, vagy
számok.

Végezetül szólnunk kell egy, a telepje-
lenségek időrendjét, a település kőperió-
dusának struktúráját érintő problémáról,
amellyel feltárásunk során is szembe-
sültünk. A nagyfokú, zömmel a modern
kor rovására írható bolygatottság miatt a
kőkonstrukciós építményekből – amelyek
rendszerint a legmagasabb szinteken je-
lentkeznek – jórészt csak elszórtan ma-
radt meg néhány kisebb, jellegtelen rész-
let, így a kőperiódus épületeinek alaprajzi
összefüggései nem, vagy csak nehezen
értelmezhetők. A fentiekben említett
lekövezett bekötőúttól (4. objektum)
északra például néhány elszórtan jelen-
kező, csekély hosszúságban megmaradt
kősormaradvány és falalapozás került elő
az úttal megegyező tájolásban. Valószínű-
síthető, hogy ezek a maradványok az utat
északról határoló zártabb, többosztatú
kőépületekhez tartoztak, azonban alap-
rajzilag már egyikük sem rekonstruálható.
A *vicus* modern kori építményekkel, üze-
mekkel jobban beépített északi részén te-
hát a későbbi (értsd: késő Antoninus-kori,
Severus-kori) periódusokról elsősorban
a talajban mélyebben húzódó negatív
struktúrák alapján alkothatunk képet,

8. kép: Ép edény kútbetöltésből
Fig. 8: Complete vessel from the well fill

presence of the hoops implies that the
secondarily used barrels in the wells were
sunk into the well shafts without modifi-
cation, apart from the removal of the bot-
toms and the lids. (On barrel-lined wells
in Pannonia see KUZSINSZKY 1932;
PETŐ 1976; VADAY 1995; SZÓNYI
2003)

Well no. 163 provided evidence that the
barrels were modified on the spot. In this
case, a fragment of the round bottom of a
barrel was found in two pieces in the re-
filled earth of the well shaft. The bottom
had been cut from a single piece of wood
and measured 70 cm in diameter. (Fig. 7)

The thick mud layer of the wells con-
served a number of intact vessels from the
early Imperial period, most of which were
used for water hauling. At the same time,
there were generally few finds in the well
shafts. The diameters of the well shafts
measured 2-3 m from the outside of the
lining. (Fig. 8) The washing and cleaning

ami mindenképpen egy erősen redukált információt jelent.

Beszédes József

Irodalom/References:

KOVÁCS 1999 – Kovács P.: Vicus és castellum kapcsolata az Alsó-Pannoniai limes mentén. Piliscsaba, 1999

KUZSINSZKY 1932 – Kuzsinszky B.: A gázgyári római fazekastelep Aquincumban, Kutak. BudRég 11 (1932) 71–87.

NAGY 1948 – Nagy T.: Az albertfalvi római telep. Antiquitas Hungarica 2, 1948, 92–114.

NAGY 1959 – Nagy T.: A Budapesti Történeti Múzeum leletmentései és ásatásai az 1958. évben. Római kor. BudRég 19 (1959) 251.

NAGY 1962 – Nagy T.: Az Albertfalva Hunyadi János úti római település. Budapest Múemlékei II. Budapest (1962) 519–523.

PETŐ 1976 – Pető M.: A legújabb aquincumi fahordó-lelet. BudRég 24 (1976) 201–207.

SZIRMAI 1993 – Szirmai K.: Archaeological observations in the northern section of the so-called vicus of Albertfalva (1973–1977). BudRég 30 (1993) 87–118.

SZIRMAI 1994-1995 – Szirmai K.: Új régészeti adatok az albertfalvi vicushoz. ComArchHung (1994-1995) 27–51.

SZIRMAI 1997 – Szirmai K.: Kutatás az albertfalvi vicusban. Aqfűz 3 (1997) 66–72.

SZŐNYI 2003 – Szőnyi, E.: Römische Brunnen in der Kleinen Tiefebene. Antaeus 26 (2003) 141–158.

VADAY 1995 – Vaday, A.: Roman Barrel-Wooded Wells. Specimina Nova XI (1995) 187–198.

of the wooden material has already begun and letters or numbers have so far been observed on two planks.

Finally, problem encountered during excavations concerning the chronological sequence of the settlement phenomena and the structure of the stone phase of the settlement needs to be mentioned here. Due to extensive, mostly modern disturbances, only a few scattered and uncharacteristic fragments remained of the stone construction buildings, particularly those in the highest levels, so the context of the ground plans of the buildings from the stone-building period cannot be interpreted or only with much hesitation. For instance, north of the above-mentioned paved side-road (feature no. 4) a few scattered remains of stone rows and wall foundations were preserved over short lengths running parallel to the road. They probably belonged to the closed multi-room stone buildings that edged the road in the north although their ground plans could not be reconstructed. In the northern part of the vicus, which was more densely covered by modern constructions and industrial plants, it is possible to draw some conclusions about the later periods (Severus period) particularly from the negative structures preserved in the soil, the information content of which has been badly reduced.

József Beszédes

Régészeti kutatások a csepeli Központi Szennyvíztisztító Telep területén

(Budapest, XXI. ker., Csepel-sziget,
Hrsz.: 20007/2)

A Budapesti Történeti Múzeum Ós- és Népvándorlás kori Osztálya, Budapest Főváros Önkormányzata, Polgármesteri Hivatal, Közmű Ügyosztályának megbízásából, megelőző régészeti feltárásokat végzett a Budapest XXI. ker., Csepel-sziget északnyugati csúcsán, a Nagy-Duna somak nevezett területen. (1. kép)

Az északi szigetcsúcsra tervezett, Központi Szennyvíztisztító telep 29 hektáros területén, a műtárgyak építését megelőzően a Budapesti Történeti Múzeum 2004-ben elvégzett próbafeltárása, (HORVÁTH 2005) és a 2006-os megelőző feltárás nyomán több régészeti korszak számos, igen nagy jelentőségű lelete és objektuma látott napvilágot. Az eddig feltárt, mintegy 120000 négyzetméteres területen majd 800 objektum került elő. Többségük előkerülésére a Csepel-sziget más területein korábban elvégzett ásatások eredményei alapján lehetett számítani, a jelenlegi feltárás azonban számos újdonsággal is szolgált.

A Duna fővárosi, átkelőhelyek létesítésére különösen alkalmas, szigetekkel tagolt szakasza már az őskor óta minden szempontból ideális feltételeket kínált a megtelepedéshez.

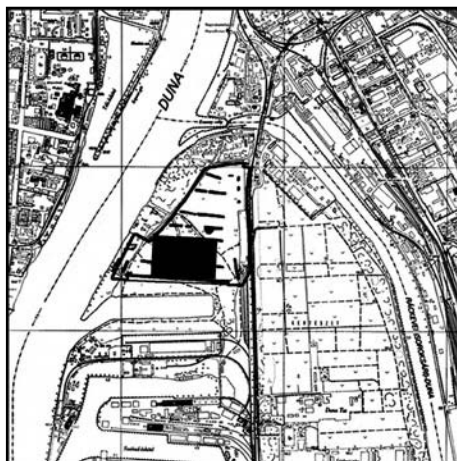
A folyó Budapest területén először a pliocén/pleisztocén korszakváltás idején, a levantei időszak elején jelent meg, nagyméretű kavicsdelták kialakítása kíséretében.

Archaeological investigations in the territory of the Central Waste Water Treatment Plant on Csepel Island

(Budapest XXI, Csepel Island,
Lrn: 20007/2)

The Department of Prehistory and Migration Period of the Budapest History Museum conducted investment-led archaeological excavations on the territory called the Nagy-Duna sor at the most northern part of Csepel Island in Budapest's 21st district at the behest of the Public Utilities Department of the Local-government of Budapest City Hall. (Fig. 1)

Numerous and very significant finds and features from several archaeological periods were uncovered during the test excavations in 2004 (HORVÁTH 2005) and the Budapest History Museum's investment-led excavations in 2006 on the 29 hectares

1. kép: A lelőhely térképe
Fig. 1: Excavation map

A Duna medereltolódásai részben esetleg szerkezetföldtani okokra is visszavezethetők a pleisztocén elején kialakuló Budai-hegység területén megnövekedő relief, üledéklehordás és az előtér süllyedése miatt. A „magasan járó” pleisztocén Duna uralma alatt tarthatta az egész területet azzal, hogy számos oldalágat bocsátott ki, amelyek imitt-amott a még ma is kimagasló régiebb képződményekből álló szigeteket körülzárták. Magas vízálláskor áradások gyakoriak lehettek, kivált tél végén, amikor a tágas térszínen a megindult jégtáblák magasra torlódhattak.

Nagyjából az óholocén vége felé következhetett be a Duna völgyének a többé-kevésbé a mai geomorfológiai viszonyoknak megfelelő átalakulása, amelynek egyik fontos eredménye lett a soroksári Duna-ág kialakulása. A medersüllyedés legfontosabb következménye a Duna Budai-hegység felé elmozdulása és ennek a jelenkorig való megmaradása lehetett. A pleisztocén elején szárazra került Budai-hegység meghatározta a Duna folyó lefutását, így az ártéri területek elhelyezkedését is. Budapest területén a Duna mindkét partján megfigyelhetők az ártéri szintek. Lágymányos és Budafok között a Dunával párhuzamosan az alacsony ártér 4-5 méteres szintje húzódik. Az ártér magasabb szintje (7-8 méter) a Kelenföldi pályaudvar és Budafok közötti vasútvonaltól keletre széles sávban fejlődött ki. A malakológiai vizsgálatok során megállapítást nyert, hogy nedvesebb élőhelyet kedvelő és a populációban jelen lévő fajok alapján az ártéri üledék képződésekor vegetációban, élőhelyben mozaikos: helyenként bokros, esetleg erdőfoltokkal tarkított környezet valószínűsíthető. (HORVÁTH-MINDSZENTY-KROLOPP 2004)

Csepel-szigeten a szabadkikötőtől északra fekvő rész a magas ártérhez tartozik, de

area of the future Central Waste Water Treatment Plant (WWTP) planned to be built by the northern end of the island. Nearly 800 features were brought to light on the investigated territory of ca. 120,000 square meters. The occurrence of most of these features was expected based on results from previous excavations conducted in other parts of Csepel Island. This year, however, numerous new phenomena were brought to light.

The Budapest stretch of the Danube, being especially suitable for fording and formerly dotted with islands, offered ideal circumstances for settlement during prehistoric times. The river first appeared in the territory of Budapest at the time of the Pliocene/Pleistocene transition in the Levantine period, when it formed large pebble deltas. The shifts in the bed of the Danube can perhaps be traced back to tectonic movements related to increasing surface and alluvial erosion from the Buda hills and the depression of their foreland at the beginning of the Pleistocene. The “strongly flowing” Pleistocene Danube effected the entire territory with numerous side branches, which surrounded islands built from older formations, some of which can still be seen. Flooding must have been frequent at high water levels especially at the end of the winter when drift-ice could build up in high piles on the spacious terrain.

The Danube bed attained a state close to the modern geomorphologic setting approximately at the end of the ancient Holocene. An important result of this process was the evolution of the Soroksár branch of the Danube. The most important consequence of the depression of the river bed was that the Danube shifted toward the Buda hills and remains there even today.

2. kép: A lelőhely madártávlatból
Fig. 2: Aerial view of the site

sűrűn szabdalják az alacsony ártérhez tartozó holtmeder-ágak, amelyeket a régészeti munkáink során is meg tudtunk figyelni.

A mai Duna-parthoz legközelebb eső szelvényekben, a mai felszín alatt mintegy 1,5-3 méteres, salakos, feltöltés alatt került elő a termett talaj. Az agyagos, iszapos rétegekről egyértelműen kimutatható volt, hogy a Duna természetes hordalékkaként kerültek a helyszínre, így kultúrréteget nem tartalmaztak. Ugyanakkor valamennyi szelvényben igen jelentős mértékű, több esetben erősen szennyezett feltöltés volt megfigyelhető, amelynek mértéke többnyire az eredeti talajsínt egyenletlenségeitől is függött. A feltöltés a II. világháborút követően több időszakban történhetett és a meglévő humuszréteg eltávolítása után még 1990 után is folytatódott. Ez sok esetben a területen lévő régészeti objektumok pusztulásához, roncsolódásához vezetett. További problémát jelentettek a területen

The Buda hills, which emerged at the beginning of the Pleistocene, determined the course of the Danube and the position of the floodplain. Flood levels can be observed on both banks of the Danube in the region of Budapest. The lower floodplain runs in parallel to the Danube at an altitude of 4-5 m between Lágymányos and Budafok. The higher floodplain level (7-8 m) developed over a broad band east of the railroad between the Kelenföld railway station and Budafok. Malacological analyses have demonstrated that the shell species found there that favoured a wet environment and are present in today's population. A mosaic pattern characterized the vegetation and the habitat as the floodplain developed creating an environment with shrubs and groups of trees. (HORVÁTH-MINDSZENTY-KROLOPP 2004)

The area north of the free port on Csepel Island belongs to the high floodplain

korábban működő bolgárkertészethez kapcsolódó épületek alapozási gödrei és egyéb újkori beásások.

Ennek ellenére a kevésbé bolygatott részeken, valamint az altalajba jóval mélyebbre beásott objektumokból, a Kárpát-medence, ezen belül is fővárosunk történetének jelentős, a korábbi ismereteinket részben módosító, és további régészeti kutatásainknak új utat mutató leletek kerültek elő. (2. kép)

A középső rézkor végén megjelenő – Furchenstich kultúrának nevezett – népesség (Kr. e. 4. évezred) emlékanyagát a főváros térségéből még kevés lelőhelyről ismerjük. Ezért is fontos a Csepel-Szenyvíz-telepen feltárt viszonylag nagyszámú (44) településobjektum, ahol az egykor élt emberek hulladékkal feltöltött gödrei mellett, jellegzetes, településen belüli temetkezéseik is előkerültek. Feltételezhetően vallási elképzelésekhez kötődő rítussal temették el azt az újszülött vagy gyermek korú elhunytat, akinek holttestét egy állatsontokkal és kerámia töredékekkel teli gödör északi oldalába helyezték, testére pedig egy nagy követ tettek. Ezután a gödröt sárga, agyagos földdel letapasztották (62. obj.). (3. kép) A gödör felső részében töredékes kerámia, állatsont maradványok, valamint két kőeszköz volt. Ezek alig különböztek a szomszédos hulladékgödörben előkerültektől. A rézkori gödrök leletanyagában dominál a településobjektumokra túlnyomóan jellemző, elsősorban házi kerámia anyag. Ezek, valamint a kőpengék és csiszolt kőeszközök az itt élők életmódjához, az előkerült állatsontok, kagylóhéjak, továbbá őrlőkő töredékek és a földmintákból kiiszapolt magvak pedig a népesség táplálkozási szokásaihoz nyújtanak információt.

A Kárpát-medencébe a Kr. e. 3-2. évezred fordulóján táján beáramló nyugat-

levels although it is densely intersected by the oxbow beds of the lower floodplain, a phenomenon that could also be observed during the archaeological work.

Fertile soil was found beneath a 1.5-3 m thick slaggy fill in the trenches opened closest to the modern Danube bank. Clayed, muddy layers certainly accumulated as natural deposits of the Danube and contain no culture-bearing layers. At the same time, a very significant, often badly polluted fill could be observed in every trench, the quantity of which depended on the unevenness of the contemporary surface. The fill was deposited at various times after World War II even after the removal of the humus layer in 1990. It often led to the destruction of or damage to the archaeological features. The foundation pits for the market garden that formerly operated in the area and other modern pits created further difficulties.

Nevertheless, the finds recovered from features unearthed in less disturbed areas and from features that had been dug deeper into the ground produced results that may significantly change our view of the history of the Carpathian Basin and our capital, giving new direction to archaeological research. (Fig. 2)

The archaeological remains from the population that arrived at the end of the Middle Copper Age (4th millennium BC), the so called Stab- and Drag Pottery Culture are known only from a few sites in the region of the capital. This is why the relatively large number of settlement features (44) unearthed at the WWTP in Csepel is so important. Beside the pits filled in with refuse by the former inhabitants, characteristic burials were also uncovered inside the settlement. The new-born baby or infant whose body was placed in the

európai eredetű – jellegzetes formájú, és díszítésű edényeiről elnevezett – Harang-edény kultúra népcsoportjai a Duna és mellékpatakjai mellett telepedtek meg. A kultúra helyben kialakult Csepel csoportjának lelőhelyei a Csepel-sziget mindkét partján – a nyugati oldalon Tököltől az északi szigetcsúcsig, a keleti parton Szigetszentmiklóstól a Hollandi útig – sűrűn sorakoznak.

A Csepel-szigeten és a Főváros más területein folytatott ásások során megfigyelhető volt, hogy a kultúra elsősorban gerendavázás házakból álló falvai a part közelében egy-egy kiemelkedő dombháton sorakoztak. Temetőik rendszerint ezek közelében, de a parttól távolabb helyezkedtek el. (SCHREIBER 1973; ENDRÓDI 1992; ENDRÓDI-REMÉNYI 2003)

northern side of a pit filled with animal bones and ceramic shards and whose body was covered with a large stone must have been buried in a rite linked to particular religious ideas. The pit was then sealed with yellow clayed earth (feature no. 62). (Fig. 3) Ceramic shards, animal remains and a couple of stone tools were found in the upper part of the fill. These finds more or less the same as those recovered in a neighbouring pit. Household pottery, which is generally characteristic of settlement features, dominated the find material of the Copper Age pits. The pottery, the stone blades and the polished stone tools reveal something about the lifeways of the inhabitants, while the animal bones, the bivalve shells, the quern fragments and the seeds levigated from the soil samples

3. kép: Rézkori gödör temetkezéssel
Fig. 3: Copper Age pit with a burial

A Csepel-szennyvíztelepi 2004-ben, majd 2006-ban folytatott feltárások során 233 bronzkori objektum került felszínre, melyből 220 a korabronzkori Harangedény-Csepel csoport és (kisebb számban) a Nagyrév kultúra, 13 a későbronzkori urnasíros kultúra emlékanyagát reprezentálja.

Csepel-Szennyvíztelep Dunától távolabb fekvő ásatási területén a Harangedény-Csepel csoport nagyterjedésű temetőjének részletét tártuk fel, ahol urnás és szórthamvasztásos sírok kerültek napvilágra. (4. kép) A Nagyrév kultúra temető részlete, szintén urnás és szórthamvasztásos sírok egy csoportja a Harangedény-Csepel csoport sírjaitól elkülönülten jelentkezett. (5. kép) A Csepel-csoport települése az ásatási területen eddig nem került elő, azonban újdonságot jelentett a Nagyrév kultúra topográfiailag eddig ismeretlen településrészletének feltárása a Duna part közelében. Figyelemre méltó az elsősorban hulladékgyűjtésből álló településrészlet 562. számú objektuma, egy kerámia depót tartalmazó áldozati gödör, melyben a Nagyrév kultúra fiatalabb fázisának 16 edénye volt elhelyezve, rétegesen, részben épen, részben törött állapotban. Az edények alatt 15 centiméteres átégett réteg az edények gödörbe helyezése előtti tűzgyújtásról tanúskodik. (6. kép)

A Harangedény-Csepel csoport hamvasztásos borítótállal fedett urnasírai és szórthamvasztásos sírjai a már jól ismert kerámiatípusokat tartalmazták. A kerámia leletek között megtalálhatók a korszak jellegzetes, vörös színű, sávos, pecsételt díszítésű, harang alakú edényei, valamint lapos és négy lábón álló, díszített peremű és felületű táljai, továbbá az étel-ital áldozatok tárolására szolgáló fazekak, korsók, kis bögrék, csészék és tálkák. A sírok csupán kis százalékából kerültek elő harang-

tell us about the dietary customs of the population.

The population groups of the Bell Beaker culture, which was named after their beakers that had characteristic shapes and ornaments, came to the Carpathian Basin from Western Europe at the turn of the 3rd and 2nd millennia BC and settled along the Danube and its tributaries. The sites of the locally evolved Csepel group of the culture are densely distributed along both banks of Csepel Island: from Tököl to the northern end of the island on the western side and from Szigetszentmiklós to Hollandi Road on the eastern bank of the river.

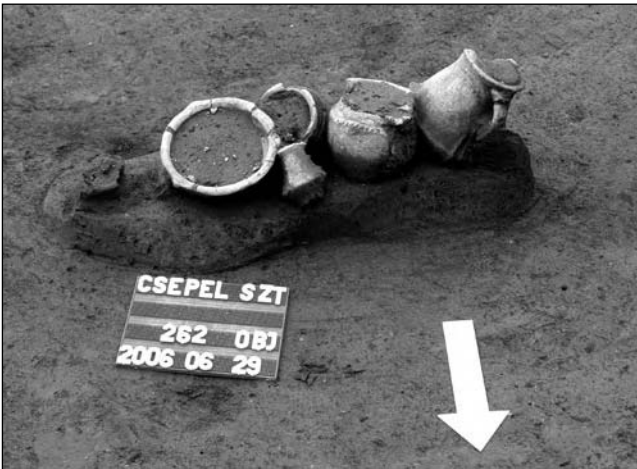
It could be observed during excavations conducted on Csepel Island and in other areas of the capital that the villages of this culture mostly comprised timber structure houses located on hill ridges near the bank. Their cemeteries were established close to the settlements but farther away from the bank. (SCHREIBER 1973; ENDRÓDI 1992; ENDRÓDI-REMÉNYI 2003)

The excavations conducted at the WWTP in Csepel in 2004 and then in 2006 brought to light 233 Bronze Age features, of which 22 belonged to the Early Bronze Age Bell Beaker-Csepel group and (fewer in number) to the Nagyrév culture, while 13 features represented the Late Bronze Age Urnfield culture.

A segment of a large graveyard of the Bell Beaker-Csepel group was unearthed by the Csepel-WWTP at an excavation site located farther away from the Danube. Urn graves and graves with scattered ashes came to light (Fig. 4) here. A segment of a cemetery of the Nagyrév culture, also a group of urn graves and graves with scattered ashes appeared separately from the graves of the Bell Beaker-Csepel group.

4. kép: Kora bronzkori urnasír (Harangedény-Csepel-csoport)
 Fig. 4: Early Bronze Age urn grave (Bell Beaker – Csepel group)

5. kép: Kora bronzkori szórthamvas sír (Nagyrév-kultúra)
 Fig. 5: Early Bronze Age grave with scattered ashes (Nagyrév culture)

6. kép: Kora bronzkori edénydepó (Nagyrév-kultúra)
 Fig. 6: Early Bronze Age vessel depot (Nagyrév culture)

edények és azok töredékei, többségében a „Begleitkeramik” néven ismert kerámiatípusok voltak jelen. A leletek között ugyancsak megtalálhatók a népességre jellemző kőből csiszolt csuklódéző lemezek, csont gombok és gyöngyök, kőből pattintott pengék és nyílhegyek, valamint trianguláris réz tőr.

2006. év kiemelkedő jelentőségű lelete a 741. számú edénymellékleteket is tartalmazó hamvasztásos urnasírból került elő. Egy 1,5 centiméter átmérőjű, koncentrikus körökkel díszített, a szélén 4 helyen, majd utólagosan közepén átfúrt öntött aranylemez, melyhez hasonlókat a Haragedény kultúra nyugati lelőhelyeiről ismerünk (Szimbolizmusáról: ENDRÓDI-PÁSZTOR 2006).

A Csepel-szennyvíztisztító területén feltárt korabronzkori temetkezések alapján elmondható hogy Budapest területén eddigi legnagyobb kiterjedésű temetője vált ismertté, a 2007. évben tervezett kutatások során további sírok feltáráásával számolunk.

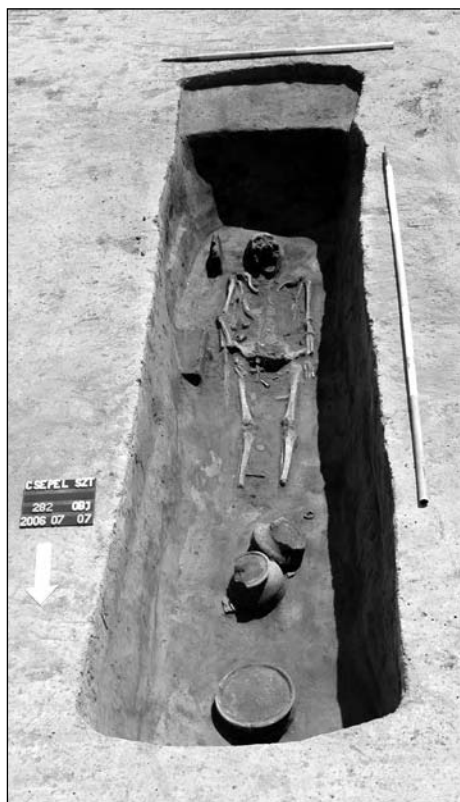
A Csepel-sziget északi csúcsán végzett feltárások nemcsak Budapest körzetének, de egyben a magyarországi Duna-völgy északi szakaszának is az egyik legkorábbi késővaskori, kelta temetőjét hozták napvilágra.

A Budapest területéről eddigismert kelta lelőhelyek és szórványleletek főleg a késői La Tène időszakból, a Kr. e. I. évszázadból és a Kr. u. I. század első feléből valók. A korai kelta megtelepedésre utaló lelőhelyek száma hozzájuk képest nagyon csekély, és azokat is nagyjából szórványleletek jelzik; koruk a LT B periódus végére és a LT C időszak első felére tehető. Az ismertté vált „korai” La Tène-kori szórványleletek (részben a Csepel-szigetről is) azonban azt a feltevést valószínűsítik, hogy nem a korai kelta megtelepedés hiánya, hanem a

(Fig. 5) The settlement of the associated Csepel group has not been found in this excavation area yet. At the same time, the recovery of a topographically new settlement of the Nagyrév culture near the Danube bank represents something new. Feature no. 562 from this part of the settlement, which consisted mostly of refuse pits, was noteworthy. It was a sacrificial pit containing a ceramic depot (feature no. 562), in which 16 vessels from a later phase of the Nagyrév culture were placed in layers, partly in an intact and partly in a broken condition. The 15 cm thick burnt layer under the vessels shows that a fire had been lit in the pit before the vessels were placed in it. (Fig. 6)

The cremation graves of the Bell Beaker – Csepel group with the urns covered with bowls and the graves with scattered ashes contained well-known ceramic types. The characteristic red bell-shaped beakers of the period decorated in bands and with stamped ornaments, the flat, four-footed bowls with decorated rims and surfaces and pots, jugs, small cups, mugs and small bowls meant to hold food and drink offerings can be found among the ceramic finds. Bell beakers and their fragments were found in only a small portion of the graves. They include ceramic types called “Begleitkeramik”. Polished stone wristguard plates, bone buttons and beads, flaked stone blades and arrowheads and triangular copper daggers characteristic of the culture were also present among the finds.

The most notable find from 2006 was found, together with grave vessels, in cremation urn grave no. 741. It was a cast gold disc with a diameter of 1.5 cm decorated with concentric circles. It was perforated in four places at the edges and also through its center. Similar objects are known from

7. kép: Kelta harcos csontvázaskísértésű sírja
 Fig. 7: Inhumation burial of a Celtic warrior

leletek előkerülésének véletlenszerűsége az oka a Budapest környéki területek korai La Tène-koráról való csekély ismeretünknek. Ezt igazolja a 2004-ben előkerült és 2006-ban a lehetőség szerint teljes egészében feltárt kelta temető is.

A Csepel-szigeti szabadkikötőtől északra lévő és a Dunától kissé keletebbre fekvő, nagyjából észak–déli irányban húzódó magaslat, ahol a kelta temetkezéseket találtuk, egykor a Duna ártéri szigete lehetett. A La Tène-kori sírok kizárólag ezen a magaslaton kerültek elő, és a temető az egykori sziget legmagasabb részén, annak irányát követve megközelítőleg észak–déli irányú sávban helyezkedik el. Szélei – a

western sites of the Bell Beaker culture (For its symbolism see ENDRÓDI-PÁSZTOR 2006).

Based on the Early Bronze Age burials uncovered on the territory of Csepel – WWTP, it appears that the largest cemetery of the period has been discovered in Budapest. The recovery of further graves can be expected during excavations planned in 2007.

The excavations conducted at the northern end of Csepel Island also revealed one of the earliest Late Iron Age Celtic cemeteries in the region of Budapest as well as in the northern part of the Danube valley in Hungary.

Most of the Celtic sites and scattered finds known in the region of Budapest came from the Late La Tène period from the 1st century BC and the first half of the 1st century AD. The number of the sites attesting to early Celtic settlement is relatively low and primarily represented by stray finds. They can be dated to the end of the LT B period and the first half of the LT C period. The “early” La Tène period stray finds (partly from Csepel Island as well) suggest that the scarcity of information on the Early La Tène period in the region of Budapest is related more to the random discovery of the finds and not to an absence of early Celtic settlements. This idea is supported by the Celtic cemetery that was discovered in 2004 and, as far as possible, completely unearthed in 2006.

The elevation running in an approximately north–south direction north of the free port of Csepel Island and somewhat east of the Danube on which the Celtic burials were discovered may once have been a floodplain island of the Danube. All the La Tène graves were unearthed on this elevation and the cemetery occupied the

nagykiterjedésű ásatási felületen belül – minden oldalon valószínűsíthetők.

A 2004. és 2006. évi ásatások alkalmával összesen 97, a La Tène-kori temetőhöz tartozó objektum került elő, de az eredeti sírszám ennél valamivel nagyobb lehetett, hiszen a temető nyugati szélének egy részét újkori épületek tették tönkre. Több kelta temetkezést is megbolygattak az újkori épületek létesítésekor és a 19-20. századi földmunkák, tereprendezések során. Mindezek ellenére a korai kelta vándorlások története és eredete szempontjából jelentős és jól datálható leletanyagot eredményeztek a feltárások.

A La Tène-kori temető birituális, de a sírok nagyobbik fele csontvázak; ez utóbbiak szinte kivétel nélkül észak–déli (illetve néhány esetben dél–északi) tájolásúak. (7. kép) Jelentősebb számban fordul még elő a kelet–nyugat – és az északnyugat – délkeleti tájolás is, függetlenül attól, hogy hamvasztásos vagy csontvázak temetkezésekről van-e szó. A síroknak körülbelül egyharmad része rablott vagy sírrablók által bolygatott volt.

A gazdag fém- és kerámiamellékletekkel, korall-, üveg- és amphora-formájú gyöngyökkel ellátott temetkezések legrégebbi horizontja a LT B időszakra tehető. A legkorábbi sírokból való torquesek, fibulák, karperecek és gyűrűk a Kr. e. 5. század végére és a 4. század első felére keltezhetők. A mellékletek analógiái elsősorban a Pilismarót-basaharci (KUTZIÁN 1975) és a Sopron-bécsidombi (MÁRTON 1933 és 1933/34), illetve a Lajta-vidéki sírleletekkel (JEREM 1996) mutatnak hasonlóságot. Kiemelkedőnek számít az a 2004-es feltárás során előkerült, kézzel formált kétfülű edény, melynek mindkét füle egy-egy plasztikusan kidolgozott emberalakot formál (77/2004. obj.). (HORVÁTH 2005)

highest point of the former island along a band following its approximately north–south direction. Its edges can be defined in every direction within the large excavation surface.

Altogether 97 features of the La Tène period cemetery were unearthed in 2004 and 2006 although the number of the graves may originally have been somewhat higher since part of the western edge of the cemetery was destroyed by modern buildings. A few Celtic burials were disturbed during the foundation work of modern buildings, earth moving work and landscaping in the 19th and 20th centuries. Despite the above difficulties, the excavations yielded a significant and clearly datable find material with regard to the history and origins of the early Celtic populations migrating into the region.

The La Tène period cemetery was biritual although inhumation burials dominated. Nearly all of the latter burials have a north–south (or sometimes south–north) orientation. (Fig. 7) A significant number of graves were oriented in an east–west or a northwest–southeast direction independent of whether they were cremation or inhumation burials. About one third of the graves had been robbed or disturbed by grave robbers.

The oldest horizon of the burials, richly furnished with metal and ceramic objects, coral, glass and amphora-shaped beads, came from the LT B period. The torques, brooches, bracelets and rings from the oldest graves can be dated from the end of the 5th century BC and the first half of the 4th century BC. They show analogous features with the grave goods from burials in Pilismarót-Basaharc, (KUTZIÁN 1975) Sopron-Bécsidomb (MÁRTON 1933 and 1933/34) and the Lajta region. (JEREM

A Csepel-szigeti kelta temető fiatalabb horizontjához tartoznak azok a temetések, amelyekben közép La Tène-sémájú fibulák, vékony bronzlemezből készült, üreges és babosdíszű kar-, illetve lábpercecek, három- és négytagú hólyagos lábpercecek a jellegzetes mellékletek. Ennek a sírcsoportnak a korát a LT C periódus második felére keltezhetjük. (8. kép)

Feltételezzük, hogy a kelta temető használata – a sírok datálásában mutakozó nagy időbeli eltérés miatt – nem volt folyamatos. Ezt a feltételezést erősíti a 2006. évi ásatáskor több ízben tapasztalt jelenség, amikor is a kelta sírok egymást bolygatták.

A Duna-parthoz közelebb eső és alacsonyabban fekvő sávban előkerült 7 objektum egy késő La Tène-kori településhez köthető. Ez a 2004-ben feltárt kelta településrészlet azonban nem kapcsolható a közelében feltárt temetőhöz. Időben még a fiatalabb sírokkal sem párhuzamosítha-

1996) The hand-thrown two-handled vessels found in 2004 with handles each representing a modelled human figure (feature no. 77/2004) is a notable find. (HORVÁTH 2005)

The burials in which La Tène type brooches, hollow and globule-ornamented bangles and anklets made of thin bronze plates, bubble-like three or four-partite anklets represent characteristic grave goods from the younger horizon of the Celtic cemetery of Csepel Island. This grave group can be dated to the second half of the LT C period. (Fig. 8)

The large chronological divergence between the graves suggests that the Celtic cemetery was not in continuous use. This suggestion is supported by the phenomenon observed in 2006 that the Celtic graves intersect each other.

The seven features unearthed along a band lying closer to the Danube bank and at a lower elevation can be linked with a

8. kép: Kelta hamvasztásos sír
Fig. 8: Celtic cremation burial

tó; az előkerült leletei ezt a lehetőséget kizárják. A nagymennyiségű kerámiaanyag a LT D periódusra jellemző formákat és díszítésmódot mutatja. Vörös-fehér sávos festésű kerámia, fésűdíszes fazekak és besimított rácsmintával díszített edények, valamint úgynevezett alávágott peremű késő La Tène-tálak töredékei tartoznak a tipikus formák közé. Legközvetlenebb analógiáikat a Duna jobb parti kelta eraviszkusz telepek és a gellérthegyi oppidum leletei között találjuk meg, (BÓNIS 1969) valamint a Szigetszentmiklóson feltárt LT D-korú falusias település (HANNY 1992) anyagában.

A késő La Tène-kori falusias jellegű település maradványai mintegy száz méter távolságra voltak a mai Duna-parttól. Hulladékgödörök és eredetileg valószínűleg agyagkitermelő gödörként használt nagyméretű objektum, valamint – a bennük lévő paticsmaradványok alapján ítélve – cölöpvázaz, agyaggal tapasztott falú épületek tartoztak ehhez a folyóparti *vicushoz*.

A Csepel-szigeten a korai és a késői avar korszak sírleletei is megtalálhatók: Csepel-kavicsbánya-, Betonelem gyár- Vízmű-, Dunasor-, Szabadkikötő-, stb. A területen előkerült avar kori leleteket Nagy Margit gyűjtötte össze. (Az ásatásokról, leletmentésekről szóló kisebb-nagyobb cikkek jegyzékét lásd: NAGY 1998, illetve az 1999-es Csepel Vízműben végzett feltárásokról: ENDRÓDI–HORVÁTH 2002) Akár csak szórványos településnyomokra eddig csupán egyetlen alkalommal, a Szigetszentmiklós-Üdülősor feltárása során bukkantunk.

A Csepel-szigetet a középkorban Nagy szigetként, – Magna Insulaként – is említik. A sziget kedvező fekvése miatt, a honfoglalás óta rendkívül fontos szerepet

Late La Tène settlement. This settlement segment unearthed in 2004 cannot, however, be connected with the cemetery unearthed in its vicinity. Even the later graves were not coeval based on the finds that came to light there. The large amount of ceramic material displays shapes and ornamental types characteristic of the LT D period. Ceramics painted in red and white in bands, broomed pots and vessels decorated with smoothed-in lattice patterns and fragments of late La Tène bowls with so-called undercut rims represent typical forms. The closest analogues can be found among the finds of the Celtic Eraviscan settlements on the right bank of the Danube and the oppidum located on Gellért hill (BÓNIS 1969) as well as in the find material from the rural LT D period settlement unearthed at Szigetszentmiklós. (HANNY 1992)

The remains of the Late La Tène rural settlement were found about a hundred meters from the actual bank of the Danube. Refuse pits, a large feature probably originally a clay extraction pit and post-structure building that had had daubed walls based on the daub fragments found in them, were part of this riverside *vicus*.

The grave finds from both the early and the late phase of the Avar period can be found on Csepel Island (Csepel-kavicsbánya-, Betonelem gyár- Vízmű-, Dunasor-, Szabadkikötő-, etc.) Margit Nagy has collected the Avar finds in the region. (For the list of the various studies on the excavations and rescue excavations see in NAGY 1998 and the excavations at the Csepel-Vízmű in 1999 in ENDRÓDI–HORVÁTH 2002) Scattered traces of the settlement, however, occurred only once, during the excavation of Szigetszentmiklós-Üdülősor.

Csepel Island was also called the Large Island, or Magna Insula, in the Middle

töltött be történelmünkben, mivel évszázadokon keresztül uralkodói székhelyként említik okleveleinkben.

A honfoglalás után Árpád fejedelem Csepel-szigeten rendezte be nyári szállásterületét, ahol tavasztól őszig tartózkodott. Továbbá itt őrizték a fejedelem ménesét is.

Anonymus a „Duna szigete” című fejezetében a szigetről a következőket írja:

„Árpád vezér ... a Duna mentén a nagy szigetig haladt. Tábort ütöttek a nagy sziget mellett, majd Árpád vezér meg nemesi bevonultak arra. Mikor látták a helynek termékenységét, és gazdagságát, továbbá, hogy a Duna vize, milyen erőssége neki, kimondhatatlanul megszerették. Egyszermind elhatározták, hogy ez lesz a vezéri sziget, s a nemes személyek mindegyike ott udvart meg majort kap. Árpád vezér azonnal mesterembereket fogadott, velük pompás vezéri házakat építtetett. Aztán meghagyta, ... minden lovát vigyék oda. Lovászaik fölé mesterül egy igen okos kun embert tett meg, név szerint Csepelt”. Tehát, Anonymus a sziget nevét Árpád fejedelem főlovászárol eredezteti.

A koraközépkori okleveles emlékekben a terület királyi birtokként, vadászterületként szerepel, és továbbra is a királyi ménes őrzőhelyül szolgál. A szigeten a 12. század végén erdőispánságot szerveztek, amelynek központja Csepel falu, a mai Szabadkikötő környékén terült el. (ENDRŐDI–HORVÁTH–ZÁDOR 2004)

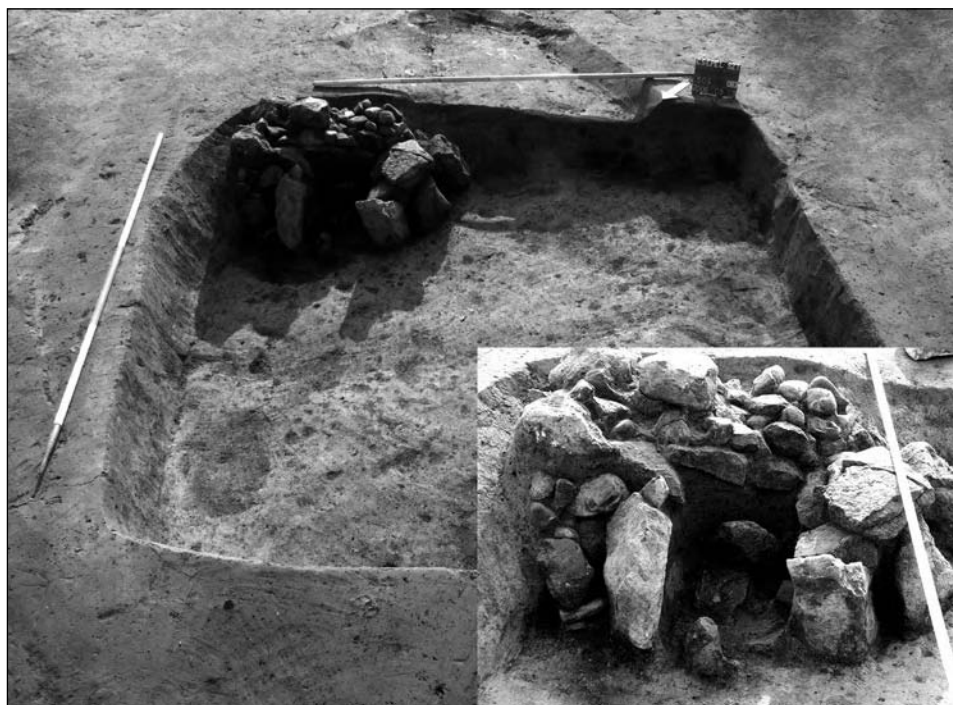
Az Északi Szigetsúcson – 1925-ben az állami zsilipépítkezés földmunkái során már kerültek elő Árpád-kori település nyomai. A 2004-es próbafeltárás során is kerültek elő késő népvándorlás- és Árpád-kori leletek. Meghatározásuk az addig rendelkezésre álló kevés adat miatt nem lehetett teljes.

Ages. Because of its favourable location, the island played an extremely important role in our history from the Conquest Period onwards and was mentioned in documents as a royal seat for centuries.

After the Conquest, Prince Árpád set up his summer camp on Csepel Island where the princely entourage resided from the spring to the autumn. The horse stud of the prince was also kept here. Anonymus wrote the following about the island in the chapter “Island in the Danube”: “Prince Árpád...proceeded along the Danube until the large island. A camp was set up beside the large island and then Prince Árpád and his noblemen entered it. When they saw how fertile and rich it was and how the water of the Danube defended it, they took unspeakably great pleasure in it. They immediately decided that this would be the princely island and all the noble men receive a house and a farm there. Prince Árpád forthwith summoned craftsmen and ordered them to build luxurious princely houses. Then he bade ... to take all his horses there. He appointed a very clever Cumanian man the chief of grooms whose name was Csepel...” So Anonymus suggests that the origin of the island comes from the name of the head groom of Prince Árpád.

In early medieval documents, the territory is mentioned as a royal asset, as a hunting territory and the place where the royal stud was kept. A forest estate was organised on the island at the end of the 12th century with Csepel village at its center, located near today’s free port. (ENDRŐDI–HORVÁTH–ZÁDOR 2004)

Traces of a settlement from the Arpadian Period have already been found by the northern end of the island during state-funded lock construction in 1925. A few

9. kép: Árpád-kori lakóház és kőből rakott kemencéje
 Fig. 9: Árpadian Period house with the stone oven

A 2006-os ásatási szezon során azonban sikerült a két korszak további 38 objektumát feltárnunk. Az előkerült objektumok többsége a késő népvándorlás-, és az Árpád-korból jól ismert, félig földbe mélyített, felmenő falak nélküli szelemenés, sáttortetős házakból állt. Valamennyiben volt kőből épített fűtésre használt kemence, és szinte minden esetben találtunk a házak padlójába ásott, nem egyszer elkerített részen lévő, feltehetően élelmiszer tárolására használt gödröket. (9. kép)

Más lelőhelyekről származó ismereteink szerint, és ennek a Csepel északnyugati szigetcsúcsán előkerült leletek sem mondanak ellen, a hasonló jellegű településeken a mindennapi élet a házakon kívül zajlott. Több szabadtéri kemencét, tűzhelyet és nagyméretű kemencebokrot

finds from the Late Migration- and the Arpadian Period were also collected during test excavations in 2004. Their identification could not be complex due to lack of sufficient data.

In 2006, we succeeded in uncovering a further 38 features from both periods. Most of the features were the semi-subterranean houses well-known from the Late Migration- and the Arpadian Period. They did not have vertical walls and purlins supported the tent-roofs. All had stone ovens used for heating and pits were found dug into the floors of the nearly all the houses, often in a fenced-off area where food was probably stored. (Fig. 9)

As it is known from other sites, daily life took place outside the houses in the settlements of the similar type and the finds

sikerült feltárnunk a területen. A kemencebokrokat többnyire korábban felhagyott gödörházak felhasználásával alakították ki. A kemencéket a gödrök falába vájták bele. A sütőfelületet apró kavicsos alapozásra tapasztották. Némelyik platniját újabb kavics és tapasztás-réteg felhordásával többször is megújították. (10. kép) Az itt folytatott tevékenységre a hamuzógödörökből előkerülő nagy számú malomkő töredék, orsógombok és kerámia edények töredékeiből lehet következtetni.

Az ásás során megfigyelt geológiai jelenségek alapján, a „falu-” vagy inkább „tanyarendszer” szerű házcsoportok egészen közel állhattak a korabeli Duna-part-hoz, s a folyó gyakori áradásainak többször is áldozatul eshettek. A házak betöltése alapján valószínűnek tűnik, hogy az áradá-

unearthed by the north-western end of Csepel Island do not contradict this notion. Numerous outdoor ovens, hearths and large groups of ovens were brought to light on the territory. The majority of the groups of ovens were built into abandoned semi-subterranean houses with the ovens cutting into the walls of the pits. The baking surfaces were daubed on a foundation of fine gravel. The baking surfaces of a few ovens were renewed with another layer of gravel and daub. (Fig. 10) The activities carried out here can be deduced from the large number of quern fragments, spindle whorls and ceramic shards recovered from the ash pits.

Based on geological phenomena observed during the excavation, the groups of houses from the “village” or rather

10. kép: Árpád-kori kemencebokor és egyik többször megújított kemencéje
Fig. 10: Árpadian Period group of ovens with a repeatedly renewed oven

sok során elpusztult, de legalábbis iszappal teljesen feltöltődött házak helyett egyszerűbb lehetett újakat építeni, mint azokat kijavítani.

A település jellegének meghatározásakor döntő lehet, hogy a klasszikus Árpád-kori falvakra is jellemző hulladékgyűjtők egyáltalán nem kerültek elő a területről.

Az ásás folyamán több, látszólag összefüggéstelen ágból álló árokrendszer maradványai is előkerültek. Az erózió és az újkori bolygatások miatt azonban ezeket nem lehetett teljes összefüggésében értelmezni. A más lelőhelyeken végzett korábbi feltárások nyomán azonban jogosan feltételezhetjük, hogy az egykori telekhatároló árokrendszer töredékeit sikerült megtalálnunk. (BENCZE 1999)

Az itt előkerült házak a szerkezeti rekonstrukciók figyelembe vételével bizonyosan nem állhattak egy időben egymás mellett. (TAKÁCS 1999)

Az előkerült kerámia anyag elsődleges vizsgálata is ezt a feltevést igazolja, mivel a leletek szóródása a Kr. u. 8-12. századra datálható.

Különleges és ritka leletnek számít a 425. objektumszámú ház kemencéjének elbontásakor előkerült Aba Sámuel (Kr. u. 1041–44) által veretett ezüst pénzérme (CNH. I. 10). A lelet érdekessége, hogy két helyen átfúrták, és – feltehetőleg talizmánként – még hosszú ideig viselték, mivel az objektumban 12. századi kerámia töredékek is előkerültek.

*Horváth M. Attila – Endrődi Anna
– Maráz Borbála*

“farmstead” would have stood very near to the contemporary Danube bank and they would often have fallen victim to the frequent flooding of the river. It seems possible based on the house fills that the buildings destroyed or at least filled in with mud from the floods were rather replaced by new houses than repaired.

The absence of refuse pits is critical in the determination of the character of the settlement. Refuse pits are generally characteristic of the classic villages of the Arpadian period.

During the excavation the remains of the ditch systems were found running along seemingly incoherent stretches. Due to erosion and modern disturbances, the ditch system could not be interpreted in its context although it seems logical to suggest from the results of earlier excavations at other sites that these were segments of the ditch system bordering the former lots. (BENCZE 1999)

We can be certain in the light of structural reconstructions that the unearthed houses were not all standing at the same time. (TAKÁCS 1999)

This presumption verified by the preliminary analysis of the ceramics, that the finds can be dated from the 8th-12th centuries AD.

The silver coin minted by Aba Sámuel (1041–1044) (CNH. I. 10) found during the cleaning of the oven of the house No. 425. is considered a special and rare find. The coin's interest is that it was double bored so it should have been wore perhaps as a talisman for a long time since some fragments of ceramic were found in the object, from the 12th century AD as well.

*Attila M. Horváth – Anna Endrődi
– Borbála Maráz*

Irodalom/References:

BENCZE 1999 – Bencze Z.: Beszámoló a Rákospalota-Újmajor területén 1995-1997 között folytatott régészeti feltárások középkori eredményeiről. In: *Monumenta Historica Budapestinensia X.* Szerk.: Schwarcz K. – Hanny E. Budapest, 1999. 9–72.

BÓNIS 1969 – B. Bónis, É.: Die spätkeltische Siedlung Gellérthegy-Tabán in Budapest. *ArchHung* 47 (1969)

ENDRÓDI 1992 – Endródi A.: A kora bronzkori Haragedény kultúra telepe és temetője Szigetszentmiklós határában. Régészeti kutatások az M0 autópálya nyomvonalán I. *BTM Műhely* 5 (1992) 83–201.

ENDRÓDI-HORVÁTH 2002 – Endródi A. – Horváth M. A.: Kora bronzkori és avar sírok, Budapest, Csepel-szigeten. In: Régészeti kutatások Magyarországon 1999. (2002) 27–46.

ENDRÓDI-HORVÁTH-ZÁDOR 2004 – Endródi A. – Horváth M. A. – Zádor J.: Régészeti előtanulmány a Csepel-sziget északnyugati szigetcsúcs Központi Szennyvíztisztító telep építési tervéhez, a régészeti terepbejárások és az okleveles források tükrében. Jelentés 2004. (kézirat)

ENDRÓDI-REMÉNYI 2003 – Endródi A. – Reményi L.: Az Albertfalva, 6-os számú főút bővítését megelőző régészeti feltárás eredményei (The results of the excavations preceding the enlargement of route 6 by Albertfalva) *Aqfűz* 9 (2003) 146–151.

ENDRÓDI-PÁSZTOR 2006 – Endródi, A. – Pásztor, E.: Symbolism and traditions in the society of Bell Beaker-Csepel Group. *ArchÉrt* 131 (2006) 7–25.

HANNY 1992 – H. Hanny E.: Kelta település nyomai az M0 autópálya nyomvona-

lán (Szigetszentmiklós-Üdülősor, Vízműtelep). *BTM Műhely* 5 (1992) 241–276.

HORVÁTH 2005 – Horváth M. A.: Régészeti kutatás a tervezett csepeli Központi Szennyvíztisztító telep területén. *Aqfűz* 11 (2005) 177–186.

HORVÁTH-MINDSZENTY-KROLOPP 2006 – Horváth Z. – Mindszenty A. – Krolopp E.: Régészeti és geológiai előtanulmányok a Csepel-sziget északnyugati szigetcsúcs Központi Szennyvíztisztító telep építését megelőző régészeti feltárásokhoz. Jelentés 2006. (kézirat)

JEREM 1996 – Jerem, E.: Zur Ethnogenese der Ostkelten – Späthallstatt- und frühlatènezeitliche Gräberfelder zwischen Traisental und Donau. In: *Die Kelten in den Alpen und an der Donau* (hrsg. E. Jerem, A. Krenn – Leeb, J. – W. Neugebauer, O. H. Urban) Budapest–Wien 1996, 91–110.

KUTZIÁN 1975 – I. B. Kutzián: Some new early La Tène finds in the Northern Danube Basin. *Alba Regia* 14 (1975) 35–46.

MÁRTON 1933 – L. Márton: Die Frühlatènezeit in Ungarn. *ArchHung* 11 (1933).

MÁRTON 1933/34 – Márton L.: A korai La Tène sírok leletanyaga. *Dolg* (Szeged) 9-10 (1933/34) 93–127.

NAGY 1998 – Nagy, M.: Avarzeitliche Gräberfelder im Stadtgebiet von Budapest I-II. In: *Monumenta Avarorum Archaeologica* (2002) 143–188.

SCHREIBER 1973 – Schreiber R.: 1973. A haragedények népe Budapesten. Emlékek Budapest Múltjából. Budapest, 1973

TAKÁCS 1999 – Takács M.: Árpád-kori lakóház rekonstrukciók. In: *Monumenta Historica Budapestinensia X.* Szerk.: Schwarcz K. – Hanny E. Budapest, 1999. 73–129.

Ős- és római kori lelőhelyek feltárása az M6 autópálya nyomvonalán 2006-ban

(Budapest, XXII. ker., Nagytétény)

Az épülő M6 autópálya budapesti nyomvonzszakaszán 2005-ben megkezdett régészeti feltárást (BESZÉDES–SZILAS 2006) 2006 májusában fejeztük be. Ebben az évben – térben is szervesen folytatva a tavalyi munkát – Nagytétény és Érdliget határában, a Nagytétényi út és a Budapest–Székesfehérvár vasút közötti terület-sáv megelőző feltárást végeztük el (1. és 2. kép, XI., XII., XIII., XIII/A, XIV. és XV. munkafelületek). Ezenfelül kutatószondát nyitottunk az említett vasútvonaltól északra, a tervezett szervízút nyomvonalán is (XVI. felület). 2006-ban mintegy 14000 négyzetméter, a teljes feltárás során pedig több mint 28000 négyzetméter területet kutattunk át. A Nagytétényi út és a vasútvonal közötti területen 404 új régészeti objektumot találtunk, így a teljes feltárás során előkerült jelenségek száma 660-ra emelkedett. Főként ugyanazok a régészeti korszakok jelentkeztek, mint 2005-ben, újabb periódust csupán a néhány, részben még a Kr. e. 1. századra keltezhető fegyvermellékletes kelta sír jelentett. Újabb részletei kerültek elő a kora római, részben sírkertekbe rendezett hamvasztásos temetőnek, és az urnamezős kultúrához tartozó bronzkori sírmezőknek. Emellett meg kell említenünk, hogy viszonylag sok olyan változatos formájú gödörobjektumot dokumentáltunk, amelyekben egyáltalán

Excavation of prehistoric and Roman period sites along the route of the M6 highway in 2006

(Budapest, XXII, Nagytétény)

The archaeological excavations began along the route of the Budapest stretch of the future M6 highway in 2005 (BESZÉDES–SZILAS 2006) and were finished in May 2006. This year investment-led excavations were conducted in the zone between Nagytétényi Road and the Budapest–Székesfehérvár railway within the borders of Nagytétény and Érdliget (Figs 1 and 2; surfaces XI, XII, XIII, XIII/A, XIV and XV). In addition, a test trench was opened north of the above-mentioned railway along the path of a future service road (surface no. XVI). A surface of about 14,000 square meters was investigated in 2006 from the total excavation surface of 28000 square meters. Altogether 404 new archaeological features were discovered between Nagytétényi Road and the railway, which brings the total number of recovered features to 660. The same archaeological periods appeared as in 2005. Only a few Celtic graves with weapons as grave goods and dating from the 1st century BC represented a new period. New segments were uncovered of the Early Roman cremation cemetery divided into graveyards and the Late Bronze Age cemeteries of the Urnfield culture. Relatively many pit features of diverse shapes were documented. These pits contained very few, if any, finds. Some may have been robbed graves judg-

nem, vagy csak minimális számban volt leletanyag. Egy kisebb részük talán formájukat tekintve kirabolt sír lehetett, a többi funkciója bizonytalan.

Késő bronzkor

Az M6 autópálya 2006-os ásatási idejének legjelentősebb őskori vonatkozású eredménye, hogy előkerült a 2005 őszén 5 sírral lokalizált késő bronzkori, urnamezős kultúrához tartozó temető (BESZÉDES-SZILAS 2006) központi része a Nagytétényi úttól északra (XIII.-XII. felület), ahol a korszak további 92 sírját tártuk fel.

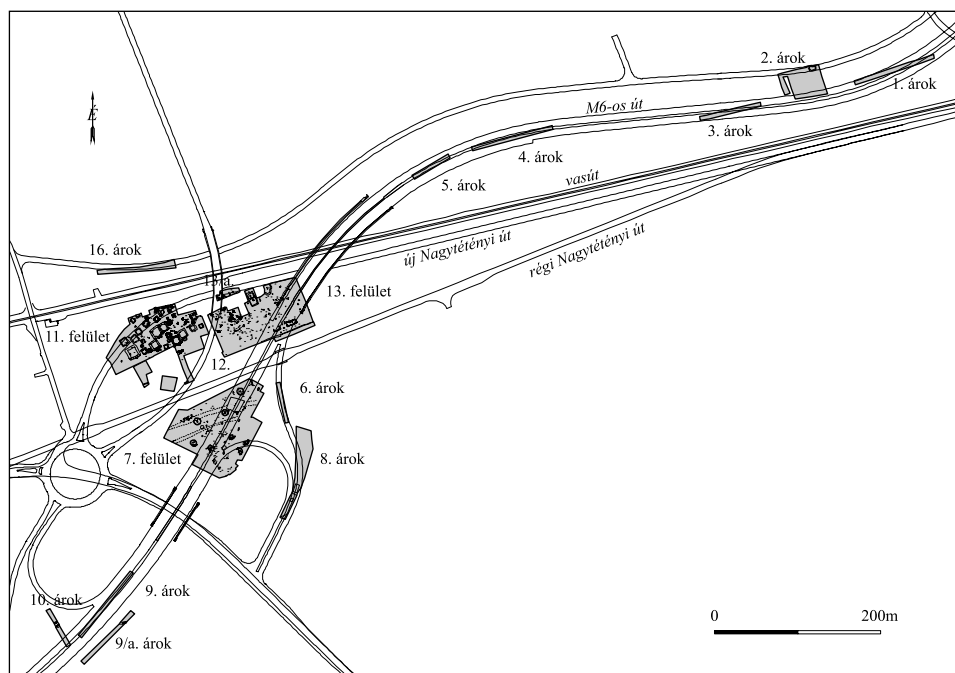
A sírok közel harmada (23 darab) igen rossz állapotban maradt meg, amely részben az edények rossz égetési technikájával, részben a sírok magasan, még a humuszrétegben való jelentkezésével magyarázható.

ing from their shapes while the function of the remainder is uncertain.

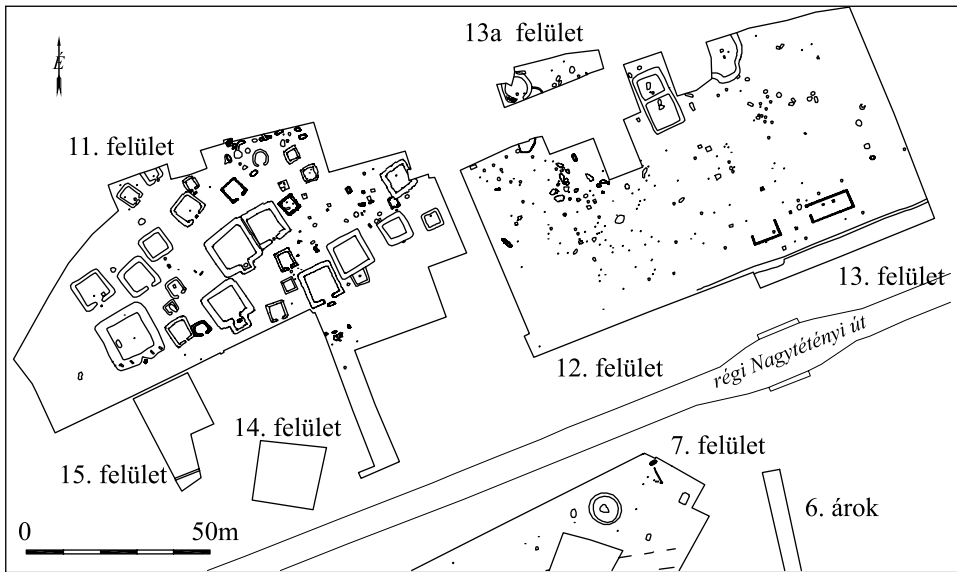
Late Bronze Age

The most significant prehistoric result from the excavation period in 2006 along the route of the M6 highway was the discovery of the central part of the cemetery of the Urnfield culture (BESZÉDES-SZILAS 2006) north of Nagytétényi Road (surfaces XIII-XII), which had first been identified by five graves in the autumn of 2005 and where a further 92 graves from this period were unearthed.

Nearly one third of the graves (23 graves) were found to be in very poor condition, due to the insufficient firing of the cremation vessels and the fact that the graves appeared high up in the humus layer. The

1. kép: A 2005-2006. évi feltárások helyszínrajza
Fig. 1: Complex plan of the 2005-2006 excavations

2. kép: A 2006. évi feltárás helyszínrajza
 Fig. 2: Plan of the 2006 excavations

A feltárt temetkezések két nagyobb csoportba sorolhatók.

Az ép edényeket tartalmazó sírok (53 darab) urnás, illetve urnás-szórthamvas rítusúak voltak, amelyeknél az urnán kívül a sírgödör betöltésében is találtunk emberi hamvakat. A 294. sírban megfigyelhető volt az emberi hamvakkal együtt a sírgödörbe behordott máglya földjének fekete, kormos maradványa is.

Ezen kívül jelentős a száma (16 darab) azoknak a temetkezéseknek, amelyeknél a gödörben egy csomóban, vagy szétszóródva helyezkedtek el edénytöredékek, körülöttük emberi hamvakkal, kalcinált csontokkal. A foltdokumentálás során a betöltés homogenitása, „érintetlensége” miatt a temetkezési rítus egy változatára gyanakodunk, amikor is valamilyen okból vagy a sírgödörben, vagy még behelyezés előtt összetörték a hamvakkal teli edényeket. Egy esetben (302. objektum) az edénytöredékek egy ovális gödör északkeleti, kissé leemélyített

burials brought to light can be divided into two major groups.

The graves that contained intact vessels (53 graves) were urn graves and urn graves with scattered ashes, where human ashes were also found in the fill of the grave pits outside the urn. The sooty remains of the earth from the pyre were also thrown into the pit together with the human ashes in grave no. 294.

In addition there were many burials (16 graves) where the shards lay in a heap or scattered in the pit surrounded by human ashes and calcinated bones. As the fill appeared to be homogenous and intact during the documentation of the discolorations, we interpreted the phenomenon as a special variant of the rite, where, for some reason, the vessels were filled with ashes crushed in the pit or before being placed in the pit. In one case (feature no. 302), the shards were collected in the north-eastern, slightly depressed end of

végében voltak összehordva. Megemlíthető még az 523. sír, ahol a 40 centiméter átmérőjű gödörben egy nagyobb tárolóedény peremtöredékét helyezték el.

A két rítus ötvöződése is megfigyelhető temetőnkben: a 327. sírba egy urnát, egy tálat és egy fülescsészét helyeztek, melyeket több edény töredékeivel borítottak be. (3. kép)

Leggyakrabban közepes nagyságú, gömbös testű hengeres, kihajló, vagy csonkakúpos nyakú, egy-két szalag- vagy háromszög átmetszetű füllel ellátott urnát helyeztek a sírokba, de kettős kónikus testű, sűrűn árkolt vállú, valamint fazék- vagy mélytál formájú edényt is használtak erre a célra. Ezeket sima behúzott, vagy turbántekercses peremű tálakkal fedték le, ám néhány esetben – hasonlóan a 2005-ben megfigyelt 185. sírhoz – borítótál helyett edénytöredékeket raktak az urnaedények szájára. (479. objektum, 4. kép)

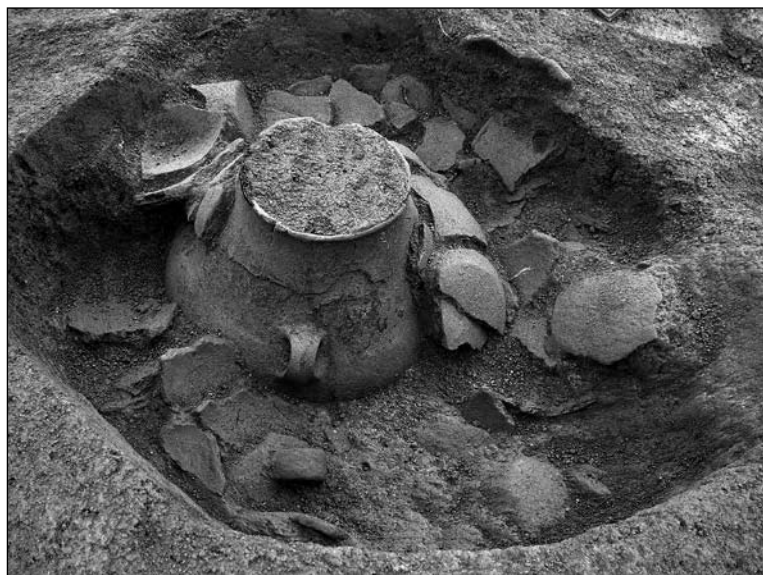
Az urnaedényeken kívül szorosan melléjük helyezve perem fölé húzott fülű, félgömbös csészéket, kisebb S-profilú

an oval pit. Grave no. 523 should also be mentioned. Here, the rim fragment from a large storage jar was placed in a pit with a diameter of 40 cm.

A combination of the two rites can also be observed in the cemetery. Grave no. 327 contained an urn, a dish and a handled cup covered with the shards from several other vessels. (Fig. 3)

Usually, a medium large urn with a globular cylindrical body or a truncated-cone-shaped neck with one or two band handles or ones that were triangular in cross-section were placed in the graves, although bi-conical vessels with densely grooved shoulders and ones resembling pots or deep bowls were also used for this purpose. They were covered with dishes with inverted or spiral-grooved rims. In a few cases, shards replaced the dishes that covered the urns similarly to grave no. 185 found in 2005 (feature no. 479, Fig. 4).

Hemispherical cups with the handles drawn up over the rims, smaller S-profiled mugs or small hemispherical bowls were

3. kép: Késő bronzkori urnasír, edénytöredékekkel borítva
Fig. 3: Late Bronze Age urn grave covered with shards of vessels

4. kép: Edénytöredékekkel borított fazékurna

Fig. 4: Pot urn covered with shards of vessels

5. kép: Egymásba helyezett bögrék egy késő bronzkori urnasírban

Fig. 5: Cups placed into each other in a Late Bronze Age urn grave

6. kép: Késő bronzkori hamvasztásos sírsoport

Fig. 6: Late Bronze Ages cremation grave group

csupokat, vagy kisebb félgömbös tálkákat találtunk. Több ízben (7 darab) már a bontás során megfigyelhető volt edények egymásba helyezése. Ezek közül kiemelendő a 360. sír, amelynek urnájába két, szájával lefelé fordított bögrét tettek, valamint a 355. temetkezés, ahol két csaknem azonos peremátmérőjű csészét raktak egymásba. (5. kép)

Néhány sír bontásakor az elhunyt elhamvasztott bronzékszereinek maradványát is megtaláltuk: ezek egyszerű tűtípusok, bronzspirálok voltak. A temetőrészlet valószínűleg vérségi kapcsolaton alapuló csoportos szerkezetet mutat. Ennek leglátványosabb példája az egymástól 60 centiméterre háromszög formában elhelyezkedő 347-349. sírokból álló csoport. (6. kép)

Az Európa nagy területein megjelenő urnamezős kultúra halottait – a máglyán történő elhamvasztás után – több száz síros sík urnatemetőkben helyezte el, melyek egy része a művelődés teljes időtartama alatt használatban volt. Az Északkelet-Dunántúlon és tőle északra, a Duna túloldalán megjelenő Várhetyény (Hotín)-csoport e kultúrkör lokális variánsának tekinthető, mely lelőhelysűrűségével messze kiemelkedik a korszak Kárpát-medencei művelődései közül. Nagyobb temetői a Duna mentén a fővárostól délre Tökölön (PATEK 1958), Szigetszentmártonban (Régészeti Füzetek 27, 1974, 14), északra Békásmegyer-Királyok útjáról (SCHREIBER 1991), Szentendréről (MRT 7, 248.) stb. ismertek. Egységes rítusuk, standard edénytípusaik és azok kombinációi, a csekély számú bronztárgy, valamint a teljes temetőfeltárások hiánya következtében a kultúra társadalmi berendezkedéséről még igen keveset tudunk. Néhány esetben megfigyelt

found standing next to the urns. In a few cases (7 graves) it could already be observed during the excavation that the vessels were placed into each other. Of these, grave no. 360 should be mentioned. Here two cups were put with the mouths face down into the urn, while two cups with rims of nearly identical diameters were placed into each other in grave no. 355. (Fig. 5)

In a few graves, the remains of the bronze jewelry of the cremated deceased were also found including simple pin types and bronze coils. The cemetery segment probably displays a group arrangement based on kinship. The most spectacular evidence is provided by the group comprising graves 347-349. These burials were placed in a triangle at a distance of 60 cm from each other. (Fig. 6)

The people of the Urnfield culture, which occupied large territories of Europe, laid their dead, who had been cremated on pyres, in plain urn cemeteries comprising hundreds of graves. Some of these cemeteries were used throughout the entire lifespan of the culture. The Várhetyény (Hotín) group that lived in north-east Transdanubia and north of it on the other side of the Danube was a local variant of this cultural entity which displays the highest density of settlements among contemporary cultures in the Carpathian Basin. Its large cemeteries are known from along the Danube from Tököl (PATEK 1958) and Szigetszentmárton (Régészeti Füzetek 27, 1974, 14) south of the capital and from Békásmegyer-Királyok Road (SCHREIBER 1991) and Szentendre (MRT 7, 248), etc. north of Budapest. Very little is known about the social structure of this group because of the uniformity of the burial rite, the standardization of

halmos temetkezéseik (Kánya-derkúti-dűlő: CSALAGOVITS 1936; Budaörs: MRT 7, 64.; Szigetmonostor-Felső rétek: MRT 7, 297), valamint a békásmegyeri temető kuriózumszámba menő sírmellékletei azonban árnyalják e képet, melyhez a nagytétényi feltárás eredményei is hozzájárulhatnak.

Római kor

A késő bronzkori sírmezőt részben fedte a kora római hamvasztásos temető, amelynek a két ásatási évad során több mint 50 urnasírt tártuk fel. Az urnasírok kisebb része (15 sír) árokkal határolt sírkerteken belül került elő. (7. kép) A sírkerteken kívüli urnás temetkezések egy részénél semmiféle sírjelölési formát nem találtunk (vagy nem maradt fenn ennek nyoma), 16

vessel types and their combinations, the low number of bronze objects and the lack of completely recovered cemeteries. The rarely occurring tumulus graves (Kánya-derkúti-dűlő: CSALAGOVITS 1936; Budaörs: MRT 7, 64.; Szigetmonostor-Felső rétek: MRT 7, 297) and the unique grave goods from the Békásmegyer cemetery color the picture, to which the results from the excavations at Nagytétény can make a contribution.

Roman period

The early Roman cremation cemetery, in which more than 50 urn graves were unearthed over the two excavation seasons, partly covered the Late Bronze Age cemetery. A small proportion of the urn graves (15 graves) were unearthed in graveyards

7. kép: Kora császárkori sírkertek (légifotó)
Fig. 7: Early Imperial Period graveyards (aerial photo)

esetben azonban kisebb-nagyobb kőpakolás került elő. A két sírmejelölési forma között nincs átfedés, vagyis nincs olyan temetkezés, amelyet körülárkolás és ezzel együtt kőpakolás is jelez.

Az urnás temetkezéseken kívül 3 szórthamvas sír is előkerült, közülük az egyik (380. objektum) épített kőládásír volt, gazdag üveg- és fémmellékletekkel. Csontvázas temetkezést csupán egyetlen esetben találtunk, míg két további, csontokat és hamvakat nem tartalmazó, gazdag mellékletű, téglalap alakú sírgödrot jelképes sírnak határozhatunk meg.

A sírkertek két kör alakú és egy szabálytalan, többszörösen ívelt oldalú kivétellel mind négyzetes, vagy téglalap alaprajzúak voltak (néhányik déli oldalán kisebb, kiugró négyzetes toldalék volt megfigyelhető). A 2005-ben talált sírkertek mellé idén még további 29-et tártunk fel, így összesen 34 sírkertet sikerült dokumentálnunk. Méretük igen változó: a legkisebb 2,4×2,9 méter, a legnagyobb 14,6×15,2 méter kiterjedésű. Legtöbb esetben a déli (*limesút* felé néző) oldalon megszakad az árok vonala, egy átlagosan másfél méter szélességű bejárati részt szabadon hagyva.

A sírkertek árkai „V” keresztmetszetűek, vagy a sekélyebbeknél félkörívesek. Sehol nem sikerült összetettebb fakonstrukció nyomait rögzíteni sem az árkok alján, sem a sírkerten belül, így azt a korábbi hipotézist, hogy a körülárkolások fából ácsolt (sír)építmények alapárkai lennének mindenképpen el kell vetnünk (ezt már csak az árkok nagyobb mélysége és több esetben „V” keresztmetszetű formája is kizárja).

Egyazon sírkerten belül olykor két, vagy három urnasír is előkerült, vagyis a sírkertek nem – vagy legalábbis nem mindig – egyetlen személy temetkezési helyeként

enclosed by ditches. (Fig. 7) Certain urn graves dug outside the graveyards did not show any trace of grave markers (or they were not preserved), while in 16 cases small and large stone piles were found. The two grave marking methods were not combined which means that no grave was both enclosed by ditches and marked by a stone pile.

Three graves were found with scattered ashes beside the urn graves. One (feature no. 380) was a sarcophagus burial with rich glass and metal grave goods. There was only a single inhumation burial, while two oblong grave shafts containing rich grave goods without the presence of either ashes or bones. These were identified as symbolic graves.

The grave yards were square or oblong in shape (a small square annex jutted out from the southern side of a few grave yards) except for two round ones and an irregular one with multiply arched sides. Beside the grave yards uncovered in 2005 further 29 were recovered this year, so that it was possible to document 34 grave yards in total. Their measurements were very diverse with the smallest one measuring 2.4×2.9 m, while the largest one occupied a surface of 14.6 × 15.2 m. The line of the surrounding ditches was generally broken on the southern side (facing the *limes road*) leaving an 1.5 m wide entrance on average.

The ditches from the grave yards were “V”-shaped in cross-section although the shallower ones were semi-circular in cross-section. No traces could be observed of a wooden construction either on the bottom of the ditches or inside the grave yards, so the hypothesis that the round ditches were the foundation ditches for carpentry (grave) constructions must be rejected (the greater depth of the ditches and in

8. kép: Hamvasztásos urnasír (673. obj.)
Fig. 8: Cremation urn grave (feature no. 673)

9. kép: Sírkertárokba bedöntött sztélék
Fig. 9: Steles pushed into the graveyard ditch

szolgáltak, hanem családi tulajdonban (használatban) álltak.

Hasonló sírkertekből álló római hamvasztásos temető ismert többek között a Lajta hegység melletti Mannersdorfból, (UBL 1974) Hegyeshalom határából, (FIGLER-VADAY 1998) Győrből, a Vagonygár területéről (BÍRÓ 2006) és a

many cases the “V”-shaped cross-section also make this function improbable).

Sometimes two or three urn graves could be found in the same grave yard, which means that the grave yards were usually the burial places of more than one person and thus owned (used) by a family.

Veszprém-megyei Halimbáról. (TÖRÖK 1961)

Gazdag mellékletei és kultúrtörténeti vonatkozásai miatt érdemes külön is kiemelni egy temetkezést. A temetőben feltárt legnagyobb alapterületű, négyzetes árokkal határolt sírkerten (661. objektum) belül egy urnasírt (673. objektum, 8. kép) és egy teljes lócsontvázat tartalmazó sírgödöröt (669. objektum) találtunk. Az álló pozícióban leölt, súlya alatt összerogyott másfél-kétéves csikó (Lyublyanovics Kyra meghatározása) mellől zabra, szíjbújtatók és egyéb lószerszámok kerültek elő, míg az emberi hamvakat tartalmazó sírban egy bronzfülű favödörbe helyezett függőleges nyelű bronz merítőkanalat (*simpulumot*), egyfülű festett korsót, vízszintesen kihajló peremű mély tálat, egy Nero-érmét, kisebb bronzszegecseket, továbbá részben megolvadt, apróbb bronztöredékeket találtunk. A sírkertárok déli, bejárati oldalán öt darab sírkő került elő a félig betöltődött árokba döntve. (9. kép) A sírkövek közül négy, azonos méretű és felépítésű sztélé volt; felül lekerekített záródással, egyszerűen bemélyített képmezőjükben plasztikusan megformált bennszülött viseletű szolgálólány-, lovas- és ovális pajzsábrázolással. (10. kép) Az alakok megformálása meglehetősen nehézkes, gyakorlatlan kőfaragóra utal. A nyilvánvalóan egyazon megrendelés keretében elkészített, négy bennszülött tematikájú sztélé eredetileg árkon kívül, a sírkert frontoldalán állították fel, egymástól egyenlő távolságban.

Az ötödik sírkő az előbbiektől kisebb és eltérő kivitelű volt; háromszögű orommezőjében kiterjesztett szárnyú sast faragtak ki, míg egyszerűen keretelt képmezőjében keresztbevetett lábakkal álló férfialakot ábrázoltak jobbában karddal, bal kezében lándzsával. A sírkő alján csapolás volt, va-

Similar Early Roman period cremation cemeteries composed of grave yards are known for example from Mannersdorf in the Lajta hills, (UBL 1974), from Hegyeshalom, (FIGLER-VADAY 1998) from the territory of the Wagon factory in Győr (BÍRÓ 2006) and from Halimba in Veszprém county. (TÖRÖK 1961)

One of the burials deserves special mention because of its rich grave goods and its cultural historical connotations. A pit containing an urn grave (feature no. 673, Fig. 8) and a complete horse skeleton (feature no. 669) was found in the largest grave yard (feature no. 661) of the cemetery enclosed by a square ditch trench. The 1.5 or 2 year old colt was slaughtered in a standing position. (Kyra Lyublyanovics identified it) A bit, strap dividers and other elements of the harness were found next to it. The

10. kép: Bennszülött viseletű szolgálólányt ábrázoló sztélé a 661. számú sírkertárból

Fig. 10: Stele depicting a maiden in autochthonous costume from graveyard ditch no. 661

gyis valamilyen talpazatba illesztve állították föl. (11. kép)

A nagyjából a Kr. u. 1. század utolsó harmadában eltemetett személy közösségén belül előkelőbb társadalmi réteghez tartozhatott. Ezt jelzi gazdag mellékletű sírja, a lóáldozat, a nagyméretű sírkert, valamint az ahhoz tartozó faragott sírkövek. A temetkezés egészében az óslakos kelta és a római kultúra keveredése tükröződik. A sírkert körülárkolásának szokása, a sztélék képmezőinek ábrázolásai bennszülött jegyeket viselnek, míg magában a faragott sírkőállítás gyakorlatában a romanizáció hatását láthatjuk. A síregyüttes további interpretálási lehetőségei közül érintőlegesen megemlítjük, hogy noha fegyvermelléklet nem került elő, de a sztélén kifaragott lovasábrázolás, a háromszög záródású sírkövön kezeiben fegyvereket tartó figura, valamint a lóáldozat felveti annak a lehetőségét, hogy itt egy bennszülött (eraviszkusz) származású, lovas *auxiliáris* katonát temettek el.

A feltárás leletanyagának feldolgozása még folyamatban van, ennek ellenére néhány, a római kori temető egészére vonatkozó sajátosság már most megállapítható. A sírkerámia túlnyomó többségét a La Tène hagyományú edények teszik ki. (12. kép) Az úgynevezett provinciális „római” gyártmányok (például *terra sigillata* másolatok) jóval kisebb arányban vannak jelen, és csak elvétve jelentkeznek a sírokban importtárgyak. Mindössze egyetlen darab, egy applikált díszű, Consp. 34-es formájú tál képviseli a *terra sigillata*-kat, míg a nyugat-pannoniai koracsászárkori temetőben gyakori vékonyfalú kerámia, vagy annak másolata egyáltalán nem került elő. Hiányoznak a mécsesek is. A mécsesek és a sigillaták hiánya a temetőt használó népesség etnikumából, annak társadalmi-

11. kép: Fegyveres férfialakot ábrázoló sírkő a 661. számú sírkertárból

Fig. 11: Gravestone depicting an armed man from graveyard ditch no. 661.

grave that contained the human ashes was furnished with a bronze ladle (*simpulum*) with a vertical handle placed in a wooden bucket with a bronze bail, a one-handed painted jug, a deep bowl with a horizontally everted rim, a Nero coin, small bronze rivets and partially melted small bronze fragments. Five grave steles were found by the southern side of the ditch of the grave yard by its entrance, which were pushed into the half-filled ditch. (Fig. 9) Four of the grave steles were identical in their measurements and structure. All had a rounded closing at the top and a relief depiction of a maiden in autochthonous costume, a mounted person carrying an oval shield in a simply hollowed out picture field. (Fig. 10) The figures were rather coarsely carved implying that they were made by an unskilled carver. The four ste-

12. kép: Kelta hagyományú kerámia a hamvasztásos temetőből

Fig. 12: Celtic ceramic from the cremation cemetery

gazdasági helyzetéből fakadó jellegzetesség

A pannoniai pecsételt kerámia – amely sírkerámiaként is gyakori az eraviszkusz alaplakosságú területeken – a feltárt temetőrészben csak gyér számban van jelen. Úgy tűnik, hogy közülük is inkább a korai típusok vannak képviselve, a Kr. u. 2. századra jellemző Drag 37-es formát utánzó darabok ugyanis teljesen hiányoznak.

Üvegeket is csak csekély számban helyeztek sírokba. Közülük legjobb állapotban a 380. hamvasztásos sír Kr. u. 1. század második felére keltezhető egyfűlű, hasábos testű palackja maradt meg. (BARKÓCZI 1988, 167/a forma = ISINCS 50a forma)

A fém sírmellékleteket elsősorban a fibulák reprezentálják, közülük a noricum-pannoniai térség kelta őslakosságának jellegzetes ruhakapcsolói, az erőprofilú egygombos- és a szárnyas fibula jelentek. (13. kép) A fibulákon kívül szór-

les with their autochthonous themes, were evidently ordered at the same time and were originally raised at even distances from each other outside the ditch on the front side of the grave yard.

The fifth grave stele was smaller and had a different structure than those described above. An eagle with spread wings was carved in the tympanum, while a man with crossed legs holding a sword in his right hand and a spear in his left hand was depicted in the simply framed picture field. There was a tenon at the bottom of the tombstone indicating it was raised on a pedestal. (Fig. 11)

The person buried approximately in the last third of the AD 1st century may have belonged to a higher social stratum in the community. This is implied by the rich grave goods, the horse offering, the large size of the grave yard and the carved grave steles. The burial reflects a mixture of the autochthonous Celtic and the Roman cultures. The ditch enclosing the grave yard and the depictions in the picture fields of the steles are autochthonous features, while the practice of raising carved grave steles is an effect of Romanization. Other interpretations of this grave unit are based on the fact that although there was no weapon found among the grave goods, the depiction of the horseman on one of the stele, the figure holding weapons on the grave stele with a triangular closing and the horse offering suggest that a mounted auxiliary soldier of autochthonous (Eraviscan) origin was buried here.

The analysis of the find material from the excavation has not yet been finished although a few characteristics of the Roman period cemetery can already be described. The overwhelming majority of the grave ceramics are composed of ves-

ványosan érmeket, vaskéseket, valamint egyéb kisebb tárgyakat (például csengőt) helyeztek az urnasírokba. Mindenképpen kiemelkedik a fémmelléletek sorából a fent említett 673. urnasírban talált bronz merítőkanál, amely Észak-Itáliából került Pannoniába. A temetési szertartásokon gyakran alkalmazott, rövid tagolt nyelvű, talpas kiképzésű merítőkanál pontos analógiáit Emona, Siscia, Poetovio, Savaria és Adony temetőiből ismerjük. (RADNÓTI 1938, 101-102. Typus Nr. 43) Ritkasága miatt érdemel említést a Kr. e. 64–62 között vert ezüstözött *serratus denar*, előlapján Iuno Sospita ábrázolásával. (14. kép) A Kr. u. 1. és 2. századi érmeiken kívül, a felső humuszos rétegekből későbbi, Kr. u. 4. századi pénzek is előkerültek, amit a *limesút* közelségével magyarázhatunk (a temetőnek nincs sem Kr. u. 3., sem Kr. u. 4. századi horizontja).

Több tudományos kérdés is fölmerül a temető kapcsán. Közülük az egyik legalapvetőbb: melyik korabeli településhez tartozhatott, kik temetkeztek ide? Kézencekvőnek tűnne elvileg, hogy a *limesút* mentén, hosszanti irányban elnyúló temetkezési zónát (mint útmenti temetőt) a legközelebbi, mintegy 2,5 kilométer távolságra található Campona táborához, pontosabban annak *vicusához* kössük. Ez ellen azonban több nyomós érv hozható fel. A camponai tábort jelenlegi ismereteink szerint Traianus, de inkább Hadrianus uralkodása idején építették, korábbi tábornyomok, vagy erre utaló leletek ezidáig nem kerültek elő. Márpedig a temető számos sírja a Kr. u. 1. század közepére, második felére keltezhető, nem beszélve a legkorábbi temetőhorizontot jelentő kelta sírokról, amelyek az *opus interrassile* technikával díszített bronz kardhüvelyek alapján még korábbiak.

sels in the LaTène tradition. (Fig. 12) The so-called provincial “Roman” products (e.g. Samian ware imitations) are represented in much lower proportions, while imported goods only sporadically occur in the graves. Only a single item, a dish of Consp 34 shape with applied ornaments, represents Samian ware, while thin-walled ceramics or their imitations, which are common elements of Western Pannonian Early Imperial Period cemeteries, are totally absent. Neither are there any lamps. The absence of lamps and Samian wares is a specific feature coming related to ethnic affiliation and the social-economic status of the population that used the cemetery.

Pannonian stamped ceramics, which commonly occur in graves on territories inhabited by the Eraviscan base population, is only represented by a few items in the recovered cemetery segment. It is the early types that are especially encountered, while the items that imitate Drag

13. kép: Fibula sírmelléletek
Fig. 13: Brooch grave goods

14. kép: Köztársaságkori serratus denar előlapján Iuno Sospita ábrázolásával

Fig. 14: Republican Era serratus denar with a depiction of Iuno Sospita on the obverse side

A Campona *auxiliáris vicus*hoz történő kapcsolás ellen szól az is, hogy a sírmellékek igen erős bennszülött hatást tükröznek és hiányoznak azok a leletek, amelyek egy *auxiliáris vicus* temetőjétől „elvárható” lennének (például mécsesek, nagyobb mennyiségű importáru stb.). Amennyiben a leletanyag kelta jellegéhez hozzávesszük a négyzetes sírkertek korai La Tène korszaktól szinte folyamatos jelenlétét, nagy biztonsággal kijelenthetjük, hogy a temető egy a római foglalatást megélt és még legalább a Kr. u. 2. század első harmadáig, közepéig létező bennszülött (eraviszkusz) településhez tartozott. Ez a település ma még lokalizálatlan, valószínűleg a feltárási területtől körülbelül 800 méterrel északra folyó Sulák-patak völgyében keresendő. A temetőtől délkeletre alig 100 méterre elterülő, volt Sertéshizlalda (ma: Harbor Park) területén feltárt kiterjedt kelta telep az eddig megjelent rövid jelentések alapján nem érte meg a római kort. (SZILAS 2002)

További kutatásokat igénylő feladat annak tisztázása is, hogy a Régészeti Topográfiából érthető leelőhelyként ismert római

37 type and are characteristic of the AD 2nd century are totally missing.

Glass vessels were also rarely placed in the graves. The one-handed prismatic flask in cremation grave no. 380 dated to the second half of the AD 1st century was the best preserved item. (BARKÓCZI 1988, shape 167/a = ISINGS shape 50a)

Metal grave goods are primarily represented by brooches, especially strongly profiled one-knobbed brooches and the winged brooches characteristic of the autochthonous population of the Noricum-Pannonian region. (Fig. 13) Beside brooches, a few scattered coins, iron knives and smaller objects (like a bell) were placed in the urn graves. The above-mentioned bronze ladle from urn grave no. 673 is a special item among the metal finds. It came to Pannonia from Northern Italy. The exact analogues to the footed ladle with a short and segmented handle, which commonly used in burial rituals, are known from cemeteries in Emona, Siscia, Poetovio, Savaria and Adony. (RADNÓTI 1938, 101–102. Typus Nr. 43) The silver-coated *serratus denar* minted in 64–62 BC with a depiction of Iuno Sospita on the obverse side represents a rare find in this region. (Fig. 14) Beside the coins from the AD 1st and the 2nd centuries, later coins from the AD 4th century were also found in the upper humic layers, which can be explained by the proximity of the *limes road* (the cemetery does not have a AD 3rd or 4th century horizon).

A number of scientific questions can be raised with regard to the cemetery. The most central ones are which contemporary settlement it belonged to and who used it. Theoretically it seems evident that the elongated burial zone along the *limes road* (a road-side cemetery) should

kori, főként csontvázas temetők, szórvány-sírok, amelyek a feltárási területüktől nyugatra, északnyugatra 200-300 méterre lokalizálhatók, milyen kapcsolatban állnak a most feltárt temetőrészlettel.

Beszédes József – Szilas Gábor

Irodalom/References:

BARKÓCZI 1988 – Barkóczi, L.: Pannonische Glasfunde in Ungarn. Budapest, 1988

BESZÉDES–SZILAS 2006 – Beszédes J. – Szilas G.: Őskori és római kori lelőhelyek feltárása az M6 autópálya budapesti szakaszának nyomvonalán 2005-ben. *Aqfűz* 12 (2006) 147–158.

BÍRÓ 2006 – Bíró Sz.: Arrabona temetői. Győr-Vagongyár. In: Rómaiak nyomában. Kiállításvezető (Győr 2006). A Győr-Moson-Sopron Megyei Múzeumok Kiállításvezetője 1 (2006) 79–86.

FIGLER–VADAY 1998 – Figler A. – Vaday Á.: Előzetes beszámoló a Hegyeshalomban feltárt római kori temetőről. *A Hansági Múzeum Évkönyve* (1998) 40–73.

CSALAGOVITS 1936 – Csalagovits J.: Hallstattkori kocsiuma Kányáról – Hallstattzeitliche Wagenurne aus Kánya, Kom. Tolna. Tolna Vármegye múzeumának szerzeményei. 1936

MRT 7 – Dinnyés I. – Kővári K. – Lovag Z. – Tettamanti S. – Topál J.: Magyarország Régészeti Topográfiája 7. Pest megye régészeti topográfiája. A budai és a szentendrei járás (XIII/1). Budapest 1986.

PATEK 1958 – Patek E.: A tököli koravaskori temető – Cimetière à incinération découvert dans le village de Tököl et datant de la première époque de l'âge de fer. *BudRég* 18 (1958) 385–424.

be linked with the closest settlement, which is the fort at Campona or rather its vicus lying 2.5 km from here. However, several serious objections arise. As far as is known, the fort at Campona was built in Trajan's time, or even more likely during Hadrian's reign. No earlier traces of a fort or finds suggesting a previous settlement have been found. At the same time, numerous graves from the cemetery can be dated to the middle or the second half of the AD 1st century, not to mention the Celtic graves from the earliest horizon of the cemetery, which are even older based on the bronze sword sheaths decorated using an *opus interrasilis* technique.

Another argument against linking the cemetery with the vicus of the auxiliary fort at Campona is the fact that the grave goods reflect a strong autochthonous influence and finds that might be "expected" in the cemetery of an auxiliary fort vicus (such as lamps, a large amount of imported wares, etc.) are missing. If we add to the Celtic features of the find material the continuous presence of quadrangular grave yards from the La Tène period onwards, it seems fairly obvious that the cemetery belonged to an autochthonous (Eraviscan) settlement that was already in existence before the Roman occupation and that survived at least until the first third or the middle of the AD 2nd century. This settlement has not yet been localized although perhaps it stood in the valley of the Sulák brook running about 800 metres to the north of the excavation territory. The large Celtic settlement uncovered on the territory of the former Pigsty (today Harbor Park) only 100 m to the southeast did not survive into the Roman period according to the short reports published to date. (SZILAS 2002)

RADNÓTI – Radnóti, A.: Die römischen Bronzegefäße von Pannonien. DissPann. II.6. Budapest, 1938

SCHREIBER 1991 – Schreiber, R.: Die spätbronzezeitliche Gräberfeld in Budapest. PZ 1991

TÖRÖK 1961 – Török Gy.: Római kori faházak nyomai Halimbán. FolArch 13 (1961) 63–71.

SZILAS 2002 – Szilas G.: Késő kelta falusias település feltárása Nagytétény határában. Aqfűz 8 (2002) 114–130.

UBL 1974 – Ubl, H.: Das römerzeitliche Gräberfeld und die zugehörige Siedlung von Mannersdorf a. Leithagebirge, Flur Hausfelder am Arbach. In: Actes du IX Congrès International d'Études sur les Frontières Romaines. Mamaia 1972 (1974) 415–426.

The identification of the relationship of the recovered cemetery segment with the Roman period, mostly inhumation cemeteries and scattered graves found 200-300 m to the northwest and cited in the Archaeological Topography as a site in Érdliget needs further investigation.

József Beszédes – Gábor Szilas

Az Aquincumi Múzeum kisebb feltárásainak helyszínei és eredményei a 2006. évben

(A helyszíneket lásd jelölve a 250. oldali térképen)

1. Budapest, III. ker., Rózsadomb utca 5., Hrsz: 64729/1

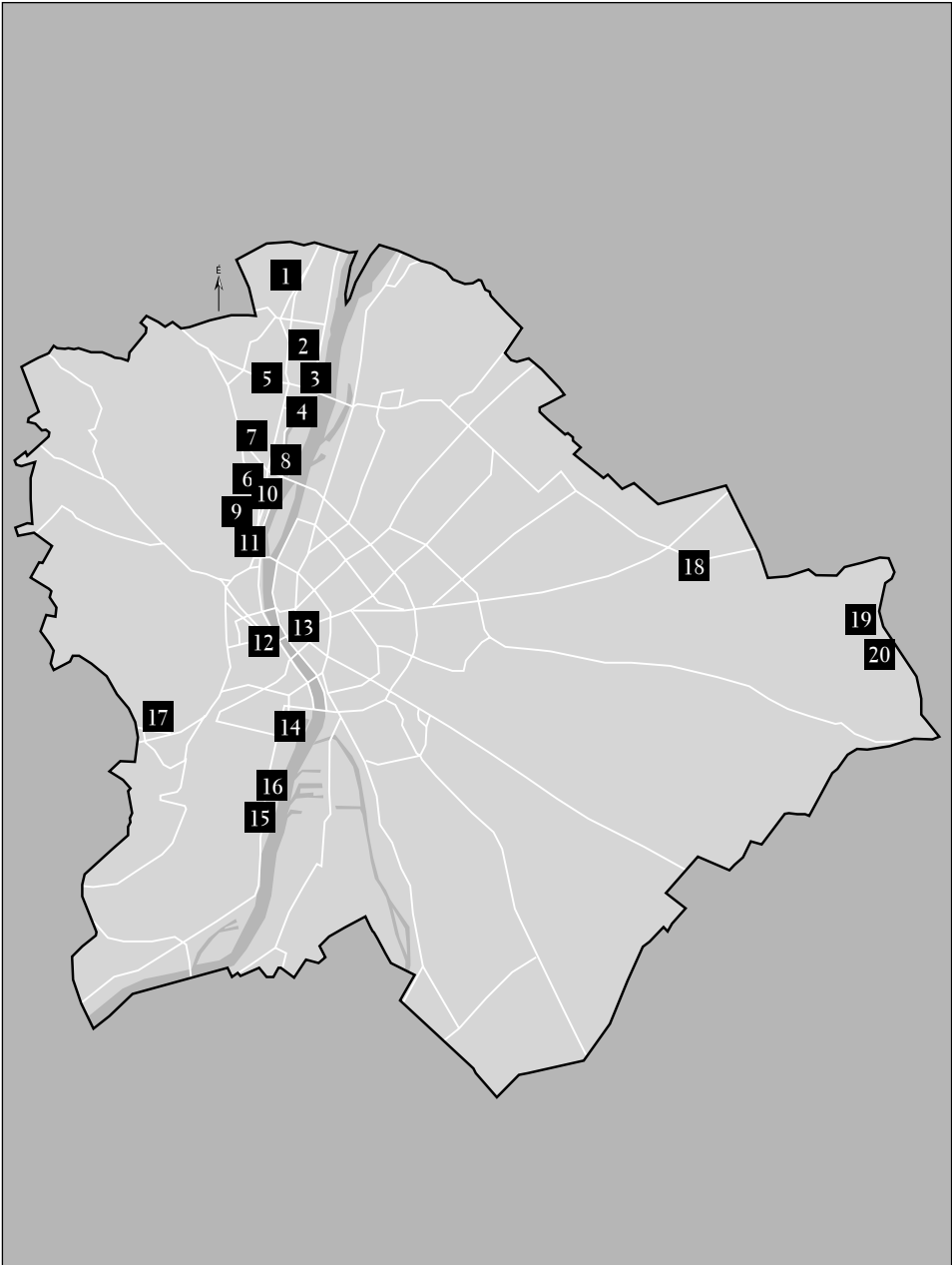
Békásmegyer-Ófalu az aquincumi polgárvárostól északnyugatra található, annak municipális territoriumán. A modern lakótelep mögötti régi falu dombjának környezetéből számos lelőhely ismert, így a terület északi peremén az úgynevezett Békásmegyeri villa, (PÓCZY 1971, 85–102) a Pusztadombi úton népvándorláskori temető ismert. (NAGY 1998, 22–23) Azonban a Rózsadomb utca, illetve közvetlen környezetének régészeti érintettségéről eddig csak kevés információval rendelkezünk, a telek nem szerepelt lelőhelyként. Az egykori faluközpontban álló templom környezetéből középkori temetkezések ismertek, míg a jelenlegi Ezüsthegy utca (egykor Fő utca) – Templom utca sarkán korábban római kori szarkofágfedél töredékét „őrizték”. (Kuzsinszky B. feljegyzése, MKÉ 1908) A szomszédos telek tulajdonosai egy negyven évvel ezelőtti építkezés kapcsán szintén csontvázak előkerüléséről számoltak be nekünk.

Lakossági bejelentésre több alkalommal végeztünk leletmentést a fent említett telken, ahol teljesen alapincézett családi ház épült. Elsőként a pince földmunkái kapcsán összesen hat, kelet–nyugati tájolású, nyújtott helyzetű, háton fekvő csontváz

temetkezés, (1. kép) egy állatcsontokkal és római kori építési törmelékkel betöltött beásás, illetve egy kelet–nyugati irányú földbe rakott, *opus spicatum* jellegű fal és falkiszedések kerültek elő. A sírok mellett mellékletek nem voltak (egy vázat a munkások kiszedtek), így azok, bár biztosan későbbiek a római kori épületmaradványoknál, közelebről továbbra sem keltezhetők.

1. kép: Csontvázak temetkezés részlete

2. kép: Az Aquincumi Múzeum kisebb feltárásainak helyszínei

Továbbiakban a családi házhoz készülő észak–déli irányban, 2,5 méter mélyen, 1 méter szélesen kialakított gázcsőárókban egy kelet–nyugati tájolású, 7,4 méter széles római kori épület keleti széle mutatkozott, a felső sötétbarna humuszréteg alatt átlagosan 30-40 centiméterrel. Az épület keleti zárófalát elvágta a munkagép, ebből egy kűszöbkövet ki is emelt. A nyugati metszettel tanúsága szerint az épület északi zárófala 50 centiméter széles, habarcsba rakott kőfal volt, míg a déli körülbelül 60 centiméteres, szintén habarcsos, de nagyrészt kiszedett állapotú. Az épület belterében több rétegben köves omladékokat, kevert, sóderes betöltéseket figyeltünk meg. A helyiség déli felét erősebben bolygathatták. Az épület északi felében az omladékok alatt terrazzodarabok utaltak a helyiség egykori padlójára, illetve ez alatt körülbelül 10-15 centiméter vastag tegulaomladék-réteg mutatkozott, majd alatta vékony, 3 centiméteres faszenes réteg. A rétegsort feketére égett agyagtégla-omladék zárta, felületben még megfigyelhető volt a keleti zárófal alsó kősora is. A keleti metszettelban további, lényegesen magasabban alapozott falak (két darab) kiszedett kontúrjait figyeltük meg, illetve egy kőfal részletét. Irányuk minden esetben kelet–nyugati volt. Feltehetően az épület bejáratához hozzáépült egyéb helyiségek(?) falai lehettek. A metszettelal és felszín tisztításából sok tegula- és *imbrex* darab, illetve némi házikerámia került elő. A teljes épületrészt a sárga, homokos-löszös altalajba mélyítették, lehetséges, hogy terasz kialakítás miatt, illetve esetleg pinchelyiség volt. A korábban megfigyelt *opus spicatum* falrészlet is ehhez az épülethez tartozhatott. A római kori épület tömbje szerencsére az épülő házhoz kívül, a telek bolygatatlan kertrésze alá húzódik. A tulajdonossal történt egyeztetés alapján

a közeljövőben lehetőségünk lesz itt geofizikai felmérést is elvégezni.

A Rózsadomb utcában és közvetlen környékén tehát eddig ismeretlen rendeltetésű római kori épület(ek) maradványaival (villagazdaság?) és – egyelőre – ismeretlen korú temetővel kell számolni.

T. Láng Orsolya

Irodalom:

MKÉ 1908 – Múzeumi és Könyvtári Értesítő II. 1908

NAGY 1998 – Nagy, M.: Awarenzeitliche Gräberfelder im Stadtgebiet von Budapest. Monumenta Avarorum Archaeologica. Teil I. (Szerk.: É. Garam és T. Vida). Budapest, 1998. 22–33.

PÓCZY 1971 – Póczy K.: A békásme gyeri villa és az Aquincum környéki villagazdaságok a markomann háborúk után. BudRég 22 (1971) 85–102.

2. Budapest, III. ker. Szentendrei út 207–209., Hrsz: 23038/3

A telek az aquincumi polgárvárostól északra, az észak–déli római korban is használt főútvonal mellett található (modern Szentendrei út), ennek mentén már korábban római emlékek kerültek elő (a közeli HÉV állomások építésekor oltárköveket találtak). (PÓCZY 1980, 8) Ugyanakkor déli irányból számítani lehetett a Római Strandfürdő területén több alkalommal kutatott szentélykörzet, illetve forráscsoporthoz tartozó létesítmények megjelenésével is, például kútházakkal, esetleg egyéb ipari létesítményekkel. (Legutóbb: PÓCZY 2003, 144) A szentélykör-

3. kép: Épületomladék a terület keleti részén

zet pontos határai ismeretlenek, így ennek északi lezárását (például fal formájában) vártuk. A területtől északra a korábbi régészeti kutatások kelta falut azonosítottak (*vicus Vindoniamus*) (NAGY 1973, 113.), amelynek pontos kiterjedése ismeretlen, ennek déli része szintén áthúzódhatott a telekre. Római kori objektumok mellett a területen ős- és középkori emlékek előkerülésével is lehetett számolni.

A területre közel 8000 négyzetméter alapterületű mélygarázsos irodaépület készült, ezért első lépésben szondázó jellegű kutatást végeztünk 4 kutatóárokkal, majd az előkerült jelenségek alapján a terület délkeleti felében került sor megelőző kutatásra. A régészeti feltáráshoz kapcsolódó geopedológiai vizsgálatokat Mindszenty Andrea (ELTE) és Horváth Zoltán (Földpát Bt.) geológusok végezték.

A kutatás során a korábban itt működött többperiódusú gyárépületek intenzíven bolygatták a területet, az újkori feltöltés vastagsága 1,5-2 méter között változott. Ezek alatt a kutatott terület északnyugati részén sok újkori beásást,

19. századi (?) épület falait és egy hordó besüllyedt maradványait találtuk. Az újkori maradványok alatt sötétbarna, iszapos, agyagos réteg mutatkozott náddarabokkal, tetején helyenként vékony, csigaházakból képződött réteggel. A rétegben objektumok nem voltak, szórványosan római kori házikerámia (fazekak, füstöltálak darabjai) *terra sigillata* és építési anyag (*imbrex, tegula, tubus*) került elő. Ugyanitt vékony mészkőporos réteg utalt arra, hogy a római kor utáni időszakban kisebb állóvizek lehettek a területen (közeli forrástevékenység?). Az említett sötét, agyagos réteg a geopedológiai vizsgálatok szerint már a római foglалás idején is mocsaras, tartósabban vizes környezet volt, a réteg erősebben lejtett észak és kelet (Duna) felé. Alatta már egy szürkés, agyagos altalajt regisztráltunk.

A terület keleti felében nyitott szondaárokban az újkori feltöltés alatt változó vastagságban sárgás, agyagos felületrész mutatkozott, amely valószínűleg egy kiemelkedés része volt – nyugati szélét az újkori tereprendezésekkel már teljesen

elbontották. A réteg tetején szabálytalan alakban római kori építési anyag kíséretében köves épületomladék került elő, terrazzodarabbal és házikerámiával. (3. kép) Ezen a területen a feltárandó területet 2500 négyzetméter alapterületre terjesztettük ki. A felületben megkutatott épületomladékhoz sajnos nem sikerült egyéb objektumokat (falakat, falkiszédeket, beásást, esetleg utat) kötni. Az újkori bolygatások miatt az omladék származási helyét, illetve az egykori épület funkcióját, vagy alaprajzát sem tudtuk megállapítani. Az omladékot észak, dél és nyugat felől sikerült lehatárolni, keleti irányban a szomszédos ingatlan alá húzódott. Az omladék alatt itt is a már említett sötétbarna talaj következett, elsősorban római kori leletanyaggal, majd a kutatott rész nyugati felében masszív vízköves konglomerátum, illetve a szürke agyagos altalaj következett. A vízköves kiválások geopedológiai vizsgálatai azt mutatták, hogy a római kori épület zónájában, annak közvetlen közelében, még a római kort megelőzően, de talán a római korban is forrás törhetett fel. Talán ezzel magyarázható az épület jelenléte is.

A feltárt terület tehát a római kort megelőzően, illetve annak elején mocsaras, forrásfeltörésekkel tarkított rész volt, erőteljes lejtéssel északi és keleti irányban. A telek keleti felében meglévő kiemelkedésre a római korban nagyobb, komolyabb kőépület került (lásd omladék, *tegula, tubus, terrazzo*) amely valószínűleg összefüggésbe hozható egy közeli forrás működésével és ilyenformán talán a dél felől szomszédos szentély- és forráskörzet (Római Strand) további folytatásaként értékelhető (szentélyépület?). A területet az újkori tereprendezések és gyár-, illetve egyéb építkezések szinte teljesen lepusztították,

a római kori beépítésnek csak nyomai maradtak.

T. Láng Orsolya

Irodalom:

PÓCZY 2003 – Póczy, K.: Wasserver- und Entsorgung, Gebäude des Stadtzentrums. In: Forschungen in Aquincum 1969–2002. (szerk. Zsidi P.) Aquincum Nostrum II. 2. (2003) 144–149.

NAGY 1973 – Nagy T.: Római kori telepek Budapest földjén. In: Budapest Története I. 1973 (szerk. Gerevich L.) Budapest 1973, 113–123.

PÓCZY 1980 – Póczy K.: Szent kerületek Aquincum és Brigetio aquaeductusánál. ArchÉrt 107 (1980) 3–29.

3. Budapest, III. ker., Nánási köz 2., Hrsz: 23790/8

A BTM Aquincumi Múzeuma 2006. március 22. és június 2. között, a tavaszi árvíz miatt megszakítással végezte a fent említett terület szondázó jellegű kutatását. A területen szennyvízátemelő-telepet alakítanak ki több, mély aknával. A telephez tartozó csővezeték nyomvonalát a tavalyi évben kutattuk a Duna-parton. (T. LÁNG 2006, 60–72.)

A telek nyugati részén (Nánási út felé) négy szondaárkot nyitottunk: kettőt a jelenlegi Aranyhegyi-patak töltésének tetején (1. és 5.) míg másik kettőt a Duna-parttal egy szinten (2. és 3.). A 4. felületet az 1. és 5. árok adatai alapján nem kellett megnyitni.

A felületek közül kettőben (1. és 3. munkaterület) az újkori feltöltés alját nem

értük el (2-3 méter mélyen), az 5. felületben 4 méter mélységben szürke, agyagos szint mutatkozott, amelyet azonban a dokumentálás után előtött a Duna, így itt sem sikerült mélyebbre jutni.

A 2. felületben a 2 méter vastag feltöltés alatt szintén a fent említett szürke, agyagos réteg jelentkezett, benne egy keletnyugati irányú, sekély, teknős aljú árokkal, betöltése az újkori feltöltés volt. Az árok az Aranyhegyi-patakka párhuzamos, talán a terület északi részén állt egykori malomépülethez (Éliás malom) vezetve a vizet. A szürke agyagrétegben szondát nyitotunk, amelyből kiderült, hogy e réteg alatt további szürke, barna homokos szintek, és talán újabb medernyomok voltak. Az előkerült leletanyag alapján (*terra sigillata*, római kori építési törmelék) a szürke réteg alatti rétegsor már biztosan római kori. Felületben sajnos egyik réteget sem vizsgálhattuk, mivel a Duna emelkedő vízszintje miatt meg kellett szakítani a munkát.

A folyamatosan magas vízállás és a nagy mélységek miatt (2-5 méter) a feltárt munkát nem tudtuk folytatni, de a szivattyútelep kivitelezéséhez kapcsolódóan figyelemmel kísértük a földmunkákat, régészeti objektumok nem kerültek elő.

A Duna-parton tavalyi évben feltárt csővezeték-nyomvonalra (lásd fent) is most fektették le a vezeték, amelynek földmunkái során az általunk feltárt V metszetű árok kis részlete, ill. a korábban szintén kutatott mészégető kemence hulladékrétegének egy része került elő. Északabbra azonban – eltérve az eredeti, tervezett nyomvonalától – fel nem tárt területen is húzták tovább az árkot, amelynek egy pontján újabb, eddig ismeretlen későrómai kori mészégető kemence keleti széle került elő, ezt metszetben tudtuk dokumentálni (fotó, rajz). A továbbiakban

itt régészeti objektum nem mutatkozott, a római épület falaitól keletre behelyezésre került az azokat védő falrendszer is, ezt a munkát is figyelemmel kísértük.

T. Láng Orsolya

Irodalom:

T. LÁNG 2006 – T. Láng O.: Római kori beépítettség kutatása az aquincumi polgárvárostól északra fekvő Duna – parton (Investigation of the use of the Danube bank north of the Aquincum Civil Town). Aqfüz 12 (2006) 60–72.

4. Budapest, III. ker., Keled utca – Jégtörő utca sarok, Hrsz.: 19332/1

A BTM Aquincumi Múzeuma az idei évben is folytatta az úgynevezett „Aquincumi Híd és kapcsolódó úthálózata” projekthez kapcsolódó szondázó jellegű régészeti kutatásokat. (Lásd még Lassányi G. cikkét jelen kötet 102–116. oldalán.) A fent említett telken – amely az aquincumi polgárváros keleti széle, illetve a Gázgyár alatt húzódó úgynevezett keleti temető, illetve a fazekastelep között fekszik – korábban régészeti kutatás nem volt. A rendelkezésre álló topográfiai adatok alapján a várost keleti irányból lezáró városfalat, épületmaradványokat, esetleg már sírokat, vagy ipari objektumokat vártunk a telken.

A területen megnyitott 36 négyzetméter alapterületen 2,5 méter vastagságban gázgyári salakot találtunk, alatta pedig természetes homokrétegződést figyeltünk meg enyhe lejtéssel kelet felé. Régészeti leletanyag, objektum nem mutatkozott (szórványként sem!) a területen, az újkori

bolygatás alatt csak geológiai képződmények voltak. A mélyítést 104,00–100,40 mAf szintek között végeztük, illetve szondaárokban 99,00 mAf-ig, a feltörő talajvíz miatt. Az említett magasságtartományon belül mind a polgár város, mind pedig a Gázgyár területén mutatkoztak már régészeti objektumok. A gázgyári lakótelep délkeleti sarkán végzett 2001. évi leletmentés során méterekkel a jelen terület legfelső homokrétege felett (104,1–104,5 mAf) is feltetők mutatkoztak.

Az elvégzett geopedológiai vizsgálatok, a régészeti rétegsor és leletanyag teljes hiánya alapján a területen ezen a szinten már csak természetes, geológiai jelenségek vannak. Bár a kutatás igen kis területen zajlott (6×6 méter), így csak pontszerű információt adhat, a kultúrrétegek teljes hiányának két oka lehet. A római kori rétegeket eltávolíthatták az erőteljes újkori tereprendezés során (esztergomi vasúti töltés építése, gázgyári építkezések). Másrészt elképzelhető az is, hogy a római kor folyamán a polgári település és az ipartelepek, illetve temető között kisebb mélyedés, vizenyősebb területrészt húzódtott. A kérdés eldöntése csak további, nagyfelületű feltárások során lehetséges.

T. Láng Orsolya

5. Budapest, III. ker., Kunigunda útja – Keled utca vonala, Hrsz: 19599/1, 19838/6

Az aquincumi polgár várostól nyugatra, illetve a város nyugati részén ELMŰ kábelcseréhez kapcsolódóan végeztünk régészeti munkát. Az átlagosan 80–90 centiméter mélyen, a már meglévő kábel nyomvonalán kialakított árkok és kábelfogadó gödrök a Kunigunda útja 47. szám

előtti területről északi irányban indultak, majd kelet felé fordulva a Keled utcán haladtak végig, egészen annak keleti végéig, a Szentendrei HÉV sínjéig.

A Kunigunda útja vonala az aquincumi polgár város villaövezetének része, itt a lakótelep és korábbi gyárépítkezések miatt erősen feltöltött talajban a kábelárok nem érintett régészeti réteget. A Keled utca – Kunigunda útja saroknál, a polgár város nyugati tőszomszédságában, az egykori úgynevezett Katonai Anyagszertár környezetében már néhány ponton érintetlen humuszos rétegsort figyeltünk meg. A területen 1929-ben került elő a polgár város legkorábbi fazekasműhelye. (NAGY 1942, 629–630) A fazekasteleptől keletre, a Keled utca vonalában (Keled utca I. előtt) kialakított két kábelfogadó-gödörben azonban már római kori épületomladék és iszapos, feketésbarna talajréteg jelentkezett.

Keleti irányban, a nyugati városfal szomszédságában, kábelkutató-gödör szélén római kori épület falsarka mutatkozott, omladékkal. (4. kép) Az épületrészlet feltehetően ahhoz a Póczy K. által 1975-ben megfigyelt épületcsoporthoz tartozhat, amely a települést elhagyó kelet–nyugati főutat kísérte. Az épületeket bolt, műhely, raktár és fogadóként azonosították. (legutóbb: ZSIDI 2003, 157)

A Keled utca nyugati városfalon belüli szakaszán további épületrészleteket nem figyeltünk meg, azonban a modern út déli szegélye alatt több szakaszon, faragott mészkőtömbökből kialakított útszegélyt regisztráltunk, ennek kora egyelőre ismeretlen, de nem zárható ki, hogy a Keled utca alatt húzódtó, római korban is használt út széle került elő. Az utca római kori előzményéről Kuzsinszky B. is említést tesz (a keleti városrészben). (KUZSINSZKY 1891, 125)

4. kép: Észak–déli irányú római kori falcsomk kábelárókban

A kábelárok utolsó szakaszát a HÉV sínek szomszédságában alakították ki, a *forum*-komplexummal szemben. A HÉV nyugat felé kanyarodó sínpárja mellett 2 méter mélyen kiásott fogadó gödörben római kori falrészlet és omladék, míg a Szentendrei HÉV vonal tőszomszédságában – a korábbi kábelek alatt – római kori épületomladék és kis freskódarab is előkerült. Figyelemreméltó, hogy az előbbi területen körülbelül 1,7 méter mélységben foltszerűen vastag újkori téglatormeléket terítettek szét.

A kábelfektető munka során előkerült emlékeket dokumentálás után visszatartuk, azok nem sérültek. Az árok metszete a polgár város nyugati előterének és nyugati részének rétegvizonyairól adott információt, illetve új adat a Keled utca alatt előkerült korábbi út is.

T. Láng Orsolya

Irodalom:

KUZSINSZKY 1891 – Kuzsinszky B.: Az aquincumi amphiteatrum. Függelékül: két lakóház. Az 1890. és részben az 1891-ki papföldi ásatások. *BudRég* 2 (1891) 123–139.

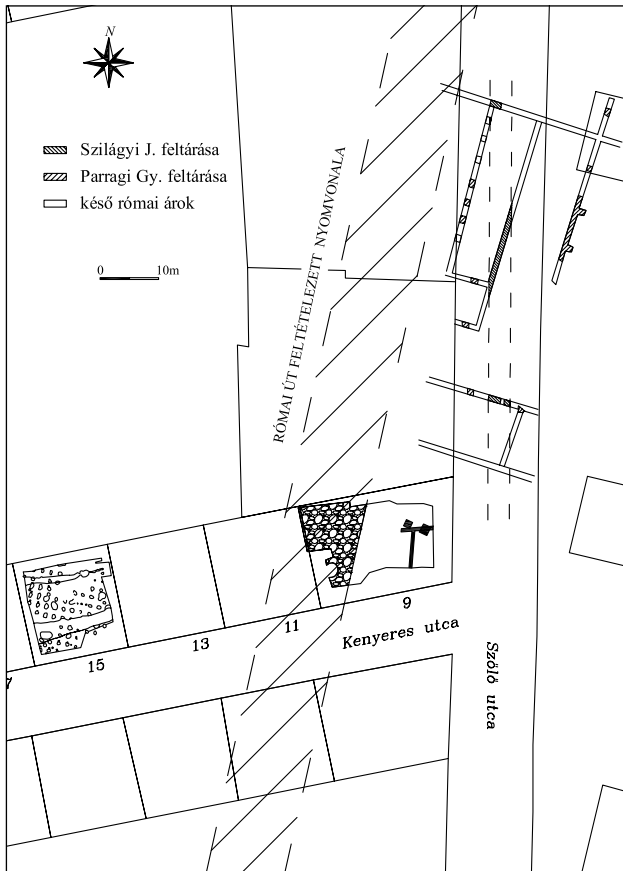
NAGY 1942 – Nagy L.: Budapest Története II. Budapest, 1942

ZSIDI 2003 – Zsidi P.: Die Bebauung außerhalb der Stadtmauer. In: *Forschungen in Aquincum 1969–2002.* (szerk. Zsidi P.) *Aquincum Nostrum* II.2. 2003, 156–159.

6. Budapest, III. ker., Kenyeres utca 9. – Szőlő utca 52–54., Hrsz.: 17347

A Propszt Kft. megbízásából megelőző feltárást végeztünk a Budapest, III. ker., Szőlő utca 52–54. – Kenyeres utca 9. számú saroktelek területén. A katonaváros délnyugati régiójában található telek környezetében, a Szőlő utca alatt és az utca másik oldalán folytatott kutatások (SZILÁGYI 1951, 128; PARRAGI 1970; PARRAGI 1973, 261) nagyobb épület maradványait hozták felszínre. (5. kép) Később a rekonstruált, 120×180 méteres, szögletes alaprajzú, támpillérekkel erősített épületet, a *canabae forumaként* (piactér, vásárcsarnok) azonosították. (PÓCZY 1983, 258–259, 270) Továbbá a legiotábor déli kapujából (*porta principalis dextra*) kiinduló út folytatását is a közelben, a Dévai Bíró Mátyás téren tárták fel. (BERTALANNÉ 1973; PARRAGI 1970; PARRAGI 1973, 261; MADARASSY 2000, 49–51) A 2006 nyarán végzett feltárások a telek szinte teljes felületét, 450 négyzetmétert érintették, melynek keleti és nyugati felében a régészeti jelenségek eltérő jelleget mutattak.

5. kép: A Bp., III. ker., Kenyeres u. 9. telken és környékén végzett kutatások összesítő alaprajza (Szilágyi J., Parragi Gy., Kirchhof A.)

A római kort megelőzően, az időszakos vízfolyásoknak köszönhetően homok rakódott le a területen, ezeknek a hegyekből érkező vízfolyásoknak az elvezetésére létesítették a kora római időszakban a Duna irányába futó vízvezető árkokat. (A késő római időszakban, a korábbi vízvezetékek megszűnését követően ugyanezen okok miatt ásnak majd újra árkokat, lásd Kenyeres utca 15. KIRCHHOF 2005) Az egyik vízvezető árok aljában osztriga kagylók maradványaira bukkantunk, amelyek importból származtak. Egyéb leletanyag nem került elő a homokkal-agyaggal kevert V-alakú árok betöltéséből. (A malakológiai vizsgálatért ezúton is köszönetet mondok

Krolopp E.-nek.) Az árok környezetében lerakódott homokrétegben természetes módon eltemetődött vagy tudatosan elásott állatsontokat, bikakoponyát, illetve teljes lócsontvázat és egyéb állattemetkezéseket tártunk fel. A legkorábbi településnyomok a terület keleti felében kerültek elő, amelyek gerendavázis épületre engednek következtetni. A kora római időszakhoz köthetők a favázis-cölöpszerkezetű épületeket felváltó agyagtégla építmények és árkok is, amelyek planírozását korábban, a katonaváros több lelőhelyén is azonosították. (PÓCZY 1983, 270; MADARASSY 2000, 46–55; Pacsirtamező utca 3–11. MADARASSY 2004, 30–36; Beszterce

utca 4–6. KIRCHHOF 2006, 220; Nagyszombat utca 1 KIRCHHOF 2006/1, 221) A kora római építési rétegeket a telek keleti felében 8–10 centiméter vastag sóderréteg zárta. A telek több pontján feltárt mély, vörös agyagos oldalú objektumok (nem kemencék) vágták a kora római jelenségeket, melyek egyikét egy későbbi temetkezés metszette. A váz észak–déli tájolással, zsugorított tartásban feküdt, feje visszahajlott, környékéről melléklet nem került elő.

A telek nyugati felében többször megújított észak–déli irányú út létesült (már a Kr. u. 1. század végén), amelynek első két-három megújítása ugyanazon helyen történt és hasonló szélességű utat jelzett. Feltehetően a Severus-kor folyamán az utat kiszélesítettek vagy keletebbre helyezték. Az út párhuzamosan futott a déli kapuból kivezető úttal. (PARRAGI 1973, 261; MADARASSY 2000, 49–51; Beszterce utca 4–6. KIRCHHOF 2006, 220–221) A feltárás révén értelmezhetőbbé vált a közeli, Kenyeres utca 15. számú telken (KIRCHHOF 2005) feltárt cölöpalapozású építmény megszüntetése is. A cölöplyukakat apró, szilánkosra tört kövekkel töltötték és döngölték be, amely a 9. számú telken talált út létesítésével, az út készítéséhez használt apróköves-sóderes anyaggal hozható összefüggésbe. A 15. számú telekig ugyan nem terjedt ki az út-felület, a két jelenség kapcsolata azonban egyértelmű.

A legkorábbi útrétegekből kizárólag a sóderrétegek maradtak meg, az utat fedő lapkók egyik esetben sem. A Kr. u. 3. században az út keleti oldalán egy többször megújított épületet emeltek. A létesítmény korábbi fázisához szögletes pillérek tartoztak, amelyeket később beépítettek. A falmaradványok ahhoz az épülethez tar-

tozhattak, amelynek részleteit a Szőlő utca alatt már feltárták és *forum* épületnek határoztak meg. Az épület funkcióját illetően újabb adatok nem kerültek elő, a falaknak csak a legalsó alapozása maradt meg. Az épület pusztulását követően kisebb tűzhelyek létesültek, amelyek szinte egymást érték és megbolygatták az utat is. Az egész területen római kori leletanyaggal kevert késő római feltöltéssel számolhatunk. A feltöltésbe ásták bele azt a kettős sírt, amelynél az egyik csontváz nyújtott testtartásban, nyugat–keleti tájolással feküdt, míg bal lába mellett egy másik, imádkozó helyzetű, zsugorított váz látott napvilágot. A temetés egyszerre, egy időben történt. A sírból melléklet, egy gyűrűt kivéve, nem került elő.

Az ásatási eredményeket összefoglalva, a katonaváros fejlődésének szinte minden időszaka képviseltette magát a területen. Topográfiai szempontból fontos információkhoz jutottunk a település korai cölöp- és gerendaváz-szerkezetű épületeit illetően. A következő építési periódust, a katonaváros déli régiójának szinte egész területén megtalálható agyagtégla-épületek planírozásai jelentették. A keleti oldalon feltárt korai objektumokat sóderes járósínt zárta, mely azonban nem hozható kapcsolatba a telek nyugati részében feltárt útrétegekkel. A legiotábor kiépítésével függ össze a telek nyugati felében, többször megújított és kibővített észak–déli út megléte. A Kr. u. 3. századra keltezhető, annak az épületnek a dél–nyugati maradványa, amit a kutatás a *canabae forumaként* tart számon. Az épület ráépült és alapozásával vágta a keleti oldalon feltárt járósínt, míg a telek nyugati felében feltárt út, az épület működése alatt, feltehetően még használatban volt. A pusztulást követően kisebb

tűzhelyek és kemencék létesültek a területen. A késő római időszakban és azt követően a terület feltöltődött.

Kirchhof Anita

Irodalom:

BERTALANNÉ 1973 – Bertalan Vné.: BudRég 23 (1973) 264.

KIRCHHOF 2005 – Kirchhof A.: Budapest, III. ker., Kenyeres utca 15. (Hrsz.: 17350) Aqfűz 11 (2005) 8, 218.

KIRCHHOF 2006 – Kirchhof A.: Budapest, III. ker., Beszterce utca 4–6., Hrsz.: 17544. Aqfűz 12 (2006) 12, 219–221.

KIRCHHOF 2006/1 – Kirchhof A.: Budapest, III. ker., Nagyszombat utca 1., Hrsz.: 17970/1. Aqfűz 12 (2006) 221–222.

MADARASSY 2000 – Madarassy O.: Régészeti kutatások az aquincumi katonaváros területén. Aqfűz 6 (2000) 46–55.

MADARASSY 2004 – Madarassy O.: Korai telepjelenségek kutatása az aquincumi

canabae déli régiójában. Aqfűz 10 (2004) 30–36.

PARRAGI 1970 – Parragi Gy.: RégFűz 23 (1970) 24.

PARRAGI 1973 – Parragi Gy.: Ásatási jelentés. Dévai Bíró Mátyás tér. BudRég 13 (1973) 261–268.

PÓCZY 1983 – Póczy K.: Az aquincumi canabae utcahálózata és fontosabb épületei a II. és a III. században. ArchÉrt 110 (1983) 99–102.

SZILÁGYI 1951 – Szilágyi J.: ArchÉrt 78 (1951) 128.

7. Budapest, III. ker., Vörösvári út 103–105., Hrsz.: 16916/2

A Malomdombi Kft. megbízásából 2006. augusztus közepétől 2007-re is áthúzódó megelőző feltárást kezdtünk a Vörösvári út 103–105. számú telken, az egykori Malom területén. A megtartandó épületek által közrezárt udvarban és annak folytatásában kialakítandó új épület mintegy 5000 négy-

6. kép: Égetési hulladékkal feltöltött gödör

zetméteres területén kezdtük meg az ásásokat. A környéken folytatott korábbi kutatások alapján gazdag régészeti lelőhelyre számítottunk. (NAGY 1931; WELLNER 1973; PÓCZY 1983, 254–255, 263–267)

Mivel az ásás 2007-ben továbbfolytatódik, e helyütt csak az eddigi eredmények rövid összefoglalására szorítkozunk.

Amint az előzetes geo-pedológiai vizsgálatból is kiderült, a terület a történelem nagy részében víz alatt állt. Az eredeti, egyenetlen terepfelszínen egy markánsabb kiemelkedést találtunk a telek déli részén, és a szintemelkedés miatt egy másikat sejtünk a Hunor utca felé eső részen, vagyis északkeleti irányban, ezt azonban még hitelesítenünk kell. A két kiemelkedés között elterülő mélyebb területrészek többé-kevésbé folyamatosan víz alatt maradtak. A kutatás alá vonható kiemelkedésen római kori kőépület-maradványokra, többnyire az alapfalak utolsó kősorára, valamint omladékkupacokra leltünk. Az épületmaradványoktól északra egy kőbélésű kutat találtunk, közvetlen közelében egy árkocska, egy még meghatározatlan funkciójú ipari objektum részlete és egy égetési kerámialejttel feltöltött hulladékos verem került elő. (6. kép) Kelet felé, hozzávetőlegesen a Hunor utca szintjén álló *cella trichora* irányába fokozatosan esik a terep, amiből arra következtetünk, hogy a sírkápolna és a környékén, illetve alatta feltárt, korábbi periódusú épületmaradványok egy újabb kiemelkedésen álltak a vizenyős terület határán. Ennek megfelelően az ókeresztény temető – feltételezett déli kiterjedésén kívül (Vihar- és Szél utcai sírok – NAGY 1938, 62–64) – még kelet, esetleg észak felé húzódhat, a kutatandó telekre mindenesetre nem nyúlik be. A késő római korban az a kiemelkedés is, amelyen a kőépület-maradványok elő-

kerültek, tartósan víz alá kerülhetett, erre utalhat a kései, Kr. u. 4. századi leletanyag teljes hiánya. A római szint fölött képződött iszaprétegben vékony talajrétegek különíthetők el. Ezek jelenléte arra vall, hogy az időszakosan szárazra került felületen talajosodási folyamatok indultak be, amelyeket újabb, hosszú előntéses periódusok követtek. A szárazabb időszakokban újra kezdődő területhasználatot eleinte minimális középkori lelet, egy kisebb, elplanírozott (vasolvasztó?) kemence, lópatkó igazolja, a magasabban fekvő, továbbra is igen vékony talajrétegekben pedig már újkori leleteket találtunk. A metszetfalak tanúsága szerint tehát a terület – kis megszakításoktól eltekintve – a római kort követően is folyamatosan víz alatt állt. A terület vizenyős jellegét végérvényesen csak az újkorban veszítette el, amikor több méter vastag feltöltés került rá. (B.B.T.)

A telek nyugati felében, a Vörösvári út közelében, felbukkant az az északnyugat–délkeleti irányú út is, amelyet nem sokkal korábban, a Vörösvári út 111–117. szám alatt, az egykori Remíz területén végzett feltáráson sikerült regisztrálnunk (lásd jelen kötet 47–53. oldalán). Sajnos az utat, a feltárással párhuzamosan folyó kivitelezési munkák során, a Múzeum tudta és beleegyezése nélkül szinte teljesen kimarkolták. Ezen „útátvágás” metszetének tanulmányozása során, az út alatt ugyanazokat a tereprendezéshez köthető meszes-terrazós planírozási rétegeket figyeltük meg, mint a Remíz területén. A meszes rétegek alól egy szögletes 1,33×1,56 méter nagyságú, körülbelül 30 centiméter vastag kötőmb látott napvilágot, amely alatt nagyobb kövekből épített alapzat mutatkozott. A kötőmb annak a pilléreken futó vízvezetéknek az egyik kőalapozását képezhette, amelyet

Wellner I. a Vörösvári út 73–75. előtti csatornázási árokban korábban megfigyelt. (WELLNER 1973, 179) A vízvezeték kiépítése során számolhatták fel a területen korábban létesített kutakat. Az út építését megelőzően pedig a vízvezeték szüntették meg, amelyet feltehetően egy újabb vezetékkel váltottak ki. (K.A.)

Budai Balogh Tibor – Kirchhof Anita

Irodalom:

KIRCHHOF 2007– Kirchhof A.: Új feltárási eredmények a katonaváros északnyugati régiójából. *Aqfüz* 13 (2007) 40–56.

NAGY 1931 – Nagy L.: Az óbudai keresztény cella trichora a Raktár utcában. Budapest, 1931

NAGY 1938 – Nagy L.: Pannonia Sacra, in: Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján I. Budapest (1938) 29–148.

PÓCZY 1983 – Póczy K.: Az aquincumi katonaváros utcahálózata és fontosabb épületei a II. és a III. században. *ArchÉrt* 110 (1983) 252–273.

WELLNER 1973 – Wellner I.: Az aquincumi katonaváros nyugat–keleti irányú vízvezetékrendszere. *BudRég* 23 (1973) 179–186.

8. Budapest, III. ker., Laktanya utca 1. – Hajógyár utca, Hrsz: 18267/15

A III. kerületi Önkormányzat megbízásából a Celer Kft. alagcsövezést kezdett a Laktanya utca 1. számú lakóház keleti tűzfala, illetve a falat átvágó, az épület homlokzati síkjából kiálló, mintegy 6 méter hosszú pincelejáró mentén. A régésze-

tileg védett ingatlanon történő földmunkáról műzeumunk a munkaárok kiásását követően értesült. 2006. szeptember 4-én tartott helyszíni bejárás során a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal leállította a további kivitelezést, és előírta a munkaárok dokumentálását. Megállapodást követően szeptember 19–21. között elvégeztük a kárfelmérést és leletmentést.

Az árkokat A-D szakaszokra tagoltuk. Minden árokszakaszbán a vastag, modern, illetve újkori feltöltés alatt vékony, apróka-vicsos járószint jelentkezett sárga agyagos alapozással. Alatta néhol 1 méteres vastagságot meghaladó humuszos, kevert köves feltöltést azonosítottunk, amelyből késő római és Árpád-kori leletek kerültek elő. A feltöltésben a „B” és a „D” árokszakaszkban öntött mészhabarcsba rakott törtkőből kialakított falakat figyeltünk meg.

A „B” szakasz nyugati tanúfalában, a lépcsőlejáró alapozása alatt, 60 centiméter széles fal bontakozott ki, amelynek nézetében roncsolásmentesnek tűnt, így feltételezhető, hogy ez a fal vagy pillér éppen az árok széléig húzóódott. Innen északra, a szakasz északi végében a keleti és a nyugati sarokban egy-egy, a gépi árokásás során átvágott, mészhabarcsos törtkőfalat dokumentáltunk. A falak a metszetalban megállapítható irányultságuk alapján egy épülethez tartoztak, nem kizárható, hogy géppel elpusztított falsarok két szakasztagját láttuk. Ugyanitt alakították a vízgyűjtő zompot, amely körülbelül egy méterrel volt mélyebb az alagcső árkánál. Itt a mélyebbre hatoló földfal dokumentálásakor megfigyelhettük, hogy a sík felületűnek tekinthető késő római – Árpád-kori feltöltés alatti rétegek erősen észak felé lejtnek. Az agyagos, homokos kevert feltöltések már tisztán római kori kerámiát, épületcserepet tartalmaztak.

A „D” szakasz keleti földfalának északi részén ugyancsak a már említett humuszos feltöltésbe alapozott mészhabarcos törtkőfal sarkot azonosítottunk, amelynek külső sarkát az árokásás közben roncsolták.

A munkaárcok helyzete miatt a tűzfal alapozása is láthatóvá vált, ezért lehetőségünk nyílt a lakóház alapjainak régészeti szempontú vizsgálatára. Az alapok jellegüket tekintve hasonlítanak (mészhabarcos törtkőfal) a régészeti korú kőfalak bizonyos típusaihoz, azonban stratigráfiai viszonyaik egyértelműen bizonyították, hogy az épülettel azonos korúak. A falak alapozási padkája az újkori rétegekhez, útréteghez idomultak.

Felméréseink során megállapíthattuk, hogy az engedély nélkül végzett árokásás során intakt római kori rétegeket, középkori kőfalakat bolygattak, pusztítottak a kivitelezők.

Kárpáti Zoltán

9. Budapest, III. ker., Bécsi út 66., Hrsz.: 14379/1

2006. április 5. és június 9. között, a Storcz és Társa megbízásából, a tulajdonában lévő Bécsi út 66. számú telken megelőző régészeti feltárást folytattunk. A körülbelül 390 négyzetméternyi területből 300 négyzetmétert tártunk fel, mely 32 munkanapot vett igénybe.

A lelőhely közvetlenül a 2005-ben megásott (VAMOS 2005) Bécsi út 64. számú telek folytatása, így nem meglepő módon a legtöbb esetben, azzal megegyező régészeti szituációkkal szembesültünk. Néhány esetben még a 2005-ös ásátás részlegesen kibontott – az akkori északi metszettel

alá húzódó – objektumait is azonosítani, illetve dokumentálni tudtuk. A területen itt is azok, a lankás rész felsőbb zónájában meglévő, feltehetően Kr. u. 1. századi telepjelenségek (egy kisebb tárológödör (?), két kenyérsütő kemence) a legkorábbiak, melyek közvetlenül a római kori temető létesítése előtti évtizedekben lehettek használatban. Talán ebben az időben már funkcionálhatott az ásátási terület keleti végében észlelt északkelet–délnyugati irányú út is, amely alatt a sárga altalajba benyomódott keréknyomokat is regisztráltuk.

Valamikor a Kr. u. 1. század utolsó évtizedeiben kezdődhetett meg a terület temető korszaka. A késő római éremleletek tanúsága szerint ez az időszak a Kr. u. 4. század elejéig nyomon követhető. A területen 141 olyan objektumot regisztráltunk, melyeket temetkezéssel hozhatunk kapcsolatba. A sírok nagy része észak–déli tájolású keskeny téglalap alaprajzú erősebben vagy gyengébben kiégetett falú hamvasztásos sír volt. Egy kisebb hányaduk kelet–nyugati tájolású. A csontvázas sírok száma jóval kevesebb volt (22 a biztosan azonosított objektumok száma). Tájolásuk igen változatos: nyugat–keleti (a rétegtani helyzetük szerint feltehetően ezek közül kerülnek ki a legkorábbi temetkezések is), kelet–nyugati, észak–déli illetve délkelet–északnyugati. Egy esetben egy 40×40×15 centiméteres kőlapokból ládaszerűen kialakított kirabolt sírt is feltártunk. A területen sírkertet nem találtunk, de egy-egy nagyobb kőcupac illetve egy körülbelül 2×2 méteres U alakú kialakítás alsó kősora jelezte, hogy egykor itt is állhattak kisebb – nagyobb kőfallal ellátott sírépítmények.

A már említett út természetesen ezen időszak alatt is funkcionált. Az útréteg-

7. kép: Mécses
melléklet Kr. u.
2-3. századi
hamvasztásos sírból

be ásott sírok tanúsága szerint a temető használatának későbbi időszakán belül – nyomvonala talán kissé keletebbre húzó-
dott. A 2005-ös ásatáshoz hasonlóan ezen a lelőhelyen is megfigyelhető az igen nagy sírsűrűség, a terület intenzív „használa-
ta”: sok sír vágta egymást, némely esetben 4-5-szörös szuperpozíciókat lehetett meg-
figyelni.

A mellékletadás minősége is a szomszédos telekéhez hasonló: átlagosnak tekint-
hető érem, kerámia- és néhány üvegedény melléklet, valamint fibula, amulettartó
bronz bulla és üvegpaszta gyöngy. (7. kép)

Az említett sűrű temetkezés miatt ez a viszonylagos leletszegénység részben a sírok bolygatásából is adódhat. A későbbi bolygatásokat néhány 19-20. századi szemetesgödör, egy kút és egy szokatlanul mélyre alapozott pince L alakú falazata (melyet gyakorlatilag egy még álló, helyben meghagyott római sírkő alsó részére építettek rá) képviselik.

Vámos Péter

Irodalom:

VÁMOS 2005 – Vámos P.: Feltárás az aquincumi katonaváros nyugati temetőjében (Excavation in the western cemetery of the Aquincum Military Town) *Aqfüz* 12 (2006) 15–23.

10. Budapest, II. ker., Felhévizi utca 5., Hrsz.: 14863/31

2006. április 24. és június 7. között mintegy 400 négyzetméter felületen végeztünk feltárást a területen. A lelőhelytől északra 1998-ban a Szépvölgyi út 18–22. (R. FACSÁDY 1999, KÁRPÁTI 2002) és 2004-ben a Felhévizi utca 7. számú telken (KÁRPÁTI 2005) végeztek megelőző régészeti feltárást. Jelenlegi munka során a feladatunk elsősorban az volt, hogy a terület környezetéből eddig ismert középkori majorság esetleges további részét feltárjuk, illetve a nagyméretű telken a későbbi építkezésekhez a régészeti rétegek szintviszonyait meghatározzuk. A terüle-

ten raszterszerű szelvényrendszerben végeztük a feltárást, két kelet–nyugati és egy észak–déli irányú szelvényt sorban folytattak a kutatások.

A feltárást során kiderült, hogy a telek Szépvölgyi úti oldalán az északnyugati sarokban – gyakorlatilag a modern alapok alatt – a sárga altalaj jelentkezett, amelybe újkori gödröt, valamint az újkori temető sírjait vágták. Innen az altalaj mind keleti, mind déli irányba erősen lejt. A kelet–nyugati szelvényt sorban a sötétbarna agyagos újkori kevert sírföld alatt 2-3 rétegben kelet–nyugati irányú újkori sírok kerültek elő. Ezek alatt neolitik (DVK) és Árpád-kori objektumokat bontottunk ki. A 12-13. szelvényben egy újkori pince, a 14-16. szelvényekben az újkori Zwarg mérleggyár épületeinek alapfalai, a 26. szelvényben egy újkori kút került elő. Itt a korábbi ásatások során megismert rétegtrend, a nagymennyiségű újkori sír és épületek bolygatása miatt, nem volt megfigyelhető.

Az észak–déli szelvényt sorban megfigyelhettük a Szépvölgyi árok felé lejtő kis völgyet. Itt a sárga altalaj felett, a fekete, humuszos őskori (neolitik-DVK) réteg került elő, a déli szelvényekben pedig e felett 50-70 centiméter vastag sötétbarna humuszos leletanyag nélküli réteg volt. A többi kultúrréteget részben a modern építkezéssel, részben az újkori sírokkal teljesen elpusztították. A sárga homokos altalajba vágva az észak–déli szelvényt sorban 20 neolitik (DVK) objektumot tártunk fel. A szelvényt sorban legdélibb részében egy újkori pince jelentkezett.

A feltárt területen összesen 67 újkori sírt bontottunk ki. Ezek jellemzően kelet–nyugati irányúak és, elsősorban az észak–déli szelvényt sorban, jól megfigyelhetően szabályos sorokba rendezettek. A

sírokból réz kegytárgyak, olvasótöredékek, ruhagombok kerültek elő.

A sírokon kívül összesen 28 objektumot tártunk fel, ezekből zömmel neolitik (DVK) és kisebb részt Árpád-kori kerámia került elő.

A területéről szórványosan, illetve kevert rétegekből további őskori, valamint római kori, illetve Árpád-kori és újkori kerámia került elő.

Éder Katalin – Kárpáti Zoltán

Irodalom:

R. FACSÁDY 1999 – R. Facsády A.: Budapest, II. ker., Szépvölgyi út 18–22. Aqfűz 5 (1999) 131–132.

KÁRPÁTI 2002 – Kárpáti Z.: Árpád-kori majorság Budaújlak területén. BudRég 35 (2002) 587–615.

KÁRPÁTI 2005 – Kárpáti Z.: Budapest, II. ker., Felhévizi utca 7. (Hrsz.: 14840/3) Aqfűz 11 (2005) 210–212.

11. Budapest III., Zsigmond tér, Duna-meder

A BTM és a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal együttműködésének keretében víz alatti régészeti megfigyelést végeztünk a vízmű telep előtti Duna-mederben elhelyezkedő szívócső cseréje során. Bár a kutatási területet a korábbi munkálatok során már feldúlták, megállapítottuk, hogy a parttól számított 20 méteres sávban körülbelül 40 centiméter vastagságban a part használatához köthető kisebb tárgyak (tégla és újkori kerámatöredékek) találhatóak. Tehát az az általános vélekedés, miszerint a Duna medrében a sodrás

minden tárgyat elvisz, ezért nem érdemes itt kutatni, ismét megdőlt.

Tóth J. Attila

12. Budapest, I. ker., Hadnagy út 8–10. (Rác fürdő), Hrsz.: 5973, 6006/2

A Rác Nosztalgia Kft. megbízásából a Rác fürdő felújításához, bővítéséhez, valamint a hozzá kapcsolódó szálloda építéséhez kötődően 2005. májusa és 2006. decembere között, rövidebb-hosszabb megszakításokkal feltárásokat végeztünk. A gyakorlatilag egy évig tartó munka során sokrétű feladat bontakozott ki: épületkutatás, álló épületen belüli régészeti feltárás, történeti épület közvetlen környezetének kutatása, valamint sokrétű városi ásatás. Négy korszak emlékei közül a kelta (PAPP–MARÁZ 2006) és a török dominált, azonban kevés késő bronzkori és középkori objektum is felszínre került.

A török kor tekintetében nagyszerű lehetőség nyílt a 16. századi fürdőnek, mint épületnek, annak közvetlen és távolabbi környezetének megkutatására. A fürdő pontos építési dátumát nem ismerjük, annyit tudunk, 1572-ben már áll. Építetőjének neve szintén ismeretlen, 16. századi tulajdonosai sorából ismerjük Haszan efendit és Szokollu Musztafa pasát. (SUDÁR 2003) Bár méretét és díszítettségét tekintve lényegesen szerényebb kivitelű a Rudas vagy a Császár fürdőnél, azonban a többiekhez képest sokkal épebb állapotban maradt fenn.

Az épület első kutatására Gerő Győzőnek nyílt lehetősége 1958-ban. (GERŐ 1959, a kutatás eredményei összefoglalva: GERŐ 1980) A Tabán településszerkezetéhez kapcsolódó feltárásokat pedig

Garády Sándor végzett az 1930-as években. (GARÁDY 1943, 1945)

Az általánosan elterjedt vélekedés szerint a középkori forrásokban megjelölt királyi fürdő egykor a Rác fürdő területén állt, és a török fürdő előzményének tekinthető. A törökkori épületen belül található az a forrás (az úgynevezett Nagy forrás), melynek vizét a fürdő a mai napig használja. Ez a forrás egy természetes sziklahasadékból tör fel, a hasadék két oldalát felfalazva készítették el a törökkorban a foglalását. Itt középkori előzményt nem találtunk. A forrásfoglalásba áthidaló elemként beépítve reneszánsz vörösmárvány faragványok kerültek felszínre, melyeket a törökkorban a palotából hozhattak le és használtak fel a fürdő építésekor. A fürdőépület egy általánosan elterjedt török alaprajzi típushoz sorolható (EYICE 1960, b típus – csillag alakú), az épületnek középkori előzményét nem találtuk. (A fürdő környezetében néhány középkori gödröt sikerült feltárunk.)

Az épületkutatás során a fürdő alaprajzát pontosíthattuk, gyakorlatilag a teljes török fürdő benne található a mai épületben. A török előcsarnok az épület Erzsébet-híd felé eső részén fekszik, az egykor nagy, impozáns teret több újkori fal szabdalja kisebb részekre. Az átmeneti helyiség és a belső medencés tér boltozata mai napig áll. Az egykori magánfürdőt a 19. században visszabontották, és maradványait feltöltötték. A feltöltés kitermelésekor, a török fürdőknél ritka megoldásként medencét találtunk, melyet az újkorban többször átalakítottak.

Az épületen kívüli kutatás során a törökkori Tabánhoz kapcsolódó objektumokat tártunk fel, melyek körülölelik a fürdőt. Nagyon sok leletanyagot tartalmazott a fürdőépület déli oldalán feltárt árok,

melyben többek között a fürdő egyik ablakának kidobott rácsait is megtaláltuk.

Papp Adrienn

Irodalom:

EYICE 1960 – Eyice, S.: Iznikde „Büyük hamam”. In: Tarihi dergisi 1960 (11)

GERŐ 1959 – Gerő Gy.: A Budapesti Történeti Múzeum leletmentései és ásatási az 1958. évben BudRég 19 (1959) 266.

GERŐ 1980 – Gerő Gy.: Az Oszmán-török építészet Magyarországon, Budapest 1980., Fürdők 81–116.

GARÁDY 1943 – Garády S.: Jelentés az 1936–42. évben végzett ásatásokról. BudRég 13 (1943) 403–438.

GARÁDY 1945 – Garády S.: Budapest területén végzett középkori ásatások összefoglaló ismertetése 1931–41. BudRég 14(1945) 399–448.

PAPP–MARÁZ 2006 – Papp A. – Maráz B.: Budapest, I., ker., Hadnagy utca 8–10., Hrsz.: 5973, 6006/2. Aqfűz 12 (2006) 225–226.

SUDÁR 2003 – Sudár B.: Török fürdők a hódoltságban. Történelmi Szemle 44 (2003) 3-4, 213–263.

hypocaustumos fűtőrendszerű, vörös terrazzopadlójú épület korát Kuzsinszky Bálint, Finály Gábor és Éber László törökkorinak határozta meg. Véleményük szerint, a feltárt fürdőben használt hypocaustum a pillérek elhelyezésének pontatlanságával és építőanyaguk rosszabb minőségével különbözik a hasonló római berendezésektől. (FRIEDRICH 1914, 30)

1932-ben a Piarista Gimnázium utcai frontján – területünk közelében – Nagy Lajos újabb fürdő maradványait tárta fel. Az előkerült római kori leletanyag alapján egyértelműen megállapította, hogy a Contra Aquincum tábori fürdője került napvilágra. (NAGY 1934, 14)

A régészeti kutatásunk során feltártuk az 1914-ben kiásott, majd visszatakart épület keleti zárófalát, négy helység maradványát. Tanulmányoztuk a fűtőrendszer vízszintes és függőleges csőrendszerét, és beazonosítottuk a fűtőház helyét. Megállapítottuk, hogy a fürdő a török korban épült.

Jövő évben az udvar teljes felületén megelőző feltárást végzünk, mely során remélhetőleg bővülni fognak az eddig kapott információink mind a fürdő, mind a terület késő római topográfiájára vonatkozóan.

Beszédes József – Zádor Judit

13. Budapest, V. ker. Pesti Barnabás utca 1., Hrsz.: 24312

2006. novemberében próbafeltárást végeztünk a Piarista Gimnázium – az egykori ELTE „A” épület – udvarán.

1914-ben a Piarista Rendház és Gimnázium építése idején, az épület udvarának nyugati szélén fürdő maradványai kerültek elő. A római kori fürdők mintájára készült

Irodalom:

FRIEDRICH 1914 – Friedreich E.: A budapesti piarista telek története. Budapest 1914.

NAGY 1934 – Nagy L.: Pest város eredete (Előzetes jelentés az Eskü téri ásatásokról) Tanulmányok Budapest Múltjából III. 1934. 14.

14. Budapest, XI. ker., Dombóvári út (Lágymányosi-öböl), Hrsz.: 4042/94, 4042/95, 4045/3, 4045/5

A Lágymányosi híd budai hídfőjétől délre húzódó Duna parti szakaszon fekvő ingatlanok területén, az Öböl XI. Ingatlanhasznosítási Beruházó és Szolgáltató Kft. megbízásából, irodaházak és lakóépületek építését megelőzően, 2006. április 24. és június 19. között próbafeltárást, illetőleg 2006. szeptember 25. és november 24. között megelőző feltárást végeztünk.

Hrsz: 4042/94. A Dombóvári út és Vízpart utca szögletében fekvő 4042/94 Hrsz. ingatlan területén a laza feltöltés rézsűs eltávolítása után a beépítés csaknem teljes hosszában észak–déli irányban 34×9 méteres felületet kutattunk át. Az átlagosan 3 méter vastag salakos feltöltés alatt 100–140 centiméter vastag tömör barna humuszos agyagos réteg jelentkezett, amelynek több rétegben történő eltávolítása után sárga agyagos altalajt találtunk. A szelvény nyugati részében újkori épületmaradvány, illetőleg egy altalajba is bemélyedő északnyugat–délkeleti irányú, nyugatra tovább húzódó, salakos betöltésű újkori beásás került elő. A szelvény keleti része újkori bolygatástól mentes volt, de régészeti lelet, illetőleg jelenség itt sem mutatkozott. (M.V.Zs.)

Hrsz: 4042/95. A Vízpart utca mentén délebbre elhelyezkedő 4042/95 Hrsz. ingatlan területén, a próbafeltárást során összesen, közel 700 négyzetméternyi területet kutattunk át. Az építési terület csaknem teljes hosszában, kelet–nyugati irányban 55×9 méteres felületet jelöltünk ki, amelyet a kutatás során északkeleti irányban további 5 méterrel kiszélesítettünk. A feltárt felület újkori építkezésekkel, beásásokkal továbbá tereprendezéssel jelentősen boly-

gatott volt. A tereprendezés során a területet keleti irányban vízszintesre nyesték, majd 20–60 centiméter vastagságban salakos, épülettörmelékkel feltöltéssel borították. Ennek következtében a telek nyugati részében az átlagosan 100 centiméteres vastagságban jelentkező tömör barna humuszos agyagréteg a szelvény keleti felében már csak 40 centiméter vastagságban maradt meg a feltöltés alatt.

Az átkutatott területen összesen 23 objektumot tártunk fel, amelyek közül 11 csontvázas temetkezés maradványait tartalmazta. A sírok a feltárt felületen nagyjából kelet–nyugati irányú sort alkotva helyezkedtek el. A temetkezések többsége a barna agyagos réteg alsó részébe ásva, részlegesen bolygatott állapotban került elő, a sárga agyagos altalajba bemélyedő sírgödör mindössze két esetben volt megfigyelhető. A vázak – egy kelet–nyugati kivételével – nagyjából észak–déli vagy dél–északi tájolásúak voltak. A háton fekvő vázak lábát több esetben, térdben kisé behajtva oldalra fordították. Az egyik sírban két, egyidejűleg eltemetett felnőtt egyén csontváza feküdt. A temetkezések közül mindössze négy tartalmazott régészeti leletet, főként viselethez tartozó tárgyakat. Háromban füles pitykegombok kerültek elő, két esetben jól megfigyelhetően a felsőtest környezetében. A negyedik leletes sír betöltésében, a kissé felhúzott térd magasságban egy vastárgy feküdt.

A feltárt további 12 objektum ismeretlen korú, lelet nélküli gödör, illetőleg oszlophelyként értelmezhető beásás volt.

Az előkerült sírok miatt a próbafeltárást követően szükségessé vált a teljes területre a megelőző régészeti kutatást kiterjeszteni. Az eddig feltárt részt 70×40 méterre növeltük.

A két hónap alatt 120 objektumot tártunk fel, melynek nagy része leletanyag nélküli cölöplyuk, mely egy nagyobb méretű faépületre enged következtetni. Az északnyugati részen egy kisméretű kemence került elő a hozzá tartozó hamuzógödörrel. Az északnyugati sarokban két párhuzamos árokszakaszt sikerült feltárnunk. Az egyik keskeny és sekély volt, az újkori bolygatás a felső részét elpusztította. A délebbi széles, meredek oldalú, 100–120 centiméter mély volt. Több helyen megfigyelhető volt bővítés, vagy javítás nyoma. Az iszapos rétegek között, hosszabb szakaszon egy paticsos betöltést bontottunk ki. Bár csak rövid szakaszon volt lehetőségünk az árkot feltárni, úgy tűnik, hogy az ásatási területtől észak-északnyugatra fekvő területet vehette körbe.

Mindezeken kívül, az egész területen elszórtan 11 újabb csontvázat bontottunk ki. Ebben az esetben is megfigyelhető volt, hogy ritkább a kelet–nyugati tájolás, csak két esetben tapasztaltuk ezt. Az egyik megbolygatott csontvázon kívül László Orsolya antropológus megállapította, hogy mind férfi, és változó korúak. Az őszi feltárás során minden sírt a sárga altalajban találtunk meg, bár általában csak pár centiméterre mélyítették bele. A vázak több esetben oldalra fordítottak, de volt olyan eset, amikor a jobb kar a fej mellé volt hajlítva. A feltárási terület északi részén a 31. számú északnyugat–délkeleti tájolású 66 centiméter mély sírgödörben egy 192 centiméteres nyújtott helyzetben fekvő csontvázat találtunk egyetlen vascattal a medencéjén. Bár a sír mélysége különbséget mutat, mégis korban a többihez sorolhatjuk. A csontvázak lemérése során kiderült, hogy többnek a hossza meghaladja a 180 centimétert.

A területről korábban temetkezésre utaló adat nem volt ismeretes. Az előkerült

árokszakaszok és a cölöphelyek nyomai, bár datálást elősegítő lelet nem került elő, nem tartjuk valószínűnek, hogy egyidősek lennének a sírokkal. Az előkerült kisszámú lelet alapján a temetkezések feltételezhetően a törökkorra – koraujkorra tehetők. (GAÁL 2002, LÁZÁR 2002, WICKER 2002) (M.V.Zs.–T.Gy.)

Hrsz: 4045/3, 4045/5. A Vízpart utca, a Hauszmann Alajos utca, a Budafoki út, valamint a Kelenföldi Hőerőmű által határolt területén fekvő 4045/3, 4045/5 Hrsz. ingatlanokon 2006. május 16. és június 19. összesen 2000 négyzetméteren végeztünk próbafeltárást.

A 4045/3 Hrsz. ingatlan területe, valamint az ezzel egy tömböt alkotó 4045/5 Hrsz. ingatlan keleti része közművekkel és egykori létesítményekkel jelentősen bolygatott volt. Régészeti kutatásra az egykori pakura tartályok déli oldalán húzódó sávban volt lehetőség, ahol két, összesen körülbelül 500 négyzetméter alapterületű kutatószelvényt húzhattunk. A sárga agyagos altalajba beásva kizárólag újkori objektumokat találtunk, régészeti jelenség, illetve lelet nem került elő.

A 4045/5 Hrsz. ingatlan középső részén álló épületek miatt további kutatószelvényeket a terület nyugati oldalán, a Budafoki út mellett észak–déli irányban húzódó futballpálya területén nyithattunk. A futballpálya szélein, valamint közepén húzott öt, összesen körülbelül 1500 négyzetméter alapterületű kutatószelvényben kizárólag újkoriként meghatározható objektumok kerültek elő, míg a terület délnyugati része ebből a szempontból is negatívnak bizonyult. Régészeti lelet mindössze a pálya déli szélén húzott 4. számú szonda déli oldalánál került elő, ahol egy őskori edény töredékeit tartalmazó kisméretű gödrot tártunk fel. Miután a szondázó kutatás során, az épi-

tési területen máshol régészeti objektum illetve lelet nem került elő, az objektumot tartalmazó régészeti lelőhely nagy valószínűséggel a kutatott területtől délre, a Hóerőmű irányában húzódhat. (M.V.Zs))

M. Virág Zsuzsanna – Terei György

Irodalom:

GAÁL 2002 – Gaál A.: A dombóvár-békatói 16-17. századi temető. In: A hódoltság régészeti kutatása. Szerk.: Gerelyes I. – Kovács Gy. Budapest, 2002. 209–219.

LÁZÁR 2002 – Lázár S.: Török kori temető Esztergom–Szentkirályon. In: A hódoltság régészeti kutatása. Szerk.: Gerelyes I. – Kovács Gy. Budapest, 2002. 219–225.

WICKER 2002 – Wicker E.: Bácsalmás-Óalmás/Homokbánya 16-17. századi rác temetője. In: A hódoltság régészeti kutatása. Szerk.: Gerelyes I. – Kovács Gy. Budapest, 2002. 225–237.

15. Budapest, XI. ker., Albertfalva, Savoya-park „Forum” épület

A Quiotek és Társa Ingatlanhasznosító és Beruházó Kft. megbízásából 2006 május 24. és augusztus 2. között megelőző feltárást végeztünk a Savoya üzletközpontban, az építendő ASKO áruház területén. Az albertfalvi auxiliáris vicus délnyugati peremzónájához tartozó, mintegy 6500 négyzetméter munkaterület délkeleti része (körülbelül 800-1000 négyzetméter) a tartós belvíz miatt kutathatatlan volt. A fennmaradó felületen a római kori vicus szórványos telepobjektumai kerültek elő; egy ovális alakú lakógödör, két kemence, hat földkút, két árok és néhány gödörob-

jektum. Ezenfelül a felület északi szélén több foltban köves, omladékos szint jelentkezett. Valamennyi objektum kevés leletanyagot tartalmazott, ami arra utal, hogy a vicus szélén egy viszonylag rövidebb ideig használt településrészről van szó. A kutatási felület nyugati szélén két nagyobb méretű, késő rézkori anyaggyerőgödör, valamint egy urnasír rossz állapotú maradványa került elő. Az anyaggyerőgödörök minden bizonnyal a Kitérő út alatt 2004-ben részben feltárt késő rézkori, Baden kultúrához tartozó telephez tartoztak, annak keleti szélét alkották.

Beszédes József – Mladoniczki Réka

16. Budapest, XI. ker., Albertfalva, Mezőkövesd utca – Szerémi út sarka, Hrsz.: 43569/5

Az Albertfalva Üzletközpont Kft. megbízásából szondázó jellegű feltárást végeztünk a fenti területen 2006 szeptember 26. és október 13. között. Ennek során egy kemence, két kisebb gödörobjektum és három észak-déli irányú, egymással párhuzamosan futó árok került elő. Noha egyik objektumból sem került elő értékelhető kerámiaanyag, a terület régészeti topográfiájának ismeretében és az objektumok formája alapján valamennyi a római korra keltezhető.

Beszédes József

17. Budapest, XI. ker., Madárhegy (Budaörsi út – Rupphegyi út), Hrsz.: 1289/1-5, 1296/3-8, 1528/9-14, 1528/25

2006. szeptember 26. –2006. november 24. között próbafeltárást végeztünk a GTC

Magyarország Ingatlanfejlesztő Zrt. megbízásából az egykori Sasad Kertészet területén, ahol a beruházó lakópark kialakítását tervezi. A nagy kiterjedésű területen 1960-ban a Kr. u. 3. századra datálható, egy darab kőládás és két darab téglás temetkezést (pontos lelőhelyük ismeretlen), valamint nagy mennyiségű LT-jellegű szürke kerámiát regisztrált Nagy Tibor régész.

A próbafeltárás során 16 szondát nyitottunk. A terület nyugati harmadában (Felső határ út-vizesárok) nyitott szondákban újkori kevert feltöltést találtunk és a felszíntől számított – 1,5 méter mélységben rétegvíz jelentkezett. Ezen a területen a felszíni kevert rétegből, szórványosan több római kerámiatöredék is előkerült.

A terület keleti harmadában (Rupphegyi út keleti oldala) nyitott szondákban is jelentős újkori feltöltéssel találkoztunk. A XIV. szondában a nyugati metszettel mentén azonban egy 40-50 centiméter széles, 2-3 sorban kisméretű terméskövekből összerakott, határozott körvonallal rendelkező, észak-déli irányú, kötőanyag nélküli konstrukció került elő. Ez alatt és mellett, –2,10 méter mélyen, körülbelül 1×0,8 méter nagyságú területről nagy mennyiségű kelta-jellegű kerámiatöredék került elő. Ehhez tartozó objektum nem mutatkozott.

A terület középső harmadában (vizesárok-Rupphegyi út) az újkori rétegek alatt egy észak-déli – kelet-nyugati irányú, derékszögben beforduló, kötőanyag nélküli masszívabb kőkonstrukciót találtunk. Jelenlegi állapotában 2,80-3 méter széles, 3-5 sorban felhalmozott termés-, homok- és mészkövekből állt. Északi irányban a saroktól körülbelül 27 méter hosszan, nyugati irányban körülbelül 17 méter hosszan volt követhető, de bizonyos, hogy tovább folytatódik mindkét irányban. A

kövek között római téglatöredékeket, valamint Antoninus-kori terra sigillata tányér (Drag.18/31) töredéket regisztráltunk (Vámos Péter régész meghatározása). A kőkonstrukciót körülvevő összes felületen egy apró köves-sóderes vékony (legfeljebb 5-10 centiméter vastag) réteget találtunk. Több helyen a kőkonstrukció alá fut, annál korábbi jelenségnek tűnik. Ezeket az apró köves, határozott kontúrral rendelkező felületeket egyfajta római felszört köves útnak tekinthetjük. Erről a területről körülbelül 1,8 méter mélységig nagy mennyiségben kerültek elő római-kelta házikerámia- és állatcsont töredékek.

A jelenleg rendelkezésre álló adatok alapján vélhető, hogy a közelben egy kelta-római település létezett. Ehhez a periódushoz köthetőek a felszört köves felületek, melyekre az itt található vizes, réti talajon való áthaladás megkönnyítésére lehetett szükség. A nagyobb kőkonstrukció, a terra sigillata alapján, a Kr. u. 2. században készülhetett, talán valamilyen kerítőfal funkcióval.

A szondázást 2007-ben várhatóan további régészeti feltárás követi.

Hárshegyi Piroska

18. Budapest, XVI. ker., Nógrádverőce utca (Ajak utca – Nógrádverőce utca 104074/4. Hrsz., valamint Ajak utca – Nógrádverőce utca 104074/10. Hrsz. között)

2006. szeptember 6-án, szeptember 14-én és 16-án régészeti szakfelügyeletre került sor a területen gázvezeték fektetése kapcsán.

A földmunkák 1,4 méter mélységben folytak. Az árokban a felső 30-40 centimé-

ter vastag útréteg alatt sötétbarna agyagos réteg jelentkezett, amelyben helyenként korábban lefektetett közművek is voltak. Az Ajak utcától északra levő szakaszon az útréteg alatt, a sötétbarna agyagos réteg felett egy világosbarna laza kevert réteg is jelentkezett helyenként 50-60 centiméter vastagságban. Ebben a sötétbarna agyagos rétegben szarmata kori objektumok, összesen 4 darab kemencét, illetve azok maradványait észleltük. A területről nagy mennyiségű szarmata és kisebb mennyiségű Árpád-kori kerámiát gyűjtöttünk.

A Nógrádverőce utca területéről 1970-ben kerültek szórvány szarmata cserepek az Ős- és Népvándorlaskori Osztály gyűjteményébe, valószínűleg e lelőhely délkeleti szélét sikerült a szakfelügyelet során beazonosítani.

Éder Katalin – Kovács Eszter

19. Budapest XVII. ker., (Rákoscsaba) Major-hegy alja (M0 kelet Budapest 05/2. lh.)

A Budapest és Pécel határában, a Rákospataktól északra emelkedő Major-hegy lankás déli lejtőjén található lelőhelyen március 20. és május 31. között folytattuk az előző évben megkezdett munkát. (ENDRŐDI et al 2006) Egyrészt kibontottuk az előző évben lehumuszolt felületen előkerült objektumokat, másrészt déli és délkeleti irányban újabb felületekkel összesen 47700 négyzetméterre bővítettük a feltárási területet, amelyen az idén előkerült 670 objektummal összesen több mint 1600 régészeti objektumot tártunk fel.

A legkorábbi időszakot a DVK kottafejes és zselízi időszakára datálható objektumok képviselik, a nagyobb sekély, amorf, illetve

mélyebb kerek gödrök mellett egy újabb cölöpszerkezetes házat tártunk fel, öt cölöplyuk sorral, illetve a ház mellett húzódo jellegzetes hosszanti árkokkal.

Az ásatási terület déli, illetve délkeleti részén a korábbi évadhoz képest sűrűbben jelentkeztek a Baden-kultúra különböző telepjelenségei: tűzhelyek, illetve gödrök, ezek mellett újabb rituális állattemetkezések (szarvasmarha és kiskérődzők) kerültek elő. A korszak kiemelkedő lelete a töredékes állapotban előkerült fejnélküli idol.

A lelőhelyen idén is nagy számban tártunk fel a késő bronzkor időszakára datálható gödröket, változón gazdag, nagyrészt a halomsíros időszakra datálható kerámiaanyaggal: két objektumban turbántekercses tálperemeket találtunk, ezek megerősítik korábbi datálásunkat, mely szerint a telepet a korai halomsíros időszaktól az urnamezős kultúra időszakaig használták.

Kibontottuk a terület nyugati oldalán húzódo észak–déli, 8-10 méter széles, körülbelül 40 méter hosszú, helyenként 1,8 méter mély árkot. A természetes eredetű mélyedés egy egykori patakmeder lehetett, amely a tektonikai mozgások miatt lefűződött, kiszáradt. Az árok alján előkerült szabálytalan alakú újkőkori gödrök alapján valószínű, hogy a neolitikum idején az árok még nem töltődött fel. A neolitikum gödrök indulási szintje felett egy barna, szinte leletektől mentes réteget figyeltünk meg, amely a geológiai szakvélemény alapján természetes eredetű talajképződés eredménye. A barna réteg felett egy fekete, változó vastagságú réteg volt megfigyelhető, ebből nagyobb mennyiségű késő bronzkori leletanyag került elő.

Az újonnan nyitott délkeleti szelvényben egy újabb, a lelőhelyen korábban ismer-

retlen időszak emlékanyaga is előkerült: itt egy földbemélyített szkíta házat, illetve néhány hulladékgyödröt tártunk fel.

A szórtan jelentkező császárkori gödörök mellett újabb földbemélyített házak, illetve szabadtéri tűzhelyek kerültek elő, ezek egy része az 1-2. századra datálható, de a délkeleti részen késő császárkori (3-4. század) házakat és gödröket is feltártunk. Az idei feltárások egyik legkiemelkedőbb leletegyüttese a terület nyugati részén előkerült kelet–nyugati tájolású Kr. u. 2. századi sír.

*Endrődi Anna – Maráz Borbála
– Reményi László*

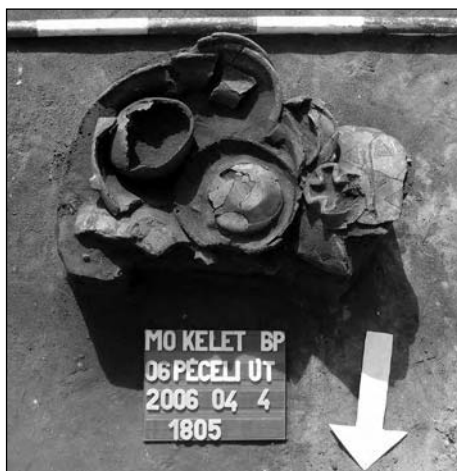
Irodalom:

ENDRŐDI et al 2006 – Endrődi A. – Maráz, B. – Reményi L. – M. Virág Zs.: Régészeti kutatások az M0 körgyűrű keleti szektorának nyomvonalán. Aqfűz 12 (2006) 166–180.

20. Budapest XVII. ker., Péceli út (M0 kelet, Budapest 06. lh.), Hrsz.: 138598/4, 138598/29-38, 138598/60-73, 138598/8-9-95.

2006 tavaszán, az M0 autópálya nyomvonalán, a Péceli úti (06.) lelőhelyen folytattuk az előző évben megkezdett régészeti kutatásokat. A rendelkezésre álló területekből 2006 során a nyomvonal északi és keleti sávját, megközelítőleg egy hektárt kutattunk át, 806 új objektumot tártunk fel. Így 2005-2006 során összesen 28100 négyzetméteren 2415 objektumot dokumentáltunk.

A 2006-os ásatási szezon alatt két régészeti korszak (kora bronzkor, császár-

8. kép: Kora bronzkori jelképes sír

kor) emlékanyaga került elő. A lelőhely legkorábbi leletei a kora bronzkori makói kultúra időszakából származnak. Az idén előkerült különböző mélységű és alakú 35 hulladék- és tárológödör a nyomvonal keleti szakaszán, igen szórtan jelentkezett. Az objektumok közül kiemelhető egy humuszba ássott jelképes sír. A 11 – zömében ép – edényt tartalmazó leletegyüttest (8. kép) a császárkori temető és telep között húzódó üres sávban tártuk fel.

Az előkerült objektumok többsége a császárkorra datálható. A tavalyi év során tapasztalt kronológiai különbséget az idei munkánk megerősítette: a megtelepedés a patakot kísérő dombháton indult, majd D felé, a Péceli út irányába terjeszkedett. (KOROM 2006, 181–195) A majdnem 3 hektáros ásatási felületen a császárkori településnek csak a déli határát sikerült meghatározni. A lelőhely az objektumok intenzitása alapján kelet, nyugat és észak felé, a Rákos-patak irányba biztosan folytatódik. 2006-os ásatásunk során a felületünk déli felén, egy erősen bolygatott császárkori sír került elő, mely a nyomvonal területére eső – 1971 és 1987 között

feltárt (NAGY 1996) – császárkori temetőhöz tartozik.

A feltárt objektumok többségét az idei év során is a különböző alakú és mélységű hulladék- és tárológödörök csoportja alkotta. Kiemelkedik közülük egy 2/3-4. század végi gödör, melyben 5 rétegben legalább 11 állathoz tartozó vázrészlet tártunk fel. Viszonylag nagy számban kerültek elő 2006-ban is különböző nagyságú épületek, többségük padló, cölöplyuk és tűzhely nélküli, néha többszörös szuperpozícióban. Idén csak egy külső kemence és egy három, rövid ideig használt tüzelőfelületből álló munkahelyet tártunk fel, mindegyik a telep korai fázisához tartozott. A telep déli szélén egy megújított füstölóbokrot találtunk, amit feltehetően

tűzvesélyessége miatt helyeztek a már viszonylag lakatlan területre.

Korom Anita

Irodalom:

KOROM 2006 – Korom A.: Régészeti kutatások az M0 körgyűrű keleti szektorjának 06. lelőhelyén. – Archaeological investigations at site no. 06. in the eastern sector of the M0 ring highway. Aqfűz 12 (2006) 181–195.

NAGY 1996 – Nagy M.: Rákosmente története a római és népvándorlás korban. in.: Évszázadok a Rákosmentén (Szerk.: Nagy G.) Budapest, 1996, 20–31.

Locations of and results from small-scale excavations conducted by the Aquincum Museum in 2006

(Marked as numbers on page 250)

Aquincum Civil Town and its environs

1. Bp. III. 5 Rózsadomb Street (Lrn: 64729/1): part of roman period building, part of undateable cemetery (*Orsolya T. Láng*)
2. Bp. III. 207–209 Szentendrei Road (Lrn: 23038/3): part of roman period debris of stone building (*Orsolya T. Láng*)
3. Bp. III. 2 Nánási köz (Lrn: 23790/8): roman period layers (*Orsolya T. Láng*)
4. Bp. III. Keled Street – Jégtörő Street (Lrn: 19332/1): modern period layers (*Orsolya T. Láng*)
5. Bp. III. Kunigunda Street (Lrn: 1983/6) – Keled Street (Lrn: 19599/1): part of roman period building (*Orsolya T. Láng*)

Aquincum Military Town and its environs

6. Bp. III. 9 Kenyeres Street – 52–54 Szőlő Street (Lrn: 17347) remains of roman period ditches, buildings, remain of street network of the Military Town, late roman graves (*Anita Kirchhof*)
7. Bp. III. 103–105 Vörösvári Road (Lrn: 16916/2) remains of roman period ditches, buildings, remain of street network of the Military Town (*Anita Kirchhof*)
8. Bp. III. Hajógyár Street – Laktanya Street, (Lrn.: 18267/15) roman and middle age layers (*Zoltán Kárpáti*)
9. Bp. III. 66 Bécsi Road (Lrn: 14379/1) part of roman cemetery (*Péter Vámos*)

Settlements outside of Aquincum

10. Bp. II. 5 Felhévizi Street (Lrn: 14853/31): features of a neolithic settlement, part of a modern (18-19th century) (*Katalin Éder – Zoltán Kárpáti*)
11. Bp. II. Zsigmond square, Danube-bed: underwater archeological survey (*Attila Tóth J.*)
12. Bp. I. 8–10 Hadnagy Street (Lrn: 5973, 6006/2): turkish bath, late La Tène settlement (*Borbála Maráz – Adrienn Papp*)

13. Bp. V. Pesti Barnabás Street (Lrn: 24312): turkish bath (*Judit Zádor – József Beszédes*)
14. Bp. XI. Dombóvári Street (Lágymányosi Gulf): prehistoric pit, part of a cemetery from the 17-18th century (*Zsuzsanna M. Virág – György Terei*)
15. Bp. XI. Albertfalva, Savoya-park, “Forum” building: parts of a Copper Age and Roman period settlement (*József Beszédes*)
16. Bp. XI. Albertfalva, Mezőkövesd Street – Szerémi Road (Lrn:43569/5): part of a Roman period settlement (*József Beszédes*)
17. Bp. XI. Madárhegy, Budaörsi Road – Rupphegyi Road (Lrn:1289/1-5, 1296/3-8, 1528/9-14, 1528/25): parts of a Roman period settlement (*Piroska Hárshgyi*)
18. Bp. XVI. Nógrádverőce Street – Ajak Street (Lrn: 104074/4, 104074/10): part of a Sarmatian settlement (*Katalin Éder – Eszter Kovács*)
19. Bp. XVII. Rákoscsaba, Major-hegy – M0 east, 05/2. find place: parts of a neolithic, Copper Age, late Bronz Age and sarmatian settlements (*László Reményi – Anna Endródi – Borbála Maráz*)
20. Budapest XVII. Péceli Road – M0 east, 06. find place (Lrn: 138598/4, 138598/29-38, 138598/60-73, 1385598/89-95): parts of an early Bronz Age and sarmatian settlements (*Anita Korom*)

Az Aquincumi Múzeum további feltárást nem igénylő próbaásatásai és régészeti célú megfigyelései 2006-ban

Archaeological observation work and test excavations carried out by the Aquincum Museum in 2006

Próbafeltárások – Test excavations

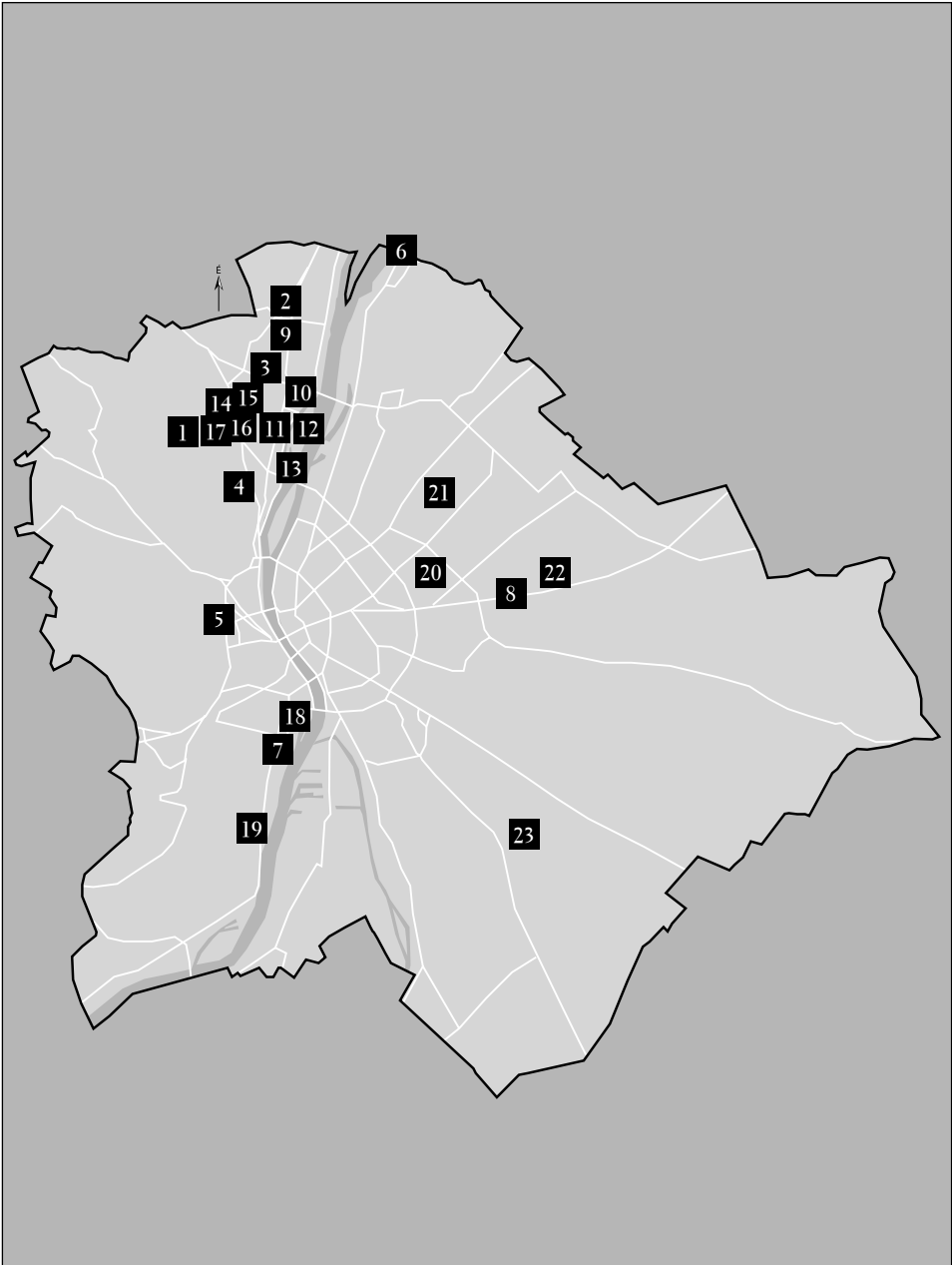
1. Bp. III. Erdőalja út 42–44.
– épületalapozás (*Havas Zoltán*)
2. Bp. III. Pütkösdfürdő utca
– épületalapozás (*T. Láng Orsolya*)
3. Bp. III. Pusztakúti út – épületalapozás
(*Lassányi Gábor*)
4. Bp. III. Kenyeres utca 38.
– épületalapozás (*Kirchhof Anita*)
5. Bp. XII. Kiss János altábornagy utca
33/b – épületalapozás
(*Hárshegyi Piroska*)
6. Bp. IV. M0 – északi hídfő – autópálya
építés (*Szilas Gábor*)
7. Bp. XI. Szerémi út – Hengermalom út
sarka – épületalapozás (*Beszédes J.*)
8. Bp. XIV. Vezér utca 148–150.
– épületalapozás (*Korom Anita*)
11. Bp. III. Kunigunda útja 49.
– épületalapozás (*Lassányi Gábor*)
12. Bp. III Szentendrei út 139. –
elektromos vezeték cseréje
(*T. Láng Orsolya*)
13. Bp. III. Benedek Elek utca 12.
– épületalapozás (*Budai Balogh Tibor*)
14. Bp. III. Csillagszem utca 13.
– épületalapozás (*Budai Balogh Tibor*)
15. Bp. III. Csillagszem utca 16.
– épületalapozás (*Budai Balogh Tibor*)
16. Bp. III. Csillagszem utca 17–19.
– épületalapozás (*Budai Balogh Tibor*)
17. Bp. III. Gémeskút utca –
épületalapozás (*Budai Balogh Tibor*)
18. Bp. XI. Budafoki út 56.
– épületalapozás (*Beszédes József*)
19. Bp. XI. Hunyadi János utca 12.
– szennyvíz átemelő
(*Horváth M. Attila*)

*Megfigyelések – Archaeological observations**

9. Bp. III. Ürömi út – Szentendrei út
– BKV-HÉV sínpálya cseréje
(*T. Láng Orsolya*)
10. Bp. III. Emőd utca – Anikó utca
– csatornafektetés (*T. Láng Orsolya*)
20. Bp. XIV. Egressy út 178/c–g
– épületalapozás (*Korom Anita*)
21. Bp. XIV. Erzsébet királyné útja 125.
– épületalapozás (*Korom Anita*)
22. Bp. XVI. Zalavár utca 5.
– épületalapozás (*Korom Anita*)
23. Bp. XXIII. Bevásárló utca
– épületalapozás (*Tézer Zita*)

* A lista nem tartalmazza a BTM Régészeti Adattára által, zömmel közműfektetések során végzett mintegy 130 régészeti szakfelügyelet helyszínét.

* This list does not contain the approximately 130 archaeologically controlled locations registered in the Archaeological Archives of the BHM, excavated mostly during construction work on public facilities.

Az Aquincumi Múzeum további feltárást nem igénylő próbafeltárásai és régészeti célú megfigyelései 2006-ban
Archaeological observation work and test excavations carried out by the Aquincum Museum in 2006

Rövidítésjegyzék Abbreviations

ActaArchHung	– Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae (Budapest)
Aqfűz	– Aquincumi füzetek. A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései (Budapest)
ArchÉrt	– Archaeológiai Értesítő (Budapest)
ArchHung	– Achaologia Hungarica (Budapest)
BHM	– Budapest Historical Museum
BTM	– Budapesti Történeti Múzeum
BudRég	– Budapest Régiségei (Budapest)
CommArchHung	– Communicationes Archaeologicae Hungariae (Budapest)
DissPan	– Dissertationes Pannonicae (Budapest)
Dolg	– Dolgozatok a Szegedi Tudományegyetem Régiségtudományi Intézetéből (Szeged)
FolArch	– Folia Archaeologica (Budapest)
KJb	– Kölner Jahrbuch für Vor- und Frühgeschichte (Köln)
PZ	– Praehistorische Zeitschrift (Berlin)
RégFüz	– Régészeti Füzetek (Budapest)

A 2006. évi feltárások közreműködői Participants in the excavations in 2006

- Alfréd Flachetto – technikus
Alibán András – geodéta
Anderkó Krisztián (BTM Aquincumi Múzeum)
– régész
Antoni Judit – régész
Balázs Péter – régészhallgató
Benda Judit (BTM Középkori Osztály) – régész
Benyó Gergely – régészhallgató
Berez Barbara – régész
Beszédes József (BTM Aquincumi Múzeum)
– régész
Beszédes Richard – technikus
Boór Andrea – technikus
Budai Balogh Tibor (BTM Aquincumi Múzeum)
– régész
Busi György (BTM Aquincumi Múzeum) – geodéta
Csere Judit (BTM Restaurátor Osztály)
– restaurátor
Cserne Lászlóné (BTM Ős- és Népvándorlás kori
Osztály) – rajzoló
Csippán Péter – (BTM Ős- és Népvándorlás kori
Osztály) – archaeozoológus
Dittera Károly – technikus
Dobos Csaba Attila – technikus
Duschanek Júlia – technikus
Éder Katalin (BTM Középkori Osztály) – régész
Endródi Anna (BTM Ős- és Népvándorlás kori
Osztály) – régész
Fabó Attila László – technikus
R. Facsády Annamária (BTM Aquincumi Múzeum)
– régész
Gergely Eszter – technikus
Gresz Ágnes – technikus
Grynaeus András (Magyar Dendrokronológiai
Laboratórium) – régész
Gyenes Gábor – technikus
Gyöngyösy Márton – régész
Gyulai Ferenc (Szent István Egyetem)
– archeobotanikus
Hable Tibor (BTM Aquincumi Múzeum) – régész
Hancz Erika – régész
Hancz Krisztina – technikus
Havas Zoltán (BTM Aquincumi Múzeum) – régész
Horváth Ciprián – régész
Hárshegyi Piroska (BTM Aquincumi Múzeum)
– régész
Horváth M. Attila (BTM Ős- és Népvándorlás kori
Osztály) – régész
Horváth László András (BTM Ős- és Népvándorlás
kori Osztály) – régész
Horváth Zoltán (ELTE Alkalmazott és
Környezetföldtani Tanszék) – geológus
Illés László (BTM Aquincumi Múzeum) – rajzoló
Jordán Viktória – régész
Kámány Andrea – technikus
Kangyal Orsolya – technikus
Káposztás Gyöngyike (BTM Aquincumi Múzeum)
– restaurátor
Kárpáti Zoltán (BTM Középkori Osztály) – régész
Kelényi Borbála – régész
Kirchhof Anita (BTM Aquincumi Múzeum)
– régész
Kiss Juhász Viktória – régész
Kocsis Borbála – technikus
Komáromi Gergely – technikus
Komjáthy Péter (BTM Aquincumi Múzeum) – fotó
Koncz Dániel – technikus
Kondorosy Szabolcs – régész
Korom Anita (BTM Ős- és Népvándorlás kori
Osztály) – régész
Kovács Dömötör – technikus
Kovács Eszter (BTM Középkori Osztály) – régész
Kovács Tibor (BTM Aquincumi Múzeum)
– geodéta
Krolopp Endre – malakológus
Labancz Károly – műszaki ellenőr
Laczkovich Borbála – régész
T. Láng Orsolya (BTM Aquincumi Múzeum)
– régész
Lassányi Gábor (BTM Aquincumi Múzeum)
– régész
László Orsolya – technikus
Lészko Ildikó (BTM Restaurátor Osztály)
– restaurátor
Lyublyanovics Kyra (BTM Aquincumi Múzeum)
– archaeozoológus
Maráz Borbála (BTM Ős- és Népvándorlás kori
Osztály) – régész

Márkus Balázs – technikus
 Márton Péter (ELTE Geofizikai Tanszék)
 – geofizikus
 Merva Szabina – régészhallgató
 Mindszenty Andrea (ELTE Alkalmazott és
 Környezetföldtani Tanszék) – geológus
 Mladoniczki Réka – régész
 Molnár Attila – technikus
 Molnár Dávid – technikus
 Nagy Alexandra (BTM Aquincumi Múzeum)
 – régészhallgató
 Nagy Gábor – technikus
 Nagy Gilda – technikus
 Németh Borbála – technikus
 Németh Katalin – technikus
 Németh Tibor – technikus
 Nemes György – régész
 Oláh Beatrix (BTM Aquincumi Múzeum)
 – technikus
 Pabeschitz Virág – technikus
 Papp Adrienn (BTM Középkori Osztály) – régész
 Papp János – technikus
 Peresztegi Judit – technikus
 Reményi László (BTM Ős- és Népvándorlás kori
 Osztály) – régész
 Rupnik László – régész
 Schilling László – régész
 Sebestyén Eszter – technikus
 Seres Viktor (BTM Aquincumi Múzeum) – geodéta
 Sey Nikoletta – régész

Somogyi Ferenc – technikus
 Sréter Kinga – régészhallgató
 Szakmáry Béla – technikus
 Szegleti Katalin – technikus
 Szilas Gábor (BTM Ős- és Népvándorlás kori
 Osztály) – régész
 Szöllösi Szilvia – régészhallgató
 Tézer Zita (BTM Ős- és Népvándorlás kori
 Osztály) – régész
 Tóth János Attila (KÖH) – régész
 Tóthné Gál Csilla (BTM Ős- és Népvándorlás kori
 Osztály) – fotós
 Ujvári Gábor (BTM Restaurátor Osztály)
 – restaurátor
 Vámos Balázs – technikus
 Vámos Péter (BTM Aquincumi Múzeum)
 – régész
 Várkonyi Diána – technikus
 Várnay Éva (BTM Restaurátor Osztály) – restaurátor
 Vecsey Ádám (BTM Restaurátor Osztály)
 – restaurátor
 Veress Marcell – technikus
 Viemann Zsolt – geodéta
 Viniczai Ferenc – régészhallgató
 M. Virág Zsuzsanna (BTM Ős- és Népvándorlás
 kori Osztály) – régész
 Winkler Mónika – régész
 Zádor Judit (BTM Középkori Osztály) – régész
 Zandler Krisztián – régész
 Zsidi Paula (BTM Aquincumi Múzeum) – régész

A 2006. évi jelentősebb feltárások megbízói és támogatói Employers and patrons of the most important excavations in 2006

AIR LUCK Kft.

1033 Budapest, Ladik utca 7–11.
(Budapest, III. ker., Ladik utca 7–11.)

ALBERTEALVA ÜZLETKÖZPONT Kft.

1115 Budapest, Bartók Béla út 105–113.
(Budapest, XI. ker., Albertfalva, Mezőkövesd utca
– Szerémi út sarka)

ARLON Hungary Kft

1068 Budapest, Benczúr utca 48
(Budapest, III. ker., Pusztakúti út)

BAMCO KKT Budapesti Alagút- és Metróépítő

Közkereseti Társaság
2040 Budaörs, Gyár utca 2.
(Budapest, XI. ker., 4-es Metró Etele tér)

BRICKIMPEX Kft.

2120 Dunakeszi, Bagoly utca 12.
(Budapest, III. ker., Kiscsillag utca 18–20.)

BUDAPEST FŐVÁROS FŐPOLGÁRMESTERI
HIVATAL

1052 Budapest, Városház utca 9–11.
(Budapest, III. ker., Aquincumi híd, Miklós tér 5.,
Nánási köz 2. /Pók szennyvíz átemelő/, San Marco
utca 48–50.; XXI. ker., Csepel szennyvíztisztító)

BUDAPEST INGATLAN Rt.

1033 Budapest, Polgár utca 8–10.
(Budapest, III. ker., Harsánylejtő, Csúcshegy; Polgár
utca 8–10.)

BUDAPEST MOTORS Kft., MAXABO

1037 Budapest, Bécsi út 254.
(Budapest, III. ker., Szentendrei utca 63–67.)

CELER Épületfenntartó és Szolgáltató Kft.

1033 Budapest, Szentlélek tér 7.
(Budapest, III. ker., Hajógyár utca területe)

CZETU Kft.

2083 Solymár, Mészégető utca
(Budapest, XIV. ker., Egressy utca 178/C-9)

DACH Kft.

2083. Solymár, Kálvária utca 3.
(Budapest, III. ker., Gémeskút utca)

ENGEL SUN PALACE Kft.

1036 Budapest, Nagyszombat utca 1.
(Budapest, III. ker., Nagyszombat utca 1., Pütkösd-
fürdő)

ERSTE Ingatlan Kft.

1132 Budapest, Váci utca 48.
(Budapest, III. ker., Szentendrei utca 207–209.)

ÉSZAK-BUDAI TERVEZŐ, SZERELŐ ÉS SZOL-
GÁLTATÓ Kft.

1037 Budapest, Kunigunda útja 74.
(Budapest, III. ker., Kunigunda útja – Keled utca)

GIRONDE-BAU Kft.

3250 Pétervársára, Széchenyi utca 4.
(Budapest, III. ker., Kenyeres utca 38.)

GRAPHISOFT PARK Ingatlanfejlesztő Kft.

1031 Budapest, Záhony utca 7.
(Budapest, III. ker., Záhony utca 7.)

GTC Magyarország Ingatlanfejlesztő Zrt.

1139 Budapest, Váci út 81.
(Budapest, XI. ker., Madárhegy-Rupphegy)

GUININVEST Ingatlanberuházó Kft.

1012 Budapest, Márvány utca 16.
(Budapest, III. ker., Vörösvári út 111–117.)

HOLLÓ-3 Ingatlanforgalmazó és Hasznosító Kft.

1119 Budapest, Bornemissza tér 12.
(Budapest, XII. ker., Kiss János altábornagy utca)

- J+J STÚDIÓ Építészeti Kft.
1036 Budapest, Evező utca 7.
(Budapest, III. ker., Kiscsillag utca 14.)
- K-TRADING Ingatlanhasznosító és Kereskedelmi Kft.
1116 Budapest, Hunyadi János út 16.
(Budapest, XI. ker., Hunyadi János út 16.)
- LAJOS PROJEKT Kft.
1036 Budapest, Lajos utca 48–66.
(Budapest, II. ker., Lajos utca 28–34.)
- MAGYAR ÉPÍTŐ Zrt.
1149 Budapest, Pillangó utca 28.
(Budapest, I. ker., Hadnagy utca Rácfürdő)
- MALOMDOMBI Ingatlanforgalmazó és Hasznosító Kft.
1033 Budapest, Vörösvári út 103–105.
(Budapest, III. ker., Vörösvári út 103–105.)
- MEDIALIGHT Kft.
1112 Budapest, Meredek utca 62.
(Budapest, II. ker., Medve utca 17.)
- NEMZETI AUTÓPÁLYA Zrt.
1036 Budapest, Lajos utca 80.
(Budapest, M0 északi, keleti szektor; M6 érdi tető)
- OPUS-VIA Ingatlanfejlesztő Kft.
1136 Budapest, Lajos utca 118–120.
(Budapest, III. ker., Lángliliom u 10,15,18,20 ép)
- ÖBÖL XI. Ingatlanhasznosítási Ber. Szolg. Kft.
1113 Budapest, Bartók Béla út 152.
(Budapest, XI. ker., Dombóvári út)
- PIARISTA Iskolaépítő és Fenntartó Kht.
1052 Budapest, Piarista köz 1.
(Budapest, V. ker., Pesti Barnabás utca 1.)
- PPH HUNGARY PROJEKT TERVEZŐ ÉS TANÁCSADÓ Kft.
1037 Budapest, Montevideo utca 2/C
(Budapest, III. ker., Felhévizi utca 5.)
- PROPSZT Kft.
2083 Solymár, Vörösmarty utca 27.
(Budapest, III. ker., Kenyeres utca 9.)
- QUIOTEK és Társa Kft.
1088 Budapest, Rákóczi utca 1–3.
(Budapest, XI. ker., Albertfalva Fórum)
- SASAD LIGET Kft.
1036 Budapest, Lajos utca 48–66.
(Budapest, XI. ker., Budaörsi út – Beregszász utca – Nagyszében utca – Rodostó utca – Névtelen utca)
- STORCZ ÉS TÁRSA Kft.
1036 Budapest, Lajos utca 121.
(Budapest, III. ker., Bécsi utca 66.)
- STRABAG Zrt.
1135 Budapest, Szegedi utca 35–37.
(Budapest, XI. ker., 4-es Metró Móricz Zs. körtér)
- STROY INVEST Építőipari Kft.
1016 Budapest, Mihály utca 16/a.
(Budapest, III. ker., Kiscsillag utca 4, 6–8., 10)
- SWIETELESKY Építő Kft.
1117 Budapest, Irinyi J. utca 4–20.
(Budapest, XI., ker., 4-es metró Bocskai utca)
- SZEVIÉP Szerkezet és Vízépítő Zrt.
6727 Szeged, Irinyi János utca 1.
(Budapest, III. ker., Zsigmond tér)
- VEZÉR INVEST Kft.
1051 Budapest, Sas utca 12.
(Budapest, XIV. ker., Vezér út 148–150.)

A BTM Aquincumi Múzeumának és munkatársainak 2006-ban megjelent publikációi Publications by the staff of the Aquincum Museum in 2006

(Összállították: Cseporán Éva és Hanny Erzsébet)
(Compiled by Éva Cseporán and Erzsébet Hanny)

- Ancient medicine and Pannonia: Studies in medical practice in antiquity** / ed. Paula Zsidi, György Németh. – Budapest : Pro Aquinco Foundation, 2006. – 107 p. – (Aquincum Nostrum II., ISSN 1785 0339; 4.).
- Antik orvoslás és Pannonia: Kiállítási katalógus = Ancient medicine and Pannonia: Exhibition in medical practice in antiquity** / text by Árpád Miklós Nagy, Hedvig Győry, Katalin E. Csontos, Endre Tóth, Ottó Sosztarits; ed by Paula Zsidi, Katalin E. Csontos. – Budapest : Pro Aquinco Foundation, 2006. – 16 p.
- Az aquincumi Fürdő Múzeum és a legiotábor emlékei: Vezető / Németh Margit.** - Budapest : BTM Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, 2006. – 61 p. – (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787 8624; 3.).
- Aquincumi Füzetek 12. Aquincum: A BTM Aquincumi Múzeumának ásatai és leletmentései 2005-ben = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2005** / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM, 2006. – 247 + [1] p. – (Aquincum, ISSN 1219-9427). (Aquincumi füzetek, ISSN 1219-9419; 12.)
- Az aquincumi Hercules villa és a katonaváros emlékei: Vezető / Németh Margit.** - Budapest : BTM Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, 2006. – 58 p. – (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787 8624; 2.).
- Az aquincumi polgárváros: Vezető az Aquincumi Múzeum romkertjében / Zsidi Paula.** – [Budapest] : BTM Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, [2006]. – 142 p. – (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787 8624; 1.).
- Budapest római emlékei: Séták a római kori Budapesten / szerk. Zsidi Paula.** – 122 p. – (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787-8624; 4.).
- Válogatás a 2005. év ásatai leleteiből: Időszaki kiállítás 2006. április 13 – október 31. = A selection from the find material from the excavations in 2005: Temporary exhibition 13 April – 31 October 2006.** / R. Facsády Annamária. - [Budapest] : BTM Aquincumi Múzeum, 2006. - [4] p.

BESZÉDES József

- Budapest, XI. ker., Vegyész utca 17-25., Hrsz.: 43590/3 / Beszédes József. - In: Aquincum: A BTM Aquincumi Múzeumának ásatai és leletmentései 2005-ben = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2005 / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM, 2006. – (Aquincumi füzetek, ISSN 1219 9419; 12.). – pp. 226 – 227.
- Őskori és római kori lelőhelyek feltárása az M6 autópálya budapesti szakaszának nyomvonalán 2005-ben = Excavation of prehistoric and roman period sites along the part of the Budapest stretch of the M6 highway in 2005: (Budapest, XXII. ker., Nagytétény) / - -, Szilas Gábor. - In: Aquincum: A BTM Aquincumi Múzeumának ásatai és leletmentései 2005-ben = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2005 / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM, 2006. – (Aquincumi füzetek, ISSN 1219 9419; 12.). – pp. 147 – 158.

BUDAI BALOGH Tibor

- A kisingi Pusztatemplom környékén végzett megelőző feltárásról = Excavation preceding development work in the region of Pusztatemplom at Kissing: (Budapest, III. ker., Békásmegyér, Névtelen utca, Hrsz.: 63644/1) / Budai Balogh Tibor. - In: Aquincum: A BTM Aquincumi Múzeumának ásatai és leletmentései 2005-ben = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2005 / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM, 2006. – (Aquincumi füzetek, ISSN 1219 9419; 12.). – pp. 79 – 86.

CHOYKE, Alice M.

Skating with horses: Continuity and parallelism in prehistoric Hungary / Bartosiewicz László, - - - . - In: Revue de Paléobiologie 2006. Nr. 10. - pp. 317 - 326.

CSONTOS Katalin

Antik orvoslás és Pannonia: Kiállítási katalógus = Ancient medicine and Pannonia: Exhibition in medical practice in antiquity / text by Árpád Miklós Nagy, Hedvig Gyóry, - -, Endre Tóth, Ottó Sosztarits; ed by Paula Zsidi, - -. - Budapest : Pro Aquinco Foundation, 2006. - 16 p.

Szarkofág és római kori temető emlékménye: Budapest, III. Csillaghegyi út 32-34., Festo Automatika Kereskedelmi és Szolgáltató Kft. irodaépülete / Csontos Katalin. - In: Budapest római emlékei: Séták a római kori Budapesten / szerk. Zsidi Paula. - Budapest : BTM Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, 2006. - (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787-8624; 4.). - p. 88.

Szarkofág, temetkezés: Budapest, III. Huszti út 32., irodaépület előkertje / Csontos Katalin. - In: Budapest római emlékei: Séták a római kori Budapesten / szerk. Zsidi Paula. - Budapest : BTM Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, 2006. - (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787-8624; 4.). - p. 40.

ENDRÓDI Anna

Possible links between Hungarian and Spanish beaker metallurgy / László Reményi, - -, Eszter Baradács, Árpád Z. Kiss, Imre Uzonyi, Ignacio Montero, Salvador Rovira. - In: Non-destructive testing and analysis of museum objects / COST Action G8; ed. by Andrea Denker, Annemie Adriaens, Mark Dowsett and Alessandra Giunlia-Mair. - Stuttgart : Fraunhofer, 2006. - pp. 17 - 24.

Régészeti kutatások az M0 körgyűrű keleti szektorának nyomvonalán = Archaeological investigations in the eastern sector of the M0 highway ring: (Budapest, XVII. ker., Major-hegy déli részén, M0 BP 05/2 lh.) / - -, Reményi László, Maráz Borbála, M. Virág Zsuzsanna. - In: Aquincum: A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2005-ben = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2005 / szerk. Zsidi Paula. - Budapest : BTM, 2006. - (Aquincumi füzetek, ISSN 1219 9419; 12.). - pp. 166 - 180.

R. FACSÁDY Annamária

Aquincum történetének áttekintése / R. Facsády Annamária. - In: Budapest római emlékei: Séták a római kori Budapesten / szerk. Zsidi Paula. - Budapest : BTM Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, 2006. - (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787-8624; 4.). - pp. 1 - 6.

Későrómai erőd déli falszakasza: Budapest, III. Templom utca / R. Facsády Annamária. - In: Budapest római emlékei: Séták a római kori Budapesten / szerk. Zsidi Paula. - Budapest : BTM Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, 2006. - (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787-8624; 4.). - p. 73 - 74.

Rekonstruált római kori temetőrészlet: Budapest, III. Bécsi út 96/b., Budapesti Műszaki Főiskola / R. Facsády Annamária. - In: Budapest római emlékei: Séták a római kori Budapesten / szerk. Zsidi Paula. - Budapest : BTM Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, 2006. - (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787-8624; 4.). - p. 84.

Sírkertek és épületmaradvány: Budapest, II. Lajos utca 4-6., irodaház udvara / R. Facsády Annamária. - In: Budapest római emlékei: Séták a római kori Budapesten / szerk. Zsidi Paula. - Budapest : BTM Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, 2006. - (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787-8624; 4.). - p. 83.

Válogatás a 2005. év ásatási leleteiből: Időszaki kiállítás 2006. április 13 - október 31. = A selection from the find material from the excavations in 2005: Temporary exhibition 13 April - 31 October 2006. / R. Facsády Annamária. - [Budapest] : BTM Aquincumi Múzeum, 2006. - [4] p.

HABLE Tibor

Római kori és középkori települési maradványok a Vízivárosban = Roman period remains and medieval settlements in the Víziváros: (Budapest, II. ker., Medve utca 25-29., Hrsz.: 13570/3, 13569/2; Ganz utca 8., Hrsz.: 13572/5; Kacsá utca 11., Hrsz.: 13583; Kapás utca 21-25., Hrsz.: 137668/8) / - -, Benda Judit. - In: Aquincum: A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2005-ben = Excavations and

rescue work at the Aquincum Museum in 2005 / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM, 2006. – (Aquincumi füzetek, ISSN 1219 9419; 12.). – pp. 116 – 146.

HÁRSHEGYI Piroska

Kereskedők Sallában 2 = Tradesmen in Salla 2 / Hárshegyi Piroska. – Zalalövő : Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága : Zalalövő és Környéke Közéletéért, Kultúrájáért, Környezetéért Alapítvány, 2006. – 48 p. – (Zalalövő öröksége = Hereditas Sallensis).

HAVAS Zoltán

Az aquincumi aquaeductus új aspektusai = New approach to the aqueduct of Aquincum / Havas Zoltán. – In: Budapest Régiségei 39. (2005). – pp. 51 – 70.

[Budapest], III. ker., Remetehegyi út – Folyondár u. – Schmidt-park, Hrsz.: 16155/2 / Havas Zoltán. – In: Aquincum: A BTM Aquincumi Múzeumának ásatai és leletmentései 2005-ben = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2005 / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM, 2006. – (Aquincumi füzetek, ISSN 1219 9419; 12.). – pp. 224 – 225.

Pesthidegkút-Solymárvölgy gázvezeték fektetés / Havas Zoltán. – In: Aquincum: A BTM Aquincumi Múzeumának ásatai és leletmentései 2005-ben = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2005 / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM, 2006. – (Aquincumi füzetek, ISSN 1219 9419; 12.). – pp. 223 – 224.

Próbafeltárás a csúcshegyi római villa környezetében = Test excavation in the area of the roman villa on Csúcshegy (Budapest, III. ker., Csúcshegy - Harsánylejtő, Hrsz.: 20646, 20655/6) / Szilas Gábor, -, Kárpáti Zoltán. – In: Aquincum: A BTM Aquincumi Múzeumának ásatai és leletmentései 2005-ben = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2005 / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM, 2006. – (Aquincumi füzetek, ISSN 1219 9419; 12.). – pp. 106 – 115.

Szondázó jellegű és megelőző feltárások az úgynevezett Testvérhegyi villa területén és környezetében = Test excavations and investigations preceding investment work on the territory and in the region of the so-called Testvérhegyi villa: (Budapest, III. ker., Testvérhegy, Lánglilium u., Bécsi út 314. Hrsz.: 20023/2-7-29) / Havas Zoltán. – In: Aquincum: A BTM Aquincumi Múzeumának ásatai és leletmentései 2005-ben = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2005 / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM, 2006. – (Aquincumi füzetek, ISSN 1219 9419; 12.). – pp. 87 – 98.

HORVÁTH László András

Előzetes jelentés Kőérberek-Tóváros Lakópark lelőhelyen, 2005. évben elvégzett régészeti feltárásokról = Preliminary report on the archaeological excavations at the Kőérberek- Tóváros Residential District site in 2005: (Budapest, XI. ker., Kőérberek-Tóváros Lakópark) / Horváth M. Attila, - - -, Terei György. – In: Aquincum: A BTM Aquincumi Múzeumának ásatai és leletmentései 2005-ben = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2005 / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM, 2006. – (Aquincumi füzetek, ISSN 1219 9419; 12.). – pp. 159 – 165.

HORVÁTH M. Attila

Előzetes jelentés Kőérberek-Tóváros Lakópark lelőhelyen, 2005. évben elvégzett régészeti feltárásokról = Preliminary report on the archaeological excavations at the Kőérberek- Tóváros Residential District site in 2005: (Budapest, XI. ker., Kőérberek-Tóváros Lakópark) / Horváth László András, - - -, Terei György. – In: Aquincum: A BTM Aquincumi Múzeumának ásatai és leletmentései 2005-ben = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2005 / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM, 2006. – (Aquincumi füzetek, ISSN 1219 9419; 12.). – pp. 159 – 165.

H. KÉRDŐ Katalin

Fürdőépület részlete: Budapest, II. Medve utca 5-13. / H. Kérdő Katalin. – In: Budapest római emlékei: Séták a római kori Budapestben / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, 2006. – (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787-8624; 4.). – p. 96.

Helytartói palota épületegyüttesének területe: Budapest, III. Óbudai sziget déli része / H. Kérdő Katalin. – In: Budapest római emlékei: Séták a római kori Budapestben / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM

Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, 2006. – (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787-8624; 4.). - pp. 68 – 72.

Kőalapozású római kori épületmaradvány: Budapest, II. Nagy Imre tér 4. (Gyorskocsi utcai front) / H. Kérdő Katalin. - In: Budapest római emlékei: Séták a római kori Budapesten / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, 2006. – (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787-8624; 4.). - p. 97.

Régészeti megfigyelés az Óbudai (Hajógyári)-szigeten = Archaeological observations on Óbuda (Dockyard) Island: (Budapest, III. ker., Óbudai-sziget, HM üdülő, Hrsz.: 23796/16, 17) / M. Virág Zsuzsanna, - - -. - In: Aquincum: A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2005-ben = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2005 / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM, 2006. – (Aquincumi füzetek, ISSN 1219 9419; 12.). – pp. 24 – 29.

Római kori épületmaradványok: Budapest, II. Nagy Imre tér 4. (Vitéz utcai front) / H. Kérdő Katalin. - In: Budapest római emlékei: Séták a római kori Budapesten / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, 2006. – (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787-8624; 4.). - pp. 96 – 97.

KIRCHHOF Anita

Budapest, III. ker., Beszterce utca 4-6., Hrsz.: 17544 / Kirchhof Anita. - In: Aquincum: A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2005-ben = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2005 / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM, 2006. – (Aquincumi füzetek, ISSN 1219 9419; 12.). – pp. 219 – 221.

Budapest, III. ker., Kenyeres utca 21., Hrsz.: 17353 / Kirchhof Anita. - In: Aquincum: A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2005-ben = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2005 / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM, 2006. – (Aquincumi füzetek, ISSN 1219 9419; 12.). – p. 217.

Budapest, III. ker., Kenyeres utca 38., Hrsz.: 17385 / Kirchhof Anita. - In: Aquincum: A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2005-ben = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2005 / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM, 2006. – (Aquincumi füzetek, ISSN 1219 9419; 12.). – pp. 216 – 217.

Budapest, III. ker., Kiscelli utca 104., Hrsz.: 16217/1 / Kirchhof Anita. - In: Aquincum: A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2005-ben = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2005 / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM, 2006. – (Aquincumi füzetek, ISSN 1219 9419; 12.). – pp. 215 – 216.

Budapest, III. ker., Nagyszombat utca 1., Hrsz.: 17970/1 / Kirchhof Anita. - In: Aquincum: A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2005-ben = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2005 / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM, 2006. – (Aquincumi füzetek, ISSN 1219 9419; 12.). – pp. 221 – 222.

Budapest, III. ker., Selmeci utca 28-30., Hrsz.: 17431 / Kirchhof Anita. - In: Aquincum: A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2005-ben = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2005 / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM, 2006. – (Aquincumi füzetek, ISSN 1219 9419; 12.). – p. 219.

Budapest, III. ker., Zápor utca 24., Hrsz.: 17407 / Kirchhof Anita. - In: Aquincum: A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2005-ben = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2005 / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM, 2006. – (Aquincumi füzetek, ISSN 1219 9419; 12.). – pp. 218 – 219.

Budapest, III. ker., Zápor utca 26., Hrsz.: 17393/10 / Kirchhof Anita. - In: Aquincum: A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2005-ben = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2005 / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM, 2006. – (Aquincumi füzetek, ISSN 1219 9419; 12.). – pp. 217 – 218.

Katonai amfiteátrum: Budapest, III. Lajos utca, Nagyszombat utca / Kirchhof Anita. - In: Budapest római emlékei: Séták a római kori Budapesten / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, 2006. – (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787-8624; 4.). - pp. 80 – 82.

Ókeresztény sírkápolna (cella trichora): Budapest, III. Raktár utca és Körte utca találkozása / Kirchhof Anita. - In: Budapest római emlékei: Séták a római kori Budapesten / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM

Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, 2006. – (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787-8624; 4.). - p. 52.

Téglaégető kemencék a katonaváros iparegyedében: Budapest, III. Bécsi út 120-128., korábban a Szilikátipari Kutatóintézet épülete (ma a Cemkút Kft., illetve az Arzenál 6000 Kft. Kezelésében) / Kirchhof Anita. - In: Budapest római emlékei: Séták a római kori Budapesten / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, 2006. – (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787-8624; 4.). - p. 85.

KOROM Anita

Adatok a barbotindízes meredek falú tálak kérdéséhez a káposztásmegyeri császárkori telep kapcsán = Angaben zur Frage der steilwandigen Schüsseln mit Barbitinverzierung in Verbindung mit der kaiserzeitlichen Siedlung von Káposztásmegyér / Korom Anita. - In: Budapest Régiségei 39. (2005). – pp. 71 – 88.

Régészeti kutatások az M0 körgyűrű keleti szektorának 06. lelőhelyén = Archaeological investigations at site no. 06 in the eastern sector of the M0 ring highway: (Budapest, XVII. ker., Péceli út, Hrsz.: 138598/4, 138598/29-38, 138598/60-73, 138598/89-95) / Korom Anita. - In: Aquincum: A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2005-ben = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2005 / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM, 2006. – (Aquincumi füzetek, ISSN 1219 9419; 12.). – pp. 181 – 195.

T. LÁNG Orsolya

Az aquincumi romok feltárásának és műemléki helyreállításának története / T. Láng Orsolya. - In: Budapest római emlékei: Séták a római kori Budapesten / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, 2006. – (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787-8624; 4.). - pp. 7 – 12.

Budapest, III. ker., Nánási út 39., Hrsz.: 23761/2 / T. Láng Orsolya. - In: Aquincum: A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2005-ben = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2005 / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM, 2006. – (Aquincumi füzetek, ISSN 1219 9419; 12.). – pp. 211 – 212.

Budapest, III. ker., Pök utca, Hrsz.: 23229/1 / T. Láng Orsolya. - In: Aquincum: A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2005-ben = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2005 / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM, 2006. – (Aquincumi füzetek, ISSN 1219 9419; 12.). – pp. 207 – 209.

Budapest, III. ker., Szentendrei út 141., Hrsz.: 23215 / T. Láng Orsolya. - In: Aquincum: A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2005-ben = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2005 / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM, 2006. – (Aquincumi füzetek, ISSN 1219 9419; 12.). – pp. 209 – 211.

Épület- és útrészletek az aquincumi polgárváros északi városfalánál = Building and parts of a road by the northern town wall of the Aquincum civil town: (Budapest, III. ker., Pök utca, Hrsz.: 23229/1) / T. Láng Orsolya. - In: Aquincum: A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2005-ben = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2005 / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM, 2006. – (Aquincumi füzetek, ISSN 1219 9419; 12.). – pp. 51 – 59.

Fa építőanyagok Aquincumban: régészeti és dendrokronológiai eredmények = Wooden constructing materials in Aquincum: archaeological and dendrochronological results / T. Láng Orsolya, Grynaeus András. - In: Budapest Régiségei 39. (2005). – pp. 89 – 109.

Fast archaeology: Applying new technologies in the archaeological research in the civilian city of Aquincum and in its territory / -, Zsidi Paula. - In: Archaeometriai Műhely 2006. 1. sz. – pp. 51 – 60.

Régészeti munkák az aquincumi polgárváros középső és keleti részén: a Szentendrei út felújítása = Archaeological investigations in the central and eastern parts of the civil town of Aquincum: reconstruction of Szentendrei Road: (Budapest, III. ker., Szentendrei út, Záhony utca – Pök utca közötti szakasz, Hrsz.: 23226/2, 19396) / T. Láng Orsolya. - In: Aquincum: A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2005-ben = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2005 / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM, 2006. – (Aquincumi füzetek, ISSN 1219 9419; 12.). – pp. 37 – 43.

Régészeti munkák az aquincumi polgárváros középső és nyugati részén: BKV-HÉV pályarekonstrukció = Archaeological investigations in the central and western parts of the civil town of Aquincum: BKV-HÉV

- suburban railbed reconstruction: (Budapest, III. ker., BKV-HÉV sínpálya nyomvonala, Hrsz.: 19695, 19418, 19422) / T. Láng Orsolya. - In: Aquincum: A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2005-ben = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2005 / szerk. Zsidi Paula. - Budapest : BTM, 2006. - (Aquincumi füzetek, ISSN 1219 9419; 12.). - pp. 44 – 50.
- Épület- és útrészletek az aquincumi polgárváros északi városfalánál = Building and parts of a road by the northern town wall of the Aquincum civil town: (Budapest, III. ker., Pók utca, Hrsz.: 23229/1) / T. Láng Orsolya. - In: Aquincum: A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2005-ben = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2005 / szerk. Zsidi Paula. - Budapest : BTM, 2006. - (Aquincumi füzetek, ISSN 1219 9419; 12.). - pp. 51 – 59.
- Római kori beépítés nyomai a Csúcshegyi és a Testvérhegyi villák közötti területen = Traces of roman period building-development in the territory between the Csúcshegyi and Testvérhegyi villas (Budapest, III. ker., Csúcshegy - Harsánylejtő, Hrsz.: 20655/3, 4, 5, 6) / T. Láng Orsolya. - In: Aquincum: A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2005-ben = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2005 / szerk. Zsidi Paula. - Budapest : BTM, 2006. - (Aquincumi füzetek, ISSN 1219 9419; 12.). - pp. 99 – 105.
- Római kori villagazdaság területe a Csúcshegyen: Budapest, III. Solymárvölgyi út, Virágosnyereg utca, Aranypaták utca által határolt terület / T. Láng Orsolya. - In: Budapest római emlékei: Séták a római kori Budapesten / szerk. Zsidi Paula. - Budapest : BTM Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, 2006. - (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787-8624; 4.). - pp. 91 – 92.
- Római kori villagazdaság területe a Testvérhegyen: Budapest, III. Bécsi út 314., lakópark területe / T. Láng Orsolya. - In: Budapest római emlékei: Séták a római kori Budapesten / szerk. Zsidi Paula. - Budapest : BTM Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, 2006. - (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787-8624; 4.). - pp. 89 – 90.
- Eine Scheibenfibel mit Emailenlage (Einzeltyp) aus der Gemarkung Kistelek (Kom. Csongrád) (Kistelek, Flur „Geraföld”, Objekt 216.) = Egyedi típusú zománcherakásos korongfibula Kistelek (Csongrád megye) határából (Kistelek-Gera-föld 216. objektum) / Balogh Csilla, Kóbor Balázs, -, Türk Attila. - In: Studia Archaeologia 11. (2005). - pp. 37 – 50.
- Temető emlékműanyaga és útrészlet: Budapest, III. Zsófia utca 1–3., 7., VELUX Magyarország Kft. székháza / T. Láng Orsolya. - In: Budapest római emlékei: Séták a római kori Budapesten / szerk. Zsidi Paula. - Budapest : BTM Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, 2006. - (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787-8624; 4.). - p. 22.
- Vízvezeték (aquaeductus) forrásfoglalása: Budapest, III. Rozgonyi Piroska utca, Római Strand / T. Láng Orsolya. - In: Budapest római emlékei: Séták a római kori Budapesten / szerk. Zsidi Paula. - Budapest : BTM Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, 2006. - (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787-8624; 4.). - pp. 17 – 18.
- Vízvezeték (aquaeductus) pillérsora: Budapest, III. Római út – Szentendrei út mentén / T. Láng Orsolya. - In: Budapest római emlékei: Séták a római kori Budapesten / szerk. Zsidi Paula. - Budapest : BTM Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, 2006. - (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787-8624; 4.). - pp. 19 – 21.
- Vízvezeték pillérműmaradványa, Mária-kő: Budapest, III. Szentendrei út, Mozaik utcai felüljáró / T. Láng Orsolya. - In: Budapest római emlékei: Séták a római kori Budapesten / szerk. Zsidi Paula. - Budapest : BTM Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, 2006. - (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787-8624; 4.). - p. 39.

LASSÁNYI Gábor

- Budapest, III. ker., Szőlőkert utca 4., Hrsz.: 18900/9 / Lassányi Gábor. - In: Aquincum: A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2005-ben = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2005 / szerk. Zsidi Paula. - Budapest : BTM, 2006. - (Aquincumi füzetek, ISSN 1219 9419; 12.). - pp. 214 – 215.
- Budapest, III. ker., Kunigunda útja 36., Hrsz.: 18762/5 / Lassányi Gábor. - In: Aquincum: A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2005-ben = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2005 / szerk. Zsidi Paula. - Budapest : BTM, 2006. - (Aquincumi füzetek, ISSN 1219 9419; 12.). - pp. 222 – 223.

- A helyi lakosság temetőjének részlete Aquincum polgárváros területén = Native burials on the territory of Aquincum / Lassányi Gábor. - In: Budapest Régiségei 39. (2005). - pp. 111 – 114.
- Magyar régészeti kutatások Szudánban / Lassányi Gábor. - In: Ókor: Folyóirat az antik kultúrákról 5. évf. (2006) 3-4. sz. - pp. 115 – 116.
- Római temető és gazdasági épületek feltárása a volt Gázgyár (ma Graphisoft Park) területén = Excavation of a roman cemetery and out-buildings in the territory of the former Gas Factory (today known as Graphisoft Park): (Budapest, III. ker., Záhony utca 7., Hrsz.: 19333/48) / Lassányi Gábor. - In: Aquincum: A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2005-ben = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2005 / szerk. Zsidi Paula. - Budapest : BTM, 2006. - (Aquincumi füzetek, ISSN 1219 9419; 12.). - pp. 30 – 36.
- Újabb feltárások az Aranyhegyi-patak menti temetőben = Recent excavations in the cemetery along the Aranyhegyi Stream: (Budapest, III. ker., Keled utca, Hrsz.: 19600/3) / - -, Bechtold Eszter. - In: Aquincum: A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2005-ben = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2005 / szerk. Zsidi Paula. - Budapest : BTM, 2006. - (Aquincumi füzetek, ISSN 1219 9419; 12.). - pp. 73 – 78.

MARÁZ Borbála

- Budapest, I. ker., Hadnagy utca 8-10., Hrsz.: 5973, 6006/2 / - -, Papp Adrienn. - In: Aquincum: A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2005-ben = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2005 / szerk. Zsidi Paula. - Budapest : BTM, 2006. - (Aquincumi füzetek, ISSN 1219 9419; 12.). - pp. 225 – 226.
- Budapest-Gellérthegy és környékének késő La Tène kori településtörténete I. = Die spätlatènezeitliche Siedlungsgeschichte von Budapest-Gellért Berg und seiner Umgebung / Maráz Borbála. - In: Budapest Régiségei 39. (2005). - pp. 39 – 49.
- Kelta őslakosság erősített települése: Budapest, I. Gellért-hegy, Citadella / Maráz Borbála. - In: Budapest római emlékei: Séták a római kori Budapestben / szerk. Zsidi Paula. - Budapest : BTM Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, 2006. - (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787-8624; 4.). - pp. 98 – 100.
- Régészeti kutatások az M0 körgyűrű keleti szektorjának nyomvonalán = Archaeological investigations in the eastern sector of the M0 highway ring: (Budapest, XVII. ker., Major-hegy déli részén, M0 BP 05/2 lh.) / - -, Endrődi Anna, Reményi László, M. Virág Zsuzsanna. - In: Aquincum: A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2005-ben = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2005 / szerk. Zsidi Paula. - Budapest : BTM, 2006. - (Aquincumi füzetek, ISSN 1219 9419; 12.). - pp. 166 – 180.

NAGY MARGIT

- V. századi leletek Hódmezővásárhely-Sóshalomról (Csongrád megye) / Nagy Margit. - In: Publikálnak a vásárhelyi Bethlenesek: A hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor Gimnázium 1963-ban érettségizett IV. A osztályának kiadványa / szerk. Bárdos Jenő, [et. al.]. - Debrecen, 2006. - pp. 97 – 122.
- Gepidische Gräberfelder im Theissgebiet. 2. kötet / Margit Nagy, [et. al.]. - Budapest : Magyar Nemzeti Múzeum, 2005. - 334 p. - (Monumenta germanorum archaeologica Hungariae. Monumenta gepidica, ISSN 1589 06 00; 2.).
- Gyulavári (Kom. Békés) / Margit Nagy. - In: Gepidische Gräberfelder im Theissgebiet. 2. kötet / Margit Nagy, [et. al.]. - Budapest : Magyar Nemzeti Múzeum, 2005. - (Monumenta germanorum archaeologica Hungariae. Monumenta gepidica, ISSN 1589 06 00; 2.). - pp. 64 – 79.
- Hódmezővásárhely-Sóshalom (Kom. Csongrád) / Margit Nagy. - In: Gepidische Gräberfelder im Theissgebiet. 2. kötet / Margit Nagy, [et. al.]. - Budapest : Magyar Nemzeti Múzeum, 2005. - (Monumenta germanorum archaeologica Hungariae. Monumenta gepidica, ISSN 1589 06 00; 2.). - pp. 80 – 95.
- Hódmezővásárhely-Sóshalom és Biharkeresztes-Ártánd-Kisfarkasdomb térségéből előkerült két aranyozott övcsat – régészeti kutatásokat kiegészítő – archeometriai vizsgálata / - -, Szépvölgyi János, Tóth Mária, Horváth Péter. - In: Publikálnak a vásárhelyi Bethlenesek: A hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor Gimnázium 1963-ban érettségizett IV. A osztályának kiadványa / szerk. Bárdos Jenő, [et. al.]. - Debrecen, 2006. - pp. 123 – 134.

- Hódmezővásárhely-Szent István utca (Kom. Csongrád) / Margit Nagy. – In: Gepidische Gräberfelder im Theissgebiet. 2. kötet / Margit Nagy, [et. al.]. – Budapest : Magyar Nemzeti Múzeum, 2005. – (Monumenta germanorum archaeologica Hungariae. Monumenta gepidica, ISSN 1589 06 00; 2.). – p. 96.
- A kajdacs 2. sír fibulapárjának ornamentikája: Megjegyzések a pannóniai langobard I. stílus kapcsolataihoz / Nagy Margit. – In: A Wosinsky Mór Múzeum Évkönyve 27. (2005). – pp. 43 – 80.
- Kora népvándorlás kori gyermeksír amulettekkel Mártélyről (Csongrád megye) = 5 century child grave with amulets and iron bell from Mártély (Csongrád County) / Nagy Margit. – In: Zalai Múzeum 14. (2005). – pp. 97 – 127.
- Magyarcsanád-Bökény (Kom. Csongrád) / Margit Nagy. – In: Gepidische Gräberfelder im Theissgebiet. 2. kötet / Margit Nagy, [et. al.]. – Budapest : Magyar Nemzeti Múzeum, 2005. – (Monumenta germanorum archaeologica Hungariae. Monumenta gepidica, ISSN 1589 06 00; 2.). – pp. 97 – 116.
- Szentes-Gyógyszertár (Kom. Csongrád) / Margit Nagy. – In: Gepidische Gräberfelder im Theissgebiet. 2. kötet / Margit Nagy, [et. al.]. – Budapest : Magyar Nemzeti Múzeum, 2005. – (Monumenta germanorum archaeologica Hungariae. Monumenta gepidica, ISSN 1589 06 00; 2.). – pp. 117 – 119.
- Szőreg-Téglagyár (Kom. Csongrád) / Margit Nagy. – In: Gepidische Gräberfelder im Theissgebiet. 2. kötet / Margit Nagy, [et. al.]. – Budapest : Magyar Nemzeti Múzeum, 2005. – (Monumenta germanorum archaeologica Hungariae. Monumenta gepidica, ISSN 1589 06 00; 2.). – pp. 120 – 202.
- Zwei spätrömische Waffengräber am Westrand der Canabae von Aquincum / Margit Nagy. – In: Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae 56. (2005) 4. sz. – pp. 403 – 486.

NÉMETH Margit

- Az aquincumi Fürdő Múzeum és a legiotábor emlékei: Vezető / Németh Margit. – Budapest : BTM Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, 2006. – 61 p. – (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787 8624; 3.).
- Az aquincumi Hercules villa és a katonaváros emlékei: Vezető / Németh Margit. – Budapest : BTM Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, 2006. – 58 p. – (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787 8624; 2.).
- Az aquincumi Thermae Maiores funkcióváltásához a 4. században = Zur Funktion der Thermae Maiores von Aquincum im 4. Jahrhundert / Németh Margit. – In: Budapest Régiségei 39. (2005). – pp. 137 – 150.
- Centurio lakóháza: Budapest, III. Vörösvári út 1–3. / Németh Margit. – In: Budapest római emlékei: Séták a római kori Budapestben / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, 2006. – (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787-8624; 4.). – p. 55.
- Erődített hídfoállítás területe (Transaquincum): Budapest, XIII. Népfürdő utca, volt Erdért Sportpálya / Németh Margit. – In: Budapest római emlékei: Séták a római kori Budapestben / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, 2006. – (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787-8624; 4.). – pp. 110 – 111.
- Hercules villa, Múzeum: Budapest, III. Meggyfa utca 21. / Németh Margit. – In: Budapest római emlékei: Séták a római kori Budapestben / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, 2006. – (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787-8624; 4.). – pp. 47 – 51.
- Lakóház és vendégfogadó maradványai, Táborvárosi Múzeum: Budapest, III. Pacsirtamező utca 65. / Németh Margit. – In: Budapest római emlékei: Séták a római kori Budapestben / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, 2006. – (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787-8624; 4.). – pp. 77 – 79.
- Legiotábor déli kapuja (porta principalis dextra): Budapest, III. Árpád híd budai felhajtója mellett, a Vörösvári út – Pacsirtamező utca által közrefogott park / Németh Margit. – In: Budapest római emlékei: Séták a római kori Budapestben / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, 2006. – (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787-8624; 4.). – pp. 56 – 57.
- Legiotábor fürdője (thermae maiores), Fürdő Múzeum: Budapest, III. Flórián téri aluljáró / Németh Margit. – In: Budapest római emlékei: Séták a római kori Budapestben / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM

Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, 2006. - (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787-8624; 4.). – pp. 58 – 62.

Legiótábor keleti kapuja (porta praetoria): Budapest, III. Kórház utca 7. / Németh Margit. - In: Budapest római emlékei: Séták a római kori Budapesten / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, 2006. - (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787-8624; 4.). – pp. 66 – 67.

Lovascsapat tábora (castellum alae): Budapest, III. Árpád fejedelem útja 94. / Németh Margit. - In: Budapest római emlékei: Séták a római kori Budapesten / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, 2006. - (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787-8624; 4.). – pp. 75 – 76.

PÓCZY Klára

Raffaello Magyarország térképe Rómában, a Vatikánban / Póczy Klára. - In: Specimina Nova Dissertationum ex Institutis Historicis Universitatis Quinqueecclesiensis 20. (2006). – pp. 195 – 206.

REMÉNYI László

Possible links between Hungarian and Spanish beaker metallurgy / Anna Endrődi, - -, Eszter Baradács, Árpád Z. Kiss, Imre Uzonyi, Ignacio Montero, Salvador Rovira. – In: Non-destructive testing and analysis of museum objects / COST Action G8; ed. by Andrea Denker, Annemie Adriaens, Mark Dowsett and Alessandra Giunlia-Mair. – Stuttgart : Fraunhofer, 2006. – pp. 17 – 24.

Régészeti kutatások az M0 körgyűrű keleti szektorjának nyomvonalán = Archaeological investigations in the eastern sector of the M0 highway ring: (Budapest, XVII. ker., Major-hegy déli részén, M0 BP 05/2 lh.) / - -, Endrődi Anna, Maráz Borbála, M. Virág Zsuzsanna. - In: Aquincum: A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2005-ben = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2005 / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM, 2006. – (Aquincumi füzetek, ISSN 1219 9419; 12.). – pp. 166 – 180.

SZILAS Gábor

Őskori és római kori lelőhelyek feltárása az M6 autópálya budapesti szakaszának nyomvonalán 2005-ben = Excavation of prehistoric and roman period sites along the part of the Budapest stretch of the M6 highway in 2005: (Budapest, XXII. ker., Nagytétény) / - -, Beszedes József. - In: Aquincum: A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2005-ben = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2005 / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM, 2006. – (Aquincumi füzetek, ISSN 1219 9419; 12.). – pp. 147 – 158.

Próbafeltárás a csúcshegyi római villa környezetében = Test excavation in the area of the roman villa on Csúcshegy (Budapest, III. ker., Csúcshegy - Harsánylejtő, Hrsz.: 20646, 20655/6) / Havas Zoltán, - -, Kárpáti Zoltán. - In: Aquincum: A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2005-ben = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2005 / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM, 2006. – (Aquincumi füzetek, ISSN 1219 9419; 12.). – pp. 106 – 115.

SZIRMAI Krisztina

Dízes lakóépület területe: Budapest, III. Búvár utca – Folyamőr utca közötti terület / Szirmai Krisztina. - In: Budapest római emlékei: Séták a római kori Budapesten / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, 2006. - (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787-8624; 4.). – pp. 45 – 46.

Díszkapu (tetrapylon) maradványai: Budapest, III. Flórián tér, Üzletközpont / Szirmai Krisztina. - In: Budapest római emlékei: Séták a római kori Budapesten / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, 2006. - (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787-8624; 4.). – pp. 53 – 54.

Kaszárnya és ókeresztény templom maradványai: Budapest, III. Vöröskereszt utca, Miklós utca / Szirmai Krisztina. - In: Budapest római emlékei: Séták a római kori Budapesten / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, 2006. – (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787-8624; 4.).- pp. 64 – 65.

- A katonai felszerelés korai ábrázolása Aquincumban = Early depictions of military equipment in Aquincum / Szirmai Krisztina. - In: Budapest Régiségei 39. (2005). - pp. 173 – 185.
- Katonai tábor (Campona) falmaradványai: Budapest, XXII. Nagytétény, Szent Flórián tér / Szirmai Krisztina. - In: Budapest római emlékei: Séták a római kori Budapesten / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, 2006. - (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787-8624; 4.). – pp. 105 – 106.
- Katonai tábor és római település területe Albertfalván: Budapest, XI. Hunyadi János út, Panel utca, Házgyári út és Kitérő út között / Szirmai Krisztina. - In: Budapest római emlékei: Séták a római kori Budapesten / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, 2006. - (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787-8624; 4.). – pp. 102 – 104.
- Későrómai kori erőd maradványai (Contra Aquincum): Budapest, V. Március 15. tér / Szirmai Krisztina. - In: Budapest római emlékei: Séták a római kori Budapesten / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, 2006. - (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787-8624; 4.). – pp. 108 – 109.
- Legiotábor fürdőjének északi falmaradványa: Budapest, III. Flórián téri aluljáró, Kórház utca, irodaház / Szirmai Krisztina. - In: Budapest római emlékei: Séták a római kori Budapesten / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, 2006. - (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787-8624; 4.). – p. 63.

TÉZER Zita

- Szkíta kori tükrök a Kárpát-medencében = Scythian-period mirrors in the Carpathian Basin / Tézer Zita. - In: Budapest Régiségei 39. (2005). – pp. 5 – 38.

VÁMOS Péter

- Budapest, III. ker., Montevideo utca, Hrsz.: 14868/12 / Vámos Péter. - In: Aquincum: A BTM Aquincumi Múzeumának ásatai és leletmentései 2005-ben = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2005 / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM, 2006. – (Aquincumi füzetek, ISSN 1219 9419; 12.). – p. 223.
- Feltárás az aquincumi katonaváros nyugati temetőjében = Excavation in the western cemetery of the Aquincum military town: (Budapest, III. ker., Bécsi út 64., Hrsz.: 14740/1) / Vámos Péter. - In: Aquincum: A BTM Aquincumi Múzeumának ásatai és leletmentései 2005-ben = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2005 / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM, 2006. – (Aquincumi füzetek, ISSN 1219 9419; 12.). – pp. 15 – 23.

M. VIRÁG Zsuzsanna

- Középső rézkori kerámialeletek Zalavár-Basaszigetről (A Balaton-Lasinja kultúra tipológiájának és belső kronológiájának kérdéseiről) = Middle copper age ceramic finds from Zalavár-Basasziget (Some considerations about the typology and chronology of the Balaton-Lasinja culture) / M. Virág Zsuzsanna. - In: Zalai Múzeum 14. (2005). – pp. 37 – 52.
- Régészeti kutatások az M0 körgyűrű keleti szektorának nyomvonalán = Archaeological investigations in the eastern sector of the M0 highway ring: (Budapest, XVII. ker., Major-hegy déli részén, M0 BP 05/2 lh.) / - - -, Endrődi Anna, Maráz Borbála, Reményi László. - In: Aquincum: A BTM Aquincumi Múzeumának ásatai és leletmentései 2005-ben = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2005 / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM, 2006. – (Aquincumi füzetek, ISSN 1219 9419; 12.). – pp. 166 – 180.
- Régészeti kutatások az M0 körgyűrű keleti szektorának nyomvonalán fekvő BP 05 lelőhelyen = Archaeological investigations on the BP 05 find location along the part of the eastern sector of the M0 ring highway: (Budapest, XVII. ker., Rákoscaba, Major-hegy) / - - -, Tóth Anikó. - In: Aquincum: A BTM Aquincumi Múzeumának ásatai és leletmentései 2005-ben = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2005 / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM, 2006. – (Aquincumi füzetek, ISSN 1219 9419; 12.). – pp. 196 – 206.
- Régészeti megfigyelés az Óbudai (Hajógyári)-szigeten = Archaeological observations on Óbuda (Dockyard) Island: (Budapest, III. ker., Óbudai-sziget, HM üdülő, Hrsz.: 23796/16, 17) / H. Kérdő Katalin, - - -. - In: Aquincum: A BTM Aquincumi Múzeumának ásatai és leletmentései 2005-ben = Excavations and

rescue work at the Aquincum Museum in 2005 / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM, 2006. – (Aquincumi füzetek, ISSN 1219 9419; 12.). – pp. 24 – 29.

VECSEY Ádám

Diszsisarc arcvédő lemeze = Face plate of a ceremonial helmet / Vecsey Ádám. – In: Megmentett Műkincsek 2006: Diplomamunka kiállítás = Preserved Art Treasures 2006: Exhibition of diploma works / szerk. Kovács Petronella. – Budapest : Magyar Nemzeti Múzeum, 2006. – p. 34.

Spanyolkövás puská = Spanish flint-lock gun / Vecsey Ádám. – In: Megmentett Műkincsek 2006: Diplomamunka kiállítás = Preserved Art Treasures 2006: Exhibition of diploma works / szerk. Kovács Petronella. – Budapest : Magyar Nemzeti Múzeum, 2006. – p. 35.

ZSIDI Paula

Ancient medicine and Pannonia: Studies in medical practice in antiquity / ed. -, György Németh. – Budapest : Pro Aquinco Foundation, 2006. – 107 p. – (Aquincum Nostrum II., ISSN 1785 0339; 4.)

Aquincum: A BTM Aquincumi Múzeumának ásatai és leletmentései 2005-ben = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2005 / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM, 2006. – 247 + [1] p. – (Aquincum, ISSN 1219-9427). (Aquincumi füzetek, ISSN 1219-9419; 12.)

Az aquincumi polgárváros: Vezető az Aquincumi Múzeum romkertjében / Zsidi Paula. – [Budapest] : BTM Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, [2006]. – 142 p. – (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787 8624; 1.)

Budapest római emlékei: Séták a római kori Budapesten / szerk. Zsidi Paula. – 122 p. – (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787-8624; 4.)

Aquincum polgárvárosa, Aquincumi Múzeum: Budapest, III. a romkert bejárata: Szentendrei út 139., illetve Záhony utca 4. / Zsidi Paula. - In: Budapest római emlékei: Séták a római kori Budapesten / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, 2006. - (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787-8624; 4.). – pp. 28 – 37.

Az aquincumi polgárváros északi városfalának helyreállított szakasza: Budapest, III. Szentendrei út – Római út találkozója / Zsidi Paula. - In: Budapest római emlékei: Séták a római kori Budapesten / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, 2006. - (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787-8624; 4.). – pp. 26 – 27.

Doctoring in the border province of the roman empire, the relics of healing in Pannonia Inferior and its governor's seat, in Aquincum / Paula Zsidi. – In: Ancient medicine and Pannonia: Studies in medical practice in antiquity / ed. Paula Zsidi, György Németh. – Budapest : Pro Aquinco Foundation, 2006. - (Aquincum Nostrum II., ISSN 1785 0339; 4.). – pp. 49 – 61.

Előszó / -, György Németh. – In: Ancient medicine and Pannonia: Studies in medical practice in antiquity / ed. Paula Zsidi, György Németh. – Budapest : Pro Aquinco Foundation, 2006. - (Aquincum Nostrum II., ISSN 1785 0339; 4.). – p. 5.

Előszó / Zsidi Paula. – In: Az aquincumi polgárváros: Vezető az Aquincumi Múzeum romkertjében/ Zsidi Paula. – [Budapest] : BTM Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, [2006]. - (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787 8624; 1.). – pp. 1 – 2.

Fast archaeology: Applying new technologies in the archaeological research in the civilian city of Aquincum and in its territory / -, T. Láng Orsolya. - In: Archaeometriai Műhely 2006. 1. sz. – pp. 51 – 60.

Hídő maradványa a Duna parton: Budapest, III. Óbudai rakpart a Mozaik utcánál / Zsidi Paula. - In: Budapest római emlékei: Séták a római kori Budapesten / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, 2006. - (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787-8624; 4.). – p. 41.

Polgárvárosi amfiteátrum: Budapest, III. Zsófia utca / Zsidi Paula. - In: Budapest római emlékei: Séták a római kori Budapesten / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, 2006. - (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787-8624; 4.). – pp. 23 – 25.

Régészeti feltárások Budapest területén 2005-ben = Archaeological excavations on the territory of Budapest in 2005 / Zsidi Paula. - In: Aquincum: A BTM Aquincumi Múzeumának ásatai és leletmentései 2005-ben = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2005 / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM, 2006. – (Aquincumi füzetek, ISSN 1219 9419; 12.). – pp. 8 – 12.

Szarkofágok, temetkezés: Budapest, III. Szentendrei út 115., Auchan Aquincum áruház parkolója / Zsidi Paula. - In: Budapest római emlékei: Séták a római kori Budapesten / szerk. Zsidi Paula. – Budapest : BTM Aquincumi Múzeum : Archaeolingua Alapítvány, 2006. - (Aquincumi zsebkönyvek / szerk. Németh Margit, Zsidi Paula, HU ISSN 1787-8624; 4.). – p. 38.

Uralkodó képmása egy aquincumi téglatöredéken = Imperial portrait on a brick fragment in Aquincum / Zsidi Paula. - In: Budapest Régiségei 39. (2005). – pp. 187 – 204.

Nyomta és kötötte a Demax Művek Kft.

AQUINCUM

*A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai
és leletmentései 2006-ban
Excavations and rescue work at the
Aquincum Museum in 2006*

